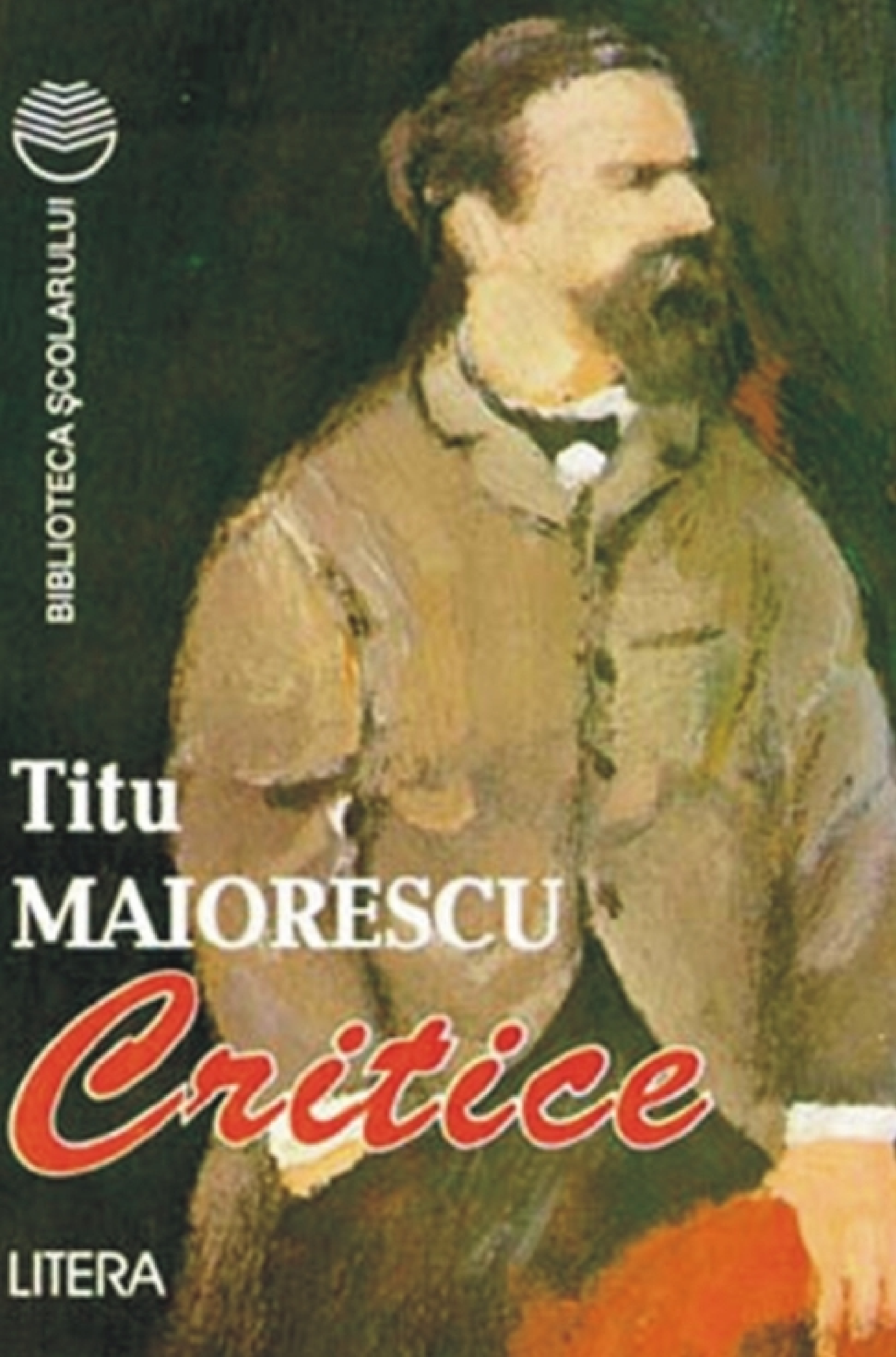

BIBLIOTECA ŞCOLARULUI
Titu
MAIORESCU
Critice
LITERA

biblioteca școlarului

Titu

MAIORESCU

CRITICE

Litera

INTERNAŢIONAL

BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

CUPRINS

CZU 859.0.09
M 16

Edi\ia de fa\[reproduce textele dup[:

Titu Maiorescu. *Critice*, vol. I—II. Prefa\[de Paul Georgescu. Editura pentru literatur[. Bucure=ti, 1967.

Titu Maiorescu. *Din critice*. Text stabilit, tabel cronologic, indice =i bibliografie de Domnica Filimon. Prefa\[de Eugen Todoran. Editura Eminescu. Bucure=ti, 1978.

Titu Maiorescu. *Opere*, I. Edi\ie, note, variante, indice de Georgeta R[dulescu-Dulgheru =i Domnica Filimon. Studiu introductiv de Eugen Todoran. Colec\ia „Scriitori rom`ni“. Editura Minerva. Bucure=ti, 1978.

Titu Maiorescu. *Critice*. Alc[tuire, not[asupra edi\iei de Sergiu Burc[. Prefa\[de Mihai Cimpoi. Tabel cronologic de Domnica Filimon. Editura Hyperion. Chi=in[u, 1990.

Textele, cu excep\ia particularit[\ilor de limb[=i stil ale autorului (=i ale autorilor cita\i...), respect[normele ortografice]n vigoare.

Coperta: Isai C`rmu

ISBN 9975–74–049–9

TABEL CRONOLOGIC

1840 }n ziua de 15/27 februarie se na=te la Craiova Titu Maiorescu, fiu al lui Ioan Maiorescu, profesor =i inspector la +coala central[din Craiova. Ardelean de origine, Ioan Maiorescu (n. 1811 la Bucerdea — Gr`noas[, l`ng[Blaj, m. 24.VIII.1864 la Bucure=ti) se tr[gea dintr-o familie \[r[neasc[, iar numele s[u adev[rat era Ioan Trifu. Datorit[unei]nrudiri dup[mam[cu Petru Maior,]ncepu s[semneze I. Trifu Maioreanu, I. Maior, I. M[iorescu, opt`nd ]n cele din urm[ pentru I. Maiorescu. Teolog prin forma\ie (cu studii la Blaj, Pesta, Viena), I. Maiorescu se dovedi un liber cuget[tor. Profesor la Cern[u\i, Craiova, Ia=i, Bucure=ti, el r[m`ne o figur[luminoas[a epocii de formare a]nv[\[m`ntului rom`nesc modern. Mama lui Titu Maiorescu, n. Maria Popazu, este sora c[rturarului episcop al Caransebe=ului, Ioan Popazu. Familia Popazu era de la V[lenii de Munte =i, se pare, de origine arom`n[.

1842—1843 Peregrin[ri ale familiei Maiorescu la Bra=ov =i Ia=i.

1846—1849 Titu Maiorescu este elev al =colii primare din Craiova. }n zilele revolu\iei, Ioan Maiorescu plec`nd]n misiune la Frankfurt am Main, Maria Maiorescu cu copiii pribege=te la Bucure=ti, Bra=ov, Sibiu. Prin dec. 1848 sub conducerea lui Avram Iancu, familia lui Ioan Maiorescu ajunge la Blaj. Din nou la Bra=ov. Titu Maiorescu continu[cursul primar (1848/1849 =i 1849/1950) la =coala protodiaconului Iosif Barac.

1850—1851 Absolvind =coala primar[, Titu Maiorescu este]nscris la Gimnaziul rom`nesc din Schei-Bra=ov, gimnaziu]nfiin\at]n 1850 prin str[dania unchiului s[u, Ioan Popazu, pe atunci paroh al bisericii Sf. Nicolae din Schei, apoi protopop al ora=ului.

}n casa protopopului Popazu]l vede pe Anton Pann care]i va l[sa o impresie de ne=ters.

1851 }n septembrie familia Maiorescu se stabile=te la Viena, unde tat[l era salariat al Ministerului de justi\ie. }n octombrie Titu Maiorescu este

]nscris]n clasa I la Gimnaziul academic, anex[pentru externi a Academiei Theresiane. Peste o lun[i se echivaleaz[anul de gimnaziu de la Bra=ov =i este trecut]n clasa a II-a.

1855 Ca elev al Gimnaziului academic vienez, Titu Maiorescu]=i]ncepe nota\iile *Jurnalului* personal, \inut p`n[ ]n iulie 1917, ]n 42 de caiete aflate ast[zi ]n fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Rom`ne =i la Biblioteca Central[de Stat din Bucure=ti.

1856 La 6 octombrie Titu Maiorescu intr[ca intern]n Academia Theresian[.

1857 Trimite la 3 ianuarie o scrisoare c[tre *Gazeta Transilvaniei*, semnat[Aureliu, cu inten\ia de a servi ca prezentare unor traduceri ale sale din Jean Paul (*Noapte de Anul Nou*), pe care le trimitea revistei. De=i traducerea nu a fost publicat[la acea dat[, scrisoarea editat[de Aurel A. Mure=ianu]n *Gazeta c[r\ilor*, nr. 1, 1934 este considerat[totu=i „cea dint`i]ncercare publicistic[“ a lui T. Maiorescu, titlu sub care a =i fost tip[rit[.

1858 Absolvirea Academiei din Viena.

}n acest institut de]nv[\[m`nt, frecventat de elevi din aristocra\ie, Titu Maiorescu se impusese prin inteligen\[ =i perseveren\[ ]n studiu, fiind declarat, la absolvire, ]nt`iul pe =coal[. P[r[sirea definitiv[a Vienei la 31 iulie =i]ntoarcerea la Bra=ov. La]nceputul lui noiembrie pleac[la Berlin,]nscriindu-se la Universitate (pentru studii de filozofie =i drept).

1859 *24 ianuarie* Unirea Principatelor.

Stabilindu-se la Bucure=ti, Ioan Maiorescu este numit prin decret domnesc „prezident la Ob=teasca Epitropie“ =i, dup[c`teva luni, director la Eforia Instruc\iunii Publice.

Preparator pentru limba francez[ ]n familia Kremnitz, Titu Maiorescu d[lec\ii celor patru copii ai familiei: Clara (viitoarea sa so\ie), Helene, Wilhelm (viitorul dr. W. Kremnitz, so\ul Mitei, n. Bardeleben) =i Hermann. Titu Maiorescu]=i trece doctoratul]n filozofie la Giessen, *magna cum laude.* Universitatea din Giessen]i considerase,]n vederea doctoratului, ultimii doi ani de la Theresianum drept studii universitare. }ntors]n \ar[, public[articolul *M[sura]n[l\imii prin barometru*]n revista *Isis sau natura*.

La 1 octombrie pleac[la Paris ca bursier al Eforiei, unde va studia dreptul. }n r[stimpul studiilor pariziene (1859 octombrie — 1861 noiembrie) dese c[l[torii la Berlin.

1860 *noiembrie-decembrie*. Apare la Berlin lucrarea de filozofie a lui T. M., *Einiges Philosophische in gemeinfasslicher Form (Considera\ii filozofice pe]n\elesul tuturor)* v[dit sub influen\a ideilor lui Herbart =i Feuerbach. La 17 decembrie,]n urma consult[rii lucr[rii *Einiges Philosophische*... =i dup[„o ap[rare verbal[f[cut[ ]naintea facult[\ii]n mod brillant a opiniunilor originale“, Sorbona]i „concese titlul de licencé ès lettres“. }n continuare Titu Maiorescu]=i va preg[ti doctoratul cu teza: *La relation. Essai d'un nouveau fondement de la philosophie* p`n[ la sf`r=itul lui 1861 c`nd va p[r[si Fran\a.

1861 }n ziua de 10 martie, Titu Maiorescu \ine la Berlin o conferin\[(*Die alte französische Tragödie und die Wagnersche Musik — Vechea tragedie francez[=i muzica lui Wagner*)]n folosul monumentului lui Lessing la Kamenz, repetat[la 12 aprilie la Paris, la „Cercle des sociétés savantes“ =i reluat[sub form[de comunicare, la 27 aprilie, din nou la Berlin, la Societatea de filozofie.

La 28 noiembrie ob\ine la Paris diploma de licen\[ ]n drept, cu teza *Du régime dotal*.

La sf`r=itul anului 1861 T. M. se]ntoarce definitiv]n \ar[, stabilindu-se la Bucure=ti. }n ziua de 10 decembrie el]ncepe ciclul de conferin\e despre *Educa\iunea]n familie*.

1862 Numit]n magistratur[(la 2 iunie), Titu Maiorescu este mai]nt`i supleant la Tribunalul Ilfov, apoi procuror;]n acela=i an se c[s[tore=te cu Clara Kremnitz.

Numit director (pe data de 3 decembrie) la Gimnaziul central sau Colegiul na\ional din Ia=i =i la internatul aceleia=i =coli; simultan, i se]ncredin\eaz[cursul de istorie la Universitate, cu tema *Despre istoria republicii romane de la introducerea tribunilor plebei p`n[la moartea lui Iuliu Cezar cu privire special la dezvoltarea economico-politic[*.

1863 Titu Maiorescu public[la Ia=i *Anuariul Gimnasiului =i Internatului din Ia=i pe anul =colar 1862—1863*; anuarul este precedat de diserta\ia lui: *Pentru ce limba latin[este chiar]n privin\a educa\iei morale studiul fundamental]n gimnaziu?* La 28 martie se na=te fiica lui Titu Maiorescu, Livia, c[s[torit[Dymsza, moart[ ]n 1946. La 8 octombrie Titu Maiorescu este numit la direc\ia Institutului Vasilian din Ia=i, care se cerea „fundamental reorganizat“. }n vederea acestei misiuni, din]ns[rcinarea ministrului instruc\iunii publice de atunci, Al. Odobescu, el va pleca]ntr-o c[l[torie documentar[la Berlin,]ntorc`ndu-se la Ia=i la 4 ianuarie 1864.

Ini\ierea de c[tre T. M. a ciclului de conferin\e de r[sunet „Prelec\iuni populare“, ciclu]n care vor mai lua cuv`ntul P. P. Carp =i V. Pogor. Aceast[ preocupare r[spunz`nd unei voca\ii, Maiorescu va continua, cu intermiten\e, conferin\ele pe teme umanistice,]n cadrul „Junimii“, p`n[ ]n 1881, Decan al Facult[\ii de litere (din februarie p`n[ ]n septembrie), Rector al Universit[\ii ie=ene (din septembrie p`n[ ]n anul 1867).

1863—1864 Titu Maiorescu pred[filozofia la Facultatea de litere din Ia=i.

1864 Ia fiin\[„Junimea“, a c[rei personalitate reprezentativ[, al c[rei coordonator este Maiorescu; al[turi de el, membri fondatori: P. P. Carp, Vasile Pogor, Th. Rosetti, Iacob Negruzzi. Titu Maiorescu public[*Anuariul Institutului Vasile Lupu, +coala normal[Trei Ierarhi din Ia=i, pe anul =colar 1863—1864*. }n acest anuar Ion Creang[figureaz[ca premiant.

Apare bro=ura *Regulile limbii rom`ne pentru]ncep[tori*, Ia=i, 18 p.

Din octombrie 1864 p`n[ ]n aprilie 1865 Titu Maiorescu este suspendat din ]nv[\[m`ntul universitar =i de la +coala normal[,]n timpul procesului calomnios]nscenat de o grupare advers[de universitari ie=eni,]n frunte cu N. Ionescu. Achitat, Titu Maiorescu va fi repus]n toate drepturile sale.

1865 }n cadrul „Junimii“, Titu Maiorescu]=i expune opiniile asupra scrierii]n limba rom`n[, idei teoretizate apoi ]n studiul *Despre scrierea limbii rom`ne*.

1866 Volumul *Despre scrierea limbii rom`ne*, ed. I (cuprinz`nd partea I =i a II-a).

}nfiin\area Societ[\ii Academice Rom`ne.

}mpreun[cu o asocia\ie de profesori, Titu Maiorescu]ntemeiaz[Institutul academic, care va fuziona]n 1879 cu Liceul nou sub denumirea de Institutele unite (1879—1907).

1867 La 1 martie apare revista *Convorbiri literare*, organul literar al „Junimii“, faza ie=ean[(1867—1885), av`ndu-l redactor pe Iacob Negruzzi.

La 20 iulie Titu Maiorescu este numit membru al Societ[\ii Academice Rom`ne.

Apare primul studiu de critic[literar[al lui Titu Maiorescu, *Despre poezia rom`n[*, ]n *Convorbiri literare* (I), =i separat ]n volumul *Poezia rom`n[*.

}n *Convorbirile literare* din 15 septembrie V. Alecsandri public[poezia *T`n[ra creol[*, iar ]n nr. din 15 octombrie *C`nticèle comice*,]ncep`ndu-=i astfel colaborarea la aceast[revist[.

1868 A. Densusianu consider[c[studiul lui Titu Maiorescu *Poezia rom`n[* este un plagiat din *Estetica* lui Fr. Th. Visscher, acuza\ie anulat[ de cercet[torii operei lui Maiorescu. Apare articolul *Limba rom`n[ ]n jurnalele din Austria*,]n *Convorbiri literare (II)*, articol care treze=te o vie polemic[ ]n Transilvania.

Tot *Convorbirile literare* (II) public[*}n contra direc\iunii de ast[zi a culturii rom`ne* =i *Aforisme* de Titu Maiorescu.

1869 La 9 august se na=te fiul lui Titu Maiorescu, Liviu, mort la 26 noiembrie 1872.

Pe data de 12 august Titu Maiorescu demisioneaz[din Societatea Academic[Rom`n[, ca urmare a neader[rii sale la etimologismul ardelean dominant]n acest for.

Apare articolul *Observa\iuni polemice*,]n *Convorbiri literare* (III), r[spuns la criticile trezite de studiul *Poezia rom`n[. O cercetare critic[.*

1870 Num[rul din 15 aprilie al *Convorbirilor literare* public[poezia lui Eminescu *Venere =i Madon[*, marc`nd]nceputul colabor[rii poetului la aceast[revist[.

Apare articolul *Despre reforma]nv[\[m`ntului public*,]n *Convorbiri literare* (IV) (studiul, neterminat, este revelator pentru ideile lui Titu Maiorescu]n epoca aceea).

1871 Apare articolul *Direc\ia nou[*,]n *Convorbiri literare* (V), studiul de consacrare a lui Mihai Eminescu.

}nceputul carierei parlamentare a lui Titu Maiorescu, carier[de care se va l[sa antrenat]n tot restul vie\ii.

1872 }n iunie T. Maiorescu se]nt`lne=te cu Mihai Eminescu la Boto=ani, se pare c[ este prima lor ]nt`lnire.

Apare continuarea articolului *Direc\ia nou[*,]n *Convorbiri literare* (VI).

1873 Apare articolul *R[spunsurile „Revistei Contimporane“*]n *Convorbiri literare* (VII), =i,]n bro=ur[, *Al doilea studiu de patologie literar[. R[spunsurile „Revistei contimporane“*, Ia=i.

1874 Titu Maiorescu p[r[se=te Ia=ul, stabilindu-se la Bucure=ti. Face parte pentru prima oar[dintr-un guvern]ntre 7 aprilie =i 29 ianuarie 1876 ca ministru la Culte =i Instruc\iune Public[ ]n cabinetul Lasc[r Catargi. De notat, ca ini\iative ale lui Titu Maiorescu, subven\ionarea =colilor

rom`ne din Bra=ov, restaurarea bisericii de la Curtea-de-Arge=, organizarea public[rii *Arhivei Hurmuzachi*, reorganizarea ]nv[\[m`ntului rural, proiectul de lege public[(care, cu toate limitele lui,]=i avea meritele pentru dezvoltarea unui]nv[\[m`nt =tiin\ific) =. a.

Titu Maiorescu este propus ca membru al Societ[\ii „Rom`nia jun[“ din Viena.

Apare primul volum de *Critice*, Bucure=ti, Socec.

1876 Apare *Logica*, partea I: *Logica elementar[*, Bucure=ti, lucrare elocvent[pentru studiul de 19 ani al lui Titu Maiorescu asupra acestei discipline filozofice. }n *Convorbiri literare* (X), *Aforismele pentru]n\elepciunea]n via\[* de Arthur Schopenhauer, trad. de Titu Maiorescu.

Titu Maiorescu este numit agent diplomatic la Berlin (31 mai, 2 iulie).

1877 Titu Maiorescu la conducerea ziarului *Timpul* (27 ian. — 23 apr.).

1879 Reintrarea lui Titu Maiorescu la Academia Rom`n[ ]n ziua de 24 mai, institu\ie reorganizat[pe fundalul Societ[\ii Academice, prin decretul din 29 martie 1879.

Apare edi\ia a II-a a lucr[rii *Regulile limbii rom`ne pentru]ncep[tori* (clasa a II-a primar[), retip[rit[cu]nvoirea autorului de Ion Creang[, Ia=i, 20 p.

1880 Titu Maiorescu face parte din comisia Academiei pentru elaborarea proiectului ortografic, al[turi de Hasdeu, Alecsandri, Quintescu, sub pre=edin\ia lui Bari\.

La 8 aprilie Titu Maiorescu cite=te]n sesiunea general[a Academiei proiectul noii ortografii a limbii rom`ne.

1881 Retragerea lui Titu Maiorescu din Comitetul Clubului conservator =i formarea grup[rii junimiste.

}n *Convorbiri literare* (XI) apar articolele *}n contra neologismelor* =i *Literatura rom`n[=i str[in[tatea*.

1883 Apari\ia articolului *Despre progresul adev[rului]n judecarea lucr[rilor literare*, mai]nt`i ]n *Almanahul Societ[\ii Academice „Rom`nia jun[“* din Viena (]n acela=i nr. este publicat *Luceaf[rul* eminescian), apoi]n *Convorbiri literare* (XVII).

Titu Maiorescu public[edi\ia princeps *Poezii* de Mihai Eminescu, Editura Libr[riei Socec & Comp. — Bucure=ti. Titu Maiorescu motiveaz[culegerea ca izvor`t[... „dintr-un sim\[m`nt de datorie literar[. Trebuiau s[devie mai u=or accesibile pentru iubitorii de literatura

noastr[toate scrierile poetice, chiar =i cele]ncep[toare ale unui autor, care a fost]nzestrat cu darul de a]ntrupa ad`nca sa sim\ire =i cele mai ]nalte g`nduri]ntr-o frumuse\e de forme, sub al c[rei farmec limba rom`n[pare a primi o nou[via\[“. Num[rul edi\iilor de poezii ale lui Eminescu se ridic[ ]n timpul vie\ii lui T. Maiorescu la 10 (publicate]n 1883—1913).

1884 }ncep`nd cu data de 10 octombrie Titu Maiorescu ]=i reia cariera didactic[ ]n cadrul Universit[\ii din Bucure=ti (dup[ 13 ani de la destituirea sa din ]nv[\[m`nt de c[tre ministrul Cristian Tell) \in`nd cursuri de Logic[ =i Istoria filozofiei (germane, franceze, engleze) ]n secolul al XIX-lea, discipline pe care le va preda p`n[ ]n 1909.

1885 Apare articolul *Comediile dlui I. L. Caragiale*,]n *Convorbiri literare* (XIX). Din acest an *Convorbirile literare* apar la Bucure=ti.

1886 }n *Convorbiri literare* (XX) apar articolele *Poe\i* =i *critici* =i *}n l[turi!* (articol scris cu prilejul apari\iei lucr[rii lui A. Densusianu *Istoria limbii =i literaturii rom`ne*, Ia=i 1885). }n decembrie ]ncepe divor\ul lui Maiorescu de so\ia sa Clara, n. Kremnitz, care p[r[se=te Rom`nia.

1887 Titu Maiorescu se c[s[tore=te cu Ana Rosetti.

1889 Articolul *Eminescu =i poeziile lui*,]n *Convorbiri literare* (XXIII).

1890 Volumul Arthur Schopenhauer, *Aforisme asupra]n\elepciunii]n via\[*, traducere de Titu Maiorescu.
Articolul *Asupra personalit[\ii =i impersonalit[\ii poetului*]n *Convorbiri literare* (XXV).

1892 Se tip[re=te edi\ia *Critice* (1867—1892). Buc., Socec,]n 3 vol. Articolul *Asupra personalit[\ii =i impersonalit[\ii poetului*]n *Convorbiri literare* (XXV). Titu Maiorescu public[*Contraziceri*? constituind replica lui la studiul lui C. Dobrogeanu-Gherea *Personalitatea =i morala]n art[*.
31 octombrie Titu Maiorescu este ales rector al Universit[\ii din Bucure=ti.

1893 Apare *Anuarul Universit[\ii din Bucure=ti pe 1892—1893*.

1894 C. Dobrogeanu-Gherea r[spunde la articolul *Contraziceri*? cu *Asupra esteticii metafizice =i =tiin\ifice*.

1895 Conducerea revistei *Convorbiri literare* este preluat[de o nou[forma\ie redac\ional[: M. Dragomirescu, Ioan Bogdan, S. Mehedin\i, P. P. Negulescu, C. R[dulescu-Motru, I. Al. R[dulescu (Pogoneanu), D. Evolceanu.

1897 Titu Maiorescu demisioneaz[din func\ia de rector al Universit[\ii din Bucure=ti.
}ncepe editarea *Discursurilor parlamentare* (vol. I =i vol. II,]n 1899 va ap[rea vol. III;]n 1904 vol. IV, Bucure=ti, Socec, vol. V va fi tip[rit]n 1915 la Ed. Minerva, Bucure=ti).

1902 }n *Convorbiri literare* (XXXVI) se public[articolul *Oratori, retori =i limbu\i.*

1903 Apare *O rectificare literar[(Eminescu),*]n *Convorbiri literare* (XXXVII).
Titu Maiorescu face parte din comisia Academiei pentru elaborarea unui proiect de revizuire a ortografiei (aprobat[ ]n 1880).

1904 Titu Maiorescu prezint[ ]n sesiunea Academiei proiectul ortografic care recunoa=te prioritatea fonetismului]n scrierea limbii rom`ne.

1906 Se public[raportul asupra volumului: Octavian Goga, *Poezii*, Budapesta, 1905,]n *An. Ac. Rom*., seria II, tom. XXVIII (1905—1906), apoi]n *Convorbiri literare* (XL).

1907 Se public[rapoartele academice asupra volumelor: M. Sadoveanu, *Povestiri*, Buc.,]n *An. Ac. Rom*., seria II, tom. XXVIII (1905—1906), apoi]n *Convorbiri literare* (XLI), =i I. Al. Br[tescu-Voine=ti, *}n lumea drept[\ii*,]n *An. Ac. Rom*., seria II, tom. XXIX (1906—1907), apoi]n *Convorbiri literare* (XLI).

1908 Se tip[re=te edi\ia *Critice* (1866—1907), ed. complet[, 3 vol., Minerva.

1909 *}n Convorbirilor literare* (XLVIII) se public[*R[spuns la discursul de recep\ie al dlui Duiliu Zamfirescu*.
La 31 octombrie Titu Maiorescu se retrage din]nv[\[m`nt sub motivul limitei de v`rst[.

1910 S[rb[toarea lui Titu Maiorescu la]mplinirea a 70 de ani. Num[r festiv al *Convorbirilor literare,*]nm`nat lui Titu Maiorescu la 15 februarie de c[tre Barbu Delavrancea; cu aceea=i ocazie se tip[re=te la Suceava bro=ura societ[\ii vieneze *„Rom`nia jun[“ lui Titu Maiorescu*.

1912 La 28 martie Titu Maiorescu este numit prim-ministru =i ministru de externe.

1914 La 4 iunie se retrage din via\a politic[, pronun\`ndu-se ]n continuare pentru o politic[ de neutralitate a Rom`niei.
Iunie—octombrie C[l[torie]n str[in[tate;]ntr-un sanatoriu din Heidelberg moare Ana Maiorescu.

1917 *18 iunie/1 iulie* Moare Titu Maiorescu, la v`rsta de 77 de ani. E ]nmorm`ntat la cimitirul Bellu din Bucure=ti.

CRITICE
(1866—1907)

PREFA|A AUTORULUI LA EDI|IA DE LA 1874

Iluzii pierdute — iat[semnul timpului]n care tr[im. St[p`nirea frazei]nceteaz[.

Numai deziluzionarea s[nu treac[ ]n scepticism.

Pu\inii b[rba\i eminen\i ce-i avem au]nceput s[se retrag[unul c`te unul din via\a public[, iar]n locul lor n[v[le=te mul\imea mediocrit[\ilor =i, cu steagul na\ionalismului =i al libert[\ii]n frunte, acea gloat[de exploatatori, pentru care Dun[rea nu e destul de larg[ca s[-i despart[de Bizan\. }n contra lor rezisten\a, fie =i violent[, era o datorie.

De aci critica! }ns[critica unde trebuie =i constructiv[unde poate.

Paginile urm[toare cuprind un =ir de cercet[ri critice asupra c`torva forme de cultur[ rom`n[din ultimele decenii.

Scrierile astfel]mpreunate]n volumul de fa\[sunt o retip[rire din Convorbiri literare. *Prezent`ndu-se acum singure ]naintea publicului =i lipsite de vecin[tatea =i de sprijinul scriitorilor uni\i cu noi ]n aceea=i tendin\[, ele sunt silite s[ r[spund[ ]ndat[ la o ]nt`mpinare de princip[iu], care caut[s[le t[g[duiasc[dreptatea =i folosul.*

Direc\ia cea nou[— ni se zice — nu putea s[se introduc[ ]n conlucrare pa=nic[pe l`ng[ cea veche? Trebuia oare o critic[ a=a de ne]mp[cat[ ]n contra celor mai multe forme =i autorit[\i de ast[zi? Admi\`nd chiar c[transilv[nenii scriu r[u, c[B[rnu\iu nu e om de =tiin\[, c[+incai nu e istoric, c[Societatea Academic[Rom`n[e stearp[, c[cele mai multe ziare =i poezii nici nu merit[acest nume; de ce s[fie totu=i a=a de amar comb[tute? Tot sunt crea\iuni de cultur[, forme fie

=i goale pentru primirea cuprinsului viitor, tot sunt ceva, sunt un semn de via\[=i sunt mai bine dec`t nimic.

La aceasta r[spundem:

Puterile unui popor, fie morale, fie materiale, au]n orice moment dat o cantitate m[rginit[. Averea na\ional[a rom`nilor are ast[zi o cifr[ fix[, energia lor intelectual[ se afl[ asemenea ]ntr-o c`time fixat[. Nu te po\i juca nepedepsit cu aceast[sum[a puterilor, cu capitalul]ntreprinderii de cultur[ ]ntr-un popor. Timpul, averea, t[ria moral[=i agerimea intelectual[ce le]ntrebuin\ezi pentru o lucrare de prisos, necum pentru o lucrare gre=it[, sunt]n veci pierdute pentru lucrarea cea trebuincioas[=i cea adev[rat[. Am`ndou[ nu pot merge l`ng[olalt[, tocmai fiindc[izvorul puterilor unei na\iuni nu este nesecat, ci este din fire m[rginit. Dac[dar]\i lipsesc o mie de =colari silitori =i mode=ti, de industria=i =i meseria=i na\ionali, de poe\i =i prozatori mai buni, de oameni de =tiin\[adev[ra\i, cauza este c[m[rginitele puteri de care dispune poporul t[u pentru aceasta sunt consumate de profesori ignoran\i, de func\ionari netrebnici, de academici[eni], secretari, membri onorifici, asocia\i]n cultur[, jurnali=ti, atenei=ti, conservatori=ti, poetastri, sp`nzur[tori de p`nze la „expozi\ia arti=tilor]n via\[“, =i celelalte, =i celelalte.

Ai un singur bloc de marmur[: dac[ ]l]ntrebuin\ezi pentru o figur[caricat[, de unde s[mai po\i sculpta o Minerv[?

T. MAIORESCU

Ia=i, martie 1874

O CERCETARE CRITIC{ ASUPRA POEZIEI ROM~NE DE LA 1867

PREFA | A LA EDI | IA DINT~I

Cartea de fa\[a fost altfel proiectat[dec`t se prezint[publicului acum.

Sunt aproape doi ani de c`nd membrii societ[\ii „Junimea“ consacr[ o parte din timpul fiec[rei =edin\e a lor la lectura poeziior rom`ne publicate p`n[ ast[zi, cu scop de a compune pentru juna genera\iune rom`n[o antologie,]n care toate poeziile s[fie, dac[nu mai presus de orice critic[, cel pu\in insuflate de un sim\[m`nt poetic =i ferite de]njosire]n concep\iune =i]n expresiuni. }ns[din miile de poezii citite, societatea nu a putut alege un num[r suficient pentru a compune un volum, =i dintr-o colec\iune de poezii frumoase a ie=it o critic[de poezii rele.

Critica se afl[la]nceputul volumului, iar c`teva exemple de poezii mai bune la fine, =i publica\iunea ]ntreag[ este un semn caracteristic al st[rii ]n care a ajuns literatura rom`n[ ]n anul 1967.

T. M.

Ia=i, iunie 1867

CUPRINS

PREFA|A LA EDI|IA DE LA 1892

Studiul elementar asupra poeziei rom`ne ap[ruse ]nt`i]n primele numere ale Convorbirilor literare *(1 martie—15 iunie 1867) =i fusese apoi publicat]n volum deosebit.*

„Exemplele de poezii mai bune“, care]nso\eau acel mic volum de la 1867, nu se mai afl[reproduse]n reeditarea de fa\[. Cele 11 poezii lirice, 10 fabule-epigrame =i 13 balade de Gr. Alexandrescu, Alecsandri, Bolintineanu, M. D. Corne, G. Cre\eanu, Donici, I. Negruzzi, Nicoleanu, T. +erb[nescu =i A. Sihleanu, relevate atunci ca singure posibile, nu mai pot avea ast[zi aceast[ ]nsemnare.

De atunci]ncoace s-au ivit]n literatura noastr[multe alte lucr[ri. „Pastelurile“ =i baladele r[zboinice ale lui Alecsandri, poeziile lui Naum, Vlahu\[, +erb[nescu, Duiliu Zamfirescu, T. Robeanu, Oll[nescu-Ascanio, A. C. Cuza, Bodn[rescu, Co=buc, Volenti, ale doamnelor Matilda Cugler-Poni, Lucre\ia Suciu, Veronica Micle =i, mai ales, ale lui Eminescu ar trebui neap[rat s[figureze ast[zi]ntr-o asemenea antologie.[1] *Unele din ele au]n[l\at limba, forma, ideea poeziei rom`ne cu mult peste treapta de la 1866.*

Cercetarea noastr[critic[de acum 25 de ani r[m`ne dar numai ca un indicator pentru distan\a str[b[tut[pe calea evolu\iunii de progres.

T. M.

Bucure=ti, septembrie 1891

---

[1] Ast[zi (1908) ar mai trebui ad[ogate exemple din poeziile lui Octavian Goga, Al. Br[tescu-Voine=ti, St. O. Iosif, P. Cerna, G. V`lsan, M. Codreanu, ale drei Maria Cun\an, ale doamnei Elena Fagaro =i ale altora.

T. M.

POEZIA ROM~N{

CERCETARE CRITIC{

I

Condi\iunea material[a poeziei

Poezia, ca toate artele, este chemat[s[exprime frumosul;]n deosebire de =tiin\[, care se ocup[de adev[r. Cea dint`i =i cea mai mare diferen\[ ]ntre adev[r =i frumos este c[ adev[rul cuprinde numai idei, pe c`nd frumosul cuprinde idei manifestate]n materie sensibil[.

Este dar o condi\iune elementar[a fiec[rei lucr[ri artistice de a avea un material]n care sau prin care s[-=i realizeze obiectul. Astfel, sculptura]=i taie ideea]n lemn sau]n piatr[, pictura =i-o exprim[prin culori, muzica prin sonuri. Numai poezia (=i aci vedem prima ei distingere de celelalte arte) nu afl[ ]n lumea fizic[un material gata pentru scopurile ei. C[ci cuvintele auzite nu sunt material, ci numai organ de comunicare. Cine aude silabele unei poezii sanscrite f[r[a]n\elege limba sanscrit[, de=i poate primi o idee vag[de ritmul =i de eufonia cuvintelor, totu=i nu are impresia proprie a lucr[rii de art[, nici partea ei sensibil[, nici cea ideal[; fiindc[sonul literelor nu are s[ne impresioneze ca ton muzical, ci mai]nt`i de toate ca un mijloc de a de=tepta imaginile =i no\iunile corespunz[toare cuvintelor, =i unde aceast[de=teptare lipse=te, lipse=te posibilitatea percep\iunii unei poezii. Din contr[, cine vede o pictur[indic[, =i f[r[a]n\elege ideea str[in[ce a]ncorporat-o poate artistul prin culori, d. e.]nf[\i=area unui cult necunoscut al antichit[\ii, are totu=i pe deplin partea sensibil[a lucr[rii de art[=i este]n stare a o aprecia. Culorile picturii sunt dar un adev[rat material, asemenea sonurile muzicii, piatra sculpturii;

]ns[cuvintele poeziei sunt de regul[numai un mijloc de comunicare]ntre poet =i auditoriu.

Unde este atunci materialul sensibil al poetului, f[r[de care nu poate exista arta? Materialul poetului nu se afl[ ]n lumea dinafar[; el se cuprinde numai]n con=tiin\a noastr[=i se compune din imaginile reproduse ce ni le de=teapt[auzirea cuvintelor poetice. C`nd cetim, d. e., la Bolintineanu:

}ntr-o sal[-ntins[printre c[pitani
St[pe tronu-i Mircea]nc[rcat de ani.

Astfel printre trestii tinere-nverzite
Un stejar]ntinde bra\e ve=tejite.

Astfel dup[dealuri verzi =i numai flori
St[b[tr`nul munte albit de ninsori,

partea material[din ceea ce este frumos]n aceast[poezie sunt imaginile provocate]n fantezia noastr[prin cuvintele poetului: „Mircea]nc[rcat de ani, ca un stejar ce-=i]ntinde bra\e ve=tejite printre trestii, ca un munte albit de ninsori de pe dealuri verzi“ etc.

Prima condi\iune dar, o condi\iune material[sau mecanic[, pentru *ca s[existe o poezie*]n genere, fie epic[, fie liric[, fie dramatic[, este: *ca s[se de=tepte prin cuvintele ei imagini sensibile]n fantezia auditoriului,* =i tocmai prin aceasta poezia se deosebe=te de proz[ca un gen aparte, cu propria sa ra\iune de a fi. Cuv`ntul prozaic este chemat a-mi da no\iuni, ]ns[ aceste no\iuni sunt abstracte, logice, desmaterializate, =i pot constitui astfel un adev[r =i o =tiin\[, dar niciodat[ o art[ =i o oper[ frumoas[. Frumosul nu este o idee teoretic[, ci o idee ]nv[luit[ =i ]ncorporat[ ]n form[ sensibil[, =i de aceea cuv`ntul poetic trebuie s[-mi reproduc[aceast[form[. No\iunea abstract[„cina cea de tain[“ poate fi adev[rat[, dac[ ]i cunosc rela\iunile esen\iale din istorie,]ns[pentru aceasta nu este]nc[frumoas[; vroiesc s[fac din ea o oper[de art[, trebuie s[o]ncorporez]ntr-o materie sensibil[, s[mi-o deping cu culori]ntr-un tablou (Leonardo da Vinci) sau s[o descriu prin cuvinte, care s[-mi de=tepte imagini de sensibilitate adecvate cu obiectul ei (Klopstock, *Messias*).

Prin urmare, un =ir de cuvinte care nu cuprind alta dec`t no\iuni reci, abstracte, f[r[ imagina\iune sensibil[, fie ele oric`t de bine rimate =i]mp[r\ite]n silabe ritmice =i]n strofe, totu=i nu sunt =i nu pot fi poezie, ci r[m`n proz[, o proz[rimat[.

Pentru a demonstra acest adev[r, demonstra\iune cu at`t mai important[ cu c`t din ignorarea lui multe din poeziile noastre nici nu intr[ ]n categoria operelor de art[, ci sunt proz[stricat[prin rime, vom intra]n c`teva am[nunte ale produc\iunilor adev[rat poetice =i vom ar[ta cum o sum[de particularit[\i esen\iale ale poeziilor frumoase se explic[numai pe baza acelui adev[r.

Poetul, chemat a de=tepta, prin cuvintele ce le]ntrebuin\eaz[, acelea=i imagini sensibile]n con=tiin\a auditoriului, ce trebuie s[le aib[el]n fantezia sa, are a se lupta cu o prim[greutate foarte]nsemnat[: cu pierderea cresc`nd[ a elementului material ]n g`ndirea cuvintelor unei limbi. La]nceput cuvintele corespundeau unei impresii sensibile, =i cine le auzea atunci]=i reproducea prin ele acea imagine material[din care se n[scuser[. Cu c`t ]nainteaz[ ]ns[ limba, cu c`t experien\a se]ntinde peste mai multe sfere =i cuprinde cuno=tin\a a tot mai multe obiecte de acela=i fel, cu at`t cuv`ntul ce le exprim[devine mai abstract, caut[a se potrivi cu toat[suma de obiecte c`=tigat[ din nou, pierde una c`te una din amintirile sensibile de mai nainte =i, devenind o no\iune general[, se ridic[pe calea abstrac\iunii spre sfera =tiin\ei,]ns[se dep[rteaz[ ]n propor\ie egal[de sfera poeziei. S[lu[m, d. e., cuv`ntul *eminent*. C`nd zice ast[zi cineva „inteligen\[eminent[“, nu leag[nici o imagine sensibil[cu aceste cuvinte. Altfel a fost]n vechime,]n acea vechime roman[, care a]ntrebuin\at pentru prima oar[cuv`ntul *eminens*. *Eminens* sta ]n leg[tur[ cu vechiul *meno*, care ]nsemna a fi ]n[l\at, a se ridica peste un nivel dat; de unde cuv`ntul *mensa*, care mai]nainte vrea s[zic[orce ridic[tur[, mas[, banc[, scen[pentru vinderea sclavilor etc.; *e-minere* ar[ta o ridic[tur[mai frapant[dec`t celelate, scoas[la iveal[

dintre toate, =i *eminens* cuprindea dar pe atunci o imagine sensibil[foarte semnificativ[. Ast[zi a disp[rut elementul material din concep\iunea acestui cuv`nt, *eminent* este o no\iune exclusiv intelectual[. *Eminens* cel vechi putea fi o expresie poetic[, *eminentul* de ast[zi este o expresie esen\ial prozaic[.

Ceea ce s-a]nt`mplat cu *eminens* s-a ]nt`mplat cu cele mai multe cuvinte ale limbii rom`ne =i a tutulor limbilor indo-europene: cuprinsul lor, ]n procesul psihologic al form[rii no\iunilor, a devenit a=a de eteric, ]nc`t nu mai posed[dec`t o slab[amintire de sensibilitate.

Ce importan\[are aceast[eterizare pentru =tiin\[am ar[tat cu alt[ocaziune[1]. Rezultatul]ns[pentru art[este c[poetul nu mai poate]ntrebuin\a toate cuvintele limbii simplu, a=a precum sunt admise ast[zi pentru]nsemnarea obiectelor g`ndirii lui, ci trebuie sau s[le ilustreze cu epitete mai sensibile, sau s[le]nvieze prin personific[ri, sau s[le materializeze prin compara\iuni,]n orice caz]ns[s[aleag[, dintre toate cuvintele ce exprim[aproape acela=i lucru, pe acele care cuprind cea mai mare doz[de sensibilitate potrivit[cu]nchipuirea fanteziei sale.

Dac[, precum am ar[tat, prin progresul logic al inteligen\ei limbistice]ntr-un popor, g`ndirea cuv`ntului, care g`ndire avea la ]nceput trup =i suflet, =i-a pierdut cu timpul trupul =i =i-a p[strat numai sufletul, un suflet rece =i logic, oglind[ credincioas[ a ra\iunii omene=ti, poetul trebuie mai ]nt`i de toate s[ ]nc[lzeasc[acest product =i s[resusciteze]n imagina\iunea auditoriului trupul evaporat din vechile concep\iuni de cuvinte.

1. S[privim acum mai cu de-am[nuntul mijloacele poe\ilor de a ne sensibiliza g`ndirea cuvintelor. Primul mijloc este alegerea cuv`ntului celui mai pu\in abstract. Un exemplu va l[muri pe deplin aceast[afirmare. C`nd zic „simt durere“, cuvintele sunt numai prozaice, fiind-

---

[1] *Despre scrierea limbii rom`ne*[...].

c[-mi dau o no\iune intelectual[, dar nu m[silesc a o]ntrupa; c`nd zic „durerea m[cuprinde“, locu\iunea a devenit mai poetic[, fiindc[verbul este mai expresiv, sau, cum se zice, mai pitoresc. „Durerea m[p[trunde, durerea m[s[geat[“ etc. sunt alte varia\iuni corespunz[toare trebuin\ei de sensibilitate]n cugetarea aceluia=i lucru. +i astfel vedem poe\ii prefer`nd cuvintelor abstracte pe cele ce exprim[o g`ndire mai individual[=i calit[\i mai palpabile.

A. Mure=anu,]n loc de a vorbi de armata turceasc[, de Rusia, de patria rom`n[, cuvinte cu totul prozaice, sensibilizeaz[aceste no\iuni =i zice:

N-ajunse *iataganul* barbarei semilune
A c[rui pl[gi fatale =i azi le mai sim\im,
Acum se v`r[*cnuta]n vetrele str[bune,*
Dar martor ne e Domnul c[vii nu o primim!

Schiller,]n *Moartea lui Wallenstein*[1], zice:

P[l[ria
De amiral mi-ai *smuls-o* de pe cap.

+i]n alt loc:

Cu *ochi posomor`t*
Privesc ei pe str[ini]n \ara lor,

+i bine le-ar veni s[ne trimit[
Acas[cu *un pumn de bani*
etc.

Camõens zice (*Lusiada*, c`ntul V):

Dup[ce am trecut linia arz`nd[ce separ[lumea-n dou[.

Din aceea=i particularitate poetic[se explic[farmecul fabulelor lui La Fontaine. Obiectul acestor fabule este cunoscut din al\i autori, poate nici unul nu este original al lui. Dar ceea ce este original]n La Fontaine este acea alegere admirabil[de cuvinte, prin care]n modul cel mai simplu se exprim[lucrurile]n natura lor palpabil[:

---

[1] Traducere rom`n[de E[milia] M[aiorescu], pag. 15, 22.

Ma]tre corbeau sur un arbre *perché*
Tenait en son bec un fromage,
Ma]tre renard par l'odeur *alléché*
etc.

Il ouvre un *large* bec, laisse tomber sa proie
etc.

Shakespeare, modelul cel mai perfect pentru tot ce se va chema vreodat[fantezie de poet, se fere=te p[n[la exagerare de cuvinte abstracte =i, dac[le]ntrebuin\eaz[, le pune totdeauna al[turea o imagine sensibil[.

Exemple se afl[pe fiecare pagin[a operelor sale. S[ne m[rginim la c`teva din cele traduse ]n rom`ne=te, din *Macbeth*[1]:

S[pot *r[sturna* cu viteaza mea *limb[*
Orice te-ar dep[rta de la *cercul de aur.*

„Cercul de aur“]n loc de coroana regal[, la care aspira Macbeth.

La finele actului I zice Macbeth:

Su[nt] deplin hot[r`t: *]ntins e orice nerv* / Spre teribila fapt[.

}n actul III, scena I:

...eu su[nt] *r[d[cina* / +i tat[l multor regi.

}n scena 4:

Am *]notat]n s`nge* at`ta de departe,
}nc`t de-a m[ ]ntoarce tot a=a greu]mi vine
C`t de-a merge]nainte. }n cap]mi *clocotesc*
Curioase g`ndiri.
Etc., etc.

Amis, ne *creusez* pas vos chères rêveries,

zice Victor Hugo (*Feuilles d'automne*, 29).

2. Al doilea mijloc ce-l vedem]ntrebuin\at de poe\i pentru a produce materialul sensibil]n g`ndirea cuvintelor din partea auditoriului sunt adjectivele =i adverbele, ceea ce s-a numit „epitete ornante“.

[1] Traducere de P. Carp, p. 16, 23, 24, 52, 60.

Substantivul =i verbul singur, chiar c`nd se refer de-a dreptul la obiecte =i ac\iuni materiale, nu produc ]n mintea noastr[ dec`t o slab[amintire de sensibilitate, mai mult o n[lucire a materiei dec`t o adev[rat[ impresie. C`nd zicem, d. e., Hasdrubal fu ucis]n b[t[lia de la Metaurus, nu ne g`ndim la imaginile sensibile ce ar trebui s[ fie cuprinse ]n aceste cuvinte. Nici pe Hasdrubal nu ni-l ]nchipuim ]n figura lui, nici uciderea nu ne-o reproducem ]n cruzimea ei, nici b[t[lia, nici r`ul Metaurus: aceste substantive =i verbe sunt numai semne uscate pentru g`ndirea abstract[ a faptului istoric, g`ndire exclusiv prozaic[.

Poetul nu poate]ntrebuin\a asemenea verbe =i substantive goale, ci este silit a le]mbr[ca, a le]mprosp[ta]n partea lor sensibil[prin anume relevare a ei. Aci este cauza care ne explic[, d. e., epitetele constante ce le afl[m]n Homer l`ng[persoanele principale din epopeile lui. Homer nu nume=te pe Ahil singur, nici pe Diomed, nici pe Pallas Atene etc. C[ci ce sunt aceste nume? Cuvinte reci, care nu silesc imagina\ia s[-=i reproduc[persoana]n plenitudinea ei de via\[palpabil[. De aceea Homer zice totdeauna ποὐζ οχυζ Αχιλλεύζ = = *Achil cel grabnic la picior*, =i te sile=te astfel s[-\i construie=ti]n fantezia ta o imagine mai sensibil[a eroului; Homer zice βοὴν αγα = υὸς Διομήδης = *Diomed cel bun la strig[t*, γλαυЂπις Αϑχυη = *Minerva cu ochiul albastru* etc.

Shakespeare,]n *Macbeth*, unde vorbe=te Banquo cu vr[jitoarele, le descrie:

Se vede c[ ]n\elege\i,
C[ci fiecare pune degetul *ciuntit*
Pe *zb`rcitele* buze.

+i]n alt loc:

Voi fi silit s[iau
De la noapte-mprumut vreuna din a ei
}ntunecate oare.

Alecsandri,]n frumoasa poezie *Groza*, de=teapt[cea mai vie impresie prin adjectivele pline de sensibilitate cu care]nso\e=te obiectele g`ndirii:

Galben ca f[clia de *galben[* cear[
Ce aproape-i ardea,
Pe o sc`ndur[*vechie* aruncat afar[
De somnul cel ve=nic Groz-acum dormea...

. . . .

Un mo=neag atuncea, cu o barb[*lung[*,
La Groza merg`nd,
Scoase doi bani *netezi* din *vechea* sa pung[
L`ng[ mort ]i puse, m`na-i s[rut`nd,
Mai f[cu o cruce =i zise pl`ng`nd
etc.

Frumos este adjectivul sensibil]n strofa lui Mure=anu:

}nal\[-\i *lata* frunte =i caut[-n jur de tine
Cum stau ca brazi]n munte voinici sute de mii...

Foarte plastic]n descrierile sale este Bolintineanu:

Noaptea se]ntinde, =i din geana sa
Argintoase lacrimi peste flori v[rsa.

. . . .

Colo, sub o neagr[st`nc[,
Geme r`ul spum[tor,
Pacea nop\ii e ad`nc[,
Luna doarme pe un nor.

. . . .

Caigi! vezi, noaptea vine
Dup[dealuri *fumeg`nd*.
Pe un pisc s[lbatec =i *vijelios*
Unde url[-n poale Arge=ul spumos,
Este o cetate
etc.

3. Un alt mijloc de a realiza aceea=i condi\iune neap[rat[a frumosului poetic sunt personific[rile obiectelor nemi=c[toare sau prea

abstracte, precum =i a calit[\ilor =i ac\iunilor. Prin aceasta se introduce]n g`ndirea cuvintelor o nou[ mi=care, neobi=nuit[ ]n proz[, =i tocmai de aceea surprinz[toare, ce de=teapt[ imaginea sensibil[ =i coloreaz[ schema palid[ a cuv`ntului prin cea mai energic[viziune.

Nici Homer nu mai]ntrebuin\eaz[verbul simplu a *s[geta*, ci zice:

„S[geata zboar[cu voluptate pentru a gusta carnea inimic[“.

}n Hora\iu grija se urc[pe cor[bii:

Scandit aeratas vitiosa naves / Cura.
Od. II, 16.

}n Sofocle ajutorul are „ochi voio=i“ etc.

Cea mai pitoreasc[fantezie =i]n aceast[privin\[o are iar[=i Shakespeare:

Lumina a intrat / Deja cu noaptea-n lupt[,

zice Lady Macbeth.

Sacrilegul omor a c[lcat sf`ntul templu
Al regelui fur`nd via\a din altar,

strig[Macduff:

P`n-a nu m`ntui
Nocturnul liliac monachescul s[u zbor
+i p`n-a nu trage cornuratul g`ndac,
Somnoros b`z`ind, clopotul de noapte,
Se-mpline=te-o fapt[de crud[pomenire,

preveste=te Macbeth:

Grozavul omor,
Ce santinela sa, lupul, l-a trezit
Url`ndu-i ora nop\ii, p[=e=te stafios...
P[m`nt nestr[mutat, n-auzi pasul meu
Oriunde m-ar purta, ca nu pietrele tale,
Dest[inuindu-mi fapta, s[lipseasc[pe noapte
De grozava t[cere ce-acum nevoie=te.

Trec`nd la literatura noastr[, de=i nu ne putem a=tepta]nc[la aceea=i fantezie viguroas[, totu=i constat[m]ntrebuin\area aceluia= mijloc de personificare.

}n exemplul citat din Bolintineanu:

Colo sub o neagr[st`nc[
Geme r`ul spum[tor.
Pacea nop\ii e ad`nc[.
Luna doarme pe un nor,

impresia produs[din aceast[strof[provine mai ales din personificarea lunii]n versul din urm[.

Asemenea]n o poezie a lui Gr. Alexandrescu:

Este ora n[lucirii: un morm`nt se dezvele=te,
O fantom[-ncoronat[din el iese, o z[resc,
Iese, vine c[tre \[rmuri, st[,]n preajma sa prive=te —
*R`ul ]napoi se trage*, mun\ii v`rful]=i cl[tesc.

Dintre toate poeziile „Dlui Marelui Logof[t“ I. V[c[rescu (publicate la 1848), aproape singurele strofe acceptabile ne par a fi cele dint`i din *O zi =i o noapte de prim[var[la V[c[re=t*i, =i frumuse\ea lor st[mai ales]n personificarea amorului:

N-am s[scap,]n piept port dorul
    Peste ape, peste mun\i,
V[z c[peste m[ri amorul
    C`nd o vrea]=i face pun\i.

La Carpa\i, mi-am adus jalea,
    Lor am vrut s[h[r[zesc:
R[sunetul, frunza, valea,
    Apele mi-o]nmul\esc!

Mii de piedici, mii de curse;
    Peste firea toat-a-ntins,
Lacrimi]nzadar sunt curse:
    Unde-oi merge, eu sunt prins.

Aceste exemple vor fi deajuns pentru a da o idee despre personific[rile poetice =i pentru a dovedi c[=i ele sunt n[scute din necesitatea de a sensibiliza g`ndirea prea abstract[a cuvintelor.

4. S[mai observ[m]n fine]nc[un mod prin care poetul caut[s[ajung[la acela=i rezultat, compara\iunea, metafora, tropul]n genere. Un obiect al g`ndirii se pune]n paralel[cu altul, care trebuie s[fie sensibil,

=i cu c`t aceast[ paralel[ este mai nou[ =i mai frapant[, cu at`t imagina\ia este silit[a-=i construi figurile sensibile cuprinse]n cuvinte.

Talent f[r[noroc
E de prisos:

T[m`ia f[r[foc
N-are miros,

zice Goethe]n proverbele sale rimate.

H. Heine compar[:

Ca un rege e p[storul,
Tron e dealul]nverzit,
Iar coroana e deasupra-i
Soarele cel str[lucit.

La picioare]i sunt mieii,
Curtezani lingu=itori,
Cavaleri]i sunt vi\eii,
Ce alearg[printre flori.

|apii sunt actori de curte.
Dar c`nd p[s[ri ciripesc,
Clopotele c`nd r[sun[,
Fac orchestrul cel regesc.

+i to\i c`nt[ =i ]nc`nt[,
Apa-ncepe a =opti,
+i cu arbori-mpreun[
Vor pe rege-a adormi.

}n acest timp st[p`ne=te
Un ministru, acel c`ne
Ce l[tr`nd vrea s[arate
C[vegheaz[peste st`ne.

Ca din vis ofteaz[prin\ul:
C`rmuirea e prea grea!
Ah! a= vrea s[fiu acas[
+i l`ng[regina mea.

Pe-al ei s`n se odihne=te
Capul meu cel obosit,
+i]n ochii-i se cuprinde
Un regat nem[rginit!

* * *

De tous les océans votre course a vu l'onde,
Hélas! et vous feriez une ceinture au monde
Du sillon du vaisseau,

compar[V. Hugo (*Feuilles d'automne*, 6).

Tandis que votre ami, moins heureux et moins sage,
Attendait des saisons l'uniforme passage
Dans le même horizon;
Et comme l'arbre vert qui de loin se dessine,

A sa porte effeuillant ses jours, prenait racine
Au seuil de sa maison!

* * *

Ca un glob de aur luna str[lucea,

]ncepe Bolintineanu una din cunoscutele sale balade istorice.

Mihai m`ndru vine iar[, / Falnic ca un st`lp de par[.

Dou[observ[ri dintre cele multe ce se pot face asupra acestei materii ne par la ordinea zilei pentru starea actual[a poeziilor rom`ne: cea dint`i se refer[la noutatea, cea de a doua la juste\ea compara\iunilor.

Punctul de plecare pentru orice comparare poetic[a fost necesitatea sensibiliz[rii obiectelor. }ns[pentru ca acest scop s[fie atins, compara\iunea trebuie s[fie relativ nou[, altfel nu produce nici o imagine. Ceea ce am ar[tat c[se]nt`mpl[ cu vorbele izolate se ]nt`mpl[=i cu compara\iunile: prin uzul zilnic]=i pierd elementul sensibil. Auzind tot mereu una =i aceea=i comparare, nu mai avem pentru ea aten\iune, =i nu ne mai reproducem cuprinsul material. C`nd zic, d. e., curajos ca un leu, nu-mi mai amintesc figura leului, ci primesc locu\iunea oarecum ca un semn conven\ional pentru g`ndirea abstract[a unei calit[\i. Precum prin deasa]ntrebuin\are se tocesc monetele =i se pierde chipul =i pajura exprimate pe ele, a=a din compara\iunile prea des auzite se =terge imaginea sensibil[; =i cu aceasta toat[ra\iunea lor de a fi.

R[m`ne acum la tactul li[ngv]istic al poetului de a sim\i care metafor[se poate]ntrebuin\a cu succes =i care a]ncetat de a mai fi compara\iune sensibil[=i, prin urmare, trebuie=te, pentru un timp, sau cu totul dep[rtat[, sau cel pu\in modificat[ ]n poezie. }n aceast[privin\[, nou[ne pare c[ ]n poeziile rom`ne de ast[zi sunt mai ales trei imagini a=a de uzate =i abuzate, ]nc`t poe\ii cei tineri ar face bine s[se fereasc[de ele: aceste sunt florile, stelele =i filomelele.

Toate amantele poe\ilor no=tri sunt ca o floricic[sau ca o stelu\[sau ca am`ndou[ ]n acela=i timp (lucru mai greu de ]nchipuit), to\i prin\ii, toate anivers[rile, toate „zilele m[rite“ sunt ca o stea mare, =i toate impresiile poetice se de=teapt[ c`nd c`nt[filomela. Ast[zi]ns[am citit

at`tea flori =i floricele, stele, stelu\e, steli=oare =i filomele ]n versurile rom`ne,]nc`t acum primim aceste cuvinte numai ca ni=te semne uscate, obi=nuite]n vorbire, prin urmare f[r[nici un rezultat poetic.

Spre a mai putea fi]ntrebuin\ate asemenea metafore]n literatura rom`n[, trebuiesc]mprosp[tate]n mod original prin alte cuvinte, care s[fie]n stare a rena=te din nou imaginile]n frumuse\ea lor primitiv[. Drept model poate servi poezia lui Alecsandri, *Dedica\iune*:

Tu, care e=ti pierdut[ ]n neagra ve=nicie
Stea dulce =i iubit[a sufletului meu...

. . . .

O, bl`nd[, mult duioas[=i tainic[lumin[...

Aci imaginea]=i produce efectul ei fiindc[este preg[tit[=i re]nnoit[prin celelalte cuvinte marcante: tu, care e=ti *pierdut[ ]n neagra ve=nicie* etc.

C`t de slabe, din contra (pentru a nu spune un cuv`nt mai energic), sunt compara\iuni ca aceste:

C[ci eu]n lume sunt ca o floare,
+i cu iubirea m[mai nutresc
+-a filomelei dulce c`ntare
Pare c[-mi zice: ah, te iubesc!

. . . .

Drag[Elizo, tu e=ti mai dulce
Dec`t o roz[, dec`t un crin...

. . . .

Frumoas[ca o roz[erai]n ast[lume,
Frumoas[ca o floare, ca floarea delicat[...

. . . .

Tu e=ti o stel[, ce dai lumin[...

. . . .

Ce e noaptea c`nd nu c`nt[
Filomele printre flori?

Dac[e vorba s[compar[m tot cu flori, s[ne lu[m mai bine de exemplu poeziile populare, chiar cele mai de r`nd, care toate au cel pu\in originalitate ]n determinarea florilor =i nu vorbesc numai de roze =i de crini. C`t este de expresiv[urm[toarea strof[, n[scut[pe str[[zi]le Bucure=tilor!

Frunz[verde m[r s[lciu,
La gr[din[-n Ci=megiu,
Dou[fete frumu=ele
Mi-a furat min\ile mele:
Una oache=[=i nalt[
Ca o dalie]nvoalt[.
Alta blond[mijlocie
Ca o jun[iasomie,
Una are ochi de mur[,
Care inimile fur[,
Alta dou[viorele
Ce te scoate din oprele
etc.

A doua condi\iune pentru admiterea compar[rilor este: ca ele s[fie juste. Compar[rile sunt chemate a da o imagina\ie sensibil[pentru g`ndirea prea abstract[, ]ns[ aceast[ imagine trebuie s[ fie potrivit[ cu g`ndirea, altfel sensibilizarea ei produce contrazicere =i constituie o eroare. E de necrezut c`t de des p[c[tuiesc scriitorii ]n contra unei a=a de elementare reguli a conceperii, ]ntrebuin\`nd compar[ri false sau pline de confuzie.

Aceast[parte a poeziilor rom`ne moderne este plin[ de erori uneori a=a de comice, ]nc`t pot deveni un izvor bogat pentru almanahuri humoristice, =i cu c`t autorul vrea s[ fie mai solemn sau mai duios, cu at`t, se]n\elege, impresia este mai ridicol[.

Un poet compar[:

Prim[vara cea dorit[de la sferele senine
Pe-a zefirului aripe]ntre noi voioas[vine,
Sub u=oarele ei pasuri mii de flori au r[s[rit,
C`mpul, muntele =i codrul de nou iar au]nverzit,
Aerul senin s-adap[de-a sufl[rii ei miroase,
+i din s`nu-i roureaz[pe \arine ploi m[noase.

Prim[vara vine cu pasuri u=oare =i plou[din s`n!

Altul zice:

Talia-\i nalt[=i sub\iric[
Ochii t[i negri de abanos,
M`na ta alb[=i mititic[
Face din tine un cer stelos.

Talie]nalt[, ochi negri =i m`na mic[fac un cer stelos!

Un poet c`nt[:

S[fiu zefirul, s[fiu zambil[, / Prin cele fete s[salt u=or.

Altul compar[:

Sus la Petricica
C`nd mergea fetica
+i sta ziulica,
Vi\eii p[zea —
}=i lua de furc[,
+i ca o haiduc[,
+i ca o n[luc[,
}n tufi= *torcea.*

+i]n alt loc:

Ochii cum]i joac[
Ca la o =erpoaic[,
Ca o panduroaic[
etc.

Citim]ntr-o foaie nou[din Ia=i (septembrie 1866):

Ador tare adev[rul,
}l ador c[e frumos,
Precum e]n floare m[rul,
Al livezii pom frumos.

Adev[rul frumos ca m[rul!

Unul]ncepe:

Bel[copil[, de gra\ii plin[,
Muz[sublim[, soare d-amor,
Coruri de nimfe pe buza-\i lin[
Le v[d cum joac[ ]nceti=or.

}nchipui\i-v[o buz[pe care joac[coruri de nimfe!

Unul se adreseaz[la iubita sa:

Tu, floare frumu=ic[, ca cerul de m[rea\[, / Ca d`nsul de albastr[...

Iar altul zice:

Aste inimi prea-nfocate
Cu st`lp[ri de nemurire
De al p[cii imn legate
C`nt a patriei iubire!

Ce imagine teribil[! Inimi]nfocate, legate de un imn cu st`lp[ri de nemurire!

Dar destul =i prea destul din aceast[infirmerie a literaturii rom`ne, =i s[revenim la partea serioas[a cercet[rilor ce ne ocup[.

Recapitul`nd rezultatul dob`ndit din analizarea precedent[a am[nuntelor poetice, constat[m ca demonstrate urm[toarele propozi\ii din]nceputul cercet[rii de fa\[:

Particularit[\ile stilului poetic (expresii determinate, epitete, personific[ri, compara\iuni) purced toate din trebuin\a de a sensibiliza g`ndirea obiectelor; aceasta provine din necesitatea de a crea poeziei elementul material, ce nu-l afl[gata afar[din sine, de care]ns[nu se poate lipsi nici o lucrare de art[, frumosul fiind tocmai exprimarea unei idei sub o form[sensibil[corespunz[toare.

Din aceste reflec\ii]n\elegem]n acela=i timp ce vrea s[zic[mult discutata originalitate a poetului. Poetul nu este =i nu poate fi totdeauna nou]n ideea realizat[: dar nou =i original trebuie s[fie]n vestm`ntul sensibil cu care o ]nv[le=te =i pe care ]l reproduce ]n imagina\iunea noastr[. Subiectul poeziilor, impresiunile lirice, pasiunile omene=ti, frumuse\ile naturii sunt acelea=i de c`nd lumea; nou[ ]ns[=i totdeauna variat[este]ncorporarea lor]n art[: aici cuv`ntul poetului stabile=te un raport p[n[atunci necunoscut]ntre lumea intelectual[=i cea material[=i descopere astfel o nou[armonie a naturii.

Ne pare important a insista asupra acestor adev[ruri fundamentale ale literaturii: c[ci tocmai ele sunt ast[zi pierdute din con=tiin\a tinerii noastre genera\ii, =i de aceea ast[zi suntem]n pericol de a nu mai avea unul din puternicele mijloace de cultur[ale societ[\ii rom`ne. Este probabil c[politica ne-a surpat mica temelie artistic[ce o puseser[ ]n \ara noastr[poe\ii adev[ra\i, Alecsandri, Bolintineanu[1], Gr. Alexandrescu.

[1] }n\elegem pe Bolintineanu de mai nainte, p[n[la 1852, c`nd se f[cu publicarea primelor sale poezii; c[ci peste ultimele lucr[ri ale sale (*Eumenidele* etc.) trebuie s[arunc[m un v[l.

At`t cel pu\in este sigur, c[cele mai rele abera\iuni, cele mai dec[zute produceri]ntre poeziile noastre de la un timp]ncoace, sunt cele ce au primit]n cuprinsul lor elemente politice. +i cauza se]n\elege u=or: politica este un product al ra\iunii; poezia este =i trebuie s[fie un product al fanteziei (altfel nici nu are material): una dar exclude pe cealalt[.

De aceea vedem c[poeziile politice, precum =i cele rele istorice au toate vi\iul corespunz[tor: de a fi lipsite de sensibilitatea poetic[. Exemple vor explica mai bine ce]nsemneaz[aceasta, =i pentru mai mult[l[murire s[ ]ncepem cu o poezie foarte caracteristic[a unei celebrit[\i de ale noastre c[tre C. Negri:

O, Negri! inamicii a tot ce d[m[rire
+i via\[Rom`niei nu-\i vor putea ierta
C[ai luat o parte de lauri la unire
Prin insisten\a ta!

A face-un singur popol, o singur[domnie
Din dou[; a restr`nge at`\ia postulani:
Crezi tu c[o s[fac[vreodat[bucurie
Acestor sclavi tirani?

Cuv`ntul datorie spre \ar[e un nume!
+i patria o umbr[, m[rirea un eres!
A face s[r[m`ie despre\uit[-n lume
+i-n umbr[mai ales,

A pune interesul persoanelor nainte
De interesul \[rii, a nu sim\i vrun dor
C`nd jugul r[u apas[aceste locuri sfinte,
Aceasta-i legea lor!
etc.

Toate aceste strofe cuprind un =ir de cuvinte reci, f[r[imagine, =i prin urmare nici nu sunt poezie: sunt un articol de jurnal pus]n rime, o monstruozitate literar[. Dac[un adev[rat talent poetic a ajuns la aceast[decaden\[, ce s[mai a=tept[m de la ceilal\i?

Unul ne face urm[toarea „poezie“ epic[:

CEI 300 EROI DE LA SATUL PUTINEIUL (1594)

Cu o desp[r\ire de rom`ni aleas[
Din oastea cea brav[a lui Bravu tras[,
Radu, Stroe, Preda, cei trei fra\i Buze=ti,
+i Stoica =i Radu, fra\i Calomfire=ti,
}n c`teva ore bat oastea t[tar[
+i]n dou[r`nduri ei o sf[r`mar[;
Apoi pun pe goan[hordele barbare.
Secer`nd cununa cea nemuritoare.
}n aceast[lupt[trei sute olteni,
Bravi ca =i eroii din C[lug[reni.
Singuri se luptar[, bravii mei rom`ni,
Cu dou[sprezece de mii de p[g`ni;
To\i]ntr-o unire bravii mei jurar[
Pe p[g`ni s[-nving[sau cu to\i s[moar[.

Manualul de istorie al lui Laurianu, pus]n stan\e =i trochee, =i]nc[=i aceste ca vai de ele.

Un alt scriitor, care acum „debuteaz[“]n poezie, se adreseaz[ ]ntr-un ziar (din octombrie 1866) la Dumnezeu =i-i spune]ntre altele:

}mp[ra\i, regi, principi, dar[, to\i sunt o necesitate
Pentru popoli: unii =tiu s[-=i]mplineasc[datoria ce-ai impus,
Altul]ns[, plin d-orgoliu, speculeaz[onestitate,
Calc[ ]n picioare legea, f[r-a fi de tine pus.

Triste scene, suferin\e, care strig[r[zbunare;
Tot ce-i sacru, nici virtute, toate aruncate-n v`nt —
E tiranul! El domne=te f[r[vreo neru=inare.
Tat[, fiu, so\ie, frate la el nu-i dec`t cuv`nt.

+i a=a mai departe]n vro zece strofe, =i, nota bene, toat[aceast[declama\iune politic[este numai o introducere pentru a ajunge la exprimarea dorin\ei de a-=i revedea amanta:

Elviri\a absenteaz[, nu-i via\[pe p[m`nt.

}ntr-un alt ziar nou (din august 1866) citim:

S[scriu la ode lingu=itoare
N-am obiceiul, m[rturisesc;
Chiar de cuvinte m[gulitoare
}ntotdeauna m[cam feresc;
Dar cu pl[cere =i cu c[ldur[
A= scrie multe, pre legea mea,
Str`mbe, sucite, f[r[m[sur[,
F[r[de vin[cum a= putea.

A= face una acelui care
Democra\ia ar sprijini,
+i monstruoasa centralizare
Ca pe o spaim[o ar goni.
. . . .

A= face una cu mul\[mire
Acelui spirit]ngrijitor,
Ce prin =coli bune mai cu gr[bire
Ar da lumina =i]n popor
etc.

Sper[m c[, din opozi\ia frapant[ ]ntre exemplele din urm[=i]ntre poeziile citate mai nainte, cititorul va fi sim\it deosebirea radical[ce desparte poezia de proz[; fie aceasta simpl[, fie rimat[, =i va fi]n\eles c[ ]nainte de a putea fi vorba de poezie, trebuie cel pu\in s[se]mplineasc[condi\iunea mecanic[a oric[rei opere de art[: aflarea materialului sensibil care pentru poezie consist[ ]n imaginile sensibile de=teptate prin cuvinte. O dat[aceast[condi\iune]mplinit[,]ncepe t[r]mul artelor, posibilitatea frumosului, critica estetic[, =i de aci]nainte vin apoi cerin\ele artistice: ca dic\iunea s[nu fie prea materializat[prin imagini, ca cuvintele s[fie a=a de bine alese,]nc`t s[ ]ntrupeze]n modul cel mai simplu =i pregnant ideile poetului etc. Dup[m[sura acestor cerin\e se dovede=te apoi adev[ratul poet, =i se deosebe=te chiar =i]n privin\a cuvintelor literatura clasic[de literatura decaden\ei. Dar, dup[cum am v[zut, de aceste consider[ri mai]nalte nu s-a tratat]n paginile precedente, =i nici nu credem oportun a se trata]n literatura noastr[, prea t`n[r[ pentru o estetic[ mai rafinat[. Pentru noi a fost prima necesitate: a marca ]n mod demonstrativ linia de separare ]ntre poezie =i celelalte genuri literare, pentru ca, cel pu\in pe aceast[ cale, s[ se l[\easc[ ]n juna genera\ie un sim\[m`nt mai just despre primele elemente ale artei poetice.

II
Condi\iunea ideal[a poeziei

Trec`nd la partea a doua a cercet[rii noastre, ne propunem a analiza care este,]n privin\a ideilor exprimate de poet, condi\iunea f[r[a c[rei]mplinire nici nu poate exista poezia.

O veche]mp[r\ire a tuturor obiectelor g`ndirii omene=ti face deosebirea]ntre lumea interioar[sau sufleteasc[=i]ntre lumea

exterioar[sau fizic[. }ns[=i aceast[lume fizic[exist[pentru noi numai]ntruc`t sim\im ceva cu prilejul ei. Astfel, toate obiectele g`ndirii, fie externe, fie interne, se pot privi]mpreun[=i se pot deosebi dintr-un alt punct de vedere:]n obiecte ale ra\iunii reci sau logice =i]n obiecte ale sim\[m`ntului sau pasionale, deosebire]ntemeiat[pe cunoscuta dezbinare]ntre minte =i inim[.

Paralel cu aceast[deosebire, costat[m pentru scopul ce ne ocup[urm[toarea propozi\ie limitativ[: *ideea sau obiectul exprimat prin poezie este totdeauna un sim\[m`nt sau o pasiune, =i niciodat[ o cugetare exclusiv intelectual[ sau care se \ine de t[r`mul =tiin\ific, fie]n teorie, fie]n aplicare practic[.*

Prin urmare, iubirea, ura, triste\ea, bucuria, disperarea, m`nia etc. sunt obiecte poetice; ]nv[\[tura, preceptele morale, politica etc. sunt obiecte ale =tiin\ei, =i niciodat[ ale artelor; singurul rol ce-l pot juca ele ]n reprezentarea frumosului este de a servi de prilej pentru exprimarea sim\[m`ntului =i pasiunii, tema etern[a frumoaselor arte[1].

+i pentru ce aceasta?

C`teva din cauzele fundamentale ce deosebesc cele dou[ sfere ale g`ndirii omene=ti ne par destul de simple pentru a putea fi explicate]n cercetarea de fa\[f[r[prea lungi digresiuni.

+i mai]nt`i poezia este un product de lux al vie\ii intelectuale, *une noble inutilité*, cum a zis a=a de bine Mme de Staël. Ea nu aduce mul\imii nici un folos astfel de palpabil ]nc`t s[o atrag[de la sine din motivul unui interes egoist; ea exist[pentru noi numai]ntruc`t ne poate atrage =i interesa prin pl[cerea estetic[. }ns[ o condi\iune f[r[ de care nu poate fi interes =i pl[cere este ca, mai ]nt`i de toate, poezia s[fie]n\eleas[,

---

[1] Goethe]n *Faust* vorbe=te mult de =tiin\e, Corneille]n *Horace* de fapte din istoria roman[, Scribe (dac[este permis a-l numi l`ng[ace=ti doi)]n *Verre d'eau* de politica englez[:]ns[toate aceste numai pentru a ar[ta cu prilejul lor sim\[mintele =i pasiunile omene=ti.

s[vorbeasc[la con=tiin\a tuturor. Prin urmare, ea nu-=i poate alege obiecte care se \in de domeniul ocupa\iunilor exclusive, precum sunt cele =tiin\ifice, fiindc[aceste[a] r[m`n ne]n\elese pentru marea majoritate a poporului, ci este datoare s[ne reprezinte sim\[minte =i pasiuni, fiindc[aceste[a] sunt comune tuturor oamenilor, sunt materia]n\eleas[=i interesant[pentru to\i. Ceea ce separ[pe oameni deolalt[este cuprinsul diferit cu care =i-au]mplinit mintea; ceea ce-i une=te este identitatea mi=c[rilor de care se p[trunde inima lor.

Dar chiar m[rginindu-se poetul =tiin\ific la acea minim[parte din public care se alc[tuie=te din oameni speciali, din politici[eni], filologi etc., se na=te pentru d`nsul o nou[ ]mpotrivire: ceea ce, chiar pe acest t[r`m, este interesant ast[zi, nu a fost interesant ieri =i nu mai intereseaz[m`ine, =i o poezie]nsufle\it[numai de asemenea obiecte ar pierde din an]n an din atrac\iunea ei.

Ast[zi se intereseaz[societatea politic[rom`n[ de descentralizare; societatea ce se mai g`nde=te la cercet[ri li[ngv]istice, de unificarea ortografiei =i de termina\iunile cuvintelor noi: vor trece oare mul\i ani p`n[ c`nd aceste preocup[ri s[fie =terse de la ordinea zilei? O dat[descentralizarea f[cut[, ortografia =i limba unificate, mi=carea cauzat[prin aceste]ndeletniciri trec[toare va]nceta, =i nimeni nu le va putea re]nvia]n propriul lor interes intrinsec.

Prin urmare, poezia r[t[cit[ ]n sfera =tiin\ei =i a politicii r[m`ne ]nt`i ne]n\eleas[=i neinteresant[pentru marea majoritate a oamenilor contemporani, =i este, al doilea, pierdut[ ]n genera\iunile urm[toare chiar pentru cercul restr`ns de indivizi pentru care a avut un sens =i o atrac\iune]n ziua na=terii ei.

}ns[prea rar[este, este de prea mare pre\ =i valoare acea crea\iune a spiritului omenesc ce se nume=te poezie, pentru a fi expus[vicisitudinii mobile a zilnicelor interese. De magica figur[ce poetul a creat-o din abunden\a inimii sale, trebuie s[se fr`ng[valul timpului =i s[o lase intact[pentru genera\iunile viitoare, ca o scump[mo=tenire secular[a geniului omenesc.

Numai copiii cei necop\i, pentru a-=i face o gr[din[, taie florile =i frunzele din tulpina lor =i le a=eaz[ ]n nisipul spulberat: cea dint[i suflare a v`ntului le doboar[, cea dint[i raz[ a soarelui le ve=teje=te. Dar natura, marea noastr[ ]nv[\[toare, ]=i ]mpl`nt[r[d[cina stejarului]n p[tura cea mai ad`nc[ =i statornic[ a p[m`ntului, =i de acolo d[crea\iunii sale putere de a lupta =i de a tr[i.

S[analiz[m acum o alt[cauz[, mult mai important[, pentru care poezia nu poate trata obiecte =tiin\ifice.

Frumoasele arte, =i poezia mai]nt`i, sunt *repaosul inteligen\ei.* }n mijlocul fluctua\iunii perpetue, de care este mi=cat acel straniu product al forma\iunilor animaliere ce se nume=te minte omeneasc[, arta se stabile=te ca un liman de ad[post, spre a reda inteligen\ei agitate o lini=te salutar[. Aceasta a fost cauza din care s-a l[\it odinioar[poezia]ntre oameni; aceasta este cauza din care ast[zi]=i p[streaz[valoarea ei nem[surat[pentru fericirea geniului omenesc.

Dar activitatea =tiin\ific[nu se potrive=te cu aceast[chemare a poeziei. C[ci =tiin\a provine din acea]nsu=ire]nn[scut[a min\ii noastre prin care suntem ve=nic sili\i a]nt`mpina orice fenomen al naturii cu cele dou[ ]ntreb[ri omene=ti: din ce cauz[? spre ce efect? }ns[ primul efect ce-l descoperim se arat[ a fi totdeodat[ o cauz[ pentru un alt efect, care la r`ndul s[u este noua cauz[pentru alte efecte, =i pe nesim\ite se deschide]naintea noastr[linia timpului, care ne duce]nainte]ntr-un viitor nem[rginit. +i asemenea cercet`nd]napoi, ni se arat[prima cauz[a unui fenomen ca fiind =i ea efectul unei alte cauze, care iar[=i este efectul unei cauze anterioare, =i a=a mai departe, se deschide =i]nd[r[tul nostru aceea=i linie infinit[a timpului. +i astfel omenirea,]mpins[ ]n sufletul ei de forma aprioric[a cauzalit[\ii, se urc[=i se coboar[pe scara timpului]n sus =i]n jos, p`n[ c`nd min\ile]mb[tr`nite ale genera\iunii actuale se pleac[ la p[m`nt =i las[altei genera\iuni sarcina de a]mpinge piatra lui Sisifos cu un pas mai]nainte; aceast[alt[genera\iune o las[genera\iunilor viitoare, =i a=a mai departe se dezvolt[=tiin\a, =i nu are nic[ieri repaos =i niciodat[

sf`r=it: c[ci prima cauz[=i ultimul efect sunt refuzate min\ii omene=ti; nici o limit[etern[nu ne opre=te, dar etern ne opre=te o limit[.

}n aceast[stare a inteligen\ei active se coboar[arta ca o m`ng`iere binef[c[toare. Ea prinde aten\ia nelini=tit[=i agitat[spre infinit =i,]nf[\i=`ndu-i o idee m[rginit[ ]n forma sensibil[ a frumosului, ]i d[ lini=tea contemplativ[ =i un repaos intelectual. Poezia ]n special trebuie s[ ne decline spiritul de la ]nl[n\uirea f[r[ margini a nexului cauzal, s[ ne manifesteze idei cu ]nceput =i cu sf`r=it =i s[dea astfel o satisfac\iune spiritului omenesc. De aceea ea este datoare s[ne]ndrepteze spre sim\[minte =i pasiuni. C[ci tocmai sim\[mintele =i pasiunile sunt actele de sine st[t[toare]n via\a omeneasc[: ele au o na=tere =i o terminare pronun\at[, au un]nceput sim\it =i o catastrof[hot[r`t[=i sunt doar obiecte prezentabile sub forma limitat[a sensibilit[\ii.

Celelalte arte, prin chiar condi\iunile lor materiale, sunt restr`nse]n acest cerc estetic =i sunt ferite de r[t[cirea =tiin\ific[: nici teorii politice, nici regule li[ngv]istice nu se pot sculpta]n piatr[sau exprima]n muzic[.[1] Poezia singur[este]n pericol de a-=i confunda sfera, =i aceasta din cauz[c[ea]ntrebuin\eaz[acela=i organ pentru ideile ei pe care-l]ntrebuin\eaz[=i =tiin\a pentru ale sale: adic[limbajul omenesc. Cu at`t mai mult]ns[este de datoria poetului a-=i]ndrepta aten\iunea spre diferen\a]ntre aceste dou[sfere deosebite =i a distrage mintea obosit[de perpetua cauzalitate.

Recapitul`nd rezultatul dob`ndit din cercetarea teoretic[de p`n-acum, afirm[m din nou adev[rul cu care am ]nceput: ideea sau obiectul poeziei nu poate fi dec`t un sim\[m`nt sau o pasiune. +i precum am f[cut]n partea I, a=a vom ar[ta =i]n aceast[parte, c[ ]nsu=irile esen\iale ale poeziilor celor frumoase]n privin\a ideilor lor se explic[numai pe baza acestui adev[r.

---

[1] Nimic nu este absolut]n omenire. Jurnalele din noiembrie 1866 ne spun c[un american a pus constitu\iunea Statelor Unite]n muzic[; dar cel pu\in aceasta ni se spune ca o monstruozitate american[. C`nd se va sim\i cu aceea=i claritate de to\i ai no=tri c[o poezie asupra constitu\iunii este tot a=a de monstruoas[ca acea muzic[american[!

Poetul, chemat a exprima sim\irile omene=ti, a aflat]n]ns[=i natura lor legea dup[care s[se conduc[. }ntre deosebirile ce disting afectul]n genere, fie sim\[m`nt, fie pasiune, de celelate st[ri ale cugetului, se pot cita urm[toarele ca principale:

1. O mai mare repejune a mi=c[rii ideilor. Observarea aceasta o poate face orcine. Exemplul cel mai l[murit dintre toate ni-l prezint[spaima, cu prodigioasa sum[de idei ce ne pot str[bate mintea]n momentele ei.

2. O exagerare sau cel pu\in o m[rire =i o nou[privire a obiectelor sub impresiunea sim\[m`ntului =i a pasiunii. Lucrurile g`ndite iau dimensiuni cresc`nde, micul cerc al con=tiin\ei intelectuale se preface]n linte microscopic[=i, privite prin ea, toate senza\iunile =i toate ideile momentului apar]n propor\iuni gigantice =i sub culori neobi=nuite.

3. O dezvoltare grabnic[=i cresc`nd[ spre o culminare final[ sau spre o catastrof[, dac[ lu[m acest cuv`nt =i]n sens bun, nu numai]n]mprejur[ri tragice.

Aceste trei semne caracteristice ale afectelor sunt totdeodat[cele trei calit[\i ale poeziei.

1. Poezia adev[rat[, ca =i pasiunea =i sim\[m`ntul, ne arat[ dar o grabnic[ tranzi\iune de la o idee la alta =i ]n genere o mi=care abundent[ a g`ndirii. G`ndirea fiind exprimat[ prin cuvinte, imitarea acelei particularit[\i psihologice ne prescrie dar a stabili ]ntre idei =i cuvinte un raport de preciziune, astfel ]nc`t cu orice]nmul\ire de cuvinte s[se]nmul\easc[ ]n aceea=i propor\ie =i suma de idei. C[ci ceea ce]nt`rzie tranzi\iunea g`ndurilor =i amor\e=te mi=carea abundent[sunt tocmai frazele cele lungi,]n care dup[at`ta auzire de sonuri nu se produce nici un progres de ]n\elegere ]n con=tiin\[. Prin urmare, regula ce o scoatem pentru poezie din aceast[ considerare a afectelor se poate exprima ]n mod negativ: poezia s[ nu se ]ntoarc[ ]n jurul aceleia=i idei, s[ nu se repete, s[ nu aib[ cuvinte multe pentru g`ndiri pu\ine. O excep\ie aparent[sunt poeziile cu refren (cupletele);

dar numai aparent[. }n realitate, refrenul, de=i p[str`nd acelea=i cuvinte, cuprinde]n fiecare strof[o idee nou[sau cel pu\in o alt[privire a ideii celei vechi. D. e.:

VOCEA MUNTELUI

Colo-n vale se coboar[
Trist =i cu capul plecat
Un drume\: doru-l omoar[
S[-ajung[de-unde-a plecat.

„Oare-amorul m[a=teapt[
Sau o piatr[=-un morm`nt?“
Atunci eco se de=teapt[
+i r[spunde: *„Un morm`nt“*.

Greu suspin[=i-]nainte
Gr[bind pasul s-a-ndreptat,
Groaza tulbur[-a sa minte,
Dorul l-a]naripat.
„}n morm`nt a=a de iute!
Fie, pacea-i]n morm`nt!“
+-atunci eco din cel munte
Sun[: *„Pace-i]n morm`nt!“*

„Vino dar[, vino, moarte,
Ca pe-un dar eu te a=tept,
S[merg nu pot mai departe
Moart[-i inima]n piept!
Ah! de moarte nu mi-e fric[
M[tem c[m[va uita!“
Din v[i un glas se ridic[
+i r[spunde: *„Va uita!“*

Vai, furtuna-]n piept zbucne=te
La s[rmanul c[l[tor,
+i o lacrim[luce=te
}n ochiu-i: „Da' vreau s[mor,
Dac[pacea pentru mine
Pacea-i numai]n morm`nt!“
+i din v[ile vecine
Eco strig[:*„}n morm`nt!“*

(Imit. din Heine de M. Corne)

Din acest exemplu se vede c[refrenul, departe de a face excep\ie, confirm[regula de mai sus c[poezia s[nu se repete =i s[nu revie]n jurul aceleia=i idei. Importan\a acestei reguli merge a=a de departe,]nc`t olandezul Hemsterhuis a putut defini frumosul: o produc\iune ce ne d[cele mai multe idei]n cel mai scurt timp.

To\i poe\ii cei buni sunt exemple pentru aceasta, =i dac[este poate cu putin\[a le face obiec\iunea c[sunt uneori prea conci=i =i chiar obscuri]n expresiunile lor pregnante, nu li se va afla niciodat[defectul contrariu, de a fi prea lungi, fiindc[aceasta s-ar]ndrepta]n contra propriei naturi a poeziei.

Considerat[dintr-un punct de vedere exterior, aceast[regul[implic[, dar, pentru poezie cerin\a unei conformit[\i]ntre cuprins =i]ntindere. Nu vrei s[exprimi toate nuan\ele sim\[m`ntului, ]\i sunt ideile reduse la un cerc mai str`mt de privire: poezia s[-\i fie scurt[. Numai c`nd abunden\a noilor g`ndiri]\i cre=te astfel]n con=tiin\[ ]nc`t sparge forma prea str`mt[a unei strofe =i te sile=te a o]ntrupa]ntr-o nou[form[, numai atunci vei ad[oga un nou =ir de cuvinte =i-l vei continua p`n[ c`nd te agit[acest impuls irezistibil.

E caracteristic a arunca o privire]n faimoasa colec\iune de poezii a lui Heine, *Buch der Lieder*. Majoritatea poeziilor sunt de una, de dou[, de trei strofe, =i totu=i]n ele se cuprinde o lume]ntreag[de idei poetice, de sim\[minte =i pasiuni. }ns[ ]n expresie nici un cuv`nt de prisos; cea mai precis[ leg[tur[ ]ntre son =i idee! Din contr[, cele mai multe poezii rom`ne sunt lungi, lungi de nu se mai ispr[vesc,]n cuvinte, nu]n idei, =i cu c`t poetul este mai r[u, cu at`t poezia este mai lung[. Parc[mul\imea cuvintelor =i cifra paginilor imprimate ar fi m[sura valorii poetice!

Prin c`teva exemple sper[m c[se va l[muri pe deplin chestiunea de fa\[. }ncepem cu dou[poezii[1] din colec\iunea citat[a lui Heine:

Deodat[eu am desperat
C[voi putea r[bda,
+i-n fine toate le-am r[bdat,
Dar cum? nu m[-ntreba.

Un poet mediocru ar fi f[cut zece strofe ca s[exprime aceea=i idee, =i ar fi sl[bit de zece ori efectul.

A= vrea ca durerile mele
V[rsate]ntr-un singur cuv`nt
S[le pot arunca la v`nturi,
S[le duc[etern pe p[m`nt!

S[-l poarte la tine, iubito,
Cuv`ntul de chin =i de foc.
S[-l auzi]n ori=ice or[,
S[-l auzi]n ori=ice loc.

+i pentru repaosul nop\ii
C`nd ochii abia ai]nchis,
El are s[te urmeze
+i p[n[-n ad`ncul t[u vis.

[1] Traducere de T. Scheletti.

S[vedem acum c`teva exemple contrarii. A. Mure=anu]ncepe poezia sa *Vinovatul* cu strofa:

C`t de dulce armonie
Dormea c`ndva-n pieptul meu,
Cum =tia toate s[\ie
Nesmintit acordul s[u!

Toate =tia s[\ie acordul s[u vrea s[zic[c[era *armonie]n pieptul meu,* =i cele dou[r`nduri din urm[ nu fac dec`t a mai spune]nc[o dat[ceea ce spuseser[mai bine r`ndurile dint`i.

P`n-acum priveam la soare,
La roata lui cea de foc,
Ca un prunc ce-n al s[u joc
Prive=te la zbur[toare.

Cum prive=te copilul la zbur[toare, a=a priveam eu la soare! Eroarea acestei imagini este tocmai c[nimeni nu prive=te de bun[voie]n soare; dar eroarea s-ar fi strecurat nesim\it[dac[ar fi comis-o poetul numai]n versul]nt`i, mai ales c[ cuv`ntul *la* permite dou[sensuri;]ns[versul al doilea se repet[=i insist[:

P`n-acum priveam la soare, / *La roata lui cea de foc.*

Stranie]ndeletnicire, =i periculoas[!

Dar acum =-o raz[mic[,
C`nd la ochii-mi s-a ivit,
De nu-i]nchid, r[u m[stric[.

Se poate o manier[mai lung[de a exprima aceast[idee? *Dar acum =-o raz[mic[m[doare,* se-n\elege *dac[-mi ajunge la ochi,* se-n\elege *dac[nu]nchid ochii.* At`t de bine se-n\elege, ]nc`t este ur`t de a o spune. Poezia nu e tratat de fiziologie.

+i a=a merge poezia mai departe]nc[cinci strofe. +i c`nd se sf`r=e=te, te miri pentru ce s-a sf`r=it. Putea s[mai continue cel pu\in vro opt strofe, cu aceea=i economie de spirit.

Pentru a varia lectura, s[revenim la un exemplu bun din Heine:

Lacrima ce am v[rsat
    S-a schimbat]n floare.
+i suspinul ce-am oftat,
    }n privighetoare.

+i de m[iube=ti, copilo,
    Te-ncunun cu flori
+i un cor te va-nc`nta
    De privighetori.

S[mai cit[m urm[toarea poezie a lui Alecsandri, remarcabil[prin sobrietatea cuvintelor =i grabnica tranzi\iune a g`ndirii:

STELELE

De la mine p[n' la tine
Numai stele =i lumine!

Dar ce sunt acele stele?
Sunt chiar lacrimele mele

Ce din ochii-mi au zburat
+i pe cer s-au aninat

Cum se-anin[despre zori
Roua limpede pe flori.

V[rsat-am multe din ele
Pentru soarta \[rii mele,

Multe pentru cei ce sunt
Pribegi\i de pe p[m`nt!

Multe lacrimi de jelire...
Iar de dulce fericire

Ah! v[rsat-am numai dou[,
+i-s luceferi am`ndou[!

Dar deja]n contra *Pescarului* aceluia=i poet am avea obiec\iuni de f[cut]n privin\a regulii ce ne ocup[. Cele dint`i cinci strofe sunt destul de variate]n idei:

PESCARUL BOSFORULUI

De-ar vrea]naltul prooroc,
Mohamed, str[lucit,
S[-mi fie ziua cu noroc
+i dorul]mplinit,
De-a= prinde-acum]n preajma mea
Pe-al m[rii]mp[rat,
Ce poart[-n frunte-o mare stea,
Un talisman bogat;

Eu, care sunt un biet pescar,
Purtat din val]n val —
Eu, care dorm]n Iuschiudar,
}n iarba de pe mal,
Eu, Abdulah, cel mai voinic
V`sla= de pe Bosfor,
Ce n-am dec`t un biet caic
+-un suflet plin de dor;

Allah! atunci orice-am dorit,
Allah! orce-a= vrea eu,
De la apus la r[s[rit
Ar fi]ndat[-al meu;
Caftane, =aluri de Ca=mir
Cu late, scumpe flori,
Iu\i arm[sari de la Misir
Ca v`ntul de u=ori,

+-un lung caic de abanos
}n aur prelucrat,
Cu imnuri din Coran frumos
Pe margine s[pat,
+i treizeci de v`sla=i osmani
Ce vesel ar zbura,
Mai repezi dec`t Elcovani
Pe-ntinsa Marmara.

Dar n-a= vrea nici stofe cu fir
+i cu m[rg[ritar,
Nici largi caftane de vizir,
Nici falnic arm[sar;
N-a= vrea nici s[bii de Taban
Deprinse la omor,
Nici lung covor de Ispahan
Ce salt[sub picior...

Dar strofa a 6-a re]ntoarce g`ndirea la acelea=i lucruri =i sl[be=te efectul:

Allah! m[jur c[de-a= avea
A m[rii talisman,
N-a= vrea s[fiu vizir, n-a= vrea
Nici padi=ah-sultan;

N-a= vrea comori, n-a= vrea s[am
Nici chio=curi, nici sarai,
Nici s[dezmierd]n Bairam
Huriile din rai.

Apoi poezia culmineaz[ ]n urm[toarea strof[final[:

Ci-n mrej[dulce pref[c`nd
Duioas-inima mea,
M-a= duce-ncet =i tremur`nd
S[prind norocu-n ea,

S[prind copila lui Topal,
Frumoasa Biulbiuli,
Ce c`nt[noaptea lin pe mal,
Pe mal la Candili!

Sco\`ndu-se afar[ strofa a =asea, poezia ar c`=tiga]n efectul ei cel frumos.

}ns[cu toat[claritatea sper[m c[se va sim\i eroarea men\ionat[aci din urm[toarele strofe ale unui alt „poet“, a c[rui citare al[turea cu poe\ii de mai sus nu o putem scuza dec`t prin scopul didactic ce =i l-a propus cercetarea noastr[:

}NTRISTAREA[1]

Mult mi-e inima-ntristat[,
C[ci prea r[u m[v[d ursit,

Furtuni rele de la soart[
Peste mine-au n[v[lit.

[1] Poezia o reproducem din *Versuin\ii romani*, adic[: *Culesiune versuarie din foile na\ionale*, editat[de studen\ii =colilor or[dene. Oradea-Mare, 1854. Aceast[stranie adun[tur[este plin[de poezii de acela=i calibru.

Niciodat[vre un bine
St[tor nu am avut,
Relele toate cu mine
Petrecere =-au g[sit.

Din a mea mic[pruncie
Cu norocul m-am luptat,
Dar el tot cu du=m[nie
}n mai r[u m-a cufundat.

Favor deloc n-am g[sit
}n crud[anima lui,
Ci cu totul s-a silit
S[m[-nchin cruzimei lui.

O! dea cerul vreodat[,
S[pot s[m[lini=tesc —
Cu lumea cea]nver=unat[
S[pot s[m[ ]nfr[\esc.

Du=m[nia, neunirea
Ca fumul piar[din noi;
+i dreptatea, fericirea
Cerul s[deasc[-ntre noi.

S[nu mai fim niciodat[
Unul altuia vr[jma=i;
Ci cu anima curat[
S-ajut[m pe p[tima=i.
etc., etc.

E cu neputin\[a citi asemenea lucruri p[n[la sf`r=it. Toat[strofa urm[toare]=i d[osteneala s[mai spuie]nc[o dat[ceea ce ne-a spus strofa precedent[.

+i cu toate aceste numai o mic[reflec\ie asupra artei lor ar spune acestor poe\i c[du=manul cel mai mare al poeziei este tocmai cuv`ntul. Ceea ce ]ngreueaz[ efectul, ceea ce poate produce sim\[m`ntul de monotonie =i de ur`t ]ntr-o lucrare poetic[ este mai ales mul\imea de cuvinte. S-a ar[tat ]n partea I a studiului de fa\[ c[ materialul poeziei nu sunt cuvintele, ci imaginile de=teptate prin cuvinte ]n fantezia cititorului. Cuv`ntul nu este, prin urmare, dec`t un mijloc de comunicare, necesitatea fizic[ de care este ]nl[n\uit[ ideea ]n trecerea ei din mintea poetului ]n mintea auditoriului. El nu are existen\[ de sine, ci are singura misiune de a fi un organ de care s[ se anine g`ndirea]n comunicarea ei, =i trebuie s[se m[rgineasc[strict la]mplinirea acestei misiuni. +i aci, ca =i]n regulele anterioare, este o linie de demarca\iune foarte pronun\at[ ]ntre poe\ii cei chema\i =i]ntre simplii fabrican\i de rime.

O observare mai este de f[cut la acest paragraf, sau mai bine zic`nd o ]nt`mpinare de comb[tut.

S-a zis c[poezia s[fie abundent[ ]n idei: cum se potrive=te aceasta cu scurtimea ei? Bine c[scurtimea face impresia frumoas[a unui raport precis]ntre cuv`nt =i g`ndire, dar nu pare mai pu\in adev[rat c[, d. e.,]ntr-o singur[strof[cu pu\inele ei cuvinte, fie aceste[a] oric`t de precise, suma de idei nu s-ar putea numi abundent[ =i n-ar constitui o vie mi=care a g`ndirii. Cum se explic[atunci juste\ea poetic[a poeziilor celor mici?

Dac[analiz[m efectul ce ni-l produc, constat[m]n noi o mul\ime de *idei de ale noastre proprii,* de=teptate *cu prilejul citirii =i al[turea de cuvintele poetului*. Nu numai ceea ce spune poezia ne ocup[con=tiin\a, ci ea se afl[a fi]n at`tea raporturi cu alte cercuri de g`ndiri ale noastre,]nc`t =i aceste[a] sunt reproduse ]n con=tiin\[ =i ]nso\esc =i ilustreaz[ oarecum percep\iunea poetic[. Farmecul acestui fel de poezii nu este at`t]n ceea ce spun, c`t]n ceea ce re\in =i ce las[ ]n liberul joc al fanteziei lectorului. Experien\a o putem face]ndat[cu strofa citat[din Heine:

Deodat[eu m-am desperat
C[voi putea r[bda,
+i-n fine toate le-am r[bdat,
Dar cum? nu m[-ntreba.

Nu m[-ntreba, fiindc[nu-\i pot r[spunde, fiindc[tocmai culmea sim\[m`ntului, ]n durere, ca =i ]n bucurie, nu se va deschide niciodat[ cu cuvintele reci, ci va fi re\inut[ ca un rest inexprimabil al ad`ncului inimii omene=ti. Dar sim\[m`ntul pentru care eu n-am aflat expresie]n cuvinte reprodu-\i-l tu prin propria sim\ire, =i, cu imagina\iunea]nviat[prin pu\inele mele indic[ri, scoate la lumina con=tiin\ei tale ceea ce este ascuns]n cugetul meu.[1]

S[lu[m alt exemplu, =i vom afla acela=i fenomen:

Dac[privesc]n ochii t[i,
Durerea mi s-a stins,
+i dac[gura \i-o s[rut,
Un farmec m-a cuprins.

Pe pieptu-\i de m[odihnesc,
}n inim[tresar,
Dar dac[-mi spui: eu te iubesc,
A= vrea s[pl`ng amar.

(Heine)

[1] Compar[Edgar Poe, analiza poeziei sale *Corbul*, publicat[ ]n traducere francez[ ]n *Histoires grotesques et extraordinaires.*

Pentru ce? Lectorul s[o simt[, s-o afle]n sine, =i multele posibilit[\i ale explic[rii, diferite dup[diferi\ii indivizi, constituie abunden\a de idei ce caracterizeaz[produc\iunea poetic[.

Alt exemplu:

Adese ochiul t[u]mi pare
}ntunecat de-un tainic dor,
Dar eu cunosc a ta-ntristare:
Via\[pierdut[, pierdut amor!

+i niciodat' n-a revenit
Copil[ria cea trecut[,
A ta ursit[s-a-mplinit;
Amor pierdut, via\[pierdut[!
(Heine)

}n fine un exemplu din Goethe:

De sub p[m`nt
Un ghiocel
De-abia ie=ise
Tinerel.
Veni o albin[,

Gust[din el:
S[=tii c[natura
C`nd i-a creat,
Pentru olalt[
I-a destinat.

O perspectiv[ ]ntreag[asupra frumoasei armonii]n natur[se deschide cu aceste cuvinte; dar poetul]n\elept a dat numai un]ndemn g`ndirii =i a l[sat liber =irul reprezent[rilor s[se dezvolte]n con=tiin\a cititorului dup[propria sa individualitate.

Voltaire a zis-o: „*le secret d'être ennuyeux c'est de tout dire*“, =i dac[prima cerin\[pentru un artist este ca s[=tie ce s[spun[, desigur a doua cerin\[este ca s[=tie ce s[nu spun[.

C`nd curentul electric se transmite dintr-un loc ]n altul, numai o parte a lui merge pe firele v[zute de metal: o alt[ parte, tot a=a de esen\ial[, str[bate ]n ascuns prin p[tura umed[ a p[m`ntului. Tot a=a,]n lumea inteligen\ei, cuv`ntul zis este numai un fragment al raportului ce se stabile=te]ntre suflet =i suflet: restul se acord[pe t[cute =i formeaz[ascunsa armonie a sim\irilor omene=ti.

2. A doua asem[nare]ntre poezie =i pasiune este un fel de exagerare a g`ndirii. Orice sim\[m`nt produce o]ncordare extraordinar[a]n\elegerii momentane, =i sub presiunea ei ideile lucreaz[asupra con-

=tiin\ei noastre cu acea energie caracteristic[al c[rei rezultat este m[rirea obiectelor =i perceperea lor]n propor\ii =i sub culori neobi=nuite.

Mijloacele prin care se manifest[aceea=i particularitate]n poeziile cele frumoase sunt felurite.

Mai]nt`i se poate constata observarea ei ]n alegerea obiectivului. Obiectul poeziei este o idee care, fie prin ocaziunea, fie prin energia ei, se distinge =i se separ[ de ideile ordinare, ]n[l\`ndu-se peste sfera lor. Sim\[m`ntul care-i serve=te de fundament l-am putut avea to\i; gradul intensit[\ii lui, forma =i combina\iunea sub care se prezint[sunt originale =i proprii ale poetului. Aceast[intensitate =i combina\iune nou[ne explic[pentru ce, privite din punct de vedere prozaic, poeziile par de regul[exagerate. Dar tocmai exagerarea lor, \inut[ ]n marginile frumosului, este timbrul emo\iunii artistice sub care s-au conceput.

C`t[ exagerare, ce personific[ri nereale, ]ns[ ]n acela=i timp ce sim\[m`nt adev[rat al naturii se manifest[ ]n urm[toarea poezie:

CONSOLA|IUNE

+i dac[nici o iubit[
    La moarte-mi nu va jeli,
Cu rou[totu=i florile
    Morm`ntu-mi vor stropi.

Din trec[tori dac[nici unul
    La el nu va privi,
A lunii raz[c[l[toare
    Cu dor se va opri.

+i dac[pe acest p[m`nt
    M[va uita orcine,
Dumbrava =i c`mpiile
    Se vor g`ndi la mine.

C[ci =i c`mpia, =i dumbrava
    +i florile, =i luna
De-a lor poet]=i vor aduce
    Aminte totdeauna.

(Trad. din Justinus Kerner)

Un alt mic exemplu]l extragem din Lessing:

C~NTEC SPANIOL

Ieri eram plin de amor.
Azi p[timesc,
M`ine-o s[mor:

Totu=i g`ndesc
Ast[zi =i m`ine
La ieri cu dor.

C`t de decisiv[este alegerea obiectului, din acest punct de vedere, se va l[muri mai bine din exemple contrarii, precum]n genere regulele estetice au mai mult[valoare negativ[: nu pot crea binele, dar indic[r[ul =i contribuiesc la evitarea lui.

Tr[iasc[pipa consolatoare,

]ncepe un „poet“,

+i cu \igara ce ne distr[m, (?)
Ele-n necazuri ne dau uitare,
Oare fericii (?) la ele afl[m.

C`nd n-ai mijloace de am[gire
Pentru vro jun[ce o iube=ti,
Cere la pip[pov[\uire,
Ea-\i va da-n grab[c`te voie=ti,

=i a=a mai departe vro zece strofe,]n care]njosirea ideilor este]ntrecut[numai de cacofonia limbii *(Ea-\i va da-n grab[* etc.*)*.

Un alt poet, pe care-l lu[m tot din sus-citata „culesiune“ a studen\ilor or[deni, se adreseaz[la *una formosa* (cite=te: o frumoas[):

Soarele vie\ii mele
Resipitoare de rele,
    Tu e=ti, o! nimf[frumosa
    Ca Melita amorosa.

A! Ce zic? portretul t[u
Singur e]n stare, z[u!
    Ca s[-mi insufle via\[,
    Nina, c`nd nu e=ti de fa\[.

C. P. A.

M[sura ritmic[a cuvintelor, rima cea m[gulitoare, melodioasa caden\[=i tot ce alc[tuie=te forma poeziei nu s-au descoperit de geniul omenesc pentru ca orice scriitor s[ne spun[c[ia pov[\uiri de la pip[ ]n chestiuni de amor. Asemenea lucruri sunt platitudini prozaice, dar nu concep\iuni de art[.

Cu c`t are mai mult sim\[m`nt poetic =i mai distinse compara\iuni Barbu, \iganul din Ia=i, c`nd c`nt[plin de melancolie:

Dragi boieri de lumea nou[,
Ziua bun[v[zic vou[:
Eu m[duc, m[pr[p[desc
Ca un c`ntec b[tr`nesc.

Ah, g`ndi\i c-am fost odat[
Glasul lumii desf[tat[,
+-]nchina\i c`te-un pahar
Lui biet Barbu l[utar!

Cunoa=tem obiec\iunea ce o fac poe\ii „pipei“ =i companie]n contra acestei critici: poezia frumoas[trebuie s[fie adev[rat[, *rien n'est beau, que le vrai* etc.

Obiec\iunea seam[n[cu cei ce o fac.

Tot ce e frumos e adev[rat! Fie; de=i]\i vine s[ ]ntrebi cu Pontius Pilatus: ce este adev[rul? Dar de aici]nc[nu rezult[c[tot ce este adev[rat trebuie s[fie =i frumos.

Nimeni nu contest[domnului C. P. A. c[se uit[la portret c`nd nu-i este *Nina de fa\[*; dar de aci nu urmeaz[ c[ aceast[ ]nt`mplare adev[rat[s[fie poetic[. Din multele idei cu realitate ce trec prin capetele omene=ti, numai acele sunt =i frumoase care, sub v[lul unei sensibilit[\i adecvate, ne prezint[sim\[minte distinse prin forma, intensitatea sau ocaziunea lor.

+i]n toate cazurile cuv`ntul *adev[rat*,]n aplicarea sa la art[, trebuie=te]n\eles *cum grano salis*. Ce este adev[rat]n frumoasa strof[citat[:

+i dac[pe acest p[m`nt
M[va uita orcine,
Dumbrava =i c`mpiile
Se vor g`ndi la mine?

Este adev[rat c[se vor g`ndi c`mpiile la poet? Nu; dar adev[rat este c[poetul =i-o]nchipuie=te, =i c[aceast[ ]nchipuire]l m`ng`ie.

Cuvintele poetului pot, dar, s[fie tot a=a de pu\in reale]n]n\elesul lor exact ca n[lucirea nebuniei, numai sim\[m`ntul cel profund al naturii s[fie p[strat; =i cine a]n\eles odat[natura vizionar[a]ntregii existen\e nu se va mira de aceasta.

Cu alte cuvinte: *adev[rul artistic este un adev[r subiectiv*, =i el nu prescrie niciodat[lui C. P. A. de a face c`te o poezie din toate evenimentele sale private, ci ]i prescrie s[-=i ]ntrupeze ]n forma poetic[ numai acele sim\[minte adev[rate care se disting prin noble\ea lor =i, introduc`nd o suflare de idealism]n existen\a de toate zilele, sunt demne de a manifesta o subiectivitate de om. +i aci este punctul unde se vede din nou c`t de osebit[este poezia de ocupa\iunea =tiin\ific[.

Un alt mijloc, prin care poezia caut[a imita =i a produce energia afectului, este contrastul, =i ca exemplu cit[m mai]nt`i urm[toarele versuri noi ale unui june poet rom`n:

Pe c`nd frunza-ng[lbenit[
Pe creang[murea,
Inima-mi]ntinerit[
Vesel te iubea.

Azi pe creang[cu pl[cere
Frunza vei z[ri,
Azi inima-mi de durere
Poate va muri.
(M. D. Corne)

Ce efect frumos pot s[produc[contrastele ne probeaz[urm[toarea poezie a lui Goethe:

M~NG~IERE }N LACRIMI[1]

„De ce, amice, e=ti m`hnit,
C`nd veseli to\i ne-am str`ns?
Eu dup[ochii t[i cunosc:
Desigur tu ai pl`ns.“

„+i dac[-am pl`ns, retras de voi,
Am pl`ns de chinul greu,
+i lacrimi curg a=a de dulci
Alin sufletul meu.“

„Amicii t[i voio=i te rog
}n s`nul lor s[vii
+i orice-n lume ai pierdut
M`hnit s[nu mai fii.“

„Striga\i, vui\i, dar s[v[spun
Ce p[timesc nu pot.
Ah, nu! eu n-am pierdut nimic,
De=i-mi lipse=te tot.“

„Fii sprinten, dar =i cu curaj,
E=ti t`n[r plin de foc,
}n anii t[i oriunde-ajungi
Cu-amor =i cu noroc.“

„Ah, nu, acolo n-am s-ajung!
St[prea sus ca s[sper,
Luce=te bl`nd =-a=a frumos
Ca steaua cea din cer.“

“De stele s[ne bucur[m,
Dar nu s[le dorim,
+i cu pl[cere noaptea-ades
La ele s[privim.“

„+i cu pl[cere zile-ntregi
Privesc ades la ea;
L[sa\i ca nop\ile s[pl`ng
C`t inima mea vrea.“

Un nou =ir de reflec\ii decurge din acest paralelism]ntre poezie =i sim\[m`nt]ndat[ce privim partea lui negativ[. Dac[este greu =i de multe ori imposibil a analiza natura pozitiv[a cerin\elor poetice,

---

[1] Traducere de N. Schelitti.

este, din contr[, mai u=or =i mai sigur a ar[ta ceea ce este oprit]n poezie, =i aci *estetica* practic[ ]=i]mpline=te misiunea ei cea mai folositoare.

Din aceea c[poezia, ca =i pasiunea, m[re=te obiectul =i se]nal\[ ]ntr-o sfer[distins[, rezult[, *ex contrario*, c[ea trebuie s[se fereasc[de mic=orare =i de]njosire.

Vorbind mai]nt`i de defectul mic=or[rii, atingem o chestiune destul de important[ pentru poezia rom`n[actual[: chestiunea diminutivelor. Formele de substantive =i adjective]n *ic[, \ic[, =ic[, oar[* etc. sunt ast[zi vi\iul contagios de care sufer *mai toate* poeziile rom`ne. C`te scap[de]njosirea ideilor mor de boala diminutivelor. Fiecare poet crede c[nu este destul de poetic, de delicat, dac[nu-=i diminueaz[cuvintele, =i acum am ajuns a=a de departe,]nc`t cu greu se va mai afla vreo poezie rom`n[care s[nu fie b`ntuit[de aceste forme de decaden\[li[ngv]istic[.

Scumpa mea Mari\[
Z`na mea din cer,
Ia d[-mi o guri\[
Asta-i tot ce cer
+-apoi Ioni\ic[

(Nu-i e destul *Ioni\[*, a f[cut *Ioni\ic[*!)

Ce fac cu onoare,
+tii c-o guri\ic[
E ca =i o floare
etc.

. . . .

Ia aceast[cruciuli\[
+i p[streaz-o-n s`nul t[u,
Tu mai d[-mi a ta guri\[
etc.

. . . .

Guri\a ta, feti\[, e dulce, rumeioar[,
E garofi\a crea\[ ]n a ei prim[var[...
+i talia-\i ginga=[e foarte ml[dioas[,
A tale picioru=e, o scumpa mea frumoas[
etc.

. . . .
De-\i place, scump[Lino, aceste versule\e
etc., etc.

Mari\[, guri\[, Ioni\ic[, cruciuli\[, garofi\[, picioru=e, versule\e — pentru Dumnezeu! Ce limb[este aceasta? Ce forme de copii nev`r-

stnici? Ce lingu=ire bizantin[? Cu asemenea termina\iuni linse =i corupte are s[se produc[energia, intensitatea, vigoarea impresiunii poetice?

S[ne]n\elegem: ce rol pot juca diminutivele]n poezie? Poezia are s[m[reasc[efectul; prin urmare, numai acolo unde anume prin micimea obiectului se produce impresiunea cea mai marcant[, numai acolo diminutivul poate avea locul s[u special. To\i poe\ii cei mari ne]nva\[aceasta. S[ne aducem aminte de exemplul citat din Goethe:

De sub p[m`nt
Un ghiocel
Abia ie=ise
Tinerel.
Veni o albin[,
Gust[din el:
S[=tii c[natura
C`nd i-a creat
Pentru olalt[
I-a destinat.

+i textul german cuprinde diminutive, unul din pu\inele exemple de diminutive]n Goethe. Pentru ce? *Micimea obiectului* este punctul de contrast. Ideea este: armonia cea mare a universului se manifest[p[n[ ]n cele mai mici fiin\e ale sale. Prin urmare, diminutivul are aci ra\iunea sa de a fi.

Dar c`nd se afl[ diminutive ]n fiecare strof[ =i la fiecare ocaziune, c`nd gura este mic[, piciorul mic, Maria mic[, Ioni\[mic, garoafa mic[, versul mic, atunci e mic =i poetul, mic[=i literatura, =i toate se afl[ ]n decaden\[.

E de necrezut p[n[unde merge aceast[manie]n literatura noastr[. Un june student, altminteri plin de inteligen\[,]ncepe a publica ni=te]ncerc[ri poetice =i le dedic[lui V. Alecsandri]ntr-un sonet, care se termin[astfel:

Prime=te, poete, aste versurèle,
C[ci sub ale tale falnice-aripèle
Vreau s[leag[n ginga= dorul ce-am visat!

A-=i]nchipui pe dl Alecsandri cu aripi este deja o]ntreprindere]ndr[znea\[; dar dac[aripele sunt mari, treac[-mearg[! }ns[a-=i]nchipui pe dl Alecsandri cu aripèle este o imagine de un ridicol a=a de pronun\at,]nc`t, pentru onoarea gustului omenesc, trebuie s[c[ut[m un fel de explicare la]ntrebuin\area ei.

Explicarea este u=urin\a rimei. Versuri =i aripe nu se rimeaz[; hai s[facem *versurele =i aripele!* B[laie =i vale nu merge; hai s[zicem:

Mariu\a b[l[ioar[
}mpreun[dou[flori
+i le-arunc[ ]n v[lcioar[.

Gur[=i garoaf[nu se potrive=te, hai s[zicem: *tu ai guri\[ca o garofi\[;* =i a=a]n infinit. Diminutivele rom`ne=ti, ]n diferin\[ de cele germane, au nefasta proprietate de a cuprinde ]n terminarea lor silaba intonat[; prin urmare, orice cuv`nt rom`nesc rimeaz[ (c`nd]n rim[masculin[, c`nd ]n rim[ feminin[) cu orice alt cuv`nt de acela=i gen]ndat[ce se pune]n diminutiv. *Hinc lacrimae.*

+i pentru aceast[neglijen\[, pentru lenea poetului de a-=i c[uta o alt[rim[, se corupe poezia]ntreag[=i se introduce]n literatur[o efeminare =i un spirit de miniatur[precum nu se mai afl[nici]n ultima decaden\[a lingu=irilor persane =i turce=ti.

Cu c`t o rim[ este mai u=oar[, cu at`t este mai ieftin[=i mai comun[, =i poetul trebuie s[se g`ndeasc[de dou[ori pentru a o]ntrebuin\a. Un poet distins nu va rima niciodat[*guri\[-garofi\[.*

Ad[uga\i la aceasta c[noi rom`nii avem o cauz[ special[ de a ne feri de diminutive ]n poezie, =i aceasta este ]ntrebuin\area lor din partea \iganilor. To\i cunoa=tem diminutivele servile ce le obi=nuia aceast[ ginte asuprit[, c`nd vorbea limba noastr[, =i de atunci]ncoace diminutivele sunt *par excellence o* manier[\ig[neasc[. Ca s[sim\i\i aceasta cu tot dezgustul, citi\i urm[toarele strofe ale unui autor, nu de r`nd, ci ale unui autor care este ast[zi unul din bunii scriitori]n proz[, dar pe care]n poezie... ave\i s[-l judeca\i dup[diminutivele sale[1]:

|ii tu minte, oar[, pentru-nt`ia oar[
C`nd la tulpini\[, jos l`ng[g`rli\[,
Noi ne s[rutam?

[1] C. Bolliac

|ii tu minte, oar[, noaptea de la moar[,
Gr[mad[-n dro=chi\[, c`nd eu pe chichi\[
|ineam m`na ta?

|ii tu minte, oar[,]n acea c[scioar[
etc.
|ii tu minte, oar[, acea dumbr[vioar[
etc., etc.

Cu asemenea lucruri avem de g`nd s[ punem fundamentul literaturii rom`ne?

Dac[ ]n r`ndurile precedente ne-am opus ]n contra abuzului diminutivelor, cu aceasta nu am voit s[ zicem c[ ele sunt cu totul de alungat. Din contr[, suntem sili\i a le primi ]n poeziile noastre mai mult chiar dec`t]n poeziile oric[rui alt popor, afar[de cel italian; fiindc[numai noi =i italienii avem]n limb[at`tea forme diminutive =i totdeodat[ at`ta u=urin\[de a le aplica la orice cuv`nt. Prin urmare, diminutivele sunt oarecum o particularitate caracteristic[ a limbii noastre, =i din aceast[ cauz[ vor avea totdeauna o mare ]ntindere la noi. Dar cu at`t mai mult poe\ii s[se simt[provoca\i a se feri de exces, a nu]ntrebuin\a diminutivele nepotrivite cu natura cuv`ntului (*versurele, dro=chi\[etc.*),]n genere a nu]ntrebuin\a diminutivele prea des =i,]n orice caz, a nu le]ntrebuin\a]ntr-un mod silit, numai pentru a produce rima.

+i aci, ca]n toate chestiunile ce se refer[la natura limbii, poezia popular[ne poate servi de model. Cit[m, ca exemplu, frumoasa poezie din Rom`nia-mic[, *Oltule, Olte\ule*:

Oltule, Olte\ule!
Seca-\-ar p`raiele.
S[creasc[dudaiele,
S[trec cu picioarele.

Oltule, r`u blestemat,
Ce vii a=a turburat?
Ce te repezi ca un zmeu
+i-mi opre=ti pe Ni\ul meu!

Schimb[-\i, schimb[-\i apele
Sl[be=te-\i v`rtejele,
S[-\i v[d petricelele,
S[treac[feti\ele,
S[le speli picioarele.

,

Iaca neica! Nu e neica!
C[de-ar fi venit neicu\a,
L-ar fi cunoscut leicu\a,
Bine, bine, nu e neica!

V`ntule, du-te de-i spune
C[z[bavele nu-s bune,
C[Florica duce dorul
+i i-a-n\elenit ogorul.

Vino, Ni\ule b[iete,
Ce faci lelea s[te-a=tepte?
Busuiocul a-negrit,
Rosmarinu-a-ng[lbenit.

Lelea pl`nge, se jele=te,
Nimeni n-o mai]ngrije=te.
Vino, Ni\ule b[iete,
Ce faci lelea s[te-a=tepte?

}n toat[poezia nici un diminutiv nu este nefiresc sau silit din pricina rimei. *Petrele-fetele* s-ar fi rimat mai bine dec`t *petricelele-feti\ele*, de=i am`ndou[nu sunt rime curate; *=i neica-leica* era o rim[tot a=a de bun[cu *neicu\a-leicu\a*. Diminutivele sunt dar, aci, numai dezmierd[ri populare.

O alt[regul[negativ[ce se poate]nv[\a din acela=i punct de asem[nare]ntre poezie =i pasiune este ca poetul s[nu-=i]njoseasc[obiectul. Dispozi\ia poetic[se]nal\[peste sfera de toate zilele; poetul trebuie s[o men\in[la aceast[ ]n[l\ime =i s[nu o coboare la un nivel inferior. Cea mai mare aten\ie merit[,]n aceast[privin\[, alegerea cuvintelor; un singur cuv`nt comun este]n stare s[nimiceasc[toat[impresia frumosului, =i aceasta pe drept: fiindc[o asemenea]njosire din partea poetului dovede=te c[era]nsu=i lipsit de entuziasmul poetic pe care ar voi s[-l de=tepte]n noi. *Si vis me flere, dolendum est primum ipse tibi*, zice Hora\iu]n epistola *Ad Pisones*.

Iubeam cu fr[gezime o jun[pentru care
Via\a mi-a= fi dat-o; dar, vai! o am pierdut!
S[fiu iubit de d`nsa, doream cu]nfocare,
Dar toat-a mea speran\[ca v`ntul a pierit.
O, c`t p[rea de dulce sublima-i s[rutare,
Eram nebun de d`nsa, nu *min*, o am iubit
etc.

M[*cost[* c-am pierdut-o, m[*cost[* p`n' la via\[
etc.

. . . .

Ce sunet m[*st`rne=te*
}n a nop\ii grea t[cere?
Mam[bun[, ia prive=te
Cine-alin-a mea durere?
etc.

Angerul vie\ii mele;
Tu e=ti frumoasa zei\[!
Tu]ntre sup[r[ri grele
Al meu liman, *porumbi\[!*

. . . .

De c`nd n-avui *convenire*
Cu tine, frumoas[z`n[,
Anima mea, de pierire
Nu-mi r[sare zi senin[.

Amoru-n piept *sbocote=te*
+i pofte=te doftorie,
Dar nimic nu-i folose=te
F[r' tu! — orcine s[vie.
etc.

Se]n\elege de la sine c[ ]njosirea este ceva relativ. Totul at`rn[ de la nivelul la care te pui. Cutare cuv`nt este permis]ntr-o poezie popular[fiindc[aceasta]ncepe cu expresii obi=nuite =i apoi se]nal\[ ]n sfera poetic[; pe c`nd acela=i cuv`nt]n mijlocul unei versifica\iuni alese]njose=te =i nimice=te frumosul. Farmecul poeziilor populare e distan\a relativ[ ]ntre ideile de r`nd, care servesc de fond, =i ]ntre subita noble\e de sim\[m`nt, care str[bate =i se]nal\[peste d`nsele.[1]

Din contr[, poeziile literare cele rele au un fond de cuvinte alese, de sim\[minte cu preten\ia de a fi distinse, =i deodat[din]n[l\imea lor artificial[le arunc[c`te un cuv`nt]njosirea de toate zilele, care acum]\i pare]ndoit de comun.

Unei poezii populare]i este permis s[zic[:

Frunz[verde de piper!
Dac[nu e un mister
C[e=ti Dumnezeu]n cer,
D[-mi =i mie ce]\i cer;
C[nu-\i cer vrun lucru mare
S[-\i fie cu sup[rare,

Nici nu cer vro bog[\ie
Ca s[-\i fie de m`nie:
Ci-\i cer pe dr[gu\a mea,
Care m-am iubit cu ea
Din v`rsta copil[reasc[,
Din coliba p[rinteasc[,

[1] De aici se explic[profunda impresie ce o produc scenele populare din dramele lui Shakespeare, cu tot cinismul lor.

Frunz[verde flori de soc!
Bat[-l crucea de noroc,
C[tot umbl[ ]n gropi d`nd
+i nu d[la to\i pe r`nd.
Unii cere bog[\ie,
El le d[dr[gu\e-o mie;
Unii cere flori de crini,
El le d[m[nunchi de spini.
Nu mai e noroc]n lume,
+i-a pierdut =i el de nume!

Dar unei poezii literare nu-i e permis s[se intituleze „geana de lacrimi“ =i apoi s[zic[:

Geana-mi de lacrimi e ca o salb[, / Arde-te-ar focul, demon spurcat!
etc.

Sau cum zice altul:

Iar[=i am v[zut-o, mare Dumnezeu!
+i iar]n durere e sufletul meu,
Inima]mi arde, t`mplele]mi bat,
Sufletul meu zboar[, parc[sunt *turbat*!

Sau cum zice Andrei Mure=anu]n *Un r[mas bun de la Bra=ov:*

R[m`ne\i, ba=ti]nvechite,
Ce ades v[cercetam,
P-a voastre ruini *turtite*
Doamne! mult mai cugetam,
C[asemenea ursit[
Va fi mie *rinduit[!*
T`mp[[1], frumoas[Sioane!
P-al t[u v`rf c`nd m[suiam,
Ca]n *nescari vii icoane*
Tot *\inutul* revedeam!
Oar' l[sa-m-a cruda soart[
S[te mai *calc p[n' la moarte!*

Dar la ultimul grad de]njosire s-a cobor`t un scriitor ale c[rui versuri cuprind exemple miraculoase pentru tot ce este neiertat ]n poezie. Trebuie s[ ne m[rginim a extrage pentru cazul nostru c`teva r`nduri din o balad[a sa,]ntitulat[:

TRIUMFUL AMORULUI

}n natura toat[totul reposa.
P[n[=i chiar *g`rla*]n albia sa:
Numai o copil[singur[veghea
+i-n t[cerea nop\ii astfel ea c`nta:

C`nta c[ este orfan[ =i c[ numai prin onoare poate s[ dob`ndeasc[pe „Costic[“.

---

[1] Muntele de l`ng[Bra=ov.

}ns[ ]n fereastr[bate oarecare,
Numaidec`t Liza sufl[-n lum`nare,
Totu intr[-n t[cere. Un glas m`ng[ios
}n lini=tea nop\ii vibr-armonios:
— Eu sunt, Elizo, nu te speria,
Dar aprinde lampa, s[v[d fa\a ta.
— A! tu e=ti, Costic[? — Eu, angelul meu,
+i a=tept d-asear[sub balconul t[u.
— Frumoas[purtare! Bine =ade z[u!
S[=ezi toat[noaptea sub balconul meu!
— Ci ia las[gluma, d[-te iute jos,
+i d[-mi o guri\[, angel radios!
— S[-\i dau o guri\[, pe fereastr[, eu?
Nu m[cuno=ti]nc[, domni=orul meu.
Eu]mi \iu parola pe care \i-am dat,
Dup[cununie s[-\i dau s[rutat.
— Dar nici eu parola, Lizo, n-am uitat,
Ci d[-mi o guri\[, c[ci am]nghe\at.
etc.
— D[-mi o s[rutare, o, Eliza mea,
+i]\i jur c[m`ine tu e=ti soa\a mea!
— Fapte! fapte! fapte! c[ci de jur[m`nt
+i de vorbe grase prea s[tul[sunt.
etc.
— Adio, Elizo! m[duc s[m[-nec...
— Adio! vezi]ns[unde-i lacul sec[1]...
etc., etc.

Rezultatul este c[a doua zi Costic[se]nsoar[cu Liza.

Cine ar fi crezut c[asemenea platitudine de mahala s[se]mbrace vreodat[ ]n haina poeziei?

+i fiindc[am vorbit de „Costic[“ =i de „Liza“, s[mai consider[m un alt pericol de]njosire al poeziei: numele proprii. }n poeziile epice cu fundament istoric numele proprii sunt,]n mare parte, impuse

[1] C. D. Aricescu.

poetului; nu le poate nici ocoli, nici schimba. Dar ele]n asemenea cazuri nu stric[impresia poetic[: faptul c[sunt istorice le d[oarecare noble\e de vechime =i le ridic[peste sfera comun[. }ns[ ]n poezii lirice numele proprii sunt periculoase. Unele pot trece, d. e. *Elena*, poate din amintirea antichit[\ii grece=ti, *Maria*, poate din cauz[c[este purtat de o fiin\[venerat[a religiunii cre=tine etc. Dar cele mai multe]njosesc poezia aduc`nd lectorului mai ]nt`i aminte de cutare sau cutare persoan[foarte prozaic[=i comun[, care poart[acela=i nume.

Dar de ce, feti\[,
A=a crud[e=ti,
De al t[u Ioni\[
Nu comp[time=ti?

* * *

}mi ziceai odat[,]mi aduc aminte
Cu o voce dulce, ce mult m[-nc`nta:
Te iubesc, Costic[, te iubesc fierbinte,
+i nu-\i cer nimica dec`t m`na ta!

* * *

Doamne, c`t e de frumoas[
Lizi=oara mea!
+i c`t e de dr[g[stoas[
C`nd m[uit la ea...

Eliza s-ar putea zice, *Lizi=oara* e cu neputin\[ ]n poezie; *c'est du style de femme de chambre.*

}nc[o dat[: poetul nu are s[reproduc[realitatea crud[; =i dac[pe amanta sa o cheam[ ]n realitate Safta sau Lizi=oara, atunci s[-=i p[streze numele pentru el, dar s[nu-l pun[ ]n poezie, c[ci prin aceasta =i-o]njose=te. De poet trebuie s[se zic[ceea ce zicea Schiller de amici\ia junelui Piccolomini:

C[ci el sta l`ng[mine ca june\a mea
+i din realitate]mi f[cea un vis,
Asupra tipelor palpabile
A lucrurilor astei lumi vulgare
Tinz`nd al aurorei magic v[l.
De sufletul lui june, luminate =i
Miroculoase deveneau,
}n ochii mei uimi\i, figurile
Banale, seci ale vie\ii.

3. Cea din urm[asem[nare]ntre pasiune =i poezie ce ne-am propus a o analiza este *dezvoltarea grabnic[=i cresc`nd[ spre culminarea final[*, ce o au am`ndou[deopotriv[.

Pasiunea este o stare anormal[a sufletului omenesc. }ncordarea senza\iunilor, prin care se caracterizeaz[, nu poate dura mult f[r[a pune sufletul]n pericol, =i terminarea ei,]n propor\ie cu natura acestui afect, constituie totdeauna o criz[intelectual[=i fizic[, a c[rei scar[variaz[de la pl`ns p`n[la nebunie. +irul fenomenelor pasiunii nu este dec`t apropierea cresc`nd[spre acea catastrof[.

Poezia ne arat[aceea=i]nsu=ire: =i ea are cu necesitate un punct de culminare,]n care se concentr[ideile ei =i pe l`ng[ care toate celelalte expresiuni erau numai elemente preg[titoare, oarecum trepte de ]n[l\are; =i desigur strofa ]n care culmineaz[ poezia este cea dint`i, care s-a]nf[\i=at]n fantezia poetului]n momentul concep\iunii =i pentru r[s[rirea c[reia poetul a compus pe celelalte; ea este esen\a, este fapta poeziei =i totdeodat[m[sura pentru efectul ce-l produce; de la ea at`rn[ lungimea sau scurtimea lucr[rii, de la ea =i tonul ]n care este conceput[: at`tea strofe =i acea culoare trebuie s[aib[o poezie, c`te =i care se cer pentru ca strofa culminant[s[ne fac[impresia cea mai mare.

Un exemplu bun este poezia lui Goethe, *Erlkoenig*[1]:

CRAIUL CODRULUI

Prin v`nt, prin codru-n al nop\ii s`n
Trece c[lare tat[l b[tr`n.
El \ine-n bra\e copilul s[u
+i-l str`nge dulce la piept mereu.

— Copile drag[, ce team[ai?
— Tat[, nu vezi pe-al codrului crai
Cu o coroan[pe capul s[u?
— E cea\a numai, copilul meu.

„Copile dulce, mult te-a=tept[m,
Jocuri frumoase hai s[juc[m,
Flori pentru tine am c`te-i vrea.
Rochi\i de aur muma \i-a da.“

— Tat[, pe rege n-ai auzit
}n tain[c`te mi-a f[g[duit?
— Copile-\i pare, te-ai]n=elat,
Prin frunzi uscate v`nt a suflat,

„Cu mine, drag[, de vei veni,
Fetele mele te vor sluji,
Fetele mele te-or dezmierda
+i-n visuri dulce te-or leg[na.“

---

[1] Traducere de N. Schelitti.

— Nu vezi tu, tat[, colo cum joc
A regelui fete pe negrul loc?
— Uit[-te bine, sunt trunchiuri mari
+i crengi c[zute din vechi stejari!

„Pl[cuta ta fa\[mult o iubesc,
De nu vii singur, eu te r[pesc.“

— Tat[, ah, tat[, m`na a-ntins!
Craiul p[durii iat[m-a prins.

Tat[l]n spaim[alearg[mereu,
B[iatul geme]n bra\ul s[u,
+i c`nd]n curte el a intrat,
Mort pe copil]n bra\e-a aflat.

Ca exemplu va fi tot a=a de l[murit[urm[toarea poezie mai scurt[de Th. Gautier[1]:

NORUL

Sultana vrea s[intre]n baia din gr[din[,
Ea ultima sa hain[acum a azv`rlit,
+i p[ru-i]n libertate ca o manta divin[
Pe corpul s[u cel fraged voios s-a r[sp`ndit.

De sus iat[sultanul la d`nsa c[prive=te,
+i barba]=i dezmeard[, zic`nd ]n g`ndul s[u:
Pe turn eunucul aprig se plimb[=i p[ze=te,
+i nimeni p-ast[lume n-o vede dec`t eu.

Dar lucru de mirare! un nor din cer r[spunde
Zic`nd: „+i eu, o, Doamne, o v[d colo de sus,
V[d s`nu-i ce se umfl[sub limpedele unde
+i corpu-i ce nud =ade sub ochii mei expus“.

Ahmet se f[cu galben ca luna]ntristat[,
Scoase din br`u hangerul cu art[cizelat...
Sultana favorit[ ]n s`nge st[-necat[,
Iar norul cel fantastic pe ceruri a zburat.

}n aceste dou[poezii este o *fapt[* de catastrof[, care-nseamn[culmina\iunea;]ns[culmina\iunea exist[=i acolo unde poetul arat[numai impresiuni interioare.
D. e.:

[1] Traducere de V. Pogor.

}n a lacului t[cere
Raza lunii se adap[,
Roze palide-mplete=te
Printre trestia din ap[.

Cerbi se plimb[l`ng[\ermuri
Sus la cer c[t`nd,
}n tufi= de-abia se mi=c[
Paserea vis`nd.

Ochiul meu se pleac[-n lacrimi
Prin]ntreaga-mi fire
Ca o rug[ciune trece
O dulce-amintire.
(Trad. din Lenau)

Ce zburat, ce v`j`ire!
E un p`lc de cioc`rlii!
Multe flutur[prin arbori,
Alte zboar[pe c`mpii;

Una sus la cer se urc[
Pe scara c`ntului s[u;
}ns[cea mai c`nt[rea\[
S-a ascuns]n pieptul meu.
(Trad. din Uhland)

Pentru sus\inerea opiniei noastre vom cita acum, ca =i la paragrafele precedente, c`teva exemple de poezii rele, a c[ror eroare consist[ ]n neobservarea regulii de culminare.

Cea dint`i eroare ]n aceast[ privin\[ se poate comite prin lipsa total[ de gradare treptat[. Atunci strofele urmeaz[ unele dup[ altele f[r[ vreo m[sur[ dup[ care s[ se a=eze =irul lor, a=a ]nc`t strofa din mijloc ar putea s[fie tot a=a de bine cea dint`i sau cea din urm[, =i poezia nu mai produce impresia unui]ntreg organic, ci a unei]n=ir[ri de strofe desunite.

}ngerel, suflet curat!
A ta ro=ioar[fa\[,
Trup tinerel delicat,
}mi scurteaz[-a mea via\[.

Darurile de la fire
Cu care e=ti]nfrumse\it[,
Sunt mai sus de omenire,
Prea frumoas[Afrodit[!

Nici Minerva, nici Juna,
Ma nici frumoasa Diana,
Nu e ca tine nici una,
Nici a lui Venus icoan[.

Luna e str[lucitoare,
}ns[ale sale raz[
Nu-s a=a desf[t[toare
Ca delicata ta vaz[.

A t[i frumo=i ochi=ori
Scot ruge]n verce fa\[,
Precum face uneori
Soarele]n nor ro=a\[.

De a tale dulci cuvinte
De-ar fi inima de piatr[
Sau oric`t de aspr[minte,
Tot se va muia]ndat[.

Orice strof[din aceast[poezie, extras[iara=i din mult-citata *Culesiune* a studen\ilor or[deni, se poate scoate din =irul s[u =i se poate pune]n locul oric[rei strofe anterioare sau posterioare, f[r[a schimba impresia.

O alt[eroare]n contra regulii noastre este lipsa grada\iunii]n culminare. Atunci partea cea mai]nsemnat[a poeziei, impresia ei cea mai intensiv[, se cuprinde]nc[de la]nceput, =i tot ce urmeaz[este numai o sc[dere a sim\[m`ntului: poezia nu merge spre culminare, ci spre c[dere.

Sim\ c[consum[f[r[-ncetare
Un foc putinte sufletul meu,
C`teodat[ ]n disperare
Uit chiar voin\a lui Dumnezeu.

}ns[=i natura azi m[desparte
De o fiin\[ce o iubesc,
+i nu pot altfel dec`t prin moarte
Iar l`ng[ d`nsa s[mai tr[iesc.

Vai! suvenire de fericire
}nc[p[streaz[inima mea,
}n toate aflu nemul\umire,
C[ci eu departe suspin de ea.

Cum un poet adev[rat, care simte]n realitate =i nu simuleaz[numai, ar putea vreodat[, dup[ce a]nceput a ne spune c[este a=a de disperat]nc`t uit[ de D[umne]zeu =i vrea s[ se ucid[, s[ termine zic`nd c[este nemul\umit =i c[suspin[!

Dup[ce am constatat c[se afl[identitate]ntre poezie =i]ntre semnele caracteristice ale sim\[m`ntului =i pasiunii, =i totodat[ c[ ]n poeziile cele rele eroarea provenea din ignorarea acestei identit[\i, conchidem prin induc\iune ceea ce afirmasem *apriori*, c[ poezia cea adev[rat[ nu este dec`t un sim\[m`nt sau o pasiune, manifestate]n form[estetic[.

De aci rezult[c[tot ce este produs al reflec\iei exclusive, politica, morala, teoriile =tiin\ifice etc., nu intr[ ]n sfera poeziei, =i orice]ncercare pentru aceasta a fost o eroare. Exemple sunt din nenorocire prea multe]n literatura rom`n[ pentru a mai avea trebuin\[ de o nou[ citare ]n cercetarea noastr[. C`teva, adic[cele politice, se afl[la finea p[r\ii I; pentru altele, =i mai ales pentru falsa aplicare a formei poetice la opinii asupra =tiin\elor, a patriei, a viitorului, a lui

Dumnezeu etc., ne pot servi de colec\iune exemplar[poeziile lui Heliade, care, cu toat[vioiciunea inteligen\ei, nu arat[ ]n scrierile sale nici o inspira\iune de adev[rat poet, ci numai o adunare de reflec\ii manierate.

S[nu uit[m c[ ]n poe\ii cei mari, a c[ror chemare poetic[este mai presus de contestare,]n Corneille, Racine, Shakespeare, Goethe, nu se afl[nici un vers de politic[sau de teorii serioase asupra =tiin\elor. Nu c[poezia ar fi nedemn[de reflec\ia =tiin\ific[sau reflec\ia =tiin\ific[nedemn[de poezie: dar aceste sfere provin din opera\iuni a=a de radical deosebite ale min\ii omene=ti,]nc`t confundarea lor este cu neputin\[, =i anume cu neputin\[ ]ntr-o stare s[n[toas[ a literaturii. Unde se ]nt`mpl[este un simptom r[u nu numai pentru literatur[, ci =i pentru via\a public[. C[ci nesocotin\a deosebirii sferelor]n literatur[merge paralel cu ignorarea competin\ei autorit[\ilor]n stat, =i c`nd se introduc reflec\ii politice ]n poezie, se introduc =i fantezii poetice ]n politic[, dou[ confuzii ]ntre care este greu de hot[r`t care este mai primejdioas[.

Recapitul`nd acum toate concluziunile ce am ]ncercat s[ le demonstr[m ]n studiul de fa\[, dob`ndim urm[toarele idei principale asupra poeziei:

Poezia cere, ca o condi\ie material[a existen\ei ei, imagini sensibile; iar condi\ia ei ideal[sunt sim\[minte =i pasiuni.

Din condi\ia material[se explic[determinarea cuvintelor, epitetele, personific[rile =i compara\iunile juste =i nou[=i totdeodat[regula negativ[, c[poezia s[se fereasc[de no\iuni abstracte.

Din condi\ia ideal[se explic[mi=carea reprezent[rilor, m[rirea obiectului =i dezvoltarea gradat[spre culminare, =i totdeodat[regula negativ[c[poezia s[se fereasc[de obiecte ale simplei reflec\iuni.

Aceste adev[ruri le-am demonstrat pe c`t se poate demonstra ]n materie estetic[, at`t prin cercet[ri teoretice, c`t =i prin experien\a din exemple.

Scopul lor nu este =i nu poate fi de a produce poe\i; niciodat[estetica nu a creat frumosul, precum niciodat[logica nu a creat adev[rul. Dar scopul lor este de a ne feri de mediocrit[\ile care, f[r[nici o chemare interioar[, pretind a fi poe\i, =i acest scop]l poate ajunge estetica. C[ci asemenea discipline au dou[mari foloase:

Ele]ndeamn[ ]nt`i pe acela care are talentul ]nn[scut, s[ se perfec\ioneze ]n arta sa, de=tept`ndu-i aten\ia asupra multor particularit[\i importante, pe care le-ar fi trecut cu vederea.

Ele contribuie, al doilea, s[dea publicului o m[sur[mai sigur[pentru a deosebi adev[rul de eroare =i frumosul de ur`t.

}n aceast[din urm[privin\[ne-a p[rut important[pentru noi o cercetare critic[asupra poeziei rom`ne. C[ci mica noastr[literatur[poetic[este]n pericol de a confunda acea deosebire elementar[. Majoritatea poe\ilor nu merit[numele ce =i-l uzurp[: din produc\iunile lor se vede numai o fantezie seac[de imagini originale =i o inim[goal[de sim\iri adev[rate, =i mai bine le-ar fi fost lor =i nou[dac[niciodat[nu ar fi luat pana]n m`n[ =i nu ar fi l[\it ]n public produc\iunile lor nedemne de limbajul muzelor. C[ci dac[ lipsa de orice literatur[ este unul din semnele de barbarie a popoarelor, o literatur[ fals[ =i ur`t[este cel dint`i pas spre degradarea culturii ]ncep`nde.

Aci devine prima datorie a =tiin\ei de a se opune]n contra r[ului contagios. O critic[serioas[trebuie s[arate modelele bune c`te au mai r[mas =i s[ le disting[ de cele rele =i, cur[\ind astfel literatura de mul\imea erorilor, s[ prepare junei genera\iuni un c`mp liber pentru]ndreptare.

ASUPRA POEZIEI NOASTRE POPULARE

(DIN „CONVORBIRI LITERARE“ DE LA 5 IAN. 1868)

CUPRINS

POEZII POPULARE ROM~NE
adunate de dl Vasile Alecsandri

Poezii populare ale rom`nilor adunate =i]ntocmite de Vasile Alecsandri, tip[rit[cu spesele azilului Elena Doamna. 1 vol.]n 8°, VIII =i 416 pag., Bucure=ti, Tipografia lucr[torilor asocia\i, 1866

Jurnalele rom`ne nu =i-au ]ndeplinit ]nc[ datoria lor fa\[ cu colec\ia de poezii populare publicat[ de dl Alecsandri. Mai toate foile noastre periodice ]nsemneaz[ ]n rubrica intereselor, de care promit s[ se ocupe, =i cuv`ntul de *literatur[*,]ns[mai toate sunt de o neglijen\[remarcabil[pentru aceast[parte a vie\ii noastre publice. Noi cei dint`i admitem c[ pentru multe din produc\iile literare ale rom`nilor ce o merit[, dar cu at`t mai mult c`nd este vorba de o publica\iune ca aceea a dlui Alecsandri, t[cerea ne pare o lips[de con=tiin\[.

Convorbirile literare,]ndat[la apari\iunea c[r\ii]n chestiune, =i-au]mplinit datoria de a o anun\a]n c`teva r`nduri c[lduroase publicului cititor. }ns[acel anun\ al momentului nu este]ndestul pentru cerin\ele criticii literare, =i noi ne folosim cu pl[cere de ocazia ce ni se ofer[pentru a reveni]nc[o dat[la lucrarea dlui Alecsandri. C[ci, pe l`ng[ rangul necontestabil ce aceast[ colec\iune de poezii ne pare c[ ocup[ ]naintea tuturor publica\iilor din ultimul deceniu al literaturii noastre, cartea dlui Alecsandri este =i va r[m`ne pentru tot timpul o comoar[de adev[rat[poezie =i totdodat[de limb[s[n[toas[, de noti\e caracteristice asupra datinelor sociale, asupra istoriei na\ionale =i, cu un cuv`nt, asupra vie\ii poporului rom`n.

Dl Alecsandri]mparte poeziile, culese =i]ntocmite de d-sa din gura poporului,]n balade (c`ntece b[tr`ne=ti), doine =i hore. }n ele g[sim poezia aproape a]ntregului popor: Moldova =i |ara Munteneasc[, Transilvania =i Basarabia sunt deopotriv[reprezentate. Mai la fiecare

poezie, la fiecare aluziune social[din ea, la fiecare cuv`nt mai greu, dl Alecsandri a f[cut note explicative, care,]n cea mai mare parte a lor, adaug[la meritul c[r\ii =i cuprind observa\iuni pline de interes.

}n articolul de fa\[am dori s[ne d[m]n c`teva cuvinte sam[de impresiunea binef[c[toare de care ne p[trunde citirea acestor poezii.

Ceea ce le distinge]nt`i ]n modul cel mai favorabil de celelalte poezii ale literaturi noastre este naivitatea lor, lipsa de orice artificiu, de orice dispozi\ie for\at[, sim\[m`ntul natural ce le-a inspirat. Sunt dou[moduri de a privi lumea care ne]ncunjur[: cu reflec\ia rece, speculativ[sau speculatoare, =i cu inima plin[de sim\iri. Din cel dint`i mod ies pentru literatur[ c[r\ile de =tiin\[, din cel de al doilea, lucr[rile de art[. Ceea ce constituie defectul operelor de art[ celor rele este confundarea acestor sfere, este lipsa de inspirare sentimental[ =i producerea sub impresia reflec\iei. Cei mai mul\i poe\i ai no=tri c`nt[f[r[cauz[fireasc[, simuleaz[inspir[ri ce nu-i agit[, descriu sentimente ce nu-i insufl[, =i nu este o excep\ie junele de 17 ani care]n anul trecut trimisese spre publicare un caiet de poezii plin de „iluzii piedute asupra sexului frumos“. }n ace=ti oameni nechema\i =i neale=i predomne=te calculul, ei iau pana]n m`n[ f[r[ a =ti ]nc[ ce s[ c`nte, se hot[r[sc mai]nt`i s[ fac[ „o poezie“ =i apoi ]=i r[sfoiesc mintea pentru a g[si o materie convenabil[, =i astfel lucrarea lor face o impresie tot a=a de rece ca =i reflec\ia din care a izvor`t.

Nimic din toate aceste]n poezia popular[! +i ce ambi\ie calculatoare ar putea]ndemna pe simplul s[tean ca s[-=i]ntrupeze sim\irea]n forma poetic[! Ceea ce abunden\a triste\ei sau bucuriei i-a scos din ad`ncul inimii sale nu este niciodat[ al lui; ]n *toate* inimile ]=i afl[ un r[sunet =i la toate le devine o proprietate: fapta lui devine fapta lor, el ]nsu=i piere necunoscut. Cea mai ad`nc[sim\ire numai]l sile=te astfel a se arunca afar[din sine, =i de aceea din poezia lui]\i vorbe=te]ns[=i durerea =i]ns[=i bucuria, dar nu un individ care sufer[, un individ care se bucur[. }ns[tocmai aceasta este semnul adev[ratei poezii, =i ne putem explica cum asupra *Iliadei*, atribuite lui Homer, s-a n[scut controversa dac[ ]n adev[r este compus[de un poet Homer, sau este

numai un =ir de balade populare de autori necunoscu\i,]ntr-at`t poetul celei mai frumoase epopei s-a consumat =i s-a pierdut f[r[vreo urm[a individualit[\ii sale]n lucrarea ce a produs-o.

Pentru a]nsufle\i aceast[explicare teoretic[cu exemple, vom cita din cartea dlui Alecsandri c`teva poezii luate dup[ prima r[sfoire, care toat[ poart[ acel semn de ad`nc[inspirare adev[rat[:

Drum la deal =i drum la vale
}mi fac veacul tot pe cale,
N-am]n lume s[rb[toare,
Nici n-am partea mea la soare.
Ostenit mereu de duc[,
Noaptea-n codri m[apuc[,
Copacilor sunt n[luc[.

(Doina din Valahia, pag. 277)

Sub tufe de clocotel
Zace-un t`n[r voinicel
Cu m`ndru\a l`ng[el.
— Scoal[, scoal[, m[i b[rbate,
Nu mai tot zace pe spate,
C[mi-am ur`t zilele
Mut`nd c[p[t`iele
C`nd la cap, c`nd la picioare,
C`nd la umbr[, c`nd la soare.
— Oh! drag[muierea mea,
Nu pot, nu pot, chiar de-a= vrea.
Boala mea nici c[s-a duce
P`n' ce tu nu mi-i aduce
Mur[-albastr[=i amar[,
Sloi de ghea\[-n miez de var[.
— Oh! dr[gu\ b[rbatul meu,
Ajuta-\i-ar Dumnezeu!
Eu to\i mun\ii am c[lcat,
Mur[-albastr[n-am aflat,
Sloi de ghea\[n-am g[sit,
C[p[m`ntu-i]nc[lzit.
— Muieru=c[din Bra=eu!
Mur[-albastr[-i ochiul t[u,
Care m[ucide r[u.
Sloi de ghea\[netopit[
E chiar inima-\i r[cit[
+i de mine deslipit[!

(pag. 53)

BUSUIOCUL

— Busuioace, busuioace,
N-ai mai cre=te, nici te-ai coace!
— Dar de ce s[nu m[coc,
C[m[port fetele-n joc?
— Trandafire, n-ai mai fi,
Nici]n cale-ai]nflori!
— Dar de ce s[nu mai fiu,
C[m[poart[lelea viu?
— Tu e=ti viu, dar eu sunt mort,
+i de-abie-n lume m[port.
— Mergi]n hor[, salt[-n joc,
S-ai parte de busuioc.
Vin la hor[ici]n =ir,
S-ai parte de trandafir.

(pag. 341)

Izvor`nd astfel poezia popular[ din plenitudinea sim\[m`ntului,]n ea ne afl[m ap[ra\i de acele abera\iuni intelectuale care stric[inspirarea multor poe\i, chiar a celor cu talent.

Politica, declam[rile]n contra absolutismului, reflec\iile manierate asupra divinit[\ii, imortalit[\ii etc., etc. nu ating cuprinsul lor sentimental =i nu silesc pe cititor a rec[dea din]n[l\imea impresiei poetice]n mijlocul preocup[rilor de toate zilele.[1]

Nu c[doar[poporul ar fi nesim\itor la asemenea lucruri; dar el c`nd face poezie, nu face politic[, c`nd inima]i salt[,]nceteaz[sarcina reflec\iei. +i la rom`ni se g[sesc poezii contra Rusiei =i a Austriei, dar nu fiindc[ Rusia este „cnuta colosal[ de la nord“ =i Austria „despoticul absolutism“, ci fiindc[ str[inul ]i r[m`ne str[in sub orice form[politica l-ar subjuga.

Exemple afl[m multe]n c`ntecele din Basarabia =i]n doinele din Transilvania.

Frunz[verde de m[slin[,
Trecui Nistrul, ap[lin[,
S[vedem p`nea de-i bun[
Ca =i-n \ara mea str[bun[.
Fie dulce ca =i mierea.
Mie-mi pare c[-i ca fierea.

(pag. 405)

C`nd eram la mama fat[
Purtam rochii de bucat[,
Dar de c`nd m-am m[ritat
C-un moscal din cela sat,
Nici n-am fust[de purtat,
Nici papuci de]nc[l\at!
Inima-mi e cu l[cat[;
C`nd a= discuia odat[,
Ar cunoa=te lumea toat[,
C`t amar =i c`t venin
Bea inima la str[in.

(pag. 406)

DOIN{ HAIDUCEASC{

Murgule, coam[rotat[,
Mai scoate-m[-n deal o dat[
S[-mi fac ochi=orii roat[,
S[m[uit la lumea toat[.
Veni-ar timpul s[vie.
Ca rom`nul iar s[-nvie
+i de ho\i s[m`ntuiasc[
|ara lui Ardeleneasc[!

[1] Vezi mai sus critica poeziei rom`ne, pag. 25. }n ed. de fa\[, p. 33 [*n. ed.*].

Asta nu-i \ar[de c`ni,
Ci e \ar[de rom`ni,
Nu-i p[m`nt de ungureni,
Ci de neao=i p[m`nteni!

(pag. 311)

VR{BIU|A

Vr[biu\[de pe deal,
Zbori degrab[ ]n Ardeal
+i te-ntoarce de]mi spune
Or ve=ti rele, or ve=ti bune.
Du-te, vezi dac[mai sunt
Fra\i de-ai mei pe-acest p[m`nt,
Sau dac[i-a omor`t
Ungureanul cel ur`t?
De-or fi vii, s[m[r[p[d
}ntr-o fug[ca s[-i v[d,
De-or fi mor\i, s[mi-i r[zbun
Cu-o m[ciuc[de alun
Ce-i bun[de desc`ntat
+i mor\ii de r[zbunat.

(pag. 317)

Cu toate aceste, autorii =i publicul „din societate“ s-ar]n=ela foarte mult c`nd ar crede c[ sim\[m`ntul naiv al poporului nu este compatibil cu ideile cele]nalte. Lumea se poate aprofunda tot a=a de bine pe calea inimii ca =i pe calea reflec\iei, =i din aceea c[poporul]=i exprim[numai sim\irile sale nu rezult[c[i-ar lipsi medita\iunea =i delicate\ea]n exprimarea ei. }ndr[znim chiar s[credem c[mul\i poe\i de salon ar fi]nc`nta\i c`nd ar putea descoperi]n fantezia d-lor idei cu o umbr[numai de frumuse\ea celor populare, precum le afl[m, d. e.,]n urm[toarele poezii:

BADE TRANDAFIR

Bade, trandafir frumos!
Vrut-ai s[te-ar[\i duios,
Dar te-ai ar[tat ghimpos
+i din minte nu m-ai scos.
— Vai! leli\[din cel sat!
Ce-ai cerut =i nu \i-am dat?
Cerut-ai faguri de miere,
Eu \i-am dat buzele mele;
Cerut-ai o viorea,
|i-am adus inima mea.
— Dac[vrei dragoste-aprins[,
Ad[-mi gur[neatins[,
+i o inim[fecioar[
Ca apa de la izvoar[.

(pag. 309)

Sus]n v`rf de br[dule\
S-a oprit un =oimule\,
El se uit[drept]n soare
Tot mi=c`nd din aripioare.
Jos, la trunchiul bradului,
Cre=te floarea fragului,

Ea de soare se fere=te
+i de umbr[se lipe=te.
— Floricic[de la munte,
Eu sunt =oim, =oimu\ de frunte,
Ie=i din umbr[din tulpin[,
S[-\i v[d fa\a la lumin[,
C-a venit p`n[la mine
Miros dulce de la tine.
C`t am pus ]n g`ndul meu
Pe-o arip[s[te ieu
+i s[mi te port prin soare
P[n’ te-i face roditoare
+i de mine iubitoare.
— +oimule\ duios la grai,
Fiecare cu-al s[u trai.
Tu ai aripi zbur[toare
Ca s[te]nal\i la soare,
Eu la umbr[, la r[coare,
Am menire-nfloritoare.
Tu te leag[ni sus pe v`nt,
Eu m[leag[n pe p[m`nt.
Du-te-n cale-\i, mergi cu bine,
F[r-a te g`ndi la mine.
C[e lumea-nc[p[toare
Pentr-o pas[re =-o floare!

(pag. 31)

Nu mai pu\in frumoase sunt poeziile populare c`t pentru delicate\ea expresiilor =i energia =i juste\ea compar[rilor; d. e., c`nd zice P[una=ul Codrilor (pag. 24):

Nu, eu m`ndra nu \i-oi da
P`n’ ce capul sus mi-a sta,
C[eu c`nd o am luat
}n cosi\e i-am jurat
S[n-o las de l`ng[mine
+i s-o ap[r de oricine.

Sau c`nd spune]n *Doncil[* (pag. 113):

R[m`i, soro, s[n[toas[,
Ca o viorea frumoas[
}ntr-un p[h[rel pe mas[.

Sau c`nd compar[cu vioiciune plastic[(p. 290):

Voinicelul nearmat
E ca =tiuca pe uscat,
Voinicelul f[r[cal
E ca pe=tele pe mal
+i ca m[rul l`ng[drum,
N-are pace nicidecum,
C`\i trec]l zbur[tuiesc
+i de crengi]l s[r[cesc
Dar voinicul]narmat
+i p-un zmeu]nc[lecat
Dr[g[la= e =i frumos
Ca luceaf[r luminos.

Sau la pag. 79:

Doamne-ajut[! el zicea.
Barda-n m`n[apuca
Ca un v`nt]nviforat
}ntr-un lan de gr`u uscat.

Am trece mult peste marginile unui articol de revist[c`nd am sta s[relev[m toate frumuse\ile din colec\iunea dlui Alecsandri. Un singur punct ne permitem]nc[s[semnal[m aten\iei c[rturarilor no=tri: cuvintele cele originale, care ne surprind mai pe fiecare pagin[a acestor poezii populare. Ce importan\[are originalitatea cuvintelor pentru poezie am ar[tat mai pe larg]n o cercetare anterioar[asupra acestei materii: aci voim numai s[cit[m c`teva exemple din colec\iunea de fa\[:

Eu la umbr[, la r[coare
Am *menire*-nfloritoare.
(pag. 31)

Un brad verde, *c[tinat*
Pe biseric[plecat.
(pag. 21)

Unicelul.
(pag. 18)

Tu ai bani de v`nturat.
(pag. 42)

Sora cea *mezin[*.
(pag. 14)

V[ia unul c`te unul
+i din fug[v[cose=te
+i v[taie chip *snope=te*.
(pag. 81)

Termin`nd aceste pu\ine observ[ri asupra colec\iunii dlui Alecsandri, nu avem dec`t s[-i mul\umim D-sale =i celor ce l-au ajutat]n culegerea =i publicarea poeziilor populare pentru lucrarea cu care au]nzestrat literatura noastr[.

LIMBA ROM~N{ }N JURNALELE DIN AUSTRIA

(1868)

CUPRINS

Stilul jurnali=tilor rom`ni din Transilvania, Bucovina =i Banat a ajuns ]ntr-o stare ce nu mai ]ng[duie t[cerea cu care a fost primit p`n[acum. Prin formarea noilor expresii =i prin construc\iunea lor sintactic[, compatrio\ii no=tri de peste Carpa\i introduc pe toate zilele]n limba rom`n[ o denaturare a spiritului propriu na\ional, care ]n ]ntinderea ei de ast[zi a devenit primejdioas[, cu at`t mai mult cu c`t cei ce au cauzat-o =i cei ce o continu[ nu par a avea con=tiin\a r[ului, ci r[sp`ndesc]ncrederea de a fi cei mai buni stili=ti ai literaturii rom`ne.

}nc[zece ani de o asemenea convingere public[,]nc[o genera\ie de tineri cu acela=i sistem de expresii, =i limba rom`n[poate deveni o ruin[, nu reparat[, ci stricat[prin construc\ii str[ine f[r[nici o adaptare de stil =i incapabile de a-i manifesta propria idee]n modul ei originar.

R`ndurile de fa\[ au scopul de a ar[ta acea direc\ie fals[ a autorilor rom`ni din Austria =i de a de=tepta]n spiritele, care]n mijlocul contagiului general vor mai fi putut p[stra judecata lor s[n[toas[, o tendin\[de reac\iune.

Sus\inem dar =i ne vom]ncerca s[dovedim c[jurnali=tii rom`ni de peste Carpa\i, nu rareori, pe ici pe colo, din sc[pare de vedere, ci sistematice=te, dup[ deprinderea ob=teasc[, ]n fiecare num[r publicat de d`n=ii, fac gre=eli neiertate]n contra limbii rom`ne, introduc`nd construc\iuni false de cuvinte, stil greoi antirom`n =i mai ]nt`i de toate o monstruoas[germanizare]n expresii. +i c`nd vorbim de jurnali=tii rom`ni de peste Carpa\i, nu]n\elegem pe cei obscuri, ci]n\elegem pe

cei de frunte =i cei mai recunoscu\i,]n prima linie pe cei de la *Gazeta Transilvaniei, Albina, Telegraful rom`n, Federa\iunea, Foaia Societ[\ii* din Cern[u\i, *Transilvania*, pe l`ng[care vom cita numai]n treac[t *Concordia* =i *Familia*.

Recuno=tin\a ce se datore=te acestor foi pentru serviciile aduse cauzei politice a rom`nilor austrieci nu ne poate scuti de datoria unei opozi\iuni energice ]n contra formei cu care se prezint[; c[ci u=or s-ar putea ]nt`mpla ca]n rezultatul final c`=tigul dob`ndit]n politic[s[fie cump[nit prin pierderea suferit[ ]n limb[.

I

}n haosul erorilor de care avem s[ne ocup[m, vom introduce mai]nt`i o ordine a pertract[rii. Din antologia ]mbel=ugat[ ce ne-au ]nf[\i=at-o numerele de jurnale ap[rute ]n aceste patru-cinci luni ale anului 1868 (c[ci nu am avut trebuin\[ s[ ne ]ntindem peste un timp mai ]ndelungat), vom a=eza cita\iunile ]n trei grup[ri deosebite; vom ar[ta ]nt`i germanizarea limbii, vom cita apoi]ngreuierea stilului paralel cu exagerarea lui =i vom vorbi,]n fine, despre falsa originalitate]n formarea =i]ntrebuin\area cuvintelor.

Probele de germanisme]n foile rom`ne austriece sunt a=a de numeroase, ]nc`t (cu singura excep\ie a *Archivului* filologic al dlui Cipariu, care este scris]n limb[curat[) nu am aflat nici o coloan[a vreunui num[r care s[fi fost lipsit[de ele. Cit[m din foile ce le avem]nainte-ne c`teva exemple.

Gazeta Transilvaniei din 7 febr. 1868 zice:

„Dup[un telegram generalul Neipperg s'ar fi str[pus la Brünn. O muzic[de pisici i se preg[tea]n Posoniu.“

Ce va s[zic[un *general str[pus la Brünn?* Lectorii din Rom`nia liber[ vor crede, la prima citire, c[ este o gre=eal[ de tipar =i c[ ar trebui s[ fie *str[puns*. Dar cine cunoa=te sistemul jurnali=tilor transilv[neni, de c`te ori nu]n\elege un cuv`nt,]l traduce]n nem\e=te =i apoi

]l retraduce]n rom`ne=te. *Str[pus*, tradus ]n nem\e=te, ne d[ *verlegt* =i *versetzt*, =i aceasta ]nsemneaz[ pe rom`ne=te *str[mutat*. Astfel, afl[m c[generalul nostru a fost str[mutat la Brünn.

}ns[alt[greutate! Ce]nt`mplare ne]n\eleas[ este aceea cu *pisicile* care ]i preg[teau generalului o *muzic[? Muzic[ de pisici* se cheam[ nem\e=te *Katzenmusik*, ceea ce va s[ zic[ pe rom`ne=te, cu un termin admis la noi ca]n toat[Europa (vezi =i vocabularul francezo-rom`nesc de Poenaru, Aron =i Hill), *charivari*, adic[o „muzic[f[cut[ ]n b[taie de joc“.

}n *Albina* din 28 aprilie 1868 citim:

„*Pesti Naplo*, organul corporal al partidei guvernului.“

Traduc`nd acest organ corporal, d[m de *Leiborgan*, =i *Leiborgan*]nsemneaz[organ favorit, organ de predilec\iune, =i astfel *Pesti Naplo* devine jurnal favorit al partidului guvernamental.

Telegraful rom`n din 25 aprilie 1868 ne spune c[:

„Succesul acesta nu poate fi d[t[tor de m[sur[.“

„D[t[tor de m[sur[“ este traducerea literal[din nem\escul *massgebend* =i]nsemneaz[: decisiv, hot[r`tor, a=a ]nc`t dup[d`nsul s[ po\i prevedea sau m[sura =i alte fapte. Ce ar zice francezii c`nd le-ar vorbi un jurnalist *d'un succès donateur de mesure!*

Albina din 19 aprilie 1868 zice:

„Motiv`ndu-=i deputa\iunea rogarea sa, Dl Ministru aduse una =i alta]n contra.“

Pe nem\e=te: *der Herr Minister brachte eins und das andere dagegen vor*, iar pe rom`ne=te: dl ministru f[cu mai multe obiec\iuni.

}n *Gazeta Transilvaniei* din 7 februarie 1868:

„Introducerea unei taxe uniforme de 40 cr. s'a propus]n Senat a se pune]n via\[.“

Die Einführung einer Taxe soll ins Leben treten, adic[: introducerea unei taxe se va pune]n practic[, sau mai bine: o tax[uniform[de 40 cr. se va introduce.

Albina din 5 februarie 1868:

„Monitorul francez trebuia s[bage]n socotin\[“,

adic[: s[ia]n seam[, s[\ie seam[de; nem\e=te: *in Rechnung, in Anschlag bringen.*

Gazeta Transilvaniei din 24 aprilie 1868:

„}n consunetul statutelor se convocar[membrii reuniunii.“

}n consunetul statutelor? }n consunetul tr`mbi\elor, dar nu al statutelor! Nem\e=te: *im Einklange mit den Statuten*, rom`n=te:]n conformitate cu statutele.

Tot *Gazeta* zice]n no. din 17 aprilie 1868:

„Dup[sunetul]nvoielii ratificate.“

Un sunet de]nvoial[! Nem\e=te: *laut ratificierten Abkommens*, rom`ne=te: dup[cuprinsul]nvoielei, sau, cum se zicea]n stilul vechi de tribunale: dup[gl[suirea tocmelei.

O alt[analogie fals[o vedem]n *Telegraful* din 25 aprilie 1868:

„Se sun[, c[ ]n personalul acestui oficiu se vor face schimb[ri“,

adic[: se aude c[; nem\e=te: *es verlautet*.

Asemenea]n *Albina* din 12 mai 1868:

„}ntre alte afaceri de restan\[inton[m cestiunea na\ionalit[\ilor.“

„Inton[m“ un c`ntec, dar nu inton[m o chestiune de na\ionalitate. }ns[nem\ii zic: *eine Frage betonen*, adic[a releva, a accentua.

Telegraful din 28 aprilie 1868 zice:

„Keglevich mai vine o dat[asupra interpela\iunei de alalt[eri. La aceasta r[spunde ministrul, c[el nu poate avea]n vedere numai singuratecii, ci tesaurul]ntreg al Statului.“

„Keglevich mai vine o dat[asupra“ vrea s[zic[: mai revine, nem\e=te: *kommt nochmals auf*; „singuratecii“, pe care nu-i poate avea]n vedere ministrul, sunt indivizii, nem\e=te: *die Einzelnen*.

}n *Federa\iunea* din 22 apr. 1868:

„Un public ales constatator din baroni, con\i, principi.“

Rom`ne=te: compus din. Nem\e=te: *bestehend aus.*

„Pot spune din funt`na credibil[.“

Rom`ne=te: de la o persoan[demn[de crezut, sau din izvor destul de sigur. Nem\e=te: *aus glaubwürdiger Quelle.* }nchipui\i-v[un francez care ar zice: *Je peux affirmer de fontaine croyable.*

Tot *Federa\iunea* din 9 mai 1868 spune:

„D. Radich fu]ncredin\at cu prezintarea lor la casa magna\ilor.“

Rom`ne=te: D. Radich fu]ns[rcinat cu prezentarea. Nem\e=te: *H. R. wurde betraut mit.*

„Se cite=te referatul]n cauza urc[rii de plat[a domesticilor casei.“

Rom`ne=te se zice sporire de leaf[. Numai nem\ii zic mai bine *Erhöhung des Gehalts,* ]n loc de *Vergrösserung*. Sunt forme de vorbire consacrate prin uz, pe care nu-i este permis unui autor s[ le preface[ f[r[ nici o cauz[ binecuv`ntat[. Ce am zice noi de un neam\ care ar traduce cuv`ntul nostru „nepomenit“ cu *unerwähnt?* Nu e vorb[, =i *unerwähnt* vrea s[zic[nepomenit; dar terminul german admis]n certe locu\iuni este *unerhört*, =i prin urmare nu se poate]nlocui cu *unerwähnt.*

„Domesticii casei“ este traducerea literar[=i nechibzuit[a germanului *Hausdiener*. Domestic cuprinde deja]n sine ideea de cas[(*domus*), a=adar domesticii casei nu merge. Servitorii!

}n *Albina* din 25 aprilie 1868:

„O foaie nem\easc[, care st[aproape de minister.“

Rom`ne=te: care este inspirat[de minister, nem\e=te: *dem Ministerium nahe steht.*

}n *Federa\iunea* din 15 aprilie 1868:

„Lupta va fi cu at`t mai cr`ncen[, deoarece ast[zi...“

Rom`ne=te: cu at`t mai cr`ncen[, cu c`t ast[zi. Dar nem\e=te: *der Kampf wird um so hartnäckiger sein, indem* — cu obseva\iune c[=i acest *indem* se g[se=te numai]n stilul cel ne]ngrijit al germanilor din Austria, ale c[ror jurnale sunt uneori tot a=a de r[u scrise,]n comparare cu cele prusiene, ca jurnalele rom`ne austriece ]n comparare cu cele din Rom`nia liber[.

*Transilvani*a]=i]ncepe no. 1 din 1 ianuarie 1868 cu urm[torul anun\:

> „}ncepem acest no. al *Transilvaniei* cu lucr[rile adun[rei generale din a. 1867 nu numai pentruca acelea= trebuie s[se publice ca =i p`n[acum, =i =i pentruc[acea adunare a dat via\a acestei foi periodice, pentru care fapt[=i-a =i ca=tigat drept la recunoscin\ia public[.
>
> Red.“

Aceast[cita\iune ne arat[mai]nt`i abuzul ce se face, nu numai ]n *Transilvania*, ci ]n mai toate foile de peste Carpa\i, cu pronumele *acela=i*. *Acela=i* nu este identic cu *acela* sau *acesta*, ci cuprinde o accentuare special[, o constatare a identit[\ii, care nu se afl[ ]n simplul pronume demostrativ. C`nd zic: „}n *acea* scrisoare]i descriam c[l[toria =i]n *aceea=i* scrisoare i-am cerut etc.“ cuv`ntul *aceea=i* accentueaz[identitatea]ntre scrisoarea cu descrierea c[l[toriei =i cu cererea. „Apuc-o pe aceea=i cale“ nu]nsemneaz[ ]n genere: apuc-o pe aceast[cale, ci]nsemneaz[„apuc[pe o cale pe care a mai apucat cutare, =i nu pe alta“, va s[zic[este o accentuare a acelei c[i]n opozi\ie cu oricare alta.

Prin urmare, c`nd zice *Transilvania*; „}ncepem acest no. cu lucr[rile adun[rii generale din anul 1867, pentru c[*acelea=i* trebuie s[se publice“, aceasta ar presupune, c[a fost vorba s[se publice alte lucr[ri, =i c[ ]n *Transilvania* au s[se publice numai acelea=i]n opozi\ie cu celelalte. }ns[este evident c[inten\ia autorului a fost numai s[zic[simplu; aceste sau ele, =i c[*acelea=i* al D-sale este o eroare de germanism. Germanii ar putea zice: *wir beginnen diese Nr. mit den Arbeiten der allg. Versammlung, weil dieselben* etc., cu observa\iune c[=i acest *dieselben* este mai mult stil r[u austriac, dec`t stil bun german, =i c[ rom`nescul „acela=i“, chiar]n traducere, nu vrea s[zic[*derselbe*, ci *eben derselbe*.

S[ne fie iertat a releva]n treac[t sf`r=itul pasagiului citat, cu care]ncepe noua foaie:

„Adunarea a dat via\[acestei foi periodice, pentru care fapt[=i-a c`=tigat dreptul la recuno=tin\a public[.“

Foaia nu a ap[rut]nc[bine, este primul num[r ce-l citim, n-am v[zut]nc[dac[va fi bun sau r[u =i recuno=tin\a public[s-a =i c`=tigat adun[rii pentru]nfiin\area ei?

Noi am dori s[nu sl[bim]ntru nimic]ncrederea redac\iunii]n meritul foii sale,]ns[trebuie s[m[rturisim c[, dac[*Transilvania* va continua ca p[n[acum, =i mai ales cu aceea=i limb[cu care sunt scrise primele 11 numere, dreptul la „recuno=tin\a public[“ merit[s[fie mic=orat]n mod considerabil.

Pentru a reveni la germanisme, g[sim]n no. 1 al *Transilvaniei*:

„}n leg[tur[cu acest raport =i am[surat paragrafului.“

„Am[surat“ este nem\escul *gemäss*, care la noi s-a tradus pe rom`ne=te cu *conform*. Pentru ce *confrom* =i nu *am[surat*? Pentru c[ *conform* este un cuv`nt nou primit de la francezi, pe c`nd *am[surat* este un cuv`nt nou tradus de la germani, =i c[nu mai]ncape]ndoial[, c`nd este conflict ]ntre aceste dou[ popoare, de la care trebuie s[ primim mai ]nt`i cuvintele.

}n no. 2 al aceleia=i *Transilvania*:

„La cetirea lor membrii prorupser[ ]n cele mai entusiastice strig[ri de „s[tr[iasc[“, ce p[reau c[nu mai vor s[ ]ncete.“

„Prorupser[,“ nem\e=te *ausbrechen*, rom`ne=te izbucnir[. +i fraza „ce p[reau c[nu mai vor s[ ]ncete“ este de-a dreptul luat[din nem\e=te: *welche nicht mehr enden zu wollen schienen*, are]ns[nefericirea de a]nsemna,]n deosebire de]n\elesul conven\ional al frazei germane, c[domnii aceia de la adunare aveau cu tot dinadinsul voin\a hot[r`t[de a nu mai]nceta cu strig[rile.

Familia scrie (la pag. 327 a nu =tiu c[rui an, fiindc[lipse=te]nceputul coalei):

„}n tragedia *Galilei* a nemuritorului Ponsard vin]nainte mai multe observa\iuni“ etc.

„Vin]nainte“ este o traducere literal[a nem\escului *kommen vor* =i]nsemneaz[rom`ne=te: se afl[.

}n acela=i no. (pag. 328):

„Sultanul va fi]ncortelat al Schönbrunn.“

Nem\e=te *einquartiert*, dar =i nem\e=te este r[u.

Aceea=i *Familie*, pag. 328:

„B[rbatul a fost judecat la]nchisoare.“

Ceea ce vrea s[zic[pe rom`ne=te: Tribunalul s-a dus la temni\[=i a judecat pe acuzatul acolo =i poate]n sentin\a sa l-a dezvinov[\it. Dar inten\iunea autorului este de a zice c[l-a *condamnat* la]nchisoare. Germanii zic *zur Kerkerstrafe verurteilt*, =i fiindc[*urteilen* se cheam[a judeca, dl colaborator al *Familiei* a crezut c[=i *verurteilen* va fi tot a judeca. *Geurteilt* sau *verurteilt*, tot *urteilt* este pentru dumnealui.

Pe aceea=i pagin[se]ntituleaz[o =tire]n[tre] paranteze

„(+i o glum[)“.

+i o glum[! Nem\e=te *auch ein Scherz*.

}ntr-o pag. 322 a aceleia=i foi citim:

„Eruditul Eliade]mpreun[cu mai vreo c`\iva b[rba\i zelo=i.“

Acest „mai“ este nem\escul *noch; mit noch einigen Männern*.

}ntr-o pag. 144, ni se spune de o

„t`n[r[englez[avut[f[r[m[sur[.“

F[r[m[sur[? Autorul vrea s[zic[: peste m[sur[de avut[, nem\e=te: *unermesslich reich*.

Albina din 17 aprilie 1868 zice:

„Conchiz`nd de la tonul ce-l poart[foile ruse=ti.“

O foaie poart[un ton! Nem\e=te *Ton* sau mai bine *Sprache führen*.

}n acela=i num[r:

„Onorata dna Gabriela Ionescu, nepoata dlui A. Gavra, a p[=it]n *B[rbierul de Sevila*, reprezent`nd pe Rozina.“

„A p[=it“ vrea s[zic[rom`ne=te: a f[cut pa=i; autorul]ns[vrea s[zic[: s-a produs pe scen[. Nem\e=te *ist aufgetreten*.

Albina din 28 aprilie 1868:

„Am s[scriu un ce asemene caracteristic.“

Nem\e=te: *etwas ebenso charakteristisches*.

Gazeta Transilvaniei din 17 aprilie 1868:

„}n puterea datorin\ei noastre purcez[toare din dereg[toria archip[storal[, imb[erat[cu responsabilitate.“

Dorin\[purcez[toare din dereg[torie,]mb[erat[cu responsabilitate! Nem\e=te *hervorgegangen, verknüpft*.

Transilvania]=i]ncepe no. de la 1 mai cu urm[toarea traducere:

„*Disce ab hoste*... }nva\[dela du=manul.“

„}nva\[de la du=manul“ nu e rom`ne=te, ci: ]nva\[ de la du=man, f[r[ articol, fiindc[ ]n limba noastr[ substantivele dup[ prepozi\iuni (afar[ de *cu*) nu se articuleaz[ c`nd stau singure. Nem\ii zic: *lerne vom Feinde*, precum zic: *setze auf den Tisch*, unde noi zicem: pune pe mas*[*, =i nu: pune pe mas*a*.

Aceea=i eroare de articulare,]ntr-un exemplu mai tare, este]n *Albina* din 18 aprilie 1868:

„Diecesa Dalma\iei num[r[80.000 suflete =i din budgetul Statului prime=te la anul 60.000...“

La anul 60.000? Dup[articularea substantivului s-ar crede c[este vorba de 60.000 dup[sau]nainte de Christos. Dar nu! Autorul vrea s[zic[; pe an 60.000 florini.

Telegraful rom`n din 25 aprilie vorbe=te de un

„Atac de r[pire.“

Rom`ne=te: o pr[dare. Nem\e=te: *Raubanfall*.

Tot *Telegraful rom`n* din 21 aprilie 1868 zice, relat`nd o fapt[trecut[:

„Spre norocire.“

Noi zicem]n acest caz, cu o distingere fin[, „din norocire“, l[s`nd „spre norocire“ pentru tendin\a ]n viitor; ]ns[ nem\ii zic`nd *zum Glück*]n am`ndou[cazurile, se]n\elege c[trebuie s[ne stric[m =i noi limba dup[ei.

Acela=i *Telegraful rom`n* spune]ntr-un anun\ ce are bun[tate a face *Convorbirilor literare* (no. din 14 martie):

„*Convorbirile literare*, foae din Ia=i, apar de dou[ori la lun[.“

Putem asigura pe dl redactor al *Telegrafului*, c[foaia]n chestiune, ce e drept, apare]n intervale de c`te 15 zile, ]ns[ nu la lun[, ci la soare, public`ndu-se diminea\a.

}n *Albina* din 5 mai 1868,]ntr-o coresponden\[din Bra=ov, care vorbe=te de succesul teatrului dlui Pascali, se zice:

„Publicul rom`n l-a ]mbr[\i=at cu c[ldur[, ocup`nd toate locurile de =ezut,]nc`t acum numai locurile de stat mai sunt libere.“

Nem\e=te: *Sitzplätze* =*i* *Stehplätze*. }ns[„locuri de stat“ pe rom`ne=-te sunt *places de l'état*, *Staatsplätze*, nu *Stehplätze*; iar „locurile de =ezut“ ne cerem voie s[nu spunem ce sunt.

Coresponden\a se termin[cu fraza:

„Numai m[ne este p[n[poim[ne =i eaca 3 Mai, memorabila zi de la 1848.“

Albina din 12 mai 1868:

„Aceast[odihn[este foate b[t[toare la ochi.“

B[t[toare la ochi = *in die Augen fallend, auffallend*.

Adjectivele]n *-tor, -toare* se fabric[de confra\ii no=tri de peste Carpa\i din o sum[de cuvinte, dar mai toate sunt nepotrivite. Forma *tor* e la noi mai mult o form[de substantiv sau de adjectiv substantivat,

=i nu de adjectiv propriu cu substantivul calificat al[turea, de aceea asemenea]ncerc[ri au adeseori ceva for\at, siluiesc limba.

Un public *const[t[tor* nu se zice rom`ne=te; precum asemenea nu se zice ceea ce citim]ntr-un faimos articol literar din foiletonul *Concordiei* (1866, critica unui almanah).

„Object leg[tor de aten\iune.“

Nem\e=te *die Aufmerksamkeit fesselnd*. Noi zicem: leg[tor de c[r\i (subst.), dar nu leg[tor de aten\iune (adject.).

Asemenea exemple de germanisme credem c[sunt de natur[a de=tepta]n to\i cititorii o dreapt[nelini=te asupra soartei finale a unei limbi astfel maltratate; =i acest sim\[m`nt s-ar pronun\a ]nc[ mult mai tare, dac[ to\i cititorii ar fi f[cut ceea ce a trebuit s[ facem noi, dac[ ar fi citit timp de patru luni cu luare-aminte mai toate foile rom`ne din Austria. Atunci ar fi v[zut c[germanizarea limbii noastre din partea compatrio\ilor de peste Carpa\i nu este excep\ie, ci este regul[, =i c[cita\iunile reproduse de noi au fost numai o slab[culegere din o sum[nenum[rat[de alte exemple de acela=i fel.

De unde s[provin[acest fapt? din neglijen\a autorilor? sau din un sistem de procedare precugetat[? }n cazul dint`i lucrul se os`nde=te de la sine, =i c`teva critici care s[dovedeasc[acelor domni c[publicul urm[re=te cu oarecare aten\iune stilul d-lor vor putea avea un rezultat bun pentru]ndreptare. }n cazul al doilea]ns[ ]ntrebarea este mai grea; dac[,]n adev[r, jurnali=tii cita\i vor s[-=i justifice germanismele, atunci impresia ridicul[ce ne-o produce stilul d-lor nu este]ndestul pentru a-i]ndrepta, ci noi trebuie s[scoatem toat[cauza din sfera sim\[m`n-tului instinctiv despre ceea ce este =i ce nu este limb[ rom`n[, =i s[o ridic[m la]n[l\imea unei argument[ri teoretice din principii.

C`nd zice *Telegraful rom`n*, din 14 martie, anul 1868:

„De vom luà acest recurs spre examinare sub cu\it canonic“,

pentru ce constituie aceasta o eroare de limb[? Nem\ii zic: *unter das kritische Messer nehmen*, de ce s[nu zicem =i noi „a lua sub cu\itul canonic“? Limba noastr[este o limb[ ]nc[s[rac[ ]n idei, de abia acum

se dezvolt[cu progresul de cultur[al]ntregii societ[\i; nu este bine s[primim expresiile figurate din limba german[sau din alte limbi =i s[ne]navu\im astfel pe a noastr[? =i care ar fi cauza legitim[, ce s-ar opune]n contra acestei proced[ri?

Cauza foarte legitim[, care se opune]n contra acestei proced[ri =i care nu va ierta niciodat[germanismele jurnali=tilor no=tri de peste Carpa\i, ne pare c[rezult[din urm[toarele reflec\ii:

Orice cuv`nt este exprimarea unei no\iuni abstracte prin sonuri articulate. P`n[c`nd sufletul omului nu s-a ]n[l\at ]nc[ la o abstrac\iune, p`n[atunci nu are cuvinte, ci numai gesturi sau exclama\iuni nearticulate pentru a-=i exprima dorin\ele =i sim\[mintele. C`nd ]ns[ ]n con=tiin\a copilului s-au adunat mai multe imagini despre acela=i fel de obiecte, atunci, prin un proces psihologic cunoscut, se ]ntunec[ din aceste imagini tot ce aveau individual =i r[m`ne numai partea lor comun[, prin care li se sus\ine unitatea felului, =i aceast[restan\[este ceea ce se nume=te no\iunea acelui obiect. De aci se vede c[orice no\iune este abstract[=i c[, prin urmare, nu se poate afla niciodat[realizat[ ]n lumea sensibil[. No\iunea *carte*, d. e., nu se afl[nic[ieri]n realitate palpabil[, ci numai o carte individual[, care cuprinde o sum[de]nsu=iri sensibile ce au a face cu cartea]n genere, adic[cu acea n[lucire intelectual[(dac[mi se iart[cuv`ntul), prin care suntem ]n stare s[ recunoa=tem orice carte ce ni s-ar mai prezenta de acum ]nainte ca un obiect de acela=i fel, de care sunt =i c[r\ile v[zute p`n[acum. Aceast[abstrac\iune generic[se sensibilizeaz[=i se deosebe=te de altele prin *cuv`nt*, =i cuv`ntul este numai ajutorul fonetic pentru fixarea unei g`ndiri abstracte.

}ns[aceast[abstrac\ie a g`ndirii are grade deosebite, =i gradarea se face dup[ c`t[\imea mai mare sau mai mic[de sensibilitate ce se mai p[streaz[ ]n g`ndirea no\iunilor. +i ceea ce se ]nt]mpl[ cu no\iunile comparate ]ntreolalt[ se poate ]nt`mpla cu una =i aceea=i no\iune, adic[cu unul =i acela=i cuv`nt, ]n deosebitele sale ]ntrebuin\[ri. Se poate ]nt`mpla ca, din suma de]nsu=iri a c[ror g`ndire se de=teapt[ ]n mintea omului c`nd aude un cuv`nt, s[ fie mai ales una care ]n cutare leg[tur[ cu alte cuvinte s[ ne par[ cea mai important[. Atunci, dac[ aceast[ leg[tur[ se ]nt`lne=te mai des]n con=tiin\a omului,

dispare cu]ncetul,]ns[numai pentru acel raport special, g`ndirea restului de ]nsu=iri sensibile, =i r[m`ne pronun\at[ ]n suflet numai]nsu=irea particular[care a motivat raportul. D. e., c`nd zicem noi rom`nii: *fuge m`nc`nd p[m`ntul*, din *m`nc`nd* nu ne g`ndim la toate]nsu=irile sensibile, care altfel se de=teapt[ ]n mintea noastr[c`nd ]l auzim, nu ne g`ndim la punerea obiectului pe limb[, la mestecarea lui cu din\ii etc., ci numai la unul din efectele sensibile ale m`nc[rii, adic[ la mic=orarea succesiv[ a obiectului consumat, =i ne ]nchipuim c[ ]n acela=i mod vizibil se mic=oreaz[ distan\a de pe linia p[m`ntului ce o parcurge cineva fugind. Aceasta este dar o nou[abstrac\iune chiar]n sfera no\iunii *a m`nca*.

Precum]ns[se cere ca un copil, pentru a avea no\iunea unui obiect =i nu numai reproducerea imaginii lui individuale, s[fi v[zut acest obiect de mai multe ori =i]n mai multe exemplare, altfel contopirea psihologic[a calit[\ilor individuale =i r[s[rirea celei esen\iale nu se]nt`mpl[, asemenea pentru cazul deosebitelor abstrac\iuni ]n g`ndirea aceluia=i cuv`nt este neap[rat necesar ca acel cuv`nt s[se fi aflat adeseori]n aceea=i leg[tur[cu celelalte cuvinte,]n privin\a c[rora nu i se cere dec`t una anume din]nsu=irile sale sensibile. Numai atunci locu\iunea devine, cum se zice, conven\ional[, adic[=i-a =ters]n imagina\iunea noastr[toat[sensibilitatea afar[de acea mic[parte, care]i sus\ine raportul cu celelalte cuvinte din locu\iune. O asemenea evaporare a sensibilit[\ii este a=adar rezultatul unui fel de educa\ii intelectuale anterioare, este un fapt psihologic, care se afl[identic numai]n acele con=tiin\e]n care s-a produs mai]nainte, prin uzul zilnic, un grad egal de abstrac\iune. Acum vom]n\elege cauza pentru care este cu neputin\[de a transplanta idiotismele unei limbi]n alt[limb[, prin traducere literal[a cuvintelor. C[ci]n cealalt[limb[, unde acea leg[tur[de cuvinte nu s-a produs de la]nceput =i nu s-a l[\it prin uz conven\ional p[n[la =tergerea unei mari p[r\i a sensibilit[\ii, fiecare cuv`nt de=teapt[ ]n con=tiin\a celui ce-l aude]ntreaga mas[de]nsu=iri sensibile ale lui, =i]n aceast[mas[spiritul se confund[=i nu g[se=te]ndat[=i adese nu g[se=te niciodat[anume acea]nsu=ire care a justificat =i care sus\ine raportul.

Pentru a ne convinge de aceasta, s[revenim la exemplul nostru de mai sus =i s[ ]ncerc[m a-l traduce literal]n alte limbi: fuge m`nc`nd p[m`ntul, fran\uze=te *il fuit en mangeant la terre,* nem\e=te *er flieht indem er die Erde isst*. Cine cunoa=te aceste dou[ limbi simte ]ndat[ c[ traducerile sunt imposibile, =i cauza este c[ francezii =i nem\ii, care nu =i-au mic=orat prin uz conven\ional sensibilitatea acelor no\iuni, se g`ndesc la]ntreaga imagine a cuv`ntului *m`ncare* =i mai]nt`i la mestecarea ]n gur[, =i nu numai la acea parte care a motivat idiotismul rom`n, adic[la disp[rerea obiectului consumat. Prin urmare, fraza astfel tradus[, pe l`ng[ gre=eala de a fi ridicul[, mai are =i gre=eala mult mai mare de a r[m`nea cu totul ne]n\eleas[.

Nu avem s[cercet[m aci cum se produc asemenea raporturi de idiotisme; dac[este maniera]nn[scut[a unui popor, sau influen\a climatic[, sau inven\iunea unui cap genial, a c[rui expresiune nou[s[se fi l[\it]ndat[=i s[fi devenit proprietate comun[a poporului, sau mai bine toate aceste]mpreun[, care dau prima na=tere idiotismelor. Ceea ce e sigur este c[ ]ntrebuin\area unui idiotism presupune deja format[acea dispozi\iune a con=tiin\ei intelectuale]ntr-un popor, care s[admit[cuv`ntul locu\iunii numai]n partea trebuincioas[a sensibilit[\ii sale =i nu]n celelalte. F[r[aceast[conformare anterioar[a spiritelor, idiotismul este cu neputin\[=i traducerea lui literal[dintr-o limb[ ]n alta este cea mai mare eroare ce se poate comite]n contra limbii =i]n contra spiritului unei na\iuni.

Pentru a aduce acum toat[explicarea precedent[la o formul[mai precis[, vom zice c[un popor are un idiotism de c`te ori la un cuv`nt]mpreunat cu altele nu g`nde=te toat[ sensibilitatea lui, ci numai o parte mic[ prin care se afl[ ]n leg[tur[ cu celelalte cuvinte din locu\iune; sau altfel zic`nd: idiotismul este o abstrac\iune conven\ional[. Prin urmare,]n\elegerea lui at`rn[de la o educa\iune prealabil[=i comun[a inteligen\ei, care s[fixeze]n mod identic pentru to\i gradul abstrac\iunii, f[r[de care compunerea cuvintelor din locu\iune nu are]n\eles. Toate erorile li[ngv]istice (nu gramaticale)]n traducere provin dar din nepotrivirea cantit[\ii de sensibilitate ce la auzirea aceluia=i cuv`nt se de=teapt[ ]n con=tiin\a a dou[popoare diferite,

sau cu o expresiune tehnic[: din incongruen\a sferelor cuv`ntului original =i a celui tradus.

Nem\ii pot zice, d. e,]n fraz[conven\ional[: *die Herren liessen die Köpfe wie begossen hängen*, dar noi nu putem traduce, cum face foaia *Albina* din 28 aprilie 1868:

„Domnii cei ce a=teptau spectacole plecar[capetele ca v[rsa\i cu ap[rece“,

fiindc[ ]n aceast[locu\iune neobi=nuit[noi ne g`ndim la toat[ ac\iunea sensibil[ a v[rs[rii cu ap[, =i nu la efectul mai mult moral ce-l are ]n vedere fraza german[. Cuv`ntul nostru conven\ional este *plouat*, care, din contr[,]n traducerea literal[de *beregnet* ar produce la germani o impresie fals[.

Din aceea=i cauz[*Telegraful* din 21 aprilie 1868 face un germanism inadmisibil c`nd zice:

„Baronul B. se ridic[din postul s[u de Ambasador din Paris.“

Noi, la aceste cuvinte, vedem trupul domnului B. ridic`ndu-se de pe scaun, pe c`nd nem\ii, c`nd zic *Baron B. wurde seiner Stelle enthoben*, nu ]n\eleg dec`t o dep[rtare mai ideal[de la func\iune.

Asemenea =i urm[toarele germanisme:

}n *Albina* din 17 aprilie 1868:

„Comandantul Napier a devins pe Teodor regele Abisinilor]n fa\[de Magdala.“

„}n fa\[de Magdala“ nu e rom`ne=te, ci trebuie s[se zic[:]naintea ora=ului Magdala. Nem\e=te: *im Angesichte von Magdala*.

}n *Foaia Societ[\ii* din Bucovina (p. 120 din anul 1867, nefiindu-ne la]ndem`n[numerele ap[rute]n 1868):

„Teologul]ncep[tor se va introduce]ntr-un mod am[surat]n c`mpia =tiin\elor teologice.“

Nem\e=te: *wird in angemessener Weise in das Feld der theol. Wissenschaften eingeführt*.

La pag. 2 din acela=i an:

„Vom]n=ira aici oarecare idei b[t[toare]n aceasta direc\iune.“

Nem\e=te: *diese Richtung einschlagend.*

La pag. 100:

> „Av`nd Rom`nii un stat consolidat, adev[rata lor misiune *zace*]n cultul =tiin\elor =i al artelor.“

Nem\e=te: *ihr wahrer Beruf liegt in der Pflege der Wissenschaften und Künste.*

Federa\iunea din 2 iunie 1868,]n critica ce face dlui A. Densu=ianu asupra unei c[r\i publicate de noi, zice:

> „Asupra confusiunei ideilor despre deosebitele specie de poezie cari dl critic nu le ia]n considera\iune, f[r[voe=te a le trage toate pe un calapod, vom reveni mai]n jos.“

Nem\e=te: *über einen Leisten ziehen sau schlagen.*

+i a=a mai departe.

Pentru a varia lectura acestor cita\iuni, vom ar[ta acum un alt fel de germanisme introdus]n foile rom`ne din Austria: germanismele mai fine ]n reproducerea idealismelor nem\e=ti. Aceste idealisme se potrivesc cu gradul cel ]naintat, p[n[ la care este ]n stare a se ]n[l\a con=tiin\a poporului german ]n abstrac\iunile sale, =i, ]n adev[r, nu este popor modern care s[ aib[ at`tea idei abstracte =i, prin urmare, at`tea cuvinte abstracte c`te le au germanii. Cauza trebuie s[fie o predispozi\ie natural[. }n propor\ia]n care un popor este mai pu\in impresionabil prin sensuri dec`t altul, ]n acea propor\ie el va fi mai aplecat spre abstrac\iunile =tiin\ei, pe c`nd cel[lalt va fi mai atras spre senzualitatea artelor. Cercet[rile cele mai]nalte de filozofie abstract[sunt fapta na\ional[a spiritului german =i englez, precum reprezentarea cea mai perfect[a frumosului]n pictur[este fapta na\ionalit[\ii italiene =i spaniole, =i cea mai mare claritate a formei =i a stilului, fapta francezilor, =i niciodat[la italieni =i la francezi nu se va putea naturaliza filozofia lui Hegel, precum niciodat[germanii nu au produs coloratura vie a picturii italiene, aceste osebiri fiind efectul unei predispozi\ii]nn[scute.

Limba este o reproducere credincioas[a acestei deosebiri. }n vocabularul francez, italian, rom`n sunt un =ir de cuvinte a c[ror

senzualitate oarecum pip[it[nu-=i afl[echivalent]n nici un cuv`nt german; =i viceversa, sunt ]n limba german[ cuvinte, mai ales no\iunile compuse, a c[ror abstrac\iune este cu neputin\[ de reprodus ]n limbile roman[ic]e. Orice ]ncercare de a confunda aceste margini de abstrac\iune produce o falsificare a geniului propriu al na\iunii =i r[m`ne ne]n\eleas[pentru marea majoritate a poporului, prin urmare este os`ndit[ ]n fapt. Dar nici]n teorie nu se poate justifica: fiindc[nu ar fi drept s[zicem c[limba german[este preferabil[celei franceze sau viceversa. Francezii, cu plasticitatea lor, sunt incapabili de ultimile abstrac\iuni ale filozofiei germane, dar au]n limb[o calitate tot a=a de pre\ioas[: limpezimea practic[, pe c`nd limbii germane]n no\iunile ei cele mai eterizate]i lipse=te tocmai controlul experien\ei sensibile =i, prin urmare, siguran\a adev[rului. Filozofia lui Fichte este imposibil[ ]n limba francez[, =i, s[o m[rturisim cu sinceritate, francezii nu pierd prea mult prin aceasta.

A=adar, noi nu suntem =i nu putem fi chema\i a introduce]n spiritul rom`n toate fine\ele idealismului terminologiei germane, =i orice cuv`nt german care trece peste nivelul mai cobor`t al abstrac\iunii rom`ne trebuie s[fie redus la acest nivel, chiar cu pierderea unui grad din idealitatea sa: idealitatea pierdut[i se compenseaz[prin mai marea l[murire =i simplicitate ce dob`nde=te.

De exemplu: adjectivele din *Foaia Societ[\ii* bucovinene (pag. 215 din 1867):

„Noi rom`nii voim o via\[na\ional[con=tiut[=i scoposit["

ne par gre=ite]n rom`ne=te. Nem\ii zic cu deplin[ claritate *zweckbewusstes Leben*, dar pentru noi „via\a con=tiut[ =i scoposit[" este o abstrac\iune f[r[ ]n\eles. Noi nu putem zice dec`t „o via\[na\ional[care s[-=i cunoasc[scopul".

Din aceea=i cauz[

„Cultura special[de chemare"

ne pare un germanism *(Spezielle Berufsbildung)*.

+i propozi\a cu care]=i]ncepe *Foaia Societ[\ii* anul 1867:

„Omul inteliginte, care a devenit la cuno=tin\a con=tiut[, c[are“ etc.

este un germanism ne]n\eles pentru rom`ni. Noi am zice: Omul, care]ncepe s[simt[sau s[=tie c[are etc., dar niciodat[: care a devenit la cuno=tin\a con=tiut[. (Nem\. *bewusstes Erkennen*.)

Ne m[rginim la exemplele citate =i termin[m aceste observ[ri asupra germanismelor, provoc`nd juna genera\ie de autori rom`ni din Austria s[p[r[seasc[direc\ia urmat[p[n[acum de jurnalele lor. }n mijlocul luptelor de na\ionalitate, ce]n imperiul austriac se agit[mai mult dec`t oriunde, =i ]n lipsa de o literatur[ rom`n[destul de bogat[, compatrio\ii no=tri de peste Carpa\i au]ndoita datorie de a p[stra cu scump[tate spiritul deosebit al limbii materne =i de a nu-l falsifica prin elemente str[ine. C[ci o cauz[na\ional[ap[rat[cu o limb[stricat[este pe c`mpul literar o cauz[pierdut[=i, desigur, cu „organe corporale“, cu „muzic[de pisici“, cu „leg[tori de aten\iune“, cu „cu\ite canonice“ nu vom putea]nt[ri]mpotrivirea patriotic[ ]n contra germaniz[rii =i maghiariz[rii din Austria.

II

O alt[grupare de gre=eli caracteristice]n numitele jurnale se deosebe=te prin dispropor\ia]ntre iu\eala g`ndirii =i forma prin care se exprim[, at`t]n construc\iunea frazei c`t =i ]n ]ntrebuin\area cuvintelor. Fraza nefiind dec`t exprimarea unei idei,]n\elesul =i puterea fiec[rui cuv`nt din ea se ]ndrepteaz[ numai dup[ cuprinsul tuturor no\iunilor din g`ndire. Stilul prozaic este bun c`nd ]ntre cugetare =i propozi\ie este cel mai str`ns raport de congruen\[: stilul devine greoi c`nd num[rul de cuvinte ]ntrebuin\at este prea mare pentru ideea ce au s[ exprime; stilul este exagerat c`nd]n\elesul sau intensitatea cuvintelor izolate cov`r=e=te intensitatea g`ndirii ce vor s[exprime]n]mpreunarea lor, stilul este prea restr`ns — dar de acest extrem nu e de trebuin\[ s[ ne ocup[m, c[ci ]n scrierile rom`ne de

p`n[acum nu credem c[se va constata vreundeva o prea mare]mbel=ugare de idei]n comparare cu cuvintele]ntrebuin\ate.

Ce e drept,]ntrebarea pus[ ]n acest fel se apropie prea mult de ultimele margini ale unei critici]ng[duite. C[ci,]n fine, stilul greoi provine din]n\elegerea grea a celui ce scrie, =i cine face vorbe multe la idei pu\ine are o cauz[foarte fireasc[pentru aceasta. }ns[din parte-ne ar fi o lips[de rezerv[neiertat[c`nd am numi aceast[ cauz[ cu adev[ratul ei cuv`nt =i c`nd am aplica epitetul respectiv la majoritatea jurnali=tilor no=tri. Aceasta nici nu ne este inten\ia.

Noi venim, din contr[, a ap[ra inteligen\a colegilor de peste Carpa\i]n contra propriului stil al d-lor, care o ascunde]ntruc`tva, =i ne vom ]ncerca s[ ar[t[m c[ este numai o rea deprindere ]n forma dinafar[, =i nu un defect al cuget[rii, care ]i face s[-=i ]ntunece ideile prin introducerea unor cuvinte pe c`t logice=te de prisos, pe at`t ur`te la auz.

Dup[c`t am putut constata, cele mai obi=nuite din cuvintele care]ngreuiaz[stilul compatrio\ilor no=tri din Austria sunt pronumele *acela*]n toate genurile =i cazurile lui =i conjuc\iunea *c[* =i *cumc[*. Exemplele urm[toare pentru aceast[eroare stilistic[probeaz[ ]ntinderea r[ului =i trebuin\a de a-l st[vili odat[.

}ncepem cita\iunile cu un pasagiu care are meritul de a fi]n felul s[u un model foarte l[murit:

Transilvania din 15 februarie 1868 scrie (pag. 74 =i 75):

„Comitetul cu privire la opul dlui I. Chi\u decide, c[acela s[se retrimi\[domnului auctor pe l`ng[ observa\iunile f[cute la acela=i din partea Comisiunii esaminatoare, compus[ din unii membrii ai Comitetului, cu acea indigetare, c[ numitul domn folosindu-se de acele observa\iuni, s[-=i prelucre opul ]n acel sens, =i retrimi\`ndu-l la Comitet, acesta apoi]l va recomanda adun[rii generale.“

Se poate o propozi\ie mai grea la]n\eles =i mai ur`t[ la auz? =i aceasta numai din cauza pronumelor nesf`r=ite *acela, acela=i, acea, acele, acel, acesta,* a c[ror]ntrebuin\are,]n cazul de fa\[, este cu at`t mai inexplicabil[ cu c`t din nici un punct de vedere nu erau necesare, fiindc[fraza]ntreag[ar deveni mai simpl[, mai clar[=i mai pl[cut[la auz]nl[tur`nd acele demonstrative. Pronumele demonstrative se

pun pentru a]ndrepta aten\iunea]n cazurile unde altfel ar r[m`nea nefixat[ asupra cuv`ntului important. Dar unde direc\ia este de la sine indicat[prin celelalte cuvinte,]ndrept[rile nu pot produce dec`t confuzie. Proverbul german: Sunt at`\i arbori,]nc`t nu mai vezi p[durea.

Cele zise se vor ilustra =i mai mult prin urm[toarele cita\iuni:

Telegraful rom`n din 25 apr[ilie] 1868:

„O cestiune nou[se vede pe orizontul politic, =i aceea este ceea a fort[re\ei Mainz.“

Dup[logic[=i eufonie: O chestiune nou[se vede pe orizontul politic, aceea a fort[re\ei Mainz.

Albina din 18 aprilie 1868:

„Dr. Maniu e de p[rerea aceea, c[emendamentul acesta e numai“ etc.

Mai rom`ne=te: Dl Maniu e de p[rerea c[acest amendament etc.

Transilvania, no. 1:

„Avem a]nregistra]mprejurarea cumc[dl Eötvös“ etc.

A]nregistra]mprejurarea cumc[...!

Telegraful din 14 martie 1868:

„De aci urmeaz[=i aceea c[ ]nv[\[tura...“

Adic[: de aci mai urmeaz[c[ ]nv[\[tura.

Federa\iunea din 15 aprilie 1878:

„Ne d[m un cont destul de chiar despre aceea, c[ce va s[zic[c`nd poporul francez este nemul\[mit.“

Mai simplu: despre ce va s[zic[etc.

Telegraful din 25 aprilie:

„Cuget`nd acum pu\in asupra lucrului, apoi venim la convingere...“

„Apoi“ e cam t`rziu; dac[ se poate: ]ndat[, =i atunci nu se exprim[ aparte, ci se zice: cuget`nd asupra lucrului, venim la convingere. Numai]n stilul epistolarilor din Germania secolului 18 se mai afl[

construc\iuni cu *sintemal und alldieweil wir über die Sache nachdenken, alsdann gelangen wir zu der Ueberzeugung.*

Transilvania din 1 mai 1868:

„Dl Vice-pre=edinte a primit de la Excelen\ia Sa dl Pre=edinte o scrisoare a dlui secretar privitoare la redigerea foii, cu acea]ns[rcinare, ca aceea s[se propun[comitetului.“

Tot *Transilvania* din 10 ianuarie:

„Propunerea]ns[cade prin acea declara\iune a dlui Chifa, c[comisiunea respectiv[ ]nc[nu =i-a]ncheiat lucr[rile.“

Familia, pag. 143:

„R. C., acesta e numele unui nebunatic din Viena, a fost fiul teatralist excelinte =i a avut acea idee fips[, c[el e adun[tor de tesaure.“

Rom`ne=te f[r[*acea* =i f[r[*el*: a avut ideea fix[c[e adun[tor de tezaure.

Tot Familia, la pag. 144:

„V[rug[m s[ne]n=tiin\a\i]nc[odat[, c[cum s[str[mut[m adresa.“

C[cum s[str[mut[m o adres[!

Albina din 17 aprilie 1868:

„A. Csaky interpeleaz[pe ministrul de interne, c[pe care lege s’a bazat...“

C[pe care!

Telegraful rom`n din 14 martie 1868:

„Dup[aceasta Parohul gr. or. din Romos Vasiliu Basaraba adause din parte-=i cam urm[toarele:

Ilustrisime domnule Comis-locu\iitor!

Cu acela sim\ de respect]mi iau]ndr[znire a face cunoscut, precum c[=i eu fiind ales ca deputat din Sc. Orestei spre a veni =i a gratulà Ilustr[\ii Voastre, pe l`ng[ aceea c[’\i poftim s[ tr[e=ti la mul\i ani, ]ndr[znesc a’\i face cunoscut =i aceea c[ ]n\eleg`nd parochii no=tri de legea gr. reser. din Sc. Ora=tiei c[sunt ales a’\i gratulà, m’au rugat, ca]n numele d-lor se descoper Il. Voastre =i acea dureroas[ ]mprejurare“ etc.

Dup[asemenea cit[ri de stil]ngreuiat, face o impresie]ndoit de nepl[cut[ ]n scrierile acestor jurnali=ti exagerarea cuvintelor]ntrebuin\ate pentru a exprima lucruri simple de natura lor. Dar se vede c[=i aci, ca]n toate lucrurile, un extrem gre=it na=te gre=eala celuilalt extrem =i mintea autorului,]nt`rziat[prea mult prin cuvintele sale de prisos, caut[a-=i r[zbuna prin zborul f[r[de veste spre o idee nepotrivit[ ]n exagerarea ei.

De exemplu, un corespondent al *Albinei* (de la 12 mai 1868) vrea s[scrie ceva despre o societate de citire ce s-a]nfiin\at]n Beiu=, =i se exprim[a=a:

„Mult onora\ii patroni ai societ[\ii noastre de lectur[(din Beiu=) doresc poate ferbinte unele]n=tiin\[ri despre starea acelei Societ[\i.“

Dac[inimile patronilor de la Beiu= fierb numai la dorul de o]n=tiin\are despre starea societ[\ii de lectur[,]n ce stare de temperatur[se vor afla la]ntreb[ri mai importante? Nou[ne e team[c[celui ce fierbe la lucruri a=a de mici nu-i mai r[m`ne la lucruri mai mari dec`t s[se evaporeze cu totul.

C`nd asemenea exager[ri ]n expresiune ar fi izolate, nici nu ar merita vreo relevare critic[. Dar o repet[m: num[rul lor este a=a de mare, ]nc`t au stricat stilul jurnalelor rom`ne, at`t a celor austriece, c`t =i a celor din Rom`nia, =i ce este mai r[u, cu c`t lucrarea cere un stil mai simplu =i mai rece, cu at`t acele *salto mortale* de vocabular sunt mai dese.

Se poate, de exemplu,]nchipui o scriere mai st`mp[rat[ =i mai diplomatic[ dec`t protocolul unei =edin\e? sau o dare de seam[pentru intrarea banilor de subscrip\iune etc.? Ei bine, tocmai asemenea prilejuri le caut[jurnali=tii pentru a-=i colora limbajul cu expresiunile cele mai vii.

Transilvania (1 februarie 1868), continu`nd publicarea protocolului adun[rii de la Cluj din anul trecut, zice]ntr-un loc:

„Adunarea prime=te ambele aceste propuneri]ntre cele mai sincere =i]nsufle\ite aclama\iuni; =i c`nd vine a'=i descoperi aci votul s[u de mul\umit[ profund[ tuturor locuitorilor rom`ni de Clu=iu, precum =i d-lor diletan\i, ce luar[parte]n

concert: cu bucurie r[pesc ocaziunea a]nsemna pe aceste pagine mai v`rtos dou[ nume, numele gra\ioaselor domni=oare *Aurelia Popu =i Isabela Vasiciu*, dintre care una mai ]nt`i ne]nc`nt` prin jocul s[u pre forte-pian, executat cu desteritatea unei artiste, ear cealalt[ne farmec` prin frumuse\ea melodielor“ etc.

}n *Federa\iunea* din 9 mai 1868 se vorbe=te de o alt[societate de lectur[,]n care se propune a se lua nu =tim ce m[sur[secundar[,

„propunere pe l`ng[care se alipir[cu]nfocare inimile membrilor“.

Transilvania,]ntr-un prea faimos discurs asupra literaturii rom`ne =i *lipsa unei istorii critice a literaturii rom`ne*, zice]ntr-altele (num[rul din 15 februarie 1868):

„Din aceste]n=irate p`n[ aci, de=i numai pe scurt =i a=a zic`nd ca prin treac[t, v'a\i putut convinge, Domnilor! c[avem =i noi literatur[=i]nc[ce literatur[! }nsemnat[prin anticitatea sa, remarcabil[prin estensimea sa =i demn[de considerat prin prestan\a sa!

Ce nu avem, ce ne lipse=te dar?

Nu avem, ne lipse=te, domnilor, un *panteon*, unde *atle\ii* adormi\i ai literaturii noastre s[-=i afle recuno=tin\a =i remunerarea meritat[, =i l`ng[ tipurile lor s[ vedem str[lucind acolo icoanele atle\ilor, cari sunt ]n via\[ =i lucr[ ]nc[, ca v[z`nd exemplele lor m[re\e, s[ ]nv[\[m“ etc.

}n acela=i discurs afl[m fraza:

„S[punem o s[rutare fierbinte =i pe modesta cruce a poetului *Ioan V[c[rescu*. El a c`ntat amoarea, poharul, prim[vara, gloriile pierdute. +i c`nd c`ntà na\ionalizmul, p[rea c[ auzi umbra pl`ng`nd[a lui Stefan pe ruinele mucezite ale patriei c[zute.“

Miraculoase exemple de ast[manie a exager[rii se afl[ ]n scrierile beletristice,]n *Familia*,]n nuvela dlui Marinescu, *Petru Rare=*,]n almanahul de la Oradea-Mare, *Fenice* etc. }n acest din urm[, dac[ne aducem bine aminte, se poveste=te iar[=i, pe lung =i pe larg istoria propriei sale]nfiin\[ri, =i se spune,]ntre altele, c[„chestiunea vital[a almanahului fl[c[rá necontenit pe buzele conduc[torului“ etc., etc.

}n chiar interesul jurnali=tilor rom`ni din Austro-Ungaria noi nu putem dec`t s[ne exprim[m p[rerea de r[u la aflarea unor asemenea

abateri stilistice. C[ci din cauza lor foile de peste Carpa\i nu vor putea p[trunde niciodat[ ]n masa poporului =i nu vor avea, prin urmare, nici o]nr`urire asupra societ[\ii rom`ne. }n starea de fa\[a culturii noastre este]nc[o chestiune controversat[, dac[prin literatur[ ]ndeob=te, fie cea mai bine scris[, putem produce cu oarecare siguran\[o de=teptare a sim\ului de via\[ ]n poporul rom`n. Dar ceea ce e sigur =i mai presus de controvers[ este c[ ni=te scrieri pline de germanisme, de exager[ri =i de confuzii stilistice, ca cele ar[tate, nu pot avea nici cel mai mic rezultat pozitiv asupra na\iunii noastre. +i aceasta este o daun[ cu at`t mai mare cu c`t de altminteri jurnalele rom`ne din Austria se deosebesc prin silin\a neobosit[, prin regula =i consecin\a cu care]=i urmeaz[fiecare direc\ia sa politic[.

III

Ne r[m`ne a vorbi, ]n fine, despre ceea ce am numit *falsa originalitate* ]n limba jurnalelor rom`ne austriece. Cu aceast[numire am voit s[calific[m at`t introducerea de prisos a cuvintelor noi acolo unde avem alte cuvinte vechi cu acela=i ]n\eles, c`t =i]ntrebuin\area nemotivat[de cuvinte vechi pentru alt]n\eles dec`t cel obi=nuit. Prin urmare, nu orice introducere de cuvinte noi =i orice aplicare de cuvinte vechi la ]n\elesuri noi constituie o originalitate fals[, ci eroarea se comite numai acolo unde introducerea este de prisos =i aplicarea fals[. }n cazurile din urm[ ]ns[ ne credem cu at`t mai mult datori a combate o asemenea tendin\[spre inven\iuni noi cu c`t fenomenul ei nu este izolat, ci st[ ]n raport cu un =ir de alte proced[ri analoage ]n literatura noastr[. Aceea=i originalitate fals[ a autorilor =i aceea=i tendin\[ de a schimba toate o ]nt`lnim =i]n sfera gramatical[=i pe t[r`mul discu\iunilor ortografice.

Gre=eala fundamental[ ]n toate acestea provine din necunoa=terea valorii proprii ce o are limba unui popor. Limba]n orice manifestare a ei,]n gramatic[ca =i]n expresiuni =i idiotisme, este un product necesar =i instinctiv al na\iunii, =i individul nu o poate niciodat[

modifica dup[ra\iunea sa izolat[. F[r[ ]ndoial[, limba nu exist[dec`t ]n ra\iunile indivizilor =i toat[ via\a ]i este at`rnat[de cugetarea =i reproducerea]n min\ile genera\iunii prezente =i a celor viitoare. }ns[aceast[via\[ ]n esen\[nu este reflexiv[, ci instinctiv[, =i se produce]n majoritate cu for\a fatal[a legilor naturale, =i nu dup[arbitrul reflec\iunii individului. De aceea, limbile s-au]navu\it =i se]navu\esc totdeauna prin scrierile poe\ilor geniali, care, f[r[a se g`ndi la teoriile li[ngv]istice, se exprim[ dup[ sim\[m`ntul ce-l au despre ceea ce este potrivit cu limba lor; dar nu se]navu\esc niciodat[prin filologi, prin membri de societ[\i academice etc., al c[ror studiu reflexiv]i face capabili de a afla legile ascunse ale sim\[m`ntului dup[care poporul cu poe\ii s[i =i-a creat =i-=i m[re=te limba, dar]i face totdeodat[prin chiar faptul acestei reflec\iuni incapabili de a o forma =i reforma din nou.

Singurul rol ce scriitorii reflexivi, filologii mai]nt`i, dar apoi =i ceilal\i proza[tori] ai =tiin\ei]l pot avea]n privin\a limbii lor materne este de a i se supune f[r[ ]mpotrivire, de a o recunoa=te ca autoritate legal[a naturii proprii a poporului lor. }n aceast[privin\[ei se afl[ ]n pozi\iunea oamenilor de =tiin\[fizic[, a c[ror chemare este de a descrie fenomenele =i de a le explica, constat`ndu-le legea dup[ care se conduc, iar nu de a face ipoteze despre ceea ce ar fi trebuit s[ fie acele fenomene. Ce am zice de un astronom care, ]n loc s[ ne explice legea lui Jupiter, ne-ar spune c[ Jupiter, dup[ calculul lui, s-ar cuveni s[ se mi=te mai bine ]ntre Mercur =i Venus dec`t]ntre Mars =i Saturn?

Tot a=a de nepotrivit[ne pare procedarea filologului care ar voi s[ne sileasc[ast[zi s[zicem *ursili*]n loc de *ur=ii*, sau *ul Domn*]n loc de *Domnul*, sau *meniciune*]n loc de *menire*, motiv`nd asemenea schimbare prin faptul c[a=a i se pare lui mai ra\ional.

Singura ra\iune de]ng[duit]n aceast[materie este uzul poporului, care face lege =i care]=i are totdeauna cauza lui binecuv`ntat[ =i mai profund[ dec`t ra\iunile filologilor. Astfel, scrierile care se]ncearc[a silui o limb[, precum sunt, de exemplu, la noi *Tentamen criticum* al lui A.T. Laurianu, *Gramatica* dlui Cipariu, *Dic\ionarul academic* Laurianu-Massimu, nu merit[s[fie calificate dec`t de curiozita\i

literare, f[r[valoare practic[ ]n ceea ce prive=te direc\ia lor original[la formarea limbii.

}ntre forma li[ngv]istic[ce unui individ]i pare mai ra\ional[=i]ntre forma obi=nuit[ ]n dialectul cel cult al poporului nu este iertat[nici m[car =ov[irea. Forma individual[trebuie=te]nl[turat[=i uzul trebuie=te primit ca lege superioar[.

Este de cea mai mare importan\[pentru direc\ia s[n[toas[a unei literaturi de a se p[trunde de acest adev[r. C[ci]n opozi\ia dintre formele gramaticale sau expresiile li[ngv]istice originale primite de un num[r m[rginit de autori =i dintre formele =i expresiile obi=nuite]n dialectul cult al poporului, limba poporului r[m`ne totdeauna deasupra, =i nu este exemplu ]n istorie ca vreodat[ s[ se fi ]nt`mplat altfel. Rezultatul necesar este, dar, c[o literatur[scris[ ]n asemenea mod r[m`ne]napoi =i se pierde pentru popor, =i c[acesta]=i continu[calea sa f[r[a se putea lumina de]nv[\[tura altmintrelea poate folositoare a litera\ilor s[i.

C`nd astfel de originalit[\i se produc ]n scrieri ca cele citate ale dlor Laurian =i Cipariu, eroarea, de=i nu r[m`ne mai pu\in eroare, arat[totu=i studiul r[bd[tor =i consecvent din care a izvor`t =i, scuz`nd prin aceasta pe autorii s[i, poate produce prin luminarea altor]ntreb[ri de-al[turea oarecare folos.

Dar c`nd se vede mania originalit[\ilor din partea multor autori ai no=tri, care poate niciodat[ nu au g`ndit cu seriozitate asupra inova\iunilor ce le]ncearc[, ci le introduc numai din deprinderea necoapt[de a face altfel dec`t cum face toat[lumea, atunci arma adev[rat[ce li se cuvine nu este cercetarea serioas[, ci persiflarea satiric[, precum a]ncercat-o domnul Alecsandri, =i locul propriu pentru ilustrarea acelor elucubra\iuni originale ar fi scena comic[sau jurnalele de felul *Ghimpelui* =i al *Nichipercei*.

C`teva exemple vor ar[ta c[aceast[judecat[nu este prea aspr[.

„Junele poet de peste Carpa\i, dl J. C. Fundescu, autorul frumoasei poezii *Florica*, publicat[ ]ntr-unul din numerii trecu\i ai foii noastre, reintorn`nd din str[in[tate petrecu o zi]n jurul nostru =i avu fr[gezimea de a ne promite conlucrarea sa.“

A=a cetim]ntr-o pagin[411 a *Familiei*.

L[s`nd la o parte imaginea petrecerii domnului Fundescu]n *jurul* colaboratorilor *Familiei*, ne]ntreb[m numai ce]nsemneaz[„fr[gezimea unui poet de a promite o lucrare“? Adjectivul *fraged* prin uz conven\ional se poate aplica =i]n]n\eles mai ideal. Dar substantivul *fr[gezime* aplicat]n sfera ideal[ ]=i aduce cu sine tot parfumul meseriei de la care este]mprumutat =i d[frazei]ntregi un aer de m[cel[rie.

+i apoi ce construc\iune este aceea a verbului *reintornare*! „Dl Fundescu reintorn`nd din str[in[tate“? Reintorn`nd pe cine? Pe sine]nsu=i? Atunci rom`ne=te se zice *re]ntorn`ndu-se*, cu construc\iunea reflexiv[.

Asemenea pe o pagin[144 a aceluia=i jurnal se zice:

„Forcade *reintorc`nd* din Vene\ia a nebunit.“

Rom`ne=te: re]ntorc`ndu-se.

Nu cumva *Familia* are dorin\a original[de a st`rpi verbele reflexive din limba rom`n[?

Pentru a ne desp[gubi, *Federa\iunea* din 9 mai anul 1868 introduce un reflexiv acolo unde nu trebuie s[fie:

„Oare putem noi s[*ne* uit[m *de* acele zile?“

Rom`ne=te *uit[m ceva* =i *ne uit[m la ceva*, dar *nu ne uit[m de ceva*.

}n acela=i num[r vorbe=te *Federa\iunea* de un

„document de concesiune *referitoriu* la calea ferat[dela Oradea-Mare“.

Noi am apucat odat[a zice *relativ*, precum zic toate limbile romanice. Pentru ce s[invent[m cuv`ntul *referitoriu*? =i, nota-bene, c`nd *document referitoriu* este un nonsens? Un om poate fi referitoriu, form[activ[, dar un document este numai relativ, form[pasiv[.

}ns[dac[originalitatea a n[scocit forma de *referitor*]n loc de *relativ*, o compenseaz[prin o]ntoarcere invers[a altei expresii obi=nuite. Dup[ce to\i ne-am obi=nuit s[zicem *o ofert[de bani*, afl[m]n *Albina* din 12 mai:

„Consemnarea bunevoitoarelor *oblate*]n favoarea Alumneului roman.“

+i expresia *bunevoitoare* este fals[. Noi zicem *bun[voin\[*,]ns[zicem *binevoitor, binevoie=te*. Cu drept cuv`nt; c[ci substantivul se calific[prin adjectiv, dar adjectivul =i verbul se calific[prin adverb.

Prin urmare, *oblata bun[voitoare* este o eroare at`t ]n contra obiceiului c`t =i a gramaticei. Dar, ce e drept, e original[!

Verbul *ferre* mai are =i altele de suferit]n jurnalele austriece. }n no. 1 al *Transilvaniei* citim despre

„Referata dlui secretar“,

unde obiceiul]ntrebuin\eaz[forma pasiv[*rela\iunea* sau, c`nd aceasta e ambigu[, *raportul. Referata* are pentru noi un aer dispre\uitor. *Transilvania* nu fuge de cuv`ntul *raport*, c[ci]l vedem]ntrebuin\at]n acela=i num[r mai la vale;]ns[aceast[concesiune la uzul comun ne-o r[scump[r[=i aci prin adjectivele baroce cu care]=i]nso\e=te substantivul:

„un raport *informativ* =i *opinativ*“.

}n *Federa\iunea* din 9 mai citim trei expresii stranii de acela=i fel:

„Protocolul =edin\ei trecute se *str[pune* casei deputa\ilor“

=i apoi

„Mo\iunea s[se *transpun[* la Ministeriu“,

=i,]n fine:

„Se decide *]ndrumarea* epistolelor la comisia de zece in=i“.

Nu cunoa=tem ce p[cate are verbul a *trimite* de se fere=te dl colaborator al *Federa\iunii* cu at`ta st[ruin\[de el =i-l]nlocuie=te cu expresii care de care mai extraordinare? Ce e drept, dup[mul\imea sinonimelor se judec[bog[\ia unei limbi =i gradul de fine\e al deosebirilor intelectuale]ntr-o na\iune. Dar aceasta este un fapt care se afl[sau nu se afl[ ]n masa poporului, =i dac[nu se afl[, nu se poate crea]n mod artificial de fiecine. Este o procedare nevrednic[=i neadev[rat[, c`nd ]=i d[ cineva aerul de a avea mai mult dec`t are. Deosebiri fine

ale no\iunilor, care trec peste sfera uzului primit]n popor, sunt iertate numai]n tratate =tiin\ifice, =i atunci]ntrebarea]nceteaz[de a fi li[ngv]istic[, c[ci pentru cuv`ntul cel nou se d[o defini\ie proprie a lui =i, prin urmare, s-ar putea numi tot a=a de bine X sau Z.

}n acela=i num[r

„}n fiecare =edin\[ne surprind =ese *p`n[ ]n zece* membri cu opuri frumoase originarie, cu poezioare m`ndre =i cu traduceri bune.“

Noi zicem: =ase p`n[ *la zece* membri, dar nu *p`n[ ]n*.

„S-a de\ermurit“,

cu]n\eles de: s-a hot[r`t, pe c`nd]n\elesul propriu al cuv`ntului *de\ermurit* ar fi mai cur`nd s-a *m[rginit, s-a]ngr[dit*.

„Num[rul din *Musa rom`n[* a e=it =i suntem foarte]ndestuli\i.“

Limba de r`nd zice mult mai bine *mul\umi\i; ]ndestuli\i* este un compliment ]ndoios pentru num[rul 1 al acelei muze rom`ne.

}ntr-o *conversare cu cititoarele*,]n *Familia*, se zice:

„De aceea v[spun din capul locului, s[nu v[mira\i, de cumva ve\i c[sca prea des cetind aceste orduri.“

Ordurile *Familiei*]nsemneaz[r`nduri.

Telegraful din 25 aprilie vorbe=te de

„Mi=c[mintele politice“,

adic[mi=c[rile.

„Parte integritoare“,

expresia consacrat[din fran\uze=te este *parte integrant[*.

C`nd ar zice *Telegraful*: *intregitoare*, ai crede cel pu\in c[ vrea s[ romanizeze forma; dar *integritoare* nu are nici un motiv binecuv`ntat. Dup[aceea=i analogie am trebui s[zicem *delict flagrator*]n loc de flagrant. Tot a=a afl[m mai jos

„Putere impun[tori[“,

]n loc de impozant[. Dar apoi =i

„Prusia reprezintant[a]ntregului.“

Va s[zic[nu este antipatia]n contra formei *ant*, ci numai tenden\a de a vorbi altfel de cum vorbesc ceilal\i.

Foaia Societ[\ii din Bucovina vorbe=te de

„tineri capaci“.

O farfurie poate fi *capace*, un t`n[r este *capabil*.

}n *Albina* din 15 aprilie:

„A d[ruit dou[stele de metal pentru *instinctul* emula\iunei (la =colari)“,

adic[pentru instigarea.

„Steagul s-a *binezis*“,

adic[s-a binecuv`ntat.

Transilvania din 1 mai:

„Comitetul fu a=a zic`nd improvizat cu punctele dechiara\iunei dlui secretar, neav`nd comitetul timp a cugeta cu seriozitatea cerut[asupra acelora.“

Comitetul improvizat cu puncte]nsemneaz[c[punctele s-au proclamat]n prip[membri ai comitetului. }n\elesul]ns[este: Comitetul fu surprins prin.

Transilvania]n no. 1 din 1 februarie:

„Domnul I. R. *pledeaz[pre l`ng[* propunerea dlui dr.“

A pleda pe l`ng[o propunere!

„Aceia, cari se cuprind cu asemenea lucr[ri“,

adic[se ocup[de.

„Dl B. ia cuv`ntul =i]ntre aten\iunea general[aduce la cuno=tin\a adun[rei.“

}ntre aten\iune?

„Se rapoart[=i despre fondul destinat pentru *eternizarea* memoriei laureatului poet Andrei Mure=anu.“

Aci originalitatea este de scuzat. Limba rom`n[, cu bunul-sim\ profan ce o caracterizeaz[, nu ar fi aflat niciodat[ ]n vocabularul ei cel de r`nd un cuv`nt vrednic de a exprima o idee a=a de ]nc`nt[toare]n originalitatea ei! Ce simptom admirabil al timpului! Fonduri pentru eternizarea memoriilor! Imortalitate dup[m[suri =i greut[\i!

„Membrii asocia\iei se adunar[ ]mpreun[cu un num[r respectat de oaspe\i.“

Num[r respectat? Poate respectabil.

Telegraful din 14 martie:

„Treaba *chestionat[* nu se va decide.“

Adic[treaba]n chestiune. Ce]n\eles poate avea *treaba chestionat[*?

Mult[sup[rare face acelor jurnali=ti =i cuv`ntul *francez. Francez* e un cuv`nt bun rom`nesc, obi=nuit de mult timp ]n Rom`nia liber[, format dup[analogia curat[a limbii noastre, Genova — genovez, Olanda — olandez etc. Dar aceasta nu-l ap[r[de respingerea confra\ilor de peste Carpa\i, care caut[care de care numiri mai originale pentru a-l]nlocui. *Transilvania* vorbe=te de un poet franc; *Albina* de o parte *franceasc[*, al\ii de *francic*, al\ii de *franco galic*, =i cu toate aceste *francez* este =i r[m`ne cuv`ntul cel mai bun. *Franco-galic* se rapoart[la timpurile evului vechi =i nu se potrive=te cu]nsemnarea actual[, iar *franc, francesc, francic* sunt de-a dreptul false, referindu-se la franci, semin\ie german[(*Franken*), =i nu la francezi (*Franzosen*).

Transilvania]n primele sale numere public[o *privire fugitiv[peste literatura rom`n[*,]n felul ei un model caracteristic. Autorul din extase]n extase ajunge la culmea sublimului, face =i pasul despre care vorbe=te r[ut[ciosul proverb francez =i conchide c[noi avem eroi =i literatur[ ]n calitatea =i cantitatea dorit[=i c[acum ne lipse=te numai un *Plutarch* =i o *Istorie critic[a literaturii na\ionale* (pag. 84). Aceste idei sunt exprimate]ntr-un stil a c[rui originalitate se va aprecia din urm[toarele dou[probe:

„Enache Cog[lniceanu, eroul de pe urm[al cet[\ii na\ionali]n Moldo-Rom`nia, a depus trompeta sa.“

+i]n partea final[:

„Eac[colea falanga politicilor =i a publici=tilor...: mai colea al\ii, care]=i culeg merite pe c`mpul verde al =tiin\elor naturali; al\ii cari asud[pe piscurile \epe=e ale filosofiei“ etc.

S[mai continu[m cu cita\iunile? S[mai vorbim de *lucr[\ivitatea =tiin\al[*, de *limba propune\iv[* =i *fiin\al[*, de *meniciunea* =i de *repe\i-ciunile*, de a=ez[mintele *pus[\ive* ale *Foaiei* din Bucovina, care urmeaz[ ]ndemnul dlui Aron Pumnul?

Credem c[exemplele de p[n[acum sunt de ajuns =i c[cititorii sunt pu=i]n stare s[judece]n=ii]n cuno=tin\[de cauz[despre dreptatea unei]mpotriviri critice]n contra degener[rii limbii din jurnalele austriece.

Aceast[datorie odat[ ]mplinit[, putem recunoa=te f[r[rezerv[c[publicistica rom`n[ ]n Austria se afl[ ]ntr-o pozi\ie mai grea dec`t cea din Rom`nia liber[, prin elementele str[ine ]n mijlocul =i ]n contra c[rora este silit[ a se lupta. }n aceast[ ]mprejurare, scriitorii jurnalelor politice (dar nu ai celor literare) vor putea afla o scuz[ pentru ne]ngrijirea formei sub care ]=i prezint[ ideile — o scuz[, nu at`t]naintea publicului, c`t mai mult pentru lini=tea con=tiin\ei d-lor private. C[ci]naintea publicului =i privind lucrul]n sine]nsu=i, precum trebuie privit, f[r[consider[ri personale, cerin\a unei limbi curate este o cerin\[absolut[, de la a c[rei]mplinire nu se poate dispensa nici un jurnal care]=i respect[publicul sau cel pu\in se respect[pe sine]nsu=i]n misiunea ce =i-a ales-o de a fi conduc[tor poporului pe calea progresului na\ional.

OBSERV{RI POLEMICE

(1869)

CUPRINS

I

— A critica este u=or; e greu a face mai bine.

— F[r[ ]ndoial[. Dar de aci nu urmeaz[, precum par a crede cei ce ne]nt`mpin[ cu asemenea opinii noi, c[ a critica este de prisos. U=oar[ sau nu, critica a fost =i va r[m`nea o lucrare necesar[ ]n via\a public[a unui popor. }n\elegerea r[ului este o parte a]ndrept[rii.

Din acest punct de vedere,]nfiin\area unei reviste (*Convorbiri literare*) cu o tendin\[critic[mai pronun\at[ne pare a]mplini un gol l[sat]n mica noastr[mi=care literar[.

}n adev[r, publicistica rom`n[prezint[deocamdat[ ]n tonul =i maniera criticilor sale spectacolul a dou[extreme greu de]mp[cat. Foile politice, cu prea pu\ine excep\ii, sunt pline de personalit[\i la adresa celor ce sus\in o opinie contrar[, jurnali=tii se trateaz[de inimici, nu de adversari, „oameni corup\i, tr[d[tori de patrie“,]n timpul din urm[„conspiratori austro-maghiari“, sunt epitetele obi=nuite cu care un partid atac[pe cal[lalt, =i, fiindc[acesta r[spunde tot a=a celui dint`i, publicul cu bun-sim\ a sf`r=it prin a le crede pe am`ndou[=i s-a dep[rtat cu oarecare dezgust de la asemenea polemici f[r[demnitate.

}n sfera literar[procedarea este tocmai contrar[. Aci to\i autorii par a fi, dac[nu amici, cel pu\in camarazi]n]n\eles de camaraderie. Unii caut[a]ntrece pe ceilal\i]n atribute lingu=itoare, =i]n literatura rom`n[ nu se afl[ dec`t poe\i =i prozai=ti admirabili —]n genere, capete de geniu. +i fiindc[to\i se ilustreaz[cu at`ta m[rinimie unii

pe al\ii, publicul cu bun-sim\ a sf`r=it prin a nu crede pe nici unul =i a se dep[rta cu acela=i dezgust de la o asemenea „societate l[ud[cioas[“, cum o nume=te dl I. Negruzii]n „poeticale“.

Explicarea citatei deosebiri]ntre maniera scriitorilor politici =i a celor literari ar scoate articolul nostru din marginile exclusive ale *Convorbirilor literare*, care au binevoit a-l primi]n coloanele lor. Trebuie s[ne]ngr[dim]n sfera curat literar[. Dar =i aci am aduce o prob[de prisos c`nd am voi s[mai cit[m]ntregul =ir al]ncerc[rilor de mistificare]ndreptate]n contra opiniei publice, de la celebrarea lui |ichindeal p[n[la]ncrederea formulat[ ]n o adunare solemn[a unei asocia\ii de cultur[, c[dup[ce avem

> „o literatur[ ]nsemnat[prin anticitatea sa, remarcabil[prin estensiunea sa =i demn[de considerat prin prestan\a sa“,

ne lipse=te

> „un panteon, unde atle\ii adormi\i al literaturei noastre s[-=i afle recuno=tin\a =i remunerarea meritat[, =i l`ng[tipurile lor s[vedem str[lucind acolo =i icoanele atle\ilor care sunt]n via\[=i lucr[ ]nc[“.[1]

Va fi deajuns s[caracteriz[m numai cre=terea acestei mi=c[ri nes[n[toase, =i ca m[sur[a judec[rii simptomelor vom lua raportul]n care scriitorii no=tri pun cultura occidental[cu propria noastr[cultur[.

Pe treapta dint`i noi c[ut[m numai s[ imit[m. Recunoa=tem superioritatea str[in[, ]ns[ ne d[m aerul a p[=i tot ]n direc\ia ei =i a o ajunge c`t de cur`nd, =i, confund`nd extensiunea cu intesivitatea =i cantitatea cu calitatea, ne gr[bim a ar[ta rezultatele dob`ndite.

O lucrare caracteristic[pentru aceast[treapt[este *Lepturariu rum`nesc* al lui A. Pumnul, de la Cern[u\i. }n gimnaziile austriece exist[pentru literatura german[o carte de lectur[ ]ntocmit[de un Mozart,]n care se afl[culese buc[\i de model din poezia =i proza german[.

---

[1] Vezi *Transilvania* din 15 ferbruarie 1868, discursul dlui Justin Popfiu.

Dup[deosebitele clase, materia e deosebit[,]n volumele din urm[sunt ad[ogate tratate estetice =i biografii scurte ale autorilor celor mai renumi\i. Pentru a]nzestra =i cursul de limba rom`n[ din gimnaziile bucovinene cu o asemenea carte de lectur[, r[posatul A. Pumnul a publicat nu mai pu\in dec`t 6 volume de exemple din literatura noastr[, cele din urm[cu noti\e biografice asupra celebrit[\ilor rom`ne! 6 volume de modeluri literare la rom`ni? Mare descoperire =i grea,]n aparen\[. Dar c`nd te ui\i mai de aproape, te miri de ce au ie=it numai 6 volume. C[ci]n aceast[colec\ie, dup[cum se vede, sub literatur[se]n\elege adunarea tuturor literelor tip[rite =i chiar netip[rite, =i]n acest chip se puteau umple zeci de volume cu extracte de aceea=i valoare.

}n partea I a tom. IV, unde ajung citatele literare p[n[ ]n secolul nostru,]nt`lnim la pagina 104 pe literatul rom`n Ioan Pralea[1]. O noti\[biografic[ne spune c[acest Pralea a fost

> „cu un spiret plin de artele frumoase: poet, muzic, arhitect, croitor, ciobotar =i afl[tor de lucruri nou[. Spiretul lui \intea la universalitate“

=i cu un cuv`nt, c[era

> „un b[rbat genial =i ciudat]n felul s[u“.

Despre cel dint`i din aceste adjective nu vedem probe ]n cit[rile ce urmeaz[, dar cel de al doilea se explic[. C[ci ni se ]nf[\i=eaz[ ]nt`i un psalm, care]ncepe a=a:

---

[1] }ntr-o sear[a „Junimii“ la Ia=i ne povestea Alecsandri despre Pralea. Pralea locuia]n Ia=i pe =esul Bahluiului l`ng[ m[n[stirea Frumoasa. }n odaia lui ]=i alc[tuise un pat mi=c[tor, sc`nduri at`rnate la p[rete, ce le tot schimba dup[ direc\ia soarelui =i pentru care ]=i b[tuse c`\iva pari]n zid dup[punctele geografice. Pe l`ng[ ace=ti pari se mai aflau ]n p[rete un =ir de cuie de lemn, b[tute ]n linie dreapt[ de la u=[ =i p[n[ la locul unde se ]nt`mpla s[-i fie patul]n acea zi. C`nd intra Pralea ]n odaie seara, pentru ca s[ se culce, ]ncepea s[ se dezbrace la u=[, =i de cuiul dint`i]=i ac[\a c[ciula, =i a=a mai]ncolo, de fiecare cui c`te o parte a ]mbr[c[mintei, p[n[ c`nd ajungea la pat]n starea lui Adam. Diminea\a]ncepea apoi procedura invers[=i, descuindu-=i ve=m`nt dup[ ve=m`nt, ajungea gata la u=[. Pentru asemenea anecdote era bun Ioan Pralea. Cine ar fi crezut c[va ajunge =i model de literatur[ ]ntr-un „lepturariu“ gimnazial!

Doamne-Dumnezeul m`ntuirii mele,
Ziua, cum =i noaptea \i-am strigat la grele,
Intre-\i]nainte a mea rug[, bunul:
Urechia \i-o pleac[rugii mele, unul.

. . . .

Cu cei ce-s]n groap[socotit fui troinic,
Om neajutatu-s]ntre cei mor\i volnic,
Dep[rta\i de mine ai mei cunoscu\i,
Au-m[de ur[=i r[m`i cu mu\i.

Apoi vine *Via\a =i vitejia lui David*, care se termin[astfel:

E=ii spre]nt`mpinare
La filisteanul cel mare
+i pentru a lui lungime
Sudui-m[cu asprime.

Ear smulg`ndu-i lung-lat-taiul,
Pre Cri= ceva mai scurtaiul.
+i am ridicat ocara,
+i a=a am sc[pat \ara.

Curios om r[posatul Pralea! }ns[dup[desrierea dlui Pumnul]n\elegeam c[ ]ncepe secolul al XIX[-lea] al scriitorilor no=tri, fiindc[este o figur[tipic[pentru mai to\i. Mai to\i suntem spirite universale, ca Pralea, =i, ca d`nsul, b[rba\i geniali,]ns[cam ciuda\i]n felul nostru.

Pe l`ng[acest faimos literat afl[m pe dr. Vasile, sau cum zice dl Pumnul: *V[siliu*, Pop,

„un b[rbat de=tept =i plin de zel...“

apoi pe George S[ulescu, Vasile Ianovici e *tutti quanti* p[n[la dl A. Densu=anu. Cu o lung[biografie, de patru ori mai lung[dec`t a lui Grigore Alexandrescu, =i ]n care ni se povestesc multe intrigi c[lug[re=ti[1], figureaz[ ]ntre poe\i Neofit Scriban. Neofit Scriban model de literat rom`n? Cum nu! La pag. 216 vedem lista operelor sfin\iei-sale „=tiin\ale =i literale“, peste tot 14 numere,]ns[bine cifrate ar ie=i mai multe, c[ci no. 10 cuprinde

[1] De exemplu: „V[z`nd neamicii lui N. Scriban sporirea =coalei, i-au mijlocit der[dicarea de la aceast[ =coal[. Cu toate acestea, nu t`rziu fu chemat de Epitropia

„mai multe de=ert[ciuni (cite=te: diserta\iuni) politice, mai multe cuvinte =i cuv`nt[ri; toate]n num[r mai bine de 60“.

Cu p[rere de r[u afl[m c[din aceste cea mai mare parte]nc[nu s-au publicat! +i]ntre celelalte 14 numere sunt vro c`teva afectate de aceea=i soart[. Cum se vede multe opere ale acestui literat se \in de literatura nepublicat[.

P[cat c[nu se \in toate de aceast[literatur[! Cel pu\in dac[este s[le judec[m dup[proba de la pag. 217 =i 218 ale *Lepturariului*. Acolo se afl[o poezie a p[rintelui Scriban, scris[cu ocaziunea sfin\irii temeliei de la arcul care]mpreuneaz[cele dou[binale ale liceului din Ia=i. Poezia]ncepe a=a:

Oh! obiect de veselie =i de]ntristare plin!
O! lucrare, care mesteci bucuria cu suspin

=i are refrenul:

Veselia =i m`hnirea deodat[o ocupeaz[,
C[ ]n om e mestecare de moarte =i de via\[.

}n tomul III]nt`lnim ]ntre litera\i pe Daniil Scavinschi. O mic[ prob[ din acest autor hazliu, dar cam vulgar, merit[ poate un loc ]ntr-o chrestoma\ie rom`n[. Dar dl Pumnul consacr[pentru scripturile lui nu mai pu\in de 76 de pagini din *Lepturariu*. La pag. 402]ncepe traducerea lui Democrit cu urm[toarele versuri de introducere ale domnului Scavinschi:

A lui Democrit ce vesel]nt`mplare comiceasc[
De Regnard alc[tuit[ ]n limba cea g[liceasc[,
Dar ast[zi este tradus[ ]ntru aceast[rum`n[

Seminarului central din Mon. Socola ca s[ocupe acolo catedra de istorie universal[, unde a r[mas p[n[la 1854, c`nd iar[=i, printr-o intrig[mitropolitan[, condus[de preasfin\itul Suhopan, fu nevoit a demisiona“ etc. Cel mai mic defect al acestei nara\iuni este neadev[rul. }ntrebarea cea mare este dac[e iertat a trata asemenea lucruri]ntr-o carte de =coal[? S[nu uit[m c[p[r. Suhopan tr[ie=te]nc[, =i]n timpul public[rii *Lepturariului* era profesor de teologie la Universitatea din Ia=i.

Pentru ob=teasca pl[cere de a unui t`n[r m`n[,
De un D[niil Sc[vinschi cel mititel la statur[,
Pe care pl[cu naturii a-l lucra-n miniatur[.

Mai]nainte se afl[curioasa *c[l[torie la Borsec*,]n care Scavinschi se vede foarte maltratat de tovar[=ii s[i de drum, boierii Vasilic[Milu, aga Costache, hatmanul Palade cu cocoanele lor =i care se termin[a=a:

La Borsec, cu feredee, cu mese, cu adunare,
Se uitase mai cu totul a drumului sup[rare.
Adeseori f[cea baluri nobilimea ungureasc[
S[le par[mai pl[cut[clima acea chiar ursasc[.
F[ceau =i plimb[ri cu to\ii pe jos pe la sticl[rie,
Ba]nc[=i peste munte p`n[la o vizunie...
S[v`r=ind deci toat[ cura ]n cinci s[pt[m`ni de zile,
Trime\`ndu-ni-se caii de paharnicul Vasile,
Ne-am pornit c[tr[Moldova cu nespus[ner[bdare,
Ca s[-ajungem pe acas[mai cur`nd fie=tecare.

Dup[aceste probe credem c[cititorii ne vor scuti de a le mai culege =i alte flori din c`mpia *Lepturariului rom`nesc*, =i nu ne r[m`ne dec`t a dori studen\ilor din Cern[u\i s[se]nveseleasc[c`t se poate de mult cu asemenea modeluri de stil, dar s[ le imiteze c`t s-ar putea mai pu\in. Alecsandri, Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Constantin Negruzzi pot servi de model]n multe poezii ale lor; dar c`t pentru ceilal\i, s[ ne ]ntoarcem mai bine la traduceri din cartea dlui Mozart =i din alte antologii str[ine, p[n[ c`nd vom avea noi]n=ine o literatur[mai]mbel=ugat[.[1]

Pe a doua treapt[a cochet[rii cu alte literaturi, noi nu suntem numai imitatorii]nc[slabi, ci]ncepem a ne crede ajun=i la un nivel egal =i provoc[m compararea cu Occidentul cel cult. Caracteristic[pentru aceast[treapt[este opinia ce Societatea academic[rom`n[din Bucure=ti, de la care *Gazeta Transilvaniei* din 6 august 1869 a=teapt[„cu mare sete urdirea grande\ei romane antice“, a publicat-o asupra gramaticelor prezentate]n anul trecut la concurs. Lucrarea premiat[a

[1] Articolul e scris la 1869.

fost cea cu deviza *si consuetudo vicerit* etc., ce s-a v[zut apoi a fi a dlui Cipariu. Academia]ncepe lauda acestei scrieri]n urm[torul mod:

„La operatul care porta deviza *Si consuetudo vicerit, vetus lex sermonis abolebitur* comisiunea s-a aflat facia cu una lucrare]n adev[r seriosa, consciinciosa =i plena de profunda erudi\iune =i vaste cunoscentie asupra obiectului, lucrare care ar face onore =i literaturelor celor mai avute =i mai dezvoltate]n aceast[parte a filologiei =i pre care orce academie ar potea-o]ncorona cu amendou[manele“.

De unde o =tie, de unde o poate =ti aceasta Academia din Bucure=ti? C[o gramatic[a domnului Cipariu va fi „]n adev[r serioas[“, aceasta o crede u=or oricine cunoa=te lucr[rile distinsului nostru filolog. Dar ce caut[aci academiile str[ine?

Nou[ne-ar p[rea mult mai cu tact a l[sa]n judecata „literaturilor celor mai avute“]n=ele, dac[ele s-ar sim\i onorate de lucr[rile noastre, =i]ntrebarea dac[o academie str[in[ar]ncorona gramatica ie=it[din Academia Rom`n[ se cade a fi dezlegat[ nu de Academia Rom`n[.

At`t pentru bun[-cuviin\[. C`t pentru stil academic, suntem la toat[ ]nt`mplarea de p[rere c[ atunci c`nd o academie occidental[va veni s[-=i exprime aprobarea ei pentru cartea dlui Cipariu, o va face cu o metafor[de mai bun gust dec`t ]ncoronarea cam pripit[ „cu am`n-dou[m`nile“, la care aspir[„academici[eni] i din Bucure=ti.

}ntre ace=ti academici[eni] nu vedem]nc[figur`nd pe dl Justin Popfiu. Cu toate acestea, d-sa are bunavoin\[ a ne spune (*Poezia =i proza*, I, 146) c[ „lira rom`n[de sub degetele lui Mur[=anu, Sion, T[utu, Baronzi se aseam[n[c`nt[rilor lui Ora\iu =i Dante“. Dante =i Baronzi! Dup[ aceast[ declarare patriotic[, nu ne ]ndoim c[ dl Popfiu va fi D-sa celebrat ]ntre „antelupt[torii na\iunii“ =i va deveni c`t mai cur`nd membru al Academiei Rom`ne.

A treia treapt[a rela\iunii noastre cu literaturile str[ine este cea mai]nalt[. Ajun=i p[n[aci, noi r[sp`ndim ]ncrederea c[ am ]ntrecut cultura Occidentului =i sus\inem pe toate tonurile c[, prin un privilegiu special al naturii, tot ce iese din capul nostru este mai presus dec`t tot ce se afl[ ]n capetele altor popoare.

O foaie]n multe privin\e interesant[=i care caut[a se men\ine mereu la]nal\imea acestui punct de vedere este *Adunarea Na\ional[*, jurnal nou =i serios din Bucure=ti. }n num[rul de la 8 iunie 1869 g[sim acolo un foileton al dlui Vasile Alexandrescu-Ureche, intitulat: *V[c[-rescu =i Goethe* din care scoatem urm[toarele:

„Mai multe din poemele (lui V[c[rescu) sunt pline de reminiscin\i de la scriitorii germani; c`teva sunt chiar imita\iuni de la Goethe... C`nd V[c[rescu traduce numai, noi nu-l cunoa=tem, c`nd]ns[numai construeaz[cu material]mprumutat, atuncea el este mare. Iat[un singur exemplu, dar care va l[muri vercui cine-i V[c[rescu, al[turea chiar cu marele Goethe.“

Apoi se citeaz[cunoscuta poezie a lui Goethe:

Ich ging im Walde
So für mich hin
Und nichts zu suchen,
Das war mein Sinn.

Im Schatten sah ich
Ein Blümchen stehn,
Wie Sterne leuchtend,
Wie Äuglein schön etc.

+i apoi urmeaz[imitarea lui V[c[rescu =i observ[rile *Adun[rii Na\ionale*:

}ntr-o gr[din[,
L`ng[-o tulpin[,
Se afl[o floare
Ca o lumin[...

S-o tai? —Se stric[!
S-o las? — Mi-e fric[
C[vine altul
+i mi-o ridic[!

„Suntem oare preten\io=i proclam`nd superioritatea poeziei lui V[c[rescu? }n ea se *simte* =i dilema neresolut[ ce face poetul cu floarea, s-o taie sau s-o lase, satisface, inc`nt[anima. La Goethe e germanul practic, el desleag[dilema ca un gr[dinar de la Erfurt: scoate floarea cu r[d[cin[cu totul =i o res[de=te]n gr[dina frumoasei sale case... Bravo omul practic! Bravo gr[dinar ales! Dar sublim este:

S-o tai? — Se stric[!
S-o las? — Mi-e fric[
C[vine altul — +i mi-o ridic[!

Goethe =i V[c[rescu? ‘Ηραχλης χαι πιϑηος? [1] Goethe, un om practic, =i V[c[rescu — un poet sublim?... Cum spuser[m, *Adunarea Na\ional[* e o foaie foarte interesant[!

---

[1] Heracles =i Pithicos (gr.) *(n. ed.)*.

}n num[rul din 6 iulie 1869, acela=i domn Alexandrescu-Ureche vorbe=te de *noua expozi\iune de opere artistice* la muzeul din Bucure=ti, care este a=a de frumoas[,]nc`t nimeni n-a putut ie=i de acolo

„f[r[ca cu inima plin[de recuno=tin\[=i speran\[s[strige o dat[mai mult:

S[tr[iasc[Carol I
]mp[m`ntenitorul =i protectorul
frumoaselor arte!“

Intr`nd]n descrierea celor expuse, autorul ne zice:

„Nu =tim care din sculptur[=i pictur[poate reclama preferin\a noastr[. Sculptura totu=i ne-a lovit mai mult aten\iunea, pentru c[ea este]nc[cea mai]napoiat[ ]n rena=terea noastr[artisticunea, ea care alt[dat[a creat sublime adornamente de temple la Arge= =i Trei Erarchi, ea care a creat por\i de altare =i de biserici ce ar face invidio=i pe Nicolae de la Pisa, pe Giotto, pe *Cimabue*.“

Nicola Pisano =i Giotto invidio=i de sculptura =i arhitectura noastr[? Dac[e vorba s[gratific[m numaidec`t pe vreunul din ace=ti italieni cu vi\iul invidiei, atunci unica probabilitate ar fi pentru Cimabue, care, fiind ilustru]n pictur[, =i nu]n arhitectur[, poate tot s-ar mul\[mi s[fi f[cut m[car biserica de la Trei Ierarhi.

Ne pare folositor s[ar[t[m prin mai multe cit[ri c[aceast[glorioas[ ]ncredere]n sine nu se m[rgine=te la c`teva exemple izolate, ci se produce a=a de des ]n scrierile rom`ne,]nc`t pare a fi una din tenden\ele caracteristice ale spiritului public.

}n *Foaie pentru minte, inim[=i literatur[* se afl[publicat[o biografie a lui Vasile Fabian (Bob), care e reprodus[*in extenso*]n tom. III al *Lepturariului* lui Pumnul. +i acest scriitor este dar silit s[fie model de literatur[rom`n[ pentru cartea din Cern[u\i, =i ]ntr-un articol al lui *Traian*, ie=it din pana domnului tahigraf Misail, ]l vedem figur`nd]ntre b[rba\ii cei mari ai rom`nilor, despre care ni se spune cum au]nv[\at carte.

}n biografia acestui b[rbat mare citim urm[toarele:

„Trista stare a Moldovei de atunci nime nu e]n stare a o descrie mai frumos =i mai viu de cum a descris-o pana acestui talent deosebit. Iat[c`teva versuri din acea poem[:

S-a]ntors ma=ina lumii, s-a]ntors cu capu-n jos,
+i curg toate dimpotriv[, anapoda =i pe dos.
Soarele de-acum r[sare diminea\a la apus,
+i apune despre sar[c[tre r[s[rit]n sus.
Apele schimb`ndu-=i cursul, dau s[-ntoarc[ ]napoi,
Ca s[bat[f[r[mil[cu izvoar[le resboi.
S-a smintit, se vede, firea lucrurilor, ce la cale
Afl`ndu-se din vechie, urma pravilelor sale.
+-au schimbat, se vede,]nc[=i limbele graiul lor;
C[totuna va s[zic[de m[sui sau m[pogor.

C`t[ ]n[l\ime, c`te frumuse\i =i m[iestrie este]n aceste versuri! Drept c[aceste idei le-a]mprumutat din Ovidiu, favoritul s[u, =i anume, din *libr. tristium eleg. XIII.*

Al[ture acuma cineva versurile de mai sus cu ale lui Ovidiu, =i va vedea prea u=or c[ ]ntr-ale lui Ovidiu este numai un schelet de idei, numai]nt`iele tr[s[turi ale unui tablou, f[r[ fa\[, f[r[ colori =i f[r[ nici umbrire, a=a c`t cetitorul e nevoit a-=i suplini]nsu=i cele ce lipsesc. Acest schelet =i aceste linii primare ale unui tablou ce-a suplinit geniul lui Fabian cu culori a=a de fire=ti, cu umbriri a=a de potrivite =i cu at`ta m[iestrie poetic[, c`t din acelea nu mai po\i =terge nimica, nici ad[oga ceva, =i e=ti la]ndoial[de al c[ruia geniu s[te miri mai mult; de al lui Ovidiu, carele a produs acel schelet =i acele liniaminte primare, or de al lui Fabian, carele a suplinit acel schelet cu at`ta m[iestrie?“

Ovid =i Fabian? Iar[=i Ἡραχλης χαι πιθηος?

Iat[ ]nceputul elegiei lui Ovid despre care vorbe=te biograful lui Fabian:

Spre izvoarele lor vor curge ad`ncele r`uri
    De la mare fugind, =i]napoi va m`na
Soarele caii cere=ti: p[m`ntul stele purta-va,
    Iar[cerul de plug se va vedea spintecat;
Fl[c[ri ie=i-vor din ape, =i din fl[c[ri iar ap[;
    Nu-=i va p[stra nimic drumul s[u cel hot[r`t;
Toate se vor opune]n contra legii naturii

+i ce n-a= fi crezut totu=i se va]nt`mpla;
C[ci de unde credin\[s[mai r[m`ie,]n lume
C`nd amicul la nefericiri m-a tr[dat!

Compar[acum versurile lui Ovid cu acea caricatur[a lui Fabian, =i vei fi „la]ndoial[de al c[rui geniu s[te miri mai mult: de al lui Ovidiu, carele a produs acel schelet =i acele liniamente primare, or de al lui Fabian, carele“...?

}n politic[„megalografia“ noastr[este mai pronun\at[chiar dec`t ]n sfera literar[, =i multe pagini ale proclama\iunilor =i jurnalelor rom`ne sunt]n stare s[ne umple inima de fal[=i de uimire. }n *Rom`nul* din 3 martie 1866, dl D. Br[tianu se adreseaz[cu urm[toarele cuvinte c[tre compatrio\ii s[i:

„Rom`ni!

}n mai pu\in de dou[luni a\i tr[it mai mult de doi seculi. Voi, n[scu\i de ieri la via\a libert[\ii, a\i devenit]nv[\[torii lumii civilizate... Europa, uimit[de]n\elepciunea patriotismului vostru, a suspens cursul lucr[rilor sale =i a=teapt[tot de la voi, de la voi singuri, ast[zi poporul-Messia al]ntregei omeniri gem`nde de durere =i palpit`nde de speran\e... Nu sim\i\i, fra\ilor, nu sim\i\i c[dumnezeirea furnic[ ]n toat[fiin\a voastr[?“

Dar coroana dint`i ]n aceast[ lupt[ pentru gloria „na\ional[“ =i-o merit[ *Adunarea Na\ional[* din 24 iulie 1869, prin urm[toarele r`nduri:

„Dou[din cele mai mari evenimente]n istoria Europei moderne au primit direc\iune, sau cel pu\in s-au n[scut, la signalul dat de p[m`ntul nostru: revolu\iunea francez[=i cele dou[uniuni na\ionali ale Italiei =i Germaniei.

Revolu\iunea francez[este numai continua\iunea revolu\iunii lui Hora, cu singura deosebire c[a lui Hora avea o direc\iune na\ional[pre l`ng[cea social[. Dealtminterea, p[n[=i sc[derile, erorile revolu\iunii lui Hora le afl[m =i]n cea francez[.

La sunetul eraldului, anun\`nd unirea Moldovei =i a Munteniei, se de=teapt[ Garibaldi =i Bismarck; unirea rom`nilor este semnalul lucr[rilor spre unirea Italiei =i a Germaniei. Vorbind]n conferin\a de la Paris, care d[du conven\iunea pentru

Principate, vorbind]n aceast[conferin\[despre unirea rom`nilor, comitele Cavur se deprinse a vorbi mai t`rziu despre cea a Italiei.

Mai pu\in zgomotoas[, dar de rezultat nu mai pu\in mare, fu revolu\iunea rom`nilor ]n sensul liberalismului, a democra\iei. Constitu\iunile ce ne am dat ]n anii ace=ti din urm[ sunt =i ele premerg[toare noului spirit ]n Europa. Dup[ noi, Austria ]=i reveni la parlamentarism; dup[ noi, Spania face revolu\iunea sa; dup[ noi, ]ns[=i Francia va face c`\iva pa=i]nainte]n sensul democra\iei.“

}n urma acestor cuvinte, foaia citat[ne d[sfatul:

„S[nu sur`d[nimeni cetindu-le“,

Aceasta trece peste glum[, onorabil[*Adunare Na\ional[*! Sur`sul cel pu\in trebuie s[ ne fie iertat! C[ci una din ]nsu=irile cele mai fericite ale neamului omenesc =i care formeaz[ un mijloc de ap[rare ]n contra multelor greut[\i ale vie\ii sociale =i literare sunt tocmai acele mi=c[ri jum[tate trupe=ti, jum[tate suflete=ti, care ]ncep cu simplul sur`s =i se termin[cu izbucnirea de veselie ce, din recuno=tin\[pentru vioiciunea geniului antic, ne-am dedat a o numi un r`s homeric.

}n mijlocul unei tendin\e a spiritului critic, precum am v[zut-o din exemplele citate, c`\iva juni scriitori s-au ]nt`lnit]n credin\a c[pentru onoarea bunului-sim\ =i interesul tinerimii noastre ar fi timp a se restabili odat[m[sura lucrurilor; =i de aceea la]nfiin\area *Convorbirilor literare* s-au]ncercat, fie prin explic[ri teoretice, fie prin schi\e umoristice, a r[sp`ndi o judecare mai serioas[ a literaturii rom`ne. Pentru noi, patriotismul nu putea fi identic cu imperfec\iunea, =i o lucrare slab[nu merita laud[prin aceea c[era rom`neasc[.

Din contr[, tocmai]ncercarea de a]nv[li gre=elile sub mantaua „rom`nismului“ ne-a p[rut a fi o]nmul\ire a pericolelor, deja prea multe,]n contra c[rora avem s[ne lupt[m, =i o]ndoit[provocare de a ne]mpotrivi]n contra lor. Eram, prin urmare, datori a pune acelor domni]ntrebarea: nu cumva cred c[exist[un na\ionalism al =tiin\ei, capabil de a face din eroare adev[r, dac[numai eroarea provine de la un autor rom`n? C[, d. e., Academia din Bucure=ti, care pentru orice stat cult ar fi o concentrare de ne=tiin\[preten\ioas[, s[poat[

fi un focar al =tiin\ei adev[rate cel pu\in p[n[unde curg apele D`mbovi\ei? C[ teoriile li[ngv]istice ale dlui Cipariu, care pentru orice filolog apusean nu sunt dec`t un =ir de erori, s[fie bune =i drepte m[car]n hotarul T`rnavelor? C[ *dreptul public* al dlui Barnu\iu, care pentru un jurist cu no\iuni elementare de =tiin\[ este o \es[tur[ de interpret[ri false =i de confuzii neiertate, s[ r[m`n[„tablele dreptului rom`n“ cel pu\in pe malul Bahluiului? C[scrierile lui Pralea, T[utu, |ichindeal, S[ulescu, A. Densu=anu etc., care]n alte state ar deveni un izvor nesecat de]mprumutare pentru foi umoristice, s[fie destul de bune pentru *Lepturariul* serios al dlui Pumnul, din care s[se nutreasc[mintea tinerimii rom`ne?

Demnitatea noastr[de oameni nu ne permite ca din produceri ce la popoare culte ar fi obiecte de r`s sau de comp[timire s[ facem o colec\ie venerabil[ =i s[ o depunem pe altarul patriei cu t[m`ia lingu=irii. Ce este r[u pentru alte popoare este r[u =i pentru noi, =i frumoase =i adev[rate nu pot s[fie dec`t acele scrieri rom`ne care ar fi frumoase =i adev[rate pentru orice popor cult.

C[aceast[direc\ie a criticii din *Convorbirile literare* va atrage asupr[-=i luarea-aminte a jurnalelor rom`ne era prima noastr[ speran\[. C[ va de=tepta m`nia celor ce se sim\eau atin=i =i c[aceast[m`nie ]=i va afla r[sunet ]n organele lor era speran\a noastr[ a doua. Speran\[, =i nu temere. C[ci polemica jurnalelor, c`nd produce vreun folos (adese nu produce nici unul), pune numai]n mi=care interesul publicului pentru punctul]n discu\ie: publicul]ncepe a citi, iat[rezultatul cel bun; iar opinia definitiv[se fixeaz[de regul[dup[puterea argumentelor, nu dup[g`ndul jurnali=tilor, =i astfel un autor, dac[ merit[ a se nimici, se nimice=te numai prin propriile sale scrieri, dar niciodat[ prin scrierile altora, =i cu c`t acestea sunt mai numeroase =i mai violente, cu at`t mai pu\in.

Aceste dou[speran\e ale noastre s-au]ndeplinit. *Trompeta Carpa\ilor, Federa\iunea, Familia, Transilvania,*]n timpul din urm[*Archivul filologic, Traian* etc. au binevoit a sus\ine cu vioiciune critica literar[

=i a confirma ruperea pactului tacit de l[udare reciproc[ce se]ncheiase mai]nainte]n aceast[parte a vie\ii noastre intelectuale.[1]

Lucrul important este acum ca aceast[direc\ie mai bun[s[se fereasc[de cel[lalt extrem ce-l v[zur[m]n jurnalele politice, de necuviin\a de a pierde din vedere obiectul =i de a discuta numai cu personalit[\i.

Din nenorocire, unele din anticriticile men\ionate ne par c[alunec[tocmai pe acest pov`rni=, =i, v[z`nd c[se adun[tot mai multe exemple de alunecare, credem c[obiectul merit[o observare polemic[.

Personalit[\i]ntr-o critic[literar[se pot face]n dou[moduri: sau se atinge de-a dreptul persoana privat[a autorului criticat, sau se afirm[prea mult persoana privat[a autorului care critic[. Vom]ncepe cu c`teva exemple pentru maniera a doua, fiindc[este mai fin[.

}n *Convorbirile* din 15 aprilie 1869 s-a publicat o poezie a dlui Pogor, *Sfinx egiptean*. Pu\ine zile dup[aceea, *Traian*,]ntr-un articol anonim, citeaz[c`teva versuri din ea, spune c[nu le]n\elege =i conchide c[poezia este un „galimatias“. Aceea=i manier[ ]n no. 19 din 8 iunie 1869:

> „Sub pomposul titlu de *Istoriele civilisa\iunii*, dl A. D. Xenopol]ncepe prin ni=te „considera\iuni generale“ un lung studiu care promite de a fi =i mai obscur]n „considera\iunile sale speciale“.
>
> Ne-a fost peste putin\[de a]n\elege ceea ce vrea autorul.
>
> }n adev[r,]nsu= Edip n-ar fi]n stare s[priceap[o fraz[, ca aceast[bun[oar[:
>
> „Se sfarm[forma specific[de]n\elegere a lumei cu crierii celor din care ea porne=te“.“

+i acest articol din *Traian* este nesubscris.

Cum st[acum]ntrebarea? Dl Pogor sub numele s[u public[o poezie, dl Xenopol, asemenea, un studiu istoric. Vine un anonim =i

[1] Articolul de mai sus a fost publicat, cum am zis,]n 1869. Ast[zi se cuvine s[amintim =i lupta noastr[cu *Revista contimporan[*, foaie literar[ ]nfiin\at[la Bucure=ti]n martie 1873 =i acum de mult disp[rut[. (Vezi cele dou[„studii“ de la sf`r=itul acestui volum.) [}n *ed. de fa\[*, p. 189 =i urm. — *n. ed.*]

declar[c[nu le]n\elege pe am`ndou[. Aceasta o credem, fiindc[ o spune. Dar ce urmeaz[ de aci? L[s`nd cu totul la o parte meritul sau nemeritul poeziei =i al studiului citat =i privind numai la buna-cuviin\[literar[, ne pare evident c[ar trebui s[fie cineva de o inteligen\[=i competen\[recunoscut[pentru a putea conchide de la ne]n\elegerea lui la confuzia altora. Dar un anonim? Aceasta o =tim cu to\ii, c[o poezie =i un studiu, fie chiar din cele mai l[murite =i populare, vor g[si totu=i capete peste a c[ror grad de inteligen\[au trecut. Prin urmare,]n faptul c[cineva vine =i m[rturise=te c[nu le-a]n\eles, singurul lucru interesant este publicarea acestei m[rturisiri.

O manier[analoag[o vedem]ntr-un pasagiu al lungii anticritici ce dl Densu=ianu face]n no. 82, 83 et sqq. din *Federa\iunea* (1868) asupra cercet[rii noastre despre poezia rom`n[:

„Mai]n sus am promis c[voi reveni =i asupra acelei]mprejur[ri c[dl critic are desastrul a se]mpedica tot de poesiile cele rele, care nu mai au trebuin\[de critic[, fiind criticate ele prin sine]nse=i.

Dl critic, pentru a ilustra sau mai bine sus\inea teoriile d-sale cu esemple, scoate *]n cea mai mare parte* esemple din poesiile (!) studin\ilor de la Oradea-Mare, parte din versifica\iunile altor copii tineri sau b[tr`ni cari joac[=i ei d-a poezia.

A critica poezia sau versuri d-acestea nu]nseamn[, nici mai mult, nici mai pu\in, dec`t a demonstra c[negrul e negru, =i nu alb.

Dac[dl critic a voit s[dee junei genera\iuni rom`ne un ]ndreptariu pe terenul poeziei rom`ne, pentru ce nu a descoperit =i probat totdeauna]n critica d-sale efectele acelor poe\i rom`ni cari p`n[acum *taliter-qualiter*]i \inem de autorit[\i de rangul prim?

De ce n-a demustrat pentru ce nu sunt bune poesiile lui Bolintineanu, Alecsandri =. a., pe care genera\iunea jun[le cite=te cu pl[cere =i al\ii le =i imiteaz[?“

Aci toat[argumentarea se face a=a: dl Densu=ianu, neafl`nd din cuno=tin\ele d-sale literare de cine sunt versurile criticate ]n *Poezia rom`n[*, conchide c[sunt de autori obscuri, „copila=i de la Oradea“, =i c[, prin urmare, critica lor era de prisos.

}n fapt, lucrul e altfel.

}n toat[cercetarea noastr[critic[asupra poeziei rom`ne se afl[citate 44 exemple de poezii rele. Autorii lor nu sunt numi\i]n text.

Din aceste, 41 sunt luate din operele dlor Alecsandri, Bolintineanu, Sion, V[c[rescu, A. Mure=anu, T[utu, Bolliac, Baronzi, Pelimon, Asachi, Istrati, Or[=anu, Aricescu etc. R[m`n dar din poeziile citate numai trei, care sunt extrase din *Versuin\e rom`ne*, compilate de studen\i or[deni, =i anume, cele de la pag. 43, 51 =i 52 sau 59. Dar =i extragerea lor se explic[prin faptul c[numita compilare nu cuprinde numai poeziile studen\ilor or[deni, cum crede dl Densu=ianu, ci o antologie „din foile na\ionale de la a. 1838“, precum este scris pe coperta c[r\ii =i precum am relevat =i noi expres]n citarea de la pag. 38. Aci sunt poezii de la Vasici, Istrati, Babe=, C. Negruzzi, Paris Momuleanul, I. Mure=anu, H. Ioanid etc.

Dar s[nu ne mir[m at`t de =tiin\a literar[ a dlui A. Densu=ianu, ci s[ ne p[str[m mirarea pentru =tiin\a mai grav[ a unui urma= al d-sale. Dl Justin Popfiu a publicat o diserta\ie a sa despre istoria literaturii rom`ne, citit[ ]naintea societ[\ii „Transilvania“, =i cu toate c[obiectul cercet[rilor d-sale este tocmai literatura rom`n[, =i de=i rectificarea noastr[de mai sus ap[ruse]n *Convorbiri literare*, d-sa face totu=i nota urm[toare:

> „Ear[T. Maiorescu,]n opul s[u *Poezia rom`n[, cercetare critic[*, ne-a dat o critic[ a poeziei rom`ne, care]ns[, ocup`ndu-se mai mult cu criticarea produpturilor de pu\in[ reputa\iune, ne face a conclude c[ autorul nu avu curajul a face o serioas[ critic[ a poeziei rom`ne.“
>
> (*Poezie =i proz[*, I, 261)

Domnii ace=tia nu sunt]n stare s[recunoasc[un adev[r? }n cercetarea noastr[critic[, a c[rei inten\ie era de a se ocupa de obiect, =i nu de persoane, autorii critica\i sunt „celebrit[\i“]n]n\elesul dlor Densu=ianu =i Popfiu. }ns[numele lor ne-au fost indiferente pentru text; c[ci publicul de r`nd putea ignora persoanele, iar pu\inii „scrutatori“ literari, c[rora persoanele le sunt interesante, trebuiau s[ aib[ destul[ cuno=tin\[ de cauz[ pentru a afla ]ndat[ paternitatea ilustr[ a exemplelor citate. A cui este vina dac[ dnii Densu=ianu =i Popfiu nu vor s[ intre ]n categoria dint`i =i nu pot s[intre]n categoria a doua?

Trec`nd acum la personalit[\ile prin care se atac[de-a dreptul caracterul privat al unui autor, ne vom sfii a cita exemplele]n care o asemenea necuviin\[ni s-a prezentat f[r[ ]ncunjur. Este r[u c[astfel de lucruri s-au putut produce o dat[ ]n coloanele unui jurnal: nu este bine s[se reproduc[ ]nc[o dat[.

}ns[trebuie s[admir[m]n public lipsa de generozitate a acelor scriitori care au]nceput la noi felul de critic[amestecat[. Aceasta consist[ ]n a introduce]n acela=i articol =i personalit[\i =i argumente *ad rem*. La cele din urm[am r[spunde, dar cele dint`i nu impun t[cere, =i astfel se]mpiedic[o discu\ie, dealtminteri poate folositoare.

De aceast[categorie se \ine critica lung[de 24 de coloane ce reverendisimul domn I. M. Moldovan, profesor la Blaj, face]n contra subscrisului.[1] }ntre o ap[rare a lui +incai =i o interpretare a lui Petru Maior, asupra c[rora s-ar putea discuta, ne spune c[observ[rile noastre]n contra lui +incai provin din *invidie*.

O lung[combatere a bro=urii noastre *Despre scrierea limbii rom`ne*,]n care combatere se sus\ine din nou etimologismul =i care ar putea fi din nou criticat[, se termin[a=a:

> „Numai una singur[observare voi mai face.
>
> Dl M. se cl[tena]ncoace =i]ncolo =i]ntru scrierea numelui nostru gentile =i acu=]l scrie: rum`n, acu= rom`n =i acu= roman.
>
> De la rectorul unei universit[\i rom`ne, de la un membru al societ[\ii literare rom`ne, cu drept cuv`nt poate pretinde orice rom`n (=i mai v`rtos acelia de intru ale c[ror d[ri]=i cap[t[plata de rector =i banii de drum la =edin\ele societ[\ii literare), c[=i se =tia =i se vrea a-i scrie numele cumsecade."

Se]n\elege c[dup[asemenea cuvinte acest domn a pierdut dreptul la o discu\ie cuviincioas[, =i]ntrebarea interesant[despre *rum[n* =i *rom`n* trebuie l[sat[pentru alt[ocazie.[2]

}n fine, *last not least*, mai cit[m apostrofarea ce ne face la pag. 460:

---

[1] }n n-rele XXIII =i XXV ai *Archivului filologic* din 1869.

[2] Vezi mai jos, *Direc\ia nou[, proza*.

„La ce este cineva]nv[\at dac[nu spre a lucra =i judeca]ntru toate mai presus =i nu dup[modul vulgar?

De aceea dl M. se nevoie=te a se destinge de judecata vulgari[nu numai pe c`mpul literaturei =i filologiei rom`ne, ci =i pre al celei latine, de=i acest din urm[, doar va recunoa=te dl M., era cultivat destul de bine =i]nainte de ivirea d-sale.

C[cine a mai auzit p[n[aci de verbul lat. *meno*, care d-sa]l pune de dou[ori]n „scrierea limbii rom.“, p. 150, =i deriv[din el pre *eminere?*

Lumea \inea p[n[aci c[*eminere* este de la r[d[cina *mineo*, ce ocure la Lucretiu]n dou[locuri nendoite, cartea VI, v. 563 =i 1.193. Vom vedea, afla-se-va m[car un filolog carele s[se cucereasc[prin dl M. =i s[accepteze pe *meno*]n tezaurul limbii latine ca r[d[cin[a lui *eminere*, sau dl M. va dechiara c[ ]n l. c. al scrierii d-sale *bonus dormitat Homerus?*“

At`\area personal[ se vede din aceea c[ *emineo* este indiferent pentru etimologismul =i fonetismul ortografiei rom`ne, c[rora le este consacrat[diserta\iunea noastr[despre scriere. }n privin\a obiectului]n discu\ie nu are nici o]nsemn[tate dac[este rea sau nu derivarea noastr[=i bun[aceea a dlui Moldovanu, =i o simpl[amintire]ntr-o not[, f[r[at`ta ironie, ar fi fost deajuns.

Din]nt`mplare, lucrul este tocmai dimpotriv[, =i ironia =i-a gre=it adresa. Latinescul *emineo* se afl[derivat de la r[d[cina *meno* (*mineo*]n nici un caz nu putea fi r[d[cin[)]n carte fundamental[pentru etimologia limbii latine, adic[ ]n *L. Doederlein, lateinische Synonimen und Etymologien*, vol. V, pag. 226, =i aceast[derivare este reprodus[=i]n lexiconul latinesc al lui Georges, edit. 10, nu sub rubrica *meno*, nici la *emineo* sau *mineo*, unde va fi c[utat dl Moldovanu, ci la cuv`ntul *mensa, ae*.

Georges este un lexicon l[\it printre =colarii gimnaziilor austriece, =i reverendisimul Moldovanu va fi, dar,]n stare s[controleze exactitatea noti\ei precedente.

Dar destul de aceast[materie nepl[cut[!

A critica este u=or (revenim la]nceputul observ[rilor noastre polemice),]ns[pare a fi o lucrare a min\ii omene=ti ce reclam[totu=i c`teva cuno=tin\e, un grad de pruden\[ =i cel pu\in sim\[m`ntul elementar pentru ceea ce se nume=te bun[-cuviin\[.

II

Interesante sunt sofismele ce se opun]n contra direc\iei critice]n literatura rom`n[, =i cu ar[tarea lor vom termina deocamdat[observ[-rile de fa\[.

A=adar, ce este de zis]n contra criticii]n genere? Aceast[ ]ntrebare se]n\elege c[nu se adreseaz[la partizanii convin=i ai tendin\elor criticate. Cei ce cred,]n adev[r, c[limba =i scrierea rom`n[se va]ndrepta dup[dnii Cipariu sau Pumnul, c[operele dlui Barnu\iu sunt c[r\i de =tiin\[=i c[dl Heliade este poet, cu aceia nu avem de discutat. Timpul]=i ia sarcina asupr[-=i de a le ar[ta perspectiva adev[rat[, =i nu va fi a noastr[vina dac[,]n aceast[schimbare optic[, ceea ce ast[zi pare figur[serioas[devine din zi ce merge mai mult caricatur[, p[n[c`nd dispare detot. Dar avem de discutat cu acei adversari, mai numero=i dec`t s-ar crede, care]n opinia lor intim[recunosc ca =i noi gre=elile criticate,]ns[ ]=i dau aerul de a le sus\inea din alte consider[ri.

+i mai]nt`i se zice c[a=a-numita „epoc[de tranzi\iune“ a fost la toate popoarele o epoc[imperfect[=i c[, prin urmare, nici starea noastr[literar[nu poate fi deodat[bun[, ci trebuie s[treac[ ]nc[prin multe schimb[ri p[n[va ajunge la o expresie mai estetic[.

S[admitem c[este a=a. Ce dovede=te aceasta]n contra criticii? Oare din starea imperfect[a unei epoci, poporul s-a ridicat l[ud`n-du-=i imperfec\iunea, sau s-a ridicat critic`nd r[ul pentru a prepara binele? Din momentul]n care se recunoa=te c[suntem]n tranzi\iune, din acel moment se recunoa=te legitimitatea criticii =i se os`nde=te lenevirea, care a=teapt[ binele ]n viitor f[r[ nici o lupt[ ]n care, v[z`nd r[ul,]l m[gule=te cu speran\a c[se va]ndrepta de la sine. De la sine nu se]ndrepteaz[nimic]n capetele unei genera\iuni; c[ci orice cultur[este rezultatul unei lucr[ri]ncordate a inteligen\ei libere, =i datoria de a afla adev[rul =i de a combate eroarea se impune f[r[=ov[ire fiec[rui om care nu se mul\ume=te cu existen\a sa privat[de toate zilele, ci mai are o coard[ ]n sine, ce r[sun[la fericirea =i la nefericirea na\iunii din care s-a n[scut.

Cine a t[g[duit vreodat[c[ceea ce este are cauza =i motivele sale de a fi a=a cum e? Desigur, noi, rom`nii, dac[ suntem ]ntr-o stare deplorabil[, a trebuit s[ fi fost cotropi\i de at`tea elemente nefaste]nl[untru =i]nafar[,]nc`t s[ nu putem ajunge la o stare mai bun[. Dar a ]n\elege necesitatea unui lucru nu va s[ zic[ a-l primi f[r[ ]mpotrivire, ci ar putea s[ zic[ numai a provoca o judecat[ mai bl`nd[pentru persoanele care au marcat via\a public[a poporului. }n contra persoanelor]ns[ ]n valoarea lor privat[nu s-a]ndreptat niciodat[critica noastr[. Fiecare din noi simte =i este gata s[afirme c[Petru Maior, +incai, Cipariu, Pumnul sunt b[rba\i de valoare personal[, care =i-au jertfit via\a lor la binele public a=a precum l-au]n\eles, =i anume, =i-au jertfit-o f[r[a c[uta interese personale, precum face marea mul\ime a urma=ilor lor. Dar aceast[onoare =i demnitate personal[nu schimb[ ]ntru nimic judecata obiectiv[asupra operelor, ea nu poate face din cartea lui Petru Maior o istorie, din compilarea f[r[critic[a lui +incai o cronic[, din etimologismul dlui Cipariu =i din limba lui Pumnul un adev[r li[ngv]istic. Din contra, cu c`t persoanele sunt mai presus de critic[, cu at`t erorile literare trebuiesc supuse unei critici mai serioase, =i numai sim\irea =i combaterea acelor erori e mijlocul propriu de sc[pare. C[ci dac[istoria scris[admite explic[ri, adev[rul de realizat nu admite tranzac\iuni. El neag[eroarea absolut, oricare ar fi fost motivele ei, precum se neag[ ]n dezvoltarea omenirii orice popor care nu a =tiut s[-=i]nsu=easc[elementele de cultur[ ]n timpul priincios.

Prin urmare, din aceea c[o stare de lucruri se poate explica istorice=te nu rezult[c[se poate justifica, =i numai prin o ra\ionare sofistic[s-ar aduce de aci un argument]n contra criticii.

Dar,]n genere, toat[ideea aceasta are trebuin\[de o meditare mai str`ns[. De c`te ori se arat[nulitatea unei lucr[ri literare, fie tratat =tiin\ific, fie culegere de poezii, ni se obiecteaz[: Nu descuraja\i! Toate]nceputurile sunt mici.

Toate]nceputurile sunt mici! At`rn[ de la ]n\elesul ce se d[ cuv`ntului mic. Dac[e vorba de cantitate, sau mai bine de extensiune, atunci e adev[rat c[ ]nceputurile sunt mici; dar dac[e vorba de

calitate, de valoare intensiv[, atunci toate]nceputurile sunt mari. Un]nceput de cultur[,]n orice ram al ei s-ar]nt`mpla, trebuie s[ cuprind[ ]nt`i ceva ce nu a fost p[n[atunci]n via\a public[a acelui popor, dar al doilea, totdeodat[, ceva ce poate servi de fundament pentru o cl[dire =i urmare mai departe. Numai cu aceste dou[elemente este un]nceput. Din cel dint`i se vede pentru ce la prima sa ivire este mic, adic[ mic extensiv. }n genera\ia ]n mijlocul c[reia se prezint[, afl[ cu necesitate un num[r mai mare de adversari dec`t de amici; fiindc[este o nou[combinare =i percep\iune de forme ale viitorului, pe care numai spiritele eminente le pot]n\elege =i primi]ndat[; =i aceste sunt]n minoritate. }ns[num[rul cel mic de adep\i cre=te din zi ce merge, =i pe c`nd]n scurta actualitate domne=te eroarea]nvechit[, ideilor de reform[li se p[streaz[o viitorime f[r[margini.

Dar pentru ca aceast[continuare]n viitor s[se]nt`mple,]nceputul cel mic la]ntindere a trebuit s[fie mare prin adev[rul ce-l cuprinde, prin valoarea energic[, ce-i d[putere de a rezista =i, biruind greut[\ile timpului, a produce =irul ne]ntrerupt de forme noi de via\[.

La erorile contemporane se observ[tocmai contrariul. Corul de apologi=ti]n cantitatea lui st[ ]n propor\ie invers[cu valoarea dinl[untru a obiectului l[udat, =i soarta prea bl`nd[, fiindc[ a rezervat nulit[\ilor dispre\ul uit[rii ]n viitor, le m`ng`ie cu parfumul ieftin al lingu=irilor majorit[\ii contemporane.

Prin urmare, obiec\iunea cu]nceputurile cele mici este sofistic[ ]n aceea c[se folose=te de cuvintele tezei adev[rate: toate]nceputurile sunt mici (]n cantitatea adep\ilor, dar mari]n valoare), pentru a-i substitui]n\elesul absurd c[toate]nceputurile pot fi mici]n valoare =i mari]n adep\i.

Asemenea]ncerc[ri nu sunt nici un]nceput, ci sunt timp pierdut, =i toat[cifra partizanilor nu le poate da via\a dinl[untru, ce le lipse=te de la na=tere.

Critica neobosit[ ]n contra lor este una din datoriile cele mai urgente]n]mprejur[rile noastre. C[ci rom`nii nu mai sunt acea *tabula rasa* care erau la ]nceputul secolului prezent, un c`mp roditor =i

nestricat pentru a primi semin\ele culturii adev[rate. De dou[genera\ii]ncoace, direc\ia lor s-a pronun\at, =i s-a pronun\at]ntr-un mod primejdios pentru chiar existen\a poporului. A]ncerca prin toate mijloacele s[punem o stavil[curentului de idei bizantine ce]nv`rte=te capetele genera\iei prezente ne pare singura misiune oportun[a publicit[\ii bine]n\elese.

}n aceast[ ]ncredere nu se poate sl[bi opozi\ia de bun[=i de rea-credin\[ce am]nt`mpinat ]n marea majoritate a publici=tilor rom`ni, ea ne serve=te numai pentru a m[sura]ntinderea r[ului. C[ci, s[nu confund[m! Majorit[\ile sunt un fapt de cea mai mare]nsemn[tate]n politic[, fiind termometrul sigur pentru a ar[ta p`n[ unde certe idei au intrat =i s-au ]nr[d[cinat ]ntr-o societate =i c`nd se pot, prin urmare, formula ca legi practice ale ei. Dar c`nd e vorba de o lucrare ]n sfera ideal[, fie oper[ de art[, fie teorie =tiin\ific[, fie numai o critic[, majorit[\ile nu ]nsemneaz[ nimic, fiindc[ totdeauna asemenea lucr[ri au fost primite la ]nceput de o minoritate, =i dac[ =i-au c`=tigat teren, =i l-au c`=tigat numai]n viitorul poporului lor.

Este o adev[rat[m`ng`iere de a se p[trunde de acest fapt al progresului culturii, m`ng`iere trebuincioas[ ]n contra prea multor sarcini ale situa\iei impuse. C[ci nu f[r[lupte grele po\i rupe roadele din pomul cuno=tin\ei, =i]nd[r[tul fiec[rui adev[r la care ai ajuns la=i o iluzie pierdut[. Cu sim\[minte de recuno=tin\[=i cu inima plin[de speran\e, ai intrat]n templul tuturor, =i]n loc de statuie ai g[sit idoli, =i]n locul templului visat te-ai de=teptat]ntr-un haos de ruine, fericit dac[afli]n mijlocul lor o inteligen\[amic[, care s[simt[cu tine dezolarea general[.

}n asemenea momente este bine s[nu cau\i]napoi, nici]mprejur, ci, p[=ind]nainte, s[-\i p[strezi]ncrederea c[progresul adev[rului *trebuie* s[se fac[=i c[formula lui este aceasta: mul\i din cei ce ast[zi sunt]n r[t[cire vor veni m`ine pe calea adev[rului, dar nici unul din cei ce au]n\eles o dat[adev[rul nu se va mai]ntoarce la vechile erori.

}N CONTRA DIREC|IEI DE AST{ZI }N CULTURA ROM~N{

(1868)

CUPRINS

Convorbirile literare au publicat un =ir de cercet[ri critice asupra lucr[rilor mai]nsemnate prin care s-a caracterizat cultura rom`n[ ]n timpul din urm[, asupra poeziei de salon =i poeziei populare, asupra etimologismului dlui Cipariu =i *Lepturarului* dlui Pumnul, asupra dreptului public al rom`nilor dup[=coala Barnu\iu =i asupra limbii rom`ne]n jurnalele din Austria.

Aceste critici nu au r[mas f[r[r[spuns;]ns[toate r[spunsurile, dup[obiceiul introdus la noi, erau pline de personalit[\i, a=a]nc`t, din respect pentru publicitate, au trebuit s[fie trecute sub t[cere. C[ci ce are a face]n asemenea discu\ii persoana scriitorului!

O excep\ie se poate admite numai]n privin\a ultimului r[spuns al *Transilvaniei*, fiindc[unele observ[ri din el dau ocazie de a caracteriza]ntreaga cultur[rom`n[ din ziua de ast[zi =i, prin urmare, merit[ s[ fie relevate. Afar[ de aceasta, *Transilvania* este organul public al Asocia\iunii pentru literatura =i cultura poporului rom`n, redactat de unul din cei mai cunoscu\i b[rba\i ai no=tri, de dl Bari\, =i,]ntruc`t reprezint[astfel floarea dezvolt[rii intelectuale din Ardeal, are drept s[cear[a nu fi ignorat[.

Transilvania[1], r[spunz`nd la articolele noastre despre limba rom`n[ ]n jurnalele austriece, retip[rite]n volumul de fa\[,]ncepe prin a reproduce anticritica *Familiei* din Pesta, care este de opinie c[

[1] *Transilvania* din 1 august 1868.

erorile li[ngv]istice criticate de noi sunt numai ni=te „bagatele“. *Transilvania*]ns[=i recunoa=te c[jurnalele austriece scriu r[u =i citeaz[ca exemplu ni=te pasaje pline de erori din *S[pt[m`na*. }n celelalte observ[ri ale sale pare a se uni cu opinia *Familiei* despre „bagatelele“ criticate de noi =i zice:

„}n marele num[r de proverbia rom`ne=ti este =i unul care zice: satul arde, baba se piapt[n[. Acuma, uit[-te, acuma la anul 1868 =i afl[dl T. Maiorescu timpul de a cere de la pubici=ti de dincoace stil neted, gramatic[, ortografie.“

Cine ne face aceste]nt`mpin[ri? Am ]n\elege c`nd ele ne-ar veni de la *Albina, Federa\iunea, Telegraful*, fiindc[acestea sunt foi mai ales politice, care,]n sprijinirea importantelor interese constitu\ionale c[rora sunt consacrate, se pot cel pu\in scuza, dac[nu au avut destul[luare-aminte pentru limba]n care scriu. Dar ca tocmai cele dou[foi literare, *Transilvania* =i *Familia*, s[aib[drept a ni le face, aceasta nu o putem primi.

Este, din contra, caracteristic pentru starea]n care a ajuns cultura noastr[intelectual[dac[organul oficial al asocia\iunii transilv[nene pentru *literatura* rom`n[ =i *cultura* poporului rom`n — are — cum s[o numim cu un termin parlamentar? — are *inspira\iunea* de a ne r[spunde c[este o „pieptenare de bab[“, dac[ ]n anul 1868]i cerem gramatic[, stil =i ortografie!

Nu =tim ce vor fi g`ndit membrii acelei asocia\iuni la citirea unui astfel de r[spuns din partea reprezentantului d-lor. Noi]ns[ne-am pus urm[toarea]ntrebare: Dac[o foaie literar[nu este]n stare s[scrie dup[gramatic[, dac[se declar[incapabil[de a avea ortografie =i stil bun, atunci de unde a luat curajul de a se mai prezenta pe arena publicit[\ii? +i ce folos]=i]nchipuie=te c[va putea produce prin lucrarea ei literar[?

R[spunsul neap[rat la aceste neap[rate]ntreb[ri arunc[o lumin[a=a de trist[asupra organului asocia\iunii transilvane, pentru a nu mai vorbi de *Familia*,]nc`t ne sim\im provoca\i a c[uta]n=ine]mprejur[rile u=ur[toare care i-ar putea explica purtarea]ntr-un mod mai pu\in defavorabil =i care i-ar lua o parte din r[spunderea ce =i-a atras-o.

Asemenea]mprejur[ri u=ur[toare exist[, =i datoria noastr[este acum de a le pune]n vederea cititorilor.

Foaia *Transilvania* =i at`tea alte foi literare =i politice ale rom`nilor sunt a=a de slab redactate, a=a de stric[cioase prin forma =i cuprinsul lor, fiindc[tr[iesc]ntr-o atmosfer[stricat[=i se inspir[de ideile =i de sim\[mintele ce caracterizeaz[marea majoritate a „inteligen\elor =i antelupt[torilor“ rom`ni. Vi\iul radical ]n ele, =i prin urmare, ]n toat[ direc\ia de ast[zi a culturii noastre, este *neadev[rul*, pentru a nu ]ntrebuin\a un cuv`nt mai colorat, neadev[r]n aspir[ri, neadev[r]n politic[, neadev[r]n poezie, neadev[r p`n[ ]n gramatic[, neadev[r]n toate formele de manifestare a spiritului public.

Cufundat[p`n[ la ]nceputul secolului XIX ]n barbaria oriental[, societatea rom`n[, pe la 1820,]ncepu a se trezi din letargia ei, apucat[poate de-abia atunci de mi=carea contagioas[prin care ideile Revolu\iunii franceze au str[b[tut p[n[ ]n extremit[\ile geografice ale Europei. Atras[de lumin[, junimea noastr[ ]ntreprinse acea emigrare extraordinar[spre f`nt`nile =tiin\ei din Fran\a =i Germania, care p[n[ast[zi a mers tot cresc`nd =i care a dat mai ales Rom`niei libere o parte din lustrul societ[\ilor str[ine. Din nenorocire, numai lustrul dinafar[! C[ci nepreg[ti\i precum erau =i sunt tinerii no=tri, uimi\i de fenomenele m[re\e ale culturii moderne, ei se p[trunser[numai de efecte, dar nu p[trunser[p[n[la cauze, v[zur[numai formele de deasupra ale civiliza\iunii, dar nu]ntrev[zur[fundamentele istorice mai ad`nci, care au produs cu necesitate acele forme =i f[r[ a c[ror preexisten\[ ele nici nu ar fi putut exista. +i astfel, m[rgini\i ]ntr-o superficialitate fatal[, cu mintea =i cu inima aprinse de un foc prea u=or, tinerii rom`ni se]ntorceau =i se]ntorc]n patria lor cu hot[r`rea de a imita =i a reproduce aparen\ele culturii apusene, cu ]ncrederea c[ ]n modul cel mai gr[bit vor =i realiza ]ndat[ literatura, =tiin\a, arta frumoas[ =i, mai ]nt`i de toate, libertatea]ntr-un stat modern. +i a=a de des s-au repetat aceste iluzii juvenile,]nc`t au produs acum o adev[rat[ atmosfer[ intelectual[ ]n societatea rom`n[, o direc\ie puternic[, ce apuc[cu t[rie egal[pe cei tineri =i pe cei b[tr`ni, pe cei care se duc spre a]nv[\a =i pe cei care s-au]ntors spre a aplica]nv[-

\[tura lor. }n deosebire de poetul antic, care, admir`nd greut[\ile enorme ce le-a ]nvins statul rom`n p`n[ la constituirea sa, exclam[ faimoasa fraz[ *tantae molis erat romanam condére gentem*, cobor`torii acestor romani]=i cred u=oar[sarcina de a a=eza gintea rom`n[ pe bazele civiliza\iunii, =i mul\i din ei sunt chiar ]ncredin\a\i c[ ast[zi aceast[ a=ezare este aproape de a fi terminat[. Avem de toate cu ]mbel=ugare — ]=i ]nchipuiesc ei — =i c`nd]i]ntrebi de literatur[,]\i citeaz[cifra coalelor]nnegrite pe fiecare an cu litere rom`ne =i num[rul tipografiilor din Bucure=ti, =i c`nd le vorbe=ti de =tiin\[,]\i arat[societ[\ile mai mult sau mai pu\in academice =i programele discursurilor \inute asupra problemelor celor mai grele ale inteligen\ei omene=ti; dac[te interesezi de arta frumoas[, te duc]n muzee,]n pinacoteci =i gliptoteci,]\i arat[expozi\iunea arti=tilor]n via\[=i se laud[cu num[rul p`nzelor sp`nzurate pe perete; =i dac[,]n fine, te]ndoie=ti de libertate,]\i prezint[h`rtia pe care e tip[rit[ constitu\iunea rom`n[=i]\i citesc discursurile =i circul[rile ultimului ministru care s-a]nt`mplat s[fie la putere.

Fa\[cu aceast[direc\ie a publicului rom`n, noi nu putem crede c[ adev[ratul mobil care l-a ]ndemnat spre cultura occidental[ s[ fi fost o pre\uire inteligent[ a acestei culturi. Mobilul propriu nu a putut fi dec`t vanitatea descenden\ilor lui Traian, vanitatea de a ar[ta popoarelor str[ine cu orice pre\, chiar cu dispre\ul adev[rului, c[le suntem egali]n nivelul civiliza\iunii.

Numai a=a se explic[vi\iul de care este molipsit[via\a noastr[public[, adic[lipsa de orice fundament solid pentru formele dinafar[ce le tot primim.

+i primejdioas[ ]n ast[privin\[nu e at`t lipsa de fundament ]n sine, c`t este lipsa de orice sim\ire a necesit[\ii acestui fundament]n public, este suficien\a cu care oamenii no=tri cred =i sunt crezu\i c[au f[cut o fapt[atunci c`nd au produs sau tradus numai o form[ goal[ a str[inilor. Aceast[ *r[t[cire total[ a judec[\ii* este fenomenul cel mai ]nsemnat ]n situa\iunea noastr[ intelectual[, un fenomen a=a de grav, ]nc`t ne pare c[este datoria fiec[rei inteligen\e oneste de a-l studia, de a-l urm[ri de la prima sa ar[tare]n cultura rom`n[=i de a-l

denun\a pretutindenea spiritelor mai june, pentru ca acestea s[ ]n\eleag[=i s[primeasc[sarcina de a-l combate =i nimici f[r[nici o cru\are, dac[nu vor s[fie]n=i=i nimici\i sub greutatea lui.

La 1812, Petru Maior — pentru a nu pomeni compilarea de citate f[cut[de +incai f[r[nici o critic[— scrie istoria sa despre]nceputul rom`nilor ]n Dacia. }n tenden\a ce are de a dovedi c[ noi suntem descenden\i necorup\i ai romanilor, Maior sus\ine ]n paragraful al patrulea c[ dacii au fost cu totul extermina\i de romani, a=a ]nc`t nu s-a]nt`mplat nici o amestecare]ntre aceste dou[popoare. Pentru a proba o ipotez[a=a de nefireasc[, istoricul nostru se]ntemeiaz[pe un pasaj]ndoios din Eutrop =i pe un pasaj din Julian, c[rora le d[o interpretare imposibil[de admis cu mintea s[n[toas[, =i astfel]ncepe demonstrarea istoric[a romanit[\ii noastre cu o falsificare a istoriei.

La 1825 apare *Lexiconul de la Buda*, „rom`nesc-latinesc-unguresc-nem\esc“, care se ]ncearc[ s[ stabileasc[ prin deriv[ri de cuvinte c[ limba noastr[ este cea mai pur[ roman[ =i foarte pu\in amestecat[ cu cuvinte slavone. C`teva exemple vor ar[ta valoarea acestor deriv[ri:

> „Verbul nostru *g[sesc* se deriv[de la latinescul *consecuor*, substantivul *boier* de la *voglia*, i. e. *voluntas*, substantivul *ceas* de la *caedo, caesum, caesura, quia dies in 24 partes quasi caesuras est devisa*.“

Cu asemenea procedare]ncepe =tiin\a noastr[despre latinitatea cuvintelor rom`ne, =i primul pas se face prin o falsificare a etimologiei.

La 1840 se public[*Tentamen criticum in linguam romanicam*. Scris[ ]n latine=te, aceast[carte are scopul de a ar[ta str[inilor ce fel de limb[curat[este aceea care se vorbe=te de poporul rom`n, ]ns[ arat[ o limb[ care nu s-a vorbit =i nu se va vorbi niciodat[ ]n poporul rom`n. Acolo]nt`lnim forme gramaticale =i fraze ca cele urm[toare:

> „Aburiu =i abureru auditu, abébiu, abebimu, abeboru f[cutu, abiu, voliu fire cantatu; do invetiasses aleque, nu abi fire asi superstitiosu, que a fedu, do se et ascondé, do me et laudi cu gula la, quomu ari, asi secili etc., etc.“

+i, astfel, gramatica rom`n[ ]ncepe cu o falsificare a filologiei.

O repet[m: ceea ce surprinde =i]ntristeaz[ ]n aceste producte nu este eroarea lor]n sine, c[ci aceasta se explic[=i uneori se justific[

prin]mprejur[rile timpului, dar este eroarea judec[\ii noastre de ast[zi asupra lor, este lauda =i suficien\a cu care se privesc de inteligen\ele rom`ne ca adev[rate fapte de =tiin\[ valabil[, este orbirea de a nu vedea c[ zidirea na\ionalit[\ii rom`ne nu se poate a=eza pe un fundament]n mijlocul c[ruia zace neadev[rul.

Dac[str[inii =tiu ast[zi =i recunosc c[noi suntem de vi\[latin[, meritul este nu al nostru, ci al filologilor Dietz, Raynouard, Fuchs, Miclosich, Max Müller =i al\ii, care nu prin aluzii preten\ioase, ci prin legile solide ale =tiin\ei au dovedit latinitatea esen\ial[a limbii rom`ne. Iar c[r\i de natura *Tentamenului critic* =i a *Lexiconului de la Buda* nu puteau dec`t s[ ]mpiedice adev[rul, produc`nd ne]ncredere]n contra unei teze care avea trebuin\[de argumente a=a de gre=ite pentru a fi sus\inut[.

Direc\ia fals[o dat[croit[prin cele trei opere de la]nceputul culturii noastre moderne, inteligen\a rom`n[a]naintat cu u=urin\[pe calea deschis[, =i, cu acela=i neadev[r]nl[untru =i cu aceea=i preten\ie]n afar[, s-au imitat =i s-au falsificat toate formele civiliza\iunii moderne. }nainte de a avea partid politic, care s[simt[trebuin\a unui organ =i public iubitor de =tiin\[, care s[aib[nevoie de lectur[, noi am fundat jurnale politice =i reviste literare =i am falsificat =i dispre\uit jurnalistica. }nainte de a avea]nv[\[tori s[te=ti, am f[cut =coli prin sate, =i]nainte de a avea profesori capabili, am deschis gimnazii =i universit[\i =i am falsificat instruc\iunea public[. }nainte de a avea o cultur[crescut[peste marginile =colilor, am f[cut atenee rom`ne =i asocia\iuni de cultur[ =i am depreciat spiritul de societ[\i literare. }nainte de a avea o umbr[ m[car de activitate =tiin\ific[ original[, am f[cut Societatea academic[ rom`n[, cu sec\iunea filologic[, cu sec\iunea istorico-arheologic[=i cu sec\iunea =tiin\elor naturale, =i am falsificat ideea academiei. }nainte de a avea arti=ti trebuincio=i, am f[cut conservatorul de muzic[;]nainte de a avea un singur pictor de valoare, am f[cut =coala de bele-arte:]nainte de a avea o singur[pies[dramatic[de merit, am fundat teatrul na\ional — =i am depreciat =i falsificat toate aceste forme de cultur[.

}n aparen\[, dup[statistica formelor dinafar[, rom`nii posed[ast[zi aproape]ntreaga civilizare occidental[. Avem politic[=i =tiin\[, avem jurnale =i academii, avem =coli =i literatur[, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constitu\iune. Dar]n realitate toate acestea sunt produc\iuni moarte, preten\ii f[r[fundament, stafii f[r[trup, iluzii f[r[adev[r, =i astfel cultura claselor mai]nalte ale rom`nilor este nul[ =i f[r[ valoare, =i abisul ce ne desparte de poporul de jos devine din zi ]n zi mai ad`nc. Singura clas[real[la noi este \[ranul rom`n, =i realitatea lui este suferin\a, sub care suspin[ de fantasmagoriile claselor superioare. C[ci din sudoarea lui zilnic[ se scot mijloacele materiale pentru sus\inerea edificiului fictiv, ce-l numim cultur[ rom`n[, =i cu obolul cel din urm[ ]l silim s[ne pl[teasc[pictorii =i muzican\ii no=tri, academici[eni]i =i atenienii din Bucure=ti, premiile literare =i =tiin\ifice de pretutindenea, =i din recuno=tin\[cel pu\in nu-i producem nici o singur[lucrare care s[-i]nal\e inima =i s[-l fac[s[uite pentru un moment mizeria de toate zilele.

Ca s[mai tr[im]n modul acesta este cu neputin\[. Pl`ngerea poporului de jos =i ridicolul plebei de sus au ajuns la culme. Pe de alt[parte, prin]nlesnirea comunic[rilor, vine acum]ns[=i cultura occidental[la noi, fiindc[noi nu am =tiut s[mergem]naintea ei. Sub a ei lumin[biruitoare va deveni manifest tot artificiul =i toat[caricatura „civiliza\iunii“ noastre, =i formele de=erte cu care ne-am]ng`mfat p[n[ acum ]=i vor r[zbuna atr[g`nd cu l[comie fondul solid din inima str[in[.

Mai este oare timp de sc[pare? Mai este oare cu putin\[ca o energic[reac\iune s[se produc[ ]n capetele tinerimii rom`ne =i, odat[ cu dispre\ul neadev[rului de p`n[acum, s[de=tepte voin\a de a pune fundamentul adev[rat acolo unde se afl[ast[zi numai preten\ii iluzorii? Poate soarta ne va acorda timp pentru aceast[regenerare a spiritului public =i,]nainte de a l[sa s[se strecoare]n inim[nep[sarea de moarte, este]nc[de datoria fiec[rei inteligen\e ce vede pericolul de a se lupta p[n[ ]n ultimul moment]n contra lui.

O prim[gre=eal[, de care trebuie ast[zi ferit[tinerimea noastr[, este]ncurajarea bl`nd[a mediocrit[\ilor. Cea mai rea poezie, proza

cea mai lipsit[de idei, discursul cel mai de pe deasupra, toate sunt primite cu laud[, sau cel pu\in cu indulgen\[, sub cuv`nt c[„tot este ceva“ =i c[are s[devie mai bine. A=a zicem de 30 de ani =i]ncuraj[m la oameni nechema\i =i neale=i! Domnul X e proclamat poet mare, domnul Y — jurnalist eminent, domnul Z — b[rbat de stat european, =i rezultatul este c[de atunci]ncoace mergem tot mai r[u, c[poezia a disp[rut din societate, c[jurnalistica =i-a pierdut orice influen\[; iar c`t pentru politica rom`n[, fericite articolele literare, c[rora le este permis s[nu se ocupe de d`nsa!

De aci s[ ]nv[\[m marele adev[r c[mediocrit[\ile trebuiesc descurajate de la via\a public[a unui popor, =i cu c`t poporul este mai incult, cu at`t mai mult, fiindc[tocmai atunci sunt primejdioase. Ceea ce are valoare se arat[la prima sa]nf[\i=are]n meritul s[u =i nu are trebuin\[de indulgen\[, c[ci nu este bun numai pentru noi =i deocamdat[, ci pentru to\i =i pentru totdeauna.

Al doilea adev[r, =i cel mai]nsemnat, de care trebuie s[ne p[trundem, este acesta: forma f[r[fond nu numai c[nu aduce nici un folos, dar este de-a dreptul stric[cioas[, fiindc[nimice=te un mijloc puternic de cultur[. +i, prin urmare, vom zice: este mai bine s[nu facem o =coal[deloc dec`t s[ facem o =coal[ rea, mai bine s[ nu facem o pinacotec[ deloc dec`t s[o facem lipsit[de art[frumoas[; mai bine s[nu facem deloc statutele, organizarea, membrii onorari =i neonora\i ai unei asocia\iuni dec`t s[ le facem f[r[ ca spiritul propriu de asociare s[ se fi manifestat cu siguran\[ ]n persoanele ce o compun; mai bine s[ nu facem deloc academii, cu sec\iunile lor, cu =edin\ele solemne, cu discursurile de recep\iune, cu analele pentru elaborate dec`t s[le facem toate aceste f[r[maturitatea =tiin\ific[ce singur[le d[ra\iunea de a fi.

C[ci dac[facem altfel, atunci producem un =ir de forme ce sunt silite s[existe un timp mai mult sau mai pu\in lung f[r[fondul lor propriu. }ns[ ]n timpul]n care o academie e os`ndit[s[existe f[r[=tiin\[, o asocia\iune f[r[spirit de societate, o pinacotec[f[r[art[=i o =coal[f[r[instruc\iune bun[,]n acest timp formele se discrediteaz[

cu totul]n opinia public[=i]nt`rzie chiar fondul, ce, neat`rnat de ele, s-ar putea produce]n viitor =i care atunci s-ar sfii s[se]mbrace]n vestm`ntul lor dispre\uit.

}ntorc`ndu-ne de la aceste reflec\ii generale la punctul concret de unde am plecat, vedem c`t de u=or ne putem explica acum purtarea foaiei *Transilvania* =i a altor colege ale ei. *Transilvania* este cuprins[de ame\eala formelor de=erte, prin care se caracterizeaz[a=a-numita cultur[rom`n[ din ziua de ast[zi. Ea crede c[ ]nainteaz[ literatura c`nd]nmul\e=te cifra coalelor periodice]n literatura rom`n[; c[referatele despre asocia\iunea transilv[nean[, ce le public[=i din care se vede o lips[total[de activitate inteligent[, produc un folos, fiindc[sunt protocoale subscrise de un pre=edinte =i de un vicepre=edinte =i de un secretar; c[elucubra\iunile de gimnaziast ale dlui T. asupra economiei politice =i tr`mbi\[rile dlui P. asupra literaturii rom`ne cu „prestan\a“ ei =i asupra necesit[\ii unui panteon]n care s[figureze =i]nv[\a\ii rom`ni „care asud[ pe piscurile \epe=e ale filozofiei“ sunt fapte l[udabile de =tiin\[, fiindc[ s-au rostit ca discursuri solemne ]ntr-o adunare anual[ a asocia\iunii pentru cultura poporului rom`n. Ea se mir[cum de noi,]n anul 1868,]i cerem fond pentru aceste forme, cerem limb[bun[, ortografie, gramatic[pentru o foaie literar[, =i ne declar[c[nu are timp s[se ocupe de asemenea „bagatele“.

Cum am zis: noi]n\elegem =i ne explic[m aceast[purtare; dar tot a=a de bine]n\elegem datoria impus[junimii rom`ne de a o os`ndi =i de a p[r[si o dat[pentru totdeauna direc\ia acestor „antelupt[tori“ ai na\iunii.

C[ci f[r[cultur[poate]nc[tr[i un popor cu n[dejdea c[la momentul firesc al dezvolt[rii sale se va ivi =i aceast[form[binef[c[toare a vie\ii omene=ti; dar cu o cultur[fals[nu poate tr[i un popor, =i dac[st[ruie=te]n ea, atunci d[un exemplu mai mult pentru vechea lege a Istoriei: c[ ]n lupta]ntre civilizarea adev[rat[=i]ntre o na\iune rezistent[se nimice=te na\iunea, dar niciodat[adev[rul.

DIREC|IA NOU{ }N POEZIA +I PROZA ROM~N{

(1872)

CUPRINS

I

POEZIA

ALECSANDRI, EMINESCU, BODN{RESCU, MATILDA CUGLER, +ERB{NESCU, PETRINO

Sunt]ntreb[ri care]n starea normal[a unei societ[\i nu exist[, dar care, o dat[n[scute, se impun aten\iei tuturor =i cer neap[rat un r[spuns de la cei ce se g`ndesc la interesele publice.

Va avea Rom`nia un viitor? Se mai afl[ ]n poporul ei destul[ putere primitiv[ pentru a ridica =i a purta sarcina culturii? C[ci cultura e o sarcin[ care cere =i consum[ ne]ntrerupt puterile vitale ale unei na\iuni. Va putea s[ p[=easc[ ]n lucrare pa=nic[ pe aceea=i cale pe care civiliza\ia apusean[ a adus at`ta bine omenirii?

O parte a r[spunsului at`rn[ de la direc\ia spiritelor din societatea de ast[zi, direc\ie a c[rei manifestare este literatura ]n ]n\elesul cel mai larg al cuv`ntului.

Pe c`nd]n lumea noastr[politic[nelini=tea a ajuns la culme =i totul pare]ntunecat]n confuzia unor tendin\e lipsite de princip[iu], se dezvolt[, al[turea cu acele mi=c[ri nes[n[toase, o literatur[ ]nc[jun[=i,]n parte,]nc[nerecunoscut[, dar care, prin spiritul ei sigur =i solid, ne d[primul element de speran\[legitim[pentru viitor. Aceast[speran\[va deveni o realitate]n propor\ia]n care noua via\[, pe de o parte, se va]nt[ri]n cercul ei, iar pe de alta, va fi]n\eleas[=i primit[de societatea rom`n[, mai ales de juna genera\ie,]n mijlocul c[reia tr[im.

Starea literaturii noastre =i direc\ia spiritului public p[n[la 1867 le-am analizat]ntr-un =ir de critici anterioare =i le vom mai atinge]n decursul cercet[rilor de fa\[. Din criticile =tiin\ifice v[zusem falsitatea

=i preten\iile necoapte ale istoricilor, filologilor =i jurnali=tilor no=tri]n marea lor majoritate; din „critica poeziei“ ne]ncredin\asem despre lipsa de valoare a celor mai mul\i contemporani =i urma=i a lui Alecsandri =i Bolintineanu p[n[la acel an.

Din norocire, o reac\ie salutar[a spiritului nostru literar se constat[ ]n producerile ultimilor patru ani. Noua direc\ie,]n deosebire de cea veche =i c[zut[, se caracterizeaz[prin sim\[m`nt natural, prin adev[r, prin]n\elegerea ideilor ce omenirea]ntreag[le datore=te civiliza\iei apusene =i totodat[prin p[strarea =i chiar accentuarea elementului na\ional. Ne pare timpul venit de a atrage aten\ia public[asupra-i, =i]n paginile urm[toare ne]ncerc[m a arunca o scurt[privire asupra c`torva reprezentan\i ai acestui]nceput de sc[pare, ai acestei na=teri sau rena=teri literare. Valoarea lor nu este deopotriv[; sunt c`teva talente eminente]ntre ei, sunt multe talente inferioare, =i unii =i al\ii]ns[sunt pe calea natural[=i aspir[cu bun[-credin\[spre adev[r. Din acest punct de vedere, to\i]mpreun[merit[o aten\ie binevoitoare.

}n fruntea noii mi=c[ri e drept s[punem pe Vasile Alecsandri. Cap al poeziei noastre literare]n genera\ia trecut[, poetul *Doinelor* =i *L[cr[mioarelor*, culeg[torul c`ntecelor populare p[ruse a-=i fi terminat chemarea literar[. +i nici aten\ia publicului nu mai era]ndreptat[spre poezie; o agitare stearp[preocupa toate spiritele. Deodat[, dup[o lung[t[cere, din mijlocul iernii grele ce o petrecuse]n izolare la Mirce=ti, =i iernii mult mai grele ce o petrecea izolat]n literatura \[rii sale, poetul nostru re]nviat ne surprinse cu publicarea *Pastelurilor*.

}n fund, pe cer albastru,]n zarea dep[rtat[,
La r[s[rit, sub soare un negru punct s-arat[;
E cocost`rcul tainic]n lume c[l[tor,
Al prim[verii dulce, iubit prevestitor.

El vine, se]nal\[,]n cercuri line zboar[
+i repede ca g`ndul la cuibu-i se coboar[,
Iar copila=ii veseli, cu pieptul dezgolit,
Alerg s[rind]n cale-i =i-i zic: bine-ai sosit!

}n aer cioc`rlia, pe case r`ndunele,
Pe crengile p[durii un roi de p[s[rele
Cu lung[ciripire la soare se-nc[lzesc,
+i pe deasupra b[l\ii nag`\ii se-nv`rtesc.

Ah! iat[prim[vara cu s`nu-i de verdea\[!
}n lumei-i veselie, amor, sperare, via\[,
+i cerul =i p[m`ntul preschimb[s[rut[ri
Prin raze aurite =i vesele c`nt[ri!

Pastelurile[1] sunt un =ir de poezii, cele mai multe lirice, de regul[descrieri, c`teva idile, toate ]nsufle\ite de o sim\ire a=a de curat[ =i de puternic[ a naturii, scrise ]ntr-o limb[ a=a de frumoas[, ]nc`t au devenit f[r[comparare cea mai mare podoab[a poeziei lui Alecsandri, o podoab[a literaturii rom`ne]ndeob=te.

RODICA

Purt`nd cofi\a cu ap[rece
Pe ai s[i umeri albi, rotunjori,
Juna Rodic[voioas[trece
Pe l`ng[junii sem[n[tori.

Ei cu gr[bire]i sar]n cale
Zic`nd: „Rodico, floare de crin,
}n plin s[-\i mearg[vrerile tale,
Precum tu, drag[, ne ie=i cu plin!

P[n[la toamn[s-ajungi mireas[!
Calea s[-\i fie plin[de flori,
+i casa cas[=i masa mas[
+i s`nul leag[n de pruncu=ori!“

Ei zic =-o seam[n cu gr`u de var[,
Apoi cofi\a]ntreag-o beu;
Copila r`de =i-n cale-i zboar[,
Scutur`nd gr`ul din p[rul s[u.

Am citat dou[din ele, le-am putea cita pe toate; nic[ieri declama\ii politice, sim\iri me=te=ugite, extazieri =i disper[ri de ocazie, pretutindeni concep\ia natural[=i un aer r[coritor de putere =i s[n[tate sufleteasc[.

Cu totul osebit]n felul s[u, om al timpului modern, deocamdat[blazat]n cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, p[n[acum a=a de pu\in format]nc`t ne vine greu s[-l cit[m]ndat[dup[Alecsandri, dar,]n fine, poet, poet]n toat[

[1] Ap[rute]n *Convorbiri literare* de la 1868—1871.

puterea cuv`ntului, este dl Mihail Eminescu.[1] De la d-sa cunoa=tem mai multe poezii publicate ]n *Convorbiri literare*, care toate au particularit[\ile ar[tate mai sus, ]ns[ au =i farmecul limbajului (semnul celor ale=i), o concep\ie ]nalt[ =i, pe l`ng[aceste (lucru rar]ntre ai no=tri), iubirea =i]n\elegerea artei antice.

Ideal pierdut]n noaptea unei lumi ce nu mai este,
Lume ce g`ndea]n basme =i vorbea]n poezii,
O! te v[d, te-aud, te cuget, t`n[r[=i dulce veste,
Dintr-un cer cu alte stele, cu-alte raiuri, cu al\i zei.

Venere, marmur[cald[, ochi de piatr[ce sc`nteie,
Bra\ molatic ca g`ndirea unui]mp[rat poet,
Tu ai fost divinizarea frumuse\ii de femeie,
A femeii, ce =i ast[zi tot frumoas[o rev[d...

astfel]ncepe strania sa poezie *Venere =i Madon[*.

Ironia amar[care str[bate din pu\inele poezii ale r[posatului N. Nicoleanu este mult mai puternic[=i mai aprofundat[ ]n Eminescu.

Iar[noi? noi, epigonii,

]ntreab[el, dup[ce a c`ntat frumuse\ile poe\ilor anteriori,

sim\iri reci, harfe zdrobite,
Mici de zile, mari de patimi, inimi b[tr`ne, ur`te,
M[=ti r`z`nde puse bine pe-un caracter inimic:
Dumnezeul nostru: umbr[, patria noastr[: o fraz[,
}n noi totul e spoial[, totu-i lustru f[r[baz[;
Voi credea\i]n scrisul vostru, *noi nu credem]n nimic*!

+i de-aceea spusa voastr[era sf`nt[=i frumoas[,
C[ci de min\i era g`ndit[, c[ci din inimi era scoas[,
Inimi mari, tinere]nc[, de=i voi sunte\i b[tr`ni.
S-a]ntors ma=ina lumii: cu voi *viitorul* trece;

[1] Despre Eminescu, ajuns la culmea dezvolt[rii lui, vezi o cercetare mai]ntins[ ]n volumul din urm[al acestor *Critice*.

Noi suntem iar[=i *trecutul* f[r[inimi, trist =i rece,
Noi]n noi n-avem nimica, totu-i calp, totu-i str[in!

Reproducem,]n fine, din *Mortua est* ultimele strofe:

Dar poate... o! capu-mi pustiu cu furtune,
G`ndirile-mi rele sugrum cele bune,
C`nd sorii se sting =i c`nd stelele pic[,
}mi vine a crede c[*toate-s nimic[*.

Se poate ca bolta de sus s[se sparg[,
S[cad[nimicul cu noaptea lui larg[,
S[v[d cerul negru c[lumile-=i cerne
Ca pr[zi *trec[toare* a mor\ii *eterne*...

+-atunci, de-ai fi astfel... atunci]n vecie
Suflarea ta cald[ea n-o s[ ]nvie,
Atunci graiu-\i dulce]n veci este mut...
Atunci acest]nger n-a fost dec`t lut.

+i totu=i, \[r`n[frumoas[=i moart[,
De racla ta razim eu harfa mea spart[,
+i moartea ta n-o pl`ng, ci mai fericesc
O raz[fugit[din haos lumesc.

+-apoi cine =tie de este mai bine
A fi sau a nu fi; dar =tie orcine
C[ceea ce nu e nu simte dureri,
+i *multe* dureri-s, pu\ine pl[ceri.

A fi? Nebunie =i trist[=i goal[!
Urechea te minte =i ochiul te-n=eal[;
Ce-un secol ne zice, ceilal\i o deszic —
Dec`t un vis sarb[d, mai bine nimic.

V[d vise-ntrupate gonind dup[vise,
P[n' dau]n morminte ce-a=teapt[deschise,
+i nu =tiu g`ndirea-mi]n ce s[o sting:
S[r`d ca nebunii? S[ bl[stem? S[ pl`ng?

La ce? Oare *totul* nu e nebunie?
Au moartea ta,]nger, de ce fu s[fie?
Au e *sens*]n lume? Tu, chip z`mbitor,
Tr[it-ai anume ca astfel s[mori?

De e sens]ntr-asta, e-ntors =i ateu,
Pe palida-\i frunte nu-i scris Dumnezeu.

Ocazia la observ[ri critice nu lipse=te]n aceste poezii. *Venere =i Madon[* cuprinde o comparare confuz[. Femeia a fost divinizat[ ]n Venera antic[=i apoi (de Rafael)]n Madona. Tot a=a, poetul asupra unei fe\e „pal[de o bolnav[be\ie“ arunc[„v[lul alb de poezie“ =i o divinizeaz[. }ns[Madona nu este o idealizare a Venerei, nici Venera antic[o realitate brut[pe l`ng[Madona modern[, =i strofa

O, cum Rafael creat-a,

prin care poetul rezum[ ]nc[o dat[compararea, nu o l[mure=te mai bine, ci sl[be=te poezia prin repeti\ie. Original[=i plin[de efect,]ns[prea calculat[(*recherchée*, cum ar zice francezii) este tranzi\ia „Pl`ngi, copil[?...“

Epigonii cuprind o antitez[foarte exagerat[. Pentru a ar[ta micimea epigonilor, se]nal\[peste m[sur[poe\ii mai vechi, =i lauda ditirambic[a lui |ichindeal, d. e., =i a lui Heliade cu greu va putea]nc[lzi cititorii mai critici de ast[zi.

Cea mai bun[din cele trei poezii ale dlui Eminescu ne pare a fi cea din urm[, *Mortua est*, un progres sim\it]n precizia limbajului =i]n u=urin\a versific[rii.

Dar =i aici, ca]n celelalte, sunt gre=eli ce trebuiesc neap[rat]ndreptate.

Abuz de cuv`ntul *pal[*, care poate n-ar trebui uzat deloc, uneori g`ndiri =i expresii prea obi=nuite, multe rime rele.

Nu]n\elegem, nu putem primi aceast[neglijen\[a formei. Nep[-sarea publicului rom`n, care]n aceea=i linie cu adev[ra\ii poe\i pune =i pe T[utu =i pe Sion =i pe *tutti quanti*, =i, pe de alt[parte, precipitarea

]ntregii noastre activit[\i intelectuale, ce se vede produs[sub nelini=-tea unei amenin\[ri statornice, explic[, dar nu scuz[gre=eala ar[tat[.

Tocmai spre de=teptarea publicului rom`n din nep[sarea lui trebuie prezentate numai formele estetice cele mai curate, =i, ]n mijlocul agit[rilor politice =i sociale, arta este anume chemat[ a ne da un liman de ad[post. C`nd mi=carea, altfel trec[toare, a unei inimi pline de sim\iri vrea s[se]ntrupeze]n forma poeziei, ea, prin chiar aceasta, intr[ ]ntr-o lume unde timpul nu mai are]n\eles. Cea mai scump[ ]ngrijire pentru cur[\enia formei este atunci o datorie a poetului, ca astfel concep\ia lui s[r[m`n[o mo=tenire neatins[a genera\iilor viitoare. +i care poet,]n momentul adev[ratului entuziasm, nu ar trebui s[uite marginile actualit[\ii =i,]nc[lzit de raza unei]ncrederi adesea iluzorie, nu =i-ar]n[l\a aspirarea spre o nemurire omeneasc[?...

Era]ntr-o sear[lin[de mai din anul 1871; dar]n salonul unde se adunase at`ta mul\ime de oameni nu se observa frumuse\ea naturii ren[scute; pasiunile politice erau la ordinea zilei =i cu cea mai mare]ncordare se agitau]ntreb[rile momentului.[1] }n fundul acestei s[li, atins[ ]nc[de razele luminilor, se]n[l\a pe un piedestal]nchis o marmor[alb[, frumoas[imitare a unei statui antice; =i pe c`nd to\i oamenii erau cuprin=i de discu\iile lor politice,]n mijlocul cuvintelor aprinse, a gesticul[rilor vii =i a emo\iunii tuturor,]n confuzia acestei mi=c[ri \intite spre un singur punct din via\a real[— punct trec[tor, de o importan\[peste m[sur[ ]n prezent, de o nulitate f[r[m[sur[ ]n viitor — statuia alb[, cu sur`sul ei bl`nd, sta senin[deasupra haosului, forma ei trecea neatins[peste valurile timpului: p[strat[ ]n trecut, sigur[de viitor, ea]=i purta]naintea noastr[, cu o lini=te supranatural[, via\a-i etern[.

Da,]n lumea fericit[a artei, timpul nu mai are putere =i nu mai are]n\eles, =i cine,]n[l\at]n sfera ei, a =tiut s[pl[smuiasc[forma frumoas[, acela desigur — dar numai acela — a ajuns pe calea nemuririi.

---

[1] La Ia=i,]n casele lui „beizade“ Grigore Sturdza (acum seminar), care propunea membrilor partidului conservator adoptarea a=a-numitei „peti\ii de la Ia=i“, conceput[=i redactat[de el.

Cine a fost Tiberius? A fost]n realitate a=a tiran, a fost acea pild[de spaim[, precum tr[ie=te ast[zi]n con=tiin\a omenirii? Cine o mai poate hot[r]! }ns[figura lui a intrat astfel sub forma m[iestrit[a lui Tacitus, =i, pe c`nd actualitatea lui s-a cufundat ]n ]ntunericul istoriei, el e os`ndit la aspectul sub care ni l-a p[strat clasicul autor.

A fost lordul Granby, a fost duca de Grafton a=a de]njosi\i precum stau ast[zi]n memoria poporului? Cine se mai]ntreab[? Scrisorile lui Junius, cu forma lor str[lucit[=i nepieritoare, i-a stigmatizat pentru totdeauna. +i p[storul Goeze =i consiliarul Klotz mai exist[numai prin critica nimicitoare a lui Lessing — insecte efemere, p[strate]ntr-un chihlimbar mai trainic.

+i degeaba veni\i ast[zi =i voi, cei cu g`ndirile groase, cu forma incult[, cu stilul greoi, filologi, academici[eni], jurnali=ti, sau cum v[ mai numi\i; degeaba v[ ]ncerca\i s[ lovi\i cu at`ta patim[ ]n direc\ia cea nou[: voi n-ave\i form[, ziua de m`ine nu v[mai cunoa=te.

Al treilea poet despre care credem c[merit[s[ocupe aten\ia public[este dl Bodn[rescu. Dl Bodn[rescu s-a introdus]n literatura noastr[prin tragedia *Rienzi* (publicat[ ]n 1868), apoi au urmat *epigrame*, c`teva poezii lirice, *mici excursiuni*]n proz[etc. }naintea publicului celui mare aceste produceri par a fi trecut f[r[[o] apreciere dreapt[, poate f[r[nici o apreciere. Cu toate acestea, nu]ncape]ndoial[c[lucr[rile dlui Bodn[rescu sunt demne de studiat, de=i stilul d-sale, mai ales]n tragedia *Rienzi*, este prea greoi.

E drept s[nu uit[m c[greutatea limbii se explic[ ]n parte =i prin greutatea materiei. Alta e tragedia, alta e balada sau poezia liric[. }n aceasta din urm[vedem pe poetul nostru mult mai u=or =i]ndem`natic.

DE LA MARE

I

„Iat[-ne]n alt[lume!
Drag[luntre, stai la mal;
Voi s[cerc de-i pentru mine
Tu te leag[n[pe val.“

+i a=a am priponit-o
De-un \[ru= =i m-am tot dus
C`nd ]n dreapta, c`nd]n st`nga,
C`nd spre-amiaz[, c`nd spre-apus.

Dar n-am fost, ah! nici aicea
Fericit cu al meu dor,
“Mai departe, mai departe,
Drag[luntre, zbori u=or!“

II

C[l[tor pe-a lumii valuri,
De-i vedea]n calea ta
Luntre, v`sl[p[r[site,
A cui sunt nu]ntreba.

Un c`rma= avu =i ele
Unde-i azi, nu se mai =tie;
Valul greu c`nd le love=te,
Ele sun[a pustie.

}n\elegi tu, al meu suflet,
Glasul lor ce vrea s[zic[?
A pustiu gr[iesc cu valul,
A pustiu =i a nimic[.

Termin[m cit[rile din dl Bodn[rescu prin c`teva epigrame:

Mult iscusita spre geamul ferestrei]ncet]nclinat-a
Vesela fa\[z`mbind, drag]mi era s-o privesc.
}n\elep\e=te apoi a suflat =i ginga= pe sticl[
Cea\a din sufletul ei m`ndru, deprins cu senin,
+i a-nceput s[se joace, =terg`nd-o cu degetul ager,
Semne de farmec f[c`nd numai pe ici, pe colea;
Drepte erau pentru d`nsa,]ntoarse pe dos pentru mine;
Poate a scris te iubesc, eu am citit te-am[gesc.

Draga-mi e trist[, albastra-i privire]n lacrimi se stinge;
Fug]n gr[din[; viola stropit[cu rou[-i frumoas[.

Este f[narul lumina din zare, or lampa iubitei?
Ea m[a=teapt[, prin ochii ferestrei prive=te lumina-i;
Calea-mi de-a lungul =i v`ntul =i ploaia s-o sting[se-ncearc[,
}ns[zadarnic: cur`nd voi ajunge, Amor o va stinge.

Pe l`ng[ ace=ti poe\i ]nsemna\i prin ]n[l\imea ideilor =i, ]n parte, prin felurimea formelor poetice ce le-au introdus, ar fi nedrept s[ uit[m ]ncerc[rile altora mai noi, care, ]n sfera lor mai restr`ns[, ne prezint[o mi=care natural[, exprimat[ ]n limb[corect[, adese elegant[, totdeauna ferit[de]njosiri.

Pl[cerea noastr[— =i, poate, nu e exagerat s[zicem: un fel de recuno=tin\[pentru producerile literare ale drei Matilda Cugler (ast[zi dna Poni) =i ale dlui +erb[nescu — va fi cu at`t mai u=or de explicat cu c`t ne vom aminti mai mult mijlocul literar]n care le afl[m. Inten\ii politice, afect[ri sentimentale, limb[for\at[, expresii crude sunt]nc[la ordinea zilei pentru majoritatea scriitorilor no=tri de poezii, =i sper[m c[genera\ia viitoare]=i va explica cu greu cum cu o form[a=a de pu\in pl[cut[=i cu un bagaj a=a de u=or de idei au]ndr[znit at`\ia contemporani ai no=tri s[ se introduc[ ]n literatur[. S[ nu mai vorbim despre dnii Aricescu, T[utu, Hasdeu, Bolliac (Hasdeu =i Bolliac ca poe\i; ca ...¤ proza[tori] sunt, f[r[ contestare, dintre cei mai buni) etc. Despre ace=tia s-a vorbit destul ]n singura revist[ critic[ ce a avut-o Rom`nia,]n *Convorbiri literare*. Dar s[ne aducem aminte =i de al\ii, s[nu reprezent[m]nc[o dat[societatea]n care sunt sili\i s[tr[iasc[poe\ii no=tri cei adev[ra\i.

}n vremile noastre, pentru a cita *ex abrupto* c`teva exemple, dl Vulcan, redactorul *Familiei*[1], trece de poet, c`nd c`nt[:

Sum calic ca vai de mine
+i amar m[mai trudesc,
Totu=i f[r[de suspine
+i voios eu vie\uesc.

* * *

Nici d`nsa nu-i vro excep\iune,
Nu-i unic[-n genul seu;
Nici despre ea nu mai pot spune
C[-i fara de gre=eli, nu zeu!

Ce-i mai scump aci sub soare?
Libertatea-nc`nt[toare,
Imnul de eliberare,
C`ntul de triumful mare?
C[mai scump e=ti zeu,
}ngerelul meu.

* * *

Am avut o crengu=oar[
Ce mult a]ntinerit
Cu pl[cuta-i umbri=oar[— etc.

}n vremile noastre apar poe\i ca dl P[t[rl[geanu, care]n „orele de repaos“ (Bucure=ti, 1861) ne arat[„dorin\a“ d-sale:

[1] Ast[zi membru al Academiei Rom`ne. *Dignus erat intrare* (noti\a e de la 1872).

Nu-i nimic]n ast[lume
S[m[fac[fericit.
Nici averi, nici mare nume,
Nu e \inta ce-am dorit;
Ci dorin\a mea e toat[
S[-mi v[d \ara c-a-nflorit.

S[v[d legea-electoral[
C[odat[s-a l[rgit,
+i comisia central[
Din Foc=ani c[s-a urnit,
Curtea de casa\iune
etc., etc.

Dar, ce e drept, prefa\a dlui P[t[rl[geanu dezarmeaz[critica, rug`ndu-ne:

„S[fi\i indulgen\i, aduc`ndu-v[aminte c[smerita mea muz[se afl[ ]nc[ ]n fa=e.“

}n vremile noastre apar poe\i ca dl Petre Gr[di=teanu, care a scris:

O noapte pe ruinele T`rgovi=tei, sau umbra lui Mihai Viteazul, tablou]ntr-un act cu versuri (Bucure=ti, 1857), cu urm[toarea ar[tare de persoane:

„Umbra lui Mihai Viteazul,]nv[lit[ ]n lin\oliu =i purt`nd pe dedesubt costumul seu

Viorica
Marica } fete de \[rani g[tite de la hor[
Florica

Costache Ghimpeanu, june rom`n de 25 de ani, grav =i plin de scepticism, ]ncep`nd a se]ntoarce la credin\[prin sentimentul na\ionalit[\ii =i conving`ndu-se de puterea divin[numai la lupt[etc.“

}n scena I,]ntre cele trei \[rance se declam[o poezie liric[cu 63 (cite=te =aizeci =i trei) de strofe, d. e., ca aceste:

Dou[ ]mpreun[
Noi facil putem
De orice furtun[
S[ne ap[r[m.

S[cerc[m Unire,
Aci e speran\a,
C[ci]n desunire
Nu cunoa=tem via\a.

+i s[nu uit[m c[, dealtminteri, dl Petre Gr[di=teanu e un om de spirit.

}n vremile noastre dl Iustin Popfiu]=i]ntocme=te limba matern[ ]n rime ca aceste:

XII

DOMNI+OAREI CONSTANTI'A DUNCA[1]
(Camil'a D'albu)

Catra tine suna debil'a-mi cantare;
Va ajunge ore colo-n departare?!
Fiica Romei vechie! svava floriora!
Va petrunde ore bland'a-\i animiora?!...
Cand nal\ai la ceriuri santa rogatiune
Se-i cer indurarea pentru-a mea na\iune,
De aceste fiice densei i-am doritu,
Ruga mea fierbinte eca s-a-implinitu!
Nu te cunosc inca, scumpa floriora!
N-am privit eu inca faci'a-ti rumeniora,
Nece ale tale buze mititele,
Nece ochi-ti m`ndri, aste blande stele;
Peptulu mieu cel fraged totu= venereza
etc.

+i trebuie s[=ti\i c[dl Popfiu este preot, conrector al unui seminar clerical, b[rbat chemat s[fie cel pu\in serios]naintea publicului =i, dealtminteri, plin de zel pentru literatura na\iunii.

}n vremurile noastre dl dr. I. C. Dr[gescu, acela ce cu o rar[necuviin\[a adresat scrisorile publice c[tre generalul Türr =i dl Carp, tip[re=te *Amor =i patria* (Turin, 1870) =i acolo ne zice:

De unsprezece seculi romanul se o=te=te,
De-at`ta timp]l suge un crunt infam vampir:
Iar azi *tigrul* =i *ien'a* de nou se]nfr[\e=te,
Voind s[nimiceasc[pe acest popor martir.

Horia str`nge pe rom`ni,
Domnii fug ca ni=te c`ni.

---

[1] „Domni=oara Constantia Dunca petrece]n Paris, secer`nd prin operele sale scrise ]n limba francez[ despre romani =i educatiune aprecierea =i aplauzele inv[\a\ilor Franciei. Dup[ cum ]mi face ]ns'a-=i magulitoarea declaratiune, aceast[ poezie contribuie =i ea ]nc`tva, spre a o indemna s[ ]ntoarne la fra\ii s[i, in patria sa" *(nota dlui Popfiu)*.

DONI+OAREI ELENA P.

Copila gra\ioas[, e=ti tu o moritoare,
Ori e=ti un candid]nger din C`mpii Elizei?
Din rai c[zut[-aici o bel[, scump[flore,
Sunt soarele =i lun'a =i Venus fra\ii tei?

Venus, fratele drei Elena!

Populi, voi, care-n sclavie
Geme\i]nc[umili\i.
Pe altariul de fr[\ie
Pun`nd dreapta v[uni\i,
Tiranie ve\i strivi
C`nd uni\i ve ve\i o=ti.

C`t e=ti de bel[ =i-nc`nt[toare,
Z`n[gentil[, nemuritoare,
Pe pura-\i frunte por\i cu m`ndrie...

Sosit-a, popoli, ora... scula\i-v[din tin[
+i-n apa libert[\ii vestmintele sp[la\i,
Sub steagul independen\ei cu fruntea-v[senin[
Pe biblia iubirii jura\i c[ve\i fi fra\i.

„Pe pura-\i frunte por\i cu m`ndrie, c`nd uni\i v[ve\i o=ti, jura\i c[ve\i fi fra\i“, c`t de p[r[sit de to\i dumnezeii trebuie s[ fie cineva pentru a crede c[ asemenea \`stiitur[este limba poetic[!

+i s[nu uit[m prefa\a:

„*Cititorului salut!*

A= fi publicat toate]ncerc[rile mele poetice, le-a= fi ilustrat, dac[nu m[ ]mpiedicau circumstan\e nedependin\i de voin\a mea.

Poeziile cuprinse]n acest mic volum sunt o parte din visele mele, sunt copiii mei de aur.

}n ele am depus partea cea mai bun[din mine: anima =i con=tiin\a mea.“

Foarte bine! Dar nu s-ar putea ca „inima =i con=tiin\a“ acestui domn s[fie mai mult modeste =i mai pu\in cacofonice?

}n vremile noastre „junimea clerical[din Arad“]ndr[zne=te a publica un *Almanah pe 1859* cu poezii ca aceste (de dnii E. B. St[nescu, N. Cristian, M. Bota):

CATRA DEMOSELL’A S.P.

Eram in o sear[,
}ntr-o zi de var[,
C`nd me preumblam
Printr-o lunc[mare,
Pe malul unei
Ape curg[toare:
C`nd in *cea mai prima amoare*
Foarte melancholizam.
Cugetu-mi incepu s[zboare.
+i-n tine m-amorizam.
In amoarea *cea mai noua*
Ce e ca o prima roua
Pre cutarea *nou[frunz[*
Ce e ca o prim[raz[
Carea *mai]nt`iu o zere=te,*
Cel ce pe lume se ive=te,
Ce e ca o prim[leg[nare,
Dar tocmai ca un somn ultim mare;

=i cu faimosul *Foc al Lipovii*:

Juh! cum dete tresnet din cer!
Pocnind — durr, durr — se prade,
Fum a pucioas[d[in crier,
Vai! ce-i? Lip’a-n foc arde.
Pif, paf, puf, trosc cu pu=tile!
B[taia lui Dumnezeu!
Dur, bumb, =i cu bombe=tele,
L`ng[Mure= vaet reu!

}n vremile noastre, la Lugo=,]n a. 1861, dl „doctorand]n medicin[din Viena“ B. Petric, care]=i bate joc de almanahul precedent, public[:

POEZII NA|IONALE
ca
UNA MITUTICA FLAMURA
cu
Deviza sim\irilor sale na\ionale

+i-n aceast[flamur[cu sim\irile na\ionale ale dlui Petric ni se spune:

SALUTARE

(Cucoanelor rom`ne din *Lugo=iu*)

C`nd eram de voi departe
+i de voi numai prin carte
C`teodat[-n\elegeam
Cumc[sunte\i s[n[toase,
Tot fidele, tot voioase —
Eu tare m[bucuram.

Primi\i-m[dar bucuroase,
Fete de Lugo= frumoase,
+i s[nu v[fiu str[in,
S[-mi fi\i mie voioase,
Pl[cute, petrec[noase,
C[sum june de rom`n.
* * *
Tot voios sum eu pe lume,
De c`nd maica m-a f[cut;
Superat nime n-a spune
Vreodat' c[m-a v[zut.
C`nd am bani, pornesc pe strad[,
Fluier, c`nt ca =-un boier,
M[ar[t pe promenad[
Parc[sunt milioner.

C`nd n-am bani, iar nici c[-mi pas[,
Cu amicii ospetez,
Pre=edinte sum la mas[,
Fiindc-atunce eu contez.
Niren-Braten, Schweins-Cotlet,
Eu numai ce poruncesc,
Un Piff Wein =i omelet
Beu, m[n`nc, dar nu pl[tesc.

S[citim acum precuv`ntarea, care este interesant[ca tip caracteristic al celor mai multe de acest fel:

„}n onoarea si, c`t se poate zice d'in partea mea f[r[ v[t[marea modestiei, ]n folosul =i distrac\iunea publicului cititor, aduc =i eu pe altarul na\iunii ni=te floricele, sper`nd, ca to\i autorii, dac[nu complimente, cel pu\in bun[primire, pentru c[am cutezat ca un ziar nou, f[r[mult[esperien\[, a pune =i floricelele mele]n stratul comun a Na\iunei, care are acum litera\i demni de cel mai destins respect ce =i eu]l port]n mine; unde a gre=it mintea mea doar[ ]nc[nu destul poleit[dup[dorin\a cetitorilor, acolo fac apel la sim\irile mele dinlountru, la cugetul meu curat, care m[ ]ndeamn[a aduce =i eu mica ardere."

Ce are a face m`ncarea nepl[tit[a dlui doctorand Petric cu „stratul comun" al na\iunii?

}n vremile noastre *Revista contimporan[* (1 ianuarie 1874) public[o poezie a dlui Ciru Oeconomu, care sf`r=e=te cu urm[toarea strof[:

C`nta-voi, comb[te-voi cu furie nebun[,
}n m`na mea zdrobi-voi =i monstrul =i-ai lui pui,
+i dac-a mele c`nturi ave-vor o cunun[,
Veni-voi l-ale tale picioare s-o depui.

+-ai lui pui? C`nta-voi, comb[te-voi, zdrobi-voi, ave-voi? +i se mai ]ndoie=te dl Ciru Oeconomu dac[ ale sale c`nturi armonioase ave-vor o cunun[?

> Aci, scrut[nd abisul imens, f[r[hotare,
> Brav`nd exilul, moartea, d`nd suflet la frico=i,
> Sco\`nd dintr-a ta harp[ m`nii vizionare,
> Persecutai cu biciul tiranii scrofulo=i.

Tiranii scrofulo=i! Aceste versuri minunate le dedic[dl Ciru Oeconomu lui Victor Hugo =i le]ncepe cu modestul motto: *ed io anche son pittore.*

Ed io anche son pittore! +i adic[de ce nu, v[rog? Victor Hugo =i domnul Ciru Oeconomu! Dup[„tiranii scrofulo=i“ toate sunt cu putin\[.

Dar s[nu mai continu[m exemplele de acest fel! C`nd s-ar ivi izolate, c`nd ar forma excep\ia, cine =i-ar impune datoria de a le r[sfoi din literatura zilei! }ns[ele formeaz[ast[zi]nc[majoritatea literaturii noastre poetice, =i]n modul cum se produc ne par a fi simptomul unui r[u destul de]nsemnat pentru a merita o aten\ie serioas[.

Citatul domn Petru Gr[di=teanu era aproape copil c`nd =i-a publicat *Umbra lui Mihai Viteazul*; asemenea, *Almanacul* din Arad este lucrarea unor juni necop\i; =i dnii Vulcan =i Dr[gescu, dac[ este s[-i judec[m dup[ public[rile de p`n[acum, nu pot fi departe de aceast[v`rst[fericit[; =i poate autorii celor mai multe poezii ce primejduiesc citirea jurnalelor politice pe la noi se afl[ ]n acela=i caz.

C[ ]n acest timp al vie\ei lipsa de cugetare matur[=i o de=ert[ciune ne]nfr`nat[ ]mpinge pe at`\ia juni nechema\i =i neale=i a maltrata limba, tortur`nd-o ]n rime =i metruri imposibile, acesta este un fapt general, pentru care nu avem nici un motiv s[ credem c[ junii rom`ni s[fie mai m[rgini\i sau mai de=er\i dec`t junii altor popoare ]nzestrate cu o literatur[. Dar ce nu se va ]nt`lni la nici un popor cult =i ce se petrece numai la noi este necuviin\a cu care asemenea „p[cate ale tinere\ii“ — cum ar fi zis r[posatul C. Negruzzi — se public[, se impun]n literatur[=i se primesc de o parte a publicului drept poezie; incorigibila suficien\[ce o p[streaz[autorii lor =i]ncrederea]n care se sus\in c[au f[cut o fapt[meritorie pentru literatura \[rii lor c`nd au sustras at`tea coale de h`rtie de la o destina\ie mai fireasc[.

Altundeva societatea este destul de bine organizat[pentru a se garanta]n contra unor asemenea abnormit[\i; respectul pentru public, respectul]n care au =tiut s[se \ie jurnalele =i curajoasa veghere a unei critici neobosite formeaz[la suprafa\a vie\ii intelectuale o p[tur[destul de puternic[pentru a ap[sa =i men\ine]n]ntunericul ce li se cuvine acele producte stric[cioase. La noi]ns[ele se r[zl[\esc]n toat[voia =i amenin\[a falsifica judecata publicului =i a]neca lucr[rile cele bune. O sum[de tineri se molipsesc de epidemia literar[,]=i p[r[sesc studiile regulate =i se]nc`nt[ cu laurii ieftini ai publicit[\ii de o zi, =i le este a=a de ]nsemnat num[rul, ]nc`t ast[zi]=i fac unii altora un ecou destul de tare pentru a se]n=ela]ntreolalt[asupra meritului producerilor lor. Lucrul a ajuns p[n[acolo,]nc`t cine din tinerii no=tri este numai incapabil r[m`ne scriitor pe la tribunale =i prin poli\ii, dar cine, pe l`ng[incapacitate, adaug[arogan\a devine „om de litere“, jurnalist, poet =i,]ndat[ce cu o limb[=i cu o ortografie deplorabil[=tie s[rimeze libertate cu dreptate, colegii s[i se gr[besc s[-i deschid[„cu fericire coloanele“ d-lor, s[-l patenteze drept literat =i „antelupt[tor al culturii na\ionale“.

De aci]nainte timpul =i activitatea acestor neferici\i se pierde cu producerea de maculatur[literar[, =i o parte a timpului =i activit[\ii genera\iei june se pierde cu citirea acestei maculaturi.

Aci e r[ul; din acest punct de vedere, partea nes[n[toas[ ]n mi=carea literaturii rom`ne merit[s[fie observat[, =i poate cititorul nep[rtinitor nu va g[si de prisos dac[vom mai releva =i procedarea uniform[, tipicul dup[care acei scriitori exploateaz[aten\ia tinerimii =i profaneaz[una din cele mai frumoase aspira\ii ale ei.

Drapelul sub care se introduc aceste de=erta\iuni personale =i crudit[\i estetice este totdeauna Na\iunea =i Libertatea, =i, astfel, dou[idei din cele mai]nalte au ajuns a fi scara pe care, c[lc`nd-o ]n picioare, se urc[ oamenii cei mai lipsi\i de orice merit. +i atunci numai vezi pe dl Dr[gescu f[c`nd din cacofoniile sale un omagiu „libert[\ii =i nedependin\ei“, pe dl Petric produc`nd ]njosirile sale „ca una mitutica flamura cu deviza sim\irilor na\ionale“, pe dl P[t[rl[geanu sco\`ndu-=i muza din fa=[pentru a o depune pe altarul na\iunii; =i apoi vin]n

precuv`nt[rile d-lor, care sunt totdeauna lipsite de demnitate, sau prea smerite, sau prea arogante (=i nu =tii ce este mai arogant; arogan\a sau smerenia), =i ne explic[ce mare iubire pentru patrie i-a f[cut s[ne]nzestreze literatura cu pre\iosul nume al d-lor! +i foile noastre publice, *Familia, Telegraful, Plebeul, Poporul, Secolul, Armonia* =i cum le mai cheam[, salut[cu entuziasm pe „confratele“ cel nou =i, continu`nd mistificarea mai departe, ]ndr[znesc a identifica na\iunea rom`n[cu aceste anomalii ale ei =i strig[c[se atac[rom`nismul ]ndat[ ce se atac[ aceste r[t[ciri boln[vicioase ale literaturii rom`ne.

Cine cunoa=te calibrul unor asemenea poe\i =i jurnali=ti nu se mir[de purtarea lor, o g[se=te natural[=i — la drept vorbind — indiferent[. Nu ar fi]ns[natural c`nd publicul rom`n ar continua s[-i]ncurajeze crez`nd c[ astfel ]ncurajeaz[ literatura; =i, pe de alt[ parte, ar ]nceta de a fi indiferent ]ndat[ ce am privi la ]nr`urirea ce o poate avea asupra tinerimii noastre.

De aceea]mpotrivirea energic[ ]n contra direc\iei false ar[tate]n aceste r`nduri ne va p[rea totdeauna o datorie literar[, =i ]ncercarea de a pune o stavil[ ]n contra ei, at`t prin criticarea producerilor rele, c`t =i prin relevarea scrierilor mai bune, =i de a produce un fel de presiune ]ndestul[toare a opiniei publice ]n contr[-i, va trebui s[ fie repetat[, f[r[ obosire =i cu puteri unite, p[n[ c`nd va izbuti — presupun`nd c[va izbuti vreodat[.

Este dar o parte mai fericit[a aceleia=i datorii literare dac[de la privirea rim[rilor citate mai sus trecem, printr-un contrast cam violent, la reamintirea lucr[rilor acelora care,]n]ncerc[rile lor, fie c`t de restr`nse]n privin\a sferei de idei]n care se mi=c[, arat[o natur[mai aleas[, sim\iri simple, dar neafectate, =i produc]n cititor acea impresie senin[, care este adev[rata binefacere a artelor frumoase. Din num[rul lor ne-am propus s[vorbim despre d-ra Cugler =i dnii +erb[nescu =i Petrino.

Poeziile drei Matilda Cugler (mai t`rziu d-na Burl[[1]) sunt publicate]n *Convorbiri literare* =i]navu\esc multe numere ale acestei reviste de

[1] Ast[zi dna Poni.

la prima ei ivire. Ne cerem voie a reaminti cititorilor c`teva din cele mai caracteristice.

Ai pl`ns =i tu odat[?
Eu, z[u, nu pot s[cred.
Ah! lacrimi las[urme
Ce ani]ntregi se v[d.

Un ochi care odat[
A pl`ns de dor =i chin,
M[crede, nu degrab[
Se face iar senin.

Un ce f[r[de nume
R[m`ne-n el ascuns —
Dar ochii t[i sunt limpezi:
Nu pot s[cred c-ai pl`ns.

* * *

Floarea-n c`mp c`nd ve=teje=te
Alta-n locu-i]nflore=te.
Dar]n pieptul omenesc
Florile c`nd vestejesc
Cade roua]nzadar —
Alte-n loc nu mai r[sar.

* * *

El a venit spre mine
+i m`na mi-a luat.
+i-n ochii lui atuncea
Ad`nc am c[utat.
Dar ce-am v[zut]n d`n=ii,
Ah! nime n-a afla,
C[ci toat-a mea durere
+i dorul meu era.

Ceea ce va fi atras pe cititorii acestor poezii lirice este elegan\a limbajului lor =i, poate, sinceritatea sim\irii. Un merit deosebit este precizia cu care sunt compuse =i care le fere=te de lungile repeti\ii ale aceleia=i idei, ce, dealtminteri, se]nt`lnesc ]n at`tea poezii ale literaturii noastre. Pe de alt[parte, nu este de t[g[duit c[din poeziile drei Cugler apare o]nr`urire predomnitoare a lui Heine =i a lui Lenau; dar, ]n fine, avem cel pu\in a face cu ]nr`urirea lui Heine =i a lui Lenau.

}ntre cele mai pl[cute produceri ale literaturii rom`ne sunt =i vor r[m`nea poeziile dlui +erb[nescu. De la cele dint`i]ncerc[ri ale dlui Bolintineanu, care se deosebeau prin aceea=i]nsu=ire, nu cunoa=tem poezii a c[ror limb[s[fi produs auzului aceea=i pl[cere ca poeziile citatului autor. }ntr-o literatur[unde limba poetic[este deja format[, meritul aparent al unei versifica\ii elegante consist[adesea numai]n reproducerea credincioas[a formelor de stil obi=nuite de autorii recunoscu\i, =i]n Fran\a =i]n Germania se g[sesc rar poe\i]ncep[tori

ale c[ror versuri s[fie mai mult dec`t o imitare palid[ a lui Musset =i a lui Heine. La noi, ]ns[, unde ]n toate ramurile literare stilul caut[ ]nc[ s[ se formeze =i este ]nc[ foarte crud, farmecul limbii ]ntr-o poezie r[m`ne un merit adev[rat =i primitiv.

LACRIMA

Ah!]n ochiul t[u cel negru ca o noapte f[r[lun[
Eu o lacrim-am z[rit,
+i pe geana ta cea brun[,
Lunec`nd, ea s-a oprit.

Ce-nsemna, copil[jun[ca =i o sim\ire nou[,
Acel ud m[rg[ritar,
Acel gr[unte de rou[,
Semnul dorului amar?

Lacrima-i o poezie ce se scrie]n t[cere
La tulpina unui dor;
B[tr`n, lacrima-i durere,
June, lacrima-i amor.

Tu, ce jun[e=ti ca raza ce]n faptul zilei luce,
Nu-mi mai spune al t[u dor;
Lacrima din ochiu-\i dulce
E un ginga= tr[d[tor.

* * *

Un nor vine s[-mi ascunz[
A vie\ii mele stea...
V`ntul tremur[ ]n frunz[,
+-amoru-n inima mea!
Negrul nor, iat[, p[=e=te
C[tr-a vie\ii mele stea.

V`ntu-n frunz[greu muge=te,
+-amoru-n inima mea!
Norul du=man cre=te, cre=te
+-acopere draga-mi stea...
Frunza-n v`nt se risipe=te,
Moare-n dor inima mea!

}n anul 1870 s-a publicat la Cern[u\i *Lumine =i umbre*, o culegere din poeziile dlui Petrino. Printre multe prea de jos, despre care credem c[ar fi fost mai bine s[r[m`n[ nepublicate, ]nt`lnim =i c`teva poezii

adev[rate; mai ales din „florile de morm`nt“ vorbe=te o sim\ire ad`nc[=i bine exprimat[. Vreo dou[exemple:

C[te iubesc, c[te iubesc,
+tiu to\i ce-n cale m[-nt`lnesc,
+tiu cei ce m-au v[zut pl`ng`nd
+i cei ce m-au v[zut r`z`nd.
C[ci r`sul ca =i pl`nsul meu
Nasc numai din cuv`ntul t[u,
+i r`sul lumea mi-l impune,
C`nd pl`nsu-mi despre tine spune,
}nc`t to\i cei ce au iubit
+i de amor au suferit,
Ei =tiu, de-abia ce m[z[resc:
C[te iubesc, c[te iubesc!

* * *

Pe furi= d[-mi o guri\[,
Jur c[nime nu va =ti;
F`lf[ind a ta rochi\[
Nime n-o va auzi.
De va fi u=a]nchis[,
Pe fereastr[vei s[ri;
Dragostea c`nd e decis[,
Ea intrare-=i va g[si.
}ntr-o tain[a pus cerul
Tot ce-i mai dumnezeiesc;
Fericirea =i misterul
}n amor se]nfr[\esc.
Steaua care nu se vede
Nu-nceteaz[a fi stea;
Omul]n zeire crede,
Crede, f[r' de-a o vedea.
C[ci ce-i tainic pentru lume
Este mult mai r[pitor;
S[rutarea f[r' de nume
Poart[numele — *amor.*
Pe furi= dar orice bine
De pe buza-\i a= sorbi,
S[-nchizi ochii l`ng[mine,
+i-atunci, tain[tot va fi.

Ne-a p[rut]ns[c[triste\ea pentru nefericirea de care ne spune poetul c[a fost lovit prin moartea so\iei sale este o coard[prea]ntrebuin\at[, a=a]nc`t se apropie de monotonie. Observarea noastr[va avea mai mult[putere dac[o vom]nso\i de sfatul ce-l d[Goethe poe\ilor tineri: „}ntreba\i-v[la orice poezie dac[cuprinde o sim\ire ce a\i avut-o]n adev[r]n via\a voastr[, =i dac[aceast[sim\ire *v-a]naintat]ntru ceva*. Nu sunte\i]nainta\i dac[nu face\i dec`t a jeli o iubit[ ce a\i pierdut-o prin desp[r\ire, necredin\[ sau moarte. Aceasta nu e niciodat[ bine, oric`t de mult talent a\i jertfi pentru asemenea poezii. |ine\i-v[de progresul vie\ii =i examina\i-v[c`nd se ive=te prilejul: atunci se vede ]ndat[ dac[ ave\i via\[, =i mai t`rziu, dac[a\i avut-o.“

}n privin\a limbii, am]nsemnat c`teva cuvinte ce nu ne par]ng[duite]n poezii serioase (*electrizat[*, *constatat[* etc.), mai multe expresii]njosite:

CUPRINS

}nsf`rsit, azi]nc[-o dat[
C[lc[-n tine-al meu picior,
Bucovin[adorat[etc.,

abuz de cuv`ntul *zb`rcit* =i,]n fine,]ntrebuin\area multor eliziuni gre=ite (*zidur'le, valur'le* etc.).

}n alt[privin\[, suntem sili\i a protesta contra exager[rilor boln[vicioase ale fanteziei dlui Petrino. O poezie ca aceasta:

}n morm`nt, ah, mult e rece,
Mult e trist =i-ngrozitor!
Dar din via\a care trece,
Acolo trebuie s[plece
Or=icare muritor!
Pe guri\a ce odat[
De iubire]nfocat[
Mii de s[rut[ri primea
Suge-un vierme hrana sa.
Deci mi-e groaz[c`nd g`ndesc
C[ ]n s`nul p[m`ntesc
Inimile putrezesc,

nu este de publicat. Arta e senin[, trebuie s[r[m`ie senin[ chiar c`nd exprim[disperarea; =i o disperare ce nu se poate dezlipi de cuget[ri a=a de]ntunecate e semnul unei mari nefericiri private, dar nu ocazia unei concep\ii poetice. S[nu uit[m antichitatea binecuv`ntat[! Moartea, care, dup[sim\ul corupt al simboliz[rii cre=tine, se]nf[\i=eaz[de moderni sub forma unui schelet hidos, era]n fantezia greac[=i roman[un geniu frumos, cu facla]ntoars[.

II

PROZA

ODOBESCU, STRAT, SLAVICI, A. XENOPOL, BURL{, V~RGOLICI, I. NEGRUZZI, PANU, LAMBRIOR, P. P. CARP, T. ROSETTI

A fi regizorul unui teatru trebuie s[fie un lucru foarte pl[cut. Te]ncrezi]n conven\ia t[cut[ ]ncheiat[ ]ntre tine =i public — din partea ta de a-l am[gi, din partea lui de a se l[sa s[fie am[git — =i conduci cu m`na sigur[iluzia spectatorilor. }\i trebuie un rege, arunci pe umerii unui actor o manta cusut[cu codi\e de iepure alb,]i pui o coroan[

pe cap =i un sceptru]n m`n[, =i iluzia este gata. Vreai un ministru, iai alt actor, ]i co=i pe frac o stea de decora\ie ]n locul inimii =i-l pui s[ fac[ gesturi cam ]n\epenite. Se cer doctori, magistra\i, academici[eni], profesori (se ]n\elege: ]n comedii), ia c`\iva figuran\i, le pui o peruc[mare pe cap =i ochelari pe nas,]i]mbraci]n talare negre,]n fracuri cusute cu verde sau]n fracuri descusute, =i \i-ai]ndeplinit scopul.

Cu vremea, spun cei ce cunosc meseria, regizorul ajunge s[fie foarte p[truns de]nsemn[tatea lui =i crede c[el este cauza de c[petenie pentru succesul unei piese. }nsu=i cuprinsul =i spiritul piesei]i pare lucru de a doua m`n[ — pentru d`nsul orice dram[nu e dec`t un balet.

Regizorul este de r`s cu aceast[ ]nchipuire a lui. Dar c`nd o parte mare a unei societ[\i ar]mp[rt[=i acest ridicol, =i]nc[ ]n]ntreb[rile cele mai reale ale vie\ii publice?

}ntreab[pe cineva de progresul culturii literare =i artistice la noi:]\i va cita cifrele din statistic[, at`tea =coli de „bele-arte“, at`tea conservatorii de muzic[, at`tea ziare, at`tea „expozi\ii ale arti=tilor]n via\[“ etc. Dar dac[este o \ar[menit[s[duc[*ad absurdum* concluziile obi=nuite ale statisticii, este a noastr[. Mai toate acele cifre nu sunt interesante dec`t prin curajul de a fi a=ezate]n rubricile unde le vedem, =i nou[zecimi din „progresul“ nostru se]ntemeiaz[pe delictul prev[zut de art. 208 al codicelui penal, care pedepse=te uzurparea de titluri ce nu se cuvin. Singura realitate]n toate aceste o au tablele cu inscrip\iile cele pompoase, pe care publicul are uneori naivitatea de a le lua]n serios.

De aci se explic[starea cea hazlie a opiniei publice]n Rom`nia.

Pentru ce dl X este]nv[\at? Pentru c[e profesor la Universitate. O stare mai s[n[toas[ar cere ca acest domn s[fie profesor la Universitate numai fiindc[este]nv[\at. C[ci dac[nu este]nv[\at, atunci forma goal[a]nf[\i=[rii sale publice nu-l]nal\[, ci-l face mai]nt`i de r`s =i apoi primejdios.

Pentru ce dl Y este om politic? Fiindc[e redactorul a c`torva coli de h`rtie ce se public[ ]n intervaluri regulate. O stare mai solid[ar cere ca numai aceia s[publice ziare care sunt oameni politici.

+i a=a mai departe.

Opinia ce o vedem astfel predomin`nd ]n judecarea lucrurilor ]n fiin\[ o ]nt`lnim, fire=te, =i]n privin\a lucrurilor de]nfiin\at. Ne lipse=te activitatea =tiin\ific[, cercet[ri originale]n toate ramurile =tiin\ei sau nu exist[deloc, sau sunt prea pu\ine =i prea pu\in]ndestul[toare. Dar]ndeplinirea acestei lipse nu se poate improviza sau lua]n]ntrepriz[de comisii guvernamentale; din contr[, toate mijloacele de care dispunem trebuiesc deocamdat[concentrate la un]nv[\[m`nt mai elementar; =coale mai multe =i mai bune, profesori din ce ]n ce mai pu\in ignoran\i, ]ncetul cu ]ncetul gustul =tiin\ei de=teptat ]n tinerime, =i apoi speran\a c[ peste c`teva genera\ii va]ncepe =i o mic[activitate =tiin\ific[original[ ]n mijlocul nostru. Nu a=a au g`ndit „antelupt[torii“ no=tri de progres grabnic, na\ionali=tii zelo=i cu privilegiul exclusiv al focului patriotic: ]ntr-o diminea\[ guvernul a decretat =i promulgat ]n *Monitorul oficial* cultura Rom`niei prin Societatea Academic[din Bucure=ti, a patentat 21 de]nv[\a\i,]mp[r\i\i]n 3 categorii: categoria istoricilor, categoria filologilor =i categoria fizici[eni]lor. Dar cei mai mul\i membri ai acestui]nalt institut se \in de o a patra categorie, pe care polite\ea ne opre=te s[o numim.

Nu avem activitate literar[=i — lucru caracteristic — romane =i nuvele nu se scriu deloc, toate se traduc. Chiar poeziile p[reau a fi disp[rut, Alecsandri era izolat, proza]n cea mai deplorabil[stare. Cu]ncetul, se va schimba =i aceasta; =i mai]nt`i ceva lini=te politic[, dac[ ne o va ]ng[dui soarta; apoi ]ndreptare material[, cu aceasta, dup[ c`teva genera\ii, =i de=teptarea gustului pentru produceri estetice. Vor veni atunci oameni care s[simt[puternic =i s[-=i exprime frumos ceea ce au sim\it =i al\ii care s[g`ndeasc[ bine =i s[-=i exprime simplu ceea ce au g`ndit.

Nu a=a crede majoritatea publicului nostru; un reprezentant al ei,]ntr-un discurs \inut sub aplauzele Asocia\iunii transilvane pentru cultura poporului rom`n, a cerut de urgen\[ o istorie a literaturii rom`ne, *Panteonul*,]n care s[se venereze deja eroii spiritului nostru, =i, pe de alt[parte, cu o]nc`nt[toare consonan\[de idei, guvernul

rom`n a recunoscut gravitatea trebuin\ei =i, pe c`nd cele mai multe sate nu au de unde s[ ]nve\e a citi =i a scrie, a deschis la Universitate catedra de istoria literaturii rom`ne.

To\i cunoa=tem importan\a teatrului pentru un popor, to\i =tim, asemenea, c[ne lipse=te acest element de cultur[. Vom traduce dar dramele eminente din alte literaturi, vom]ncuraja]nceputurile noastre cele bune, dac[le avem, vom descuraja pe cele rele =i ne vom interesa, la timp oportun, de a forma actori adev[ra\i... zeci =i zeci de ani vor trece]nainte de a se putea compune o singur[trup[de actori care s[merite acest nume. Dar de la Pesta ne-a venit o provocare m[rea\[, subscris[de b[rba\i celebri,]nsufle\it[prin adun[ri numeroase, condus[de un comitet al na\iunii: este vorba de a str`nge banii pentru ca mai ]nt`i de toate s[zidim casele teatrului. De aci]ncolo, lucrurile vor merge repede =i bine: zidurile s[le avem, dramele vor veni.[1]

---

[1] *Familia* din Pesta public[(1872)]n contra celor zise mai sus urm[toarea rectificare:

„Trebuie s[protest[m]n contra acestor =ire din urm[. Nu existe nici o provocare a comitetului pentru fond de teatru prin care acesta ar fi f[cut apel d-a contribui ca mai nainte de toate s[zidim casele teatrului. Astfel de provocare nici s-a putut face, c[ci scopul societ[\ii este numai de a crea un fond, „din care cu timpul s[fie posibil]nfiin\area unui teatru na\ional rom`n“ (§ 1 din Statute). Va s[ zic[, este vorba numai d-a aduna bani. Cum se va ]nfiin\a apoi cu timpul acel teatru: forma-se-va ]nt`i un repertoriu =i o trup[de actori =i apoi zidi-se-va un teatru, =i unde? — sunt chestiuni la care va r[spunde acea adunare general[care (§ 21) se va convoca anume spre acest scop atunci c`nd vor fi bani.“

Familia,]n aceast[rectificare, ne citeaz[§ 1 =i 21 din statutele societ[\ii constituite cu scop de a]nfiin\a „un fond pentru teatrul na\ional rom`n“. Dar critica noastr[ a avut ]n vedere ideea ]ncep[toare =i a citat „provocarea“ Comitetului, adic[ „apelul c[tr[ publicul rom`n“, f[cut la Pesta]n 7 aprilie 1870 din partea dlui „Pre=edinte“ dr. Iosif Hodo=, a dlui „secretar“ Iosif Vulcan =i a dlor membri ai „comitetului“, V. Babe=, P. Mihalyi =i A. Mocioni. }n acest apel se public[„programul preparativ la]nfiin\area unui fond pentru teatru na\ional rom`n“, votat de „inteligen\a rom`n[din Buda-Pesta“, =i se zice]ntre altele:

„Nu este aici vorba despre posibilitatea unei realiz[ri grabnice, pentru care =i alte na\iuni au avut trebuin\[de mai mul\i ani, ci scopul =i inten\iunea noastr[este numai de a]nfiin\a cu]ncetul un fond, din care mai t`rziu na\iunea s[ poat[ ]n[l\a un templu al Thaliei rom`ne“.

}n contrastul ar[tat p[n[aci se cuprinde cea mai l[murit[explicare a direc\iei noi]n osebire de cea veche. Direc\ia veche a b[rba\ilor no=tri publici este mai mult]ndreptat[spre formele dinafar[; direc\ia nou[=i jun[caut[mai]nt`i de toate fundamentul dinl[untru =i, unde nu-l are =i p`n[c`nd]nc[nu-l are, dispre\uie=te forma dinafar[ca neadev[rat[=i nedemn[.

Nedeprin=i cu metafore poetice]n programe pentru str`ngere de bani, noi am crezut c[ „templul Thaliei rom`ne“ are s[fie]n adev[r un edificiu pentru teatru.

Dac[ ]ns[, precum ne observ[*Familia*, acel templu nu vrea s[zic[numaidec`t un templu, ci poate ]nsemna =i un repertoriu =i o trup[ de actori, =i dac[ aceast[ interpretare este autentic[ (?), atunci, mul\umindu-i pentru observarea f[cut[, ne gr[bim a rectifica interpretarea noastr[ =i, p[str`nd cu toate acestea critica]n]n\elesul ei propriu, schimb[m propozi\ia citat[ ]n urm[torul mod:

„Dar de la Pesta ne-a venit o provocare m[rea\[, subscris[de b[rba\i celebri,]nsufle\it[prin adun[ri numeroase, condus[de un comitet al na\iunii; este vorba c[mai]nt`i de toate s[ alc[tuim o societate, s[-i alegem comitete, s[-i facem statute =i s[ str`ngem banii pentru]nfiin\area unui fond teatral. De aci]ncolo lucrurile vor merge repede =i bine: societatea, comitetul, statutele, poate =i banii]i vom avea, dramele vor veni.“

C[ci ceea ce ne lipse=te mai]nt`i de toate sunt dramele; acestea ]ns[ nu se ]nfiin\eaz[ nici prin comitete, nici prin statute, nici prin bani, =i cu teatrul din Ungaria are s[ se ]nt`mple]n mic ceea ce s-a]nt`mplat cu Societatea Academic[ din Bucure=ti ]n mai mare. Acolo era vorba s[ se ]nal\e un „templu“ al Minervei rom`ne: Zappa a dat banii, guvernul a numit membrii, Universitatea a dat localul, lipse=te numai Minerva.

Dar ce e de f[cut? A=a sunt zei\ele antice, cam toate capricioase; =i, dintre toate, cele mai capricioase se zice c[sunt tocmai Minerva =i Thalia.

La aceast[not[, scris[ ]n 1874, e interesant s[ad[og[m o]n=tiin\are despre soarta acelui „fond de teatru“ dup[vreo 16 ani.]n *Tribuna* de la 7 sept. 1889, g[sim urm[toarea coresponden\[din Banat:

„Societatea pentru adunarea unui fond, din care ar fi s[construim =i s[ ]ntre\inem un teatru rom`nesc dincoace de Carpa\i, ]=i \ine ]n fiecare an regulat adunarea general[. Rezultatul este c`nd mai bun, c`nd mai slab, dup[ ]mprejur[ri. De mai mul\i ani ]ncoace, primirea ce se face societ[\ii nu se prea poate numai din cele mai ]nsufle\ite. Toat[ reu=ita adun[rilor generale se m[rgine=te la partea a=a-numit[ social[: banchet, bal, c`te o produc\iune teatral[, excursiuni etc.

S[o spunem curat]n public ceea ce mereu ne-o spunem unul altuia: *Nu ne putem]nsufle\i pentru o idee care deocamdat[ni se pare nerealizabil[.*

Dup[aceast[explicare introductiv[ne vom]ncerca s[urm[rim mai de aproape aspir[rile celei din urm[, =i fiindc[vorbim aici de literatur[[]n] proz[, vom]mp[r\i cercetarea noastr[, dup[cele dou[specii ale ei,]n cercetarea =tiin\ific[=i]n cea estetic[sau cel pu\in stilistic[. Reproduceri din chiar operele autorilor, precum le-am f[cut]n studiul asupra poeziei, nu pot avea loc aici:]ntinderea lucr[rilor []n] proz[se]mpotrive=te la aceasta. Trebuie s[ne m[rginim a cita numai titlul scrierilor =i a scoate la iveal[elementele comune care le]mpreuneaz[ ]n una =i aceea=i direc\ie.

A

Ca reprezentan\i ai direc\iei noi]n privin\a =tiin\ific[privim pe dnii A. Odobescu (*Cercet[ri arheologice*, diserta\ii publicate]n *Revista rom`n[*, 1861: despre c`ntecele poporane, poe\ii V[c[re=ti, satira roman[etc.), Strat (*Economia politic[*, 1870), Slavici, Burla, Xenopol, P. P. Carp, V`rgolici, Panu, Lambrior, T. Rosetti (scrierile acestor din urm[publicate]n *Convorbiri literare*).

Caracterizarea acestor autori s[o]ncepem]ns[cu o rezerv[, f[r[de care observ[rile noastre ar p[rea exagerate. Nici una din scrierile citate, privite din punctul de vedere al =tiin\ei generale, nu este de

---

Ast[zi, c`nd avem at`tea neajunsuri de]nl[turat, at`tea institu\iuni de folos practic urgent de]ntre\inut =i de creat, mi se pare o gre=eal[economic[, o idee eronat[ca s[aducem jertfe materiale pentru o institu\iune,]n sine foarte m[rea\[, dar de care]nc[mul\i ani putem =i trebuie s[ne lipsim.

Fiindc[nu se poate ca publicului mereu s[-i ceri, f[r[a-i da oric`t de pu\in ]n schimb, mai anii trecu\i s-a hot[r`t a se da din venitul capitalului un premiu pentru vreo pies[teatral[sau a se premia cutare societate de diletan\i. Iat[o idee practic[, potrivit[de a mai]nc[lzi inimile pentru fondul teatral. Dar la idee a r[mas. }n public n-a mai transpirat nimic despre realizare. Noi a=a =tim, c[statutele sunt astfel de nenorocit compuse c[nu permit nici cea mai mic[abatere de la marea idee de a zidi un teatru. Astfel, nu ne r[m`ne dec`t]n fiecare an a da, mereu a da =i a trimite parale acolo de unde nu este]ntoarcerea."

Cum r[m`ne cu vechea rectificare a *Familiei*?

vreo]nsemn[tate extraordinar[: nici o crea\ie nou[, nici o suflare de acea puternic[originalitate, care de pe]n[l\imea culturii secolului]mpreuneaz[elementele date spre o nou[combinare sau afl[ ]n intui\ie primitiv[un adev[r p`n[ atunci nep[truns de ]n\elegerea omeneasc[; nimic din toate aceste nu se afl[ ]n scrierile rom`ne de p`n-acum, =i nici nu se poate afla deocamdat[. C[ci o dezvoltare a=a de ]nalt[ a lucr[rii =tiin\ifice presupune alte p[turi de cultur[ din trecut, prin care s[ i se fi format p[m`ntul roditor pentru hrana =i cre=terea ei.

Dnii Obodescu, Lambrior, Strat =i ceilal\i sunt dar reprezentan\i ai literaturii noastre =tiin\ifice numai]n marginile restr`nse]n care o asemenea activitate a fost cu putin\[pe treapta de cultur[pe care ne afl[m. Dar]n aceste margini, scrierile lor,]n deosebire de celelalte analoage din literatura noastr[, se razim[pe fundamente solide =i sunt]nsemnate prin dou[ ]nsu=iri bune ale autorilor: cuno=tin\a ce au despre starea =tiin\ei de ast[zi]n privin\a materiei de care se ocup[=i sinceritatea cu care spun rezultatul cercet[rilor lor.

C[ci la noi, care suntem vecini cu o cultur[superioar[, orice]ntrebare de =tiin\[este mai]nt`i de toate o ]ntrebare de con=tiin\[, =i con=tiin\a ne impune aici dou[ datorii: ]nt`i, s[studiem materia despre care scriem,]ntr-at`t, ]nc`t nici unul din principiile fundamentale la care a ajuns Europa cult[s[nu ne fi r[mas ascuns, a=adar, s[ne afl[m la nivelul culturii]n acea privin\[sau, cu o expresie francez[, s[fim]n *curentul* ei. Citi\i diserta\ia dlui Obodescu despre c`ntecele poporane, sau articolele filologice ale dlui Burla, sau criticile dlui Carp etc., ]ndat[ ve\i sim\i siguran\a fundamentului pe care autorul ]=i ridic[ cl[direa sa, fie c`t de mic[, =i folosul ce-l pute\i trage din citirea unei lucr[ri care rezum[ ]n sine rezultatul progresului =tiin\ei]n acea materie. +i acest folos este mare chiar atunci c`nd opinia autorului este gre=it[; c[ci =i ]n acest caz ea are l`ng[sine propriul s[u corectiv, ar[t`nd izvoarele de unde a provenit.

A doua datorie de con=tiin\[este: s[avem destul[iubire de adev[r pentru a spune cu sinceritate ceea ce am aflat,]n bine sau]n r[u. Introducerea dlui Strat la *Economia politic[*, studiul dlui Slavici asupra

maghiarilor, al dlui T. Rosetti]n contra lipsei noastre de progres real, criticile dlui Panu]n contra p[r\ilor fantastice din istoria, dealtminteri interesant[, a dlui Hasdeu etc. ne dau asemenea exemple de sinceritate =i nep[rtinire =i ne fac impresia mul\[mitoare a unei fapte oneste =i b[rb[te=ti.

Cele dou[ ]nsu=iri despre care vorbir[m acum se g[sesc]n mii de c[r\i germane, engleze=ti =i franceze, sunt chiar regula autorilor =tiin\ifici]n \[rile Europei culte. La noi,]ns[, sunt excep\ie, =i o excep\ie a=a de rar[,]nc`t ele singure au fost ]n stare a marca o adev[rat[ direc\ie nou[, ]n opozi\ie cu cea obi=nuit[ p[n[ acum. Meritul autorilor de care ne ocup[m este dar cu at`t mai mare cu c`t ei ]=i p[streaz[ acele ]nsu=iri ]n mijlocul unei vie\i publice ]n care cel dint`i titlu pentru preten\ii exorbitante pare a fi lipsa de cuno=tin\[de cauz[, =i cea dint`i misiune, am[girea opiniei publice.

Aceast[calificare a vie\ii noastre de p`n[ acum nu este exagerat[, to\i cei cu experien\[ =i cu bun[-credin\[ o recunosc, =i dac[ ]n r`ndurile urm[toare ne]ncerc[m s[mai aducem un =ir de dovezi pentru a o]nt[ri, o facem din]ncrederea c[prin chiar aceasta se va]n\elege cu at`t mai l[murit ]n ce consist[ ]nsemn[tatea direc\iei celei noi, ca una ce s-a produs mai ]nt`i din trebuin\[instinctiv[de a ne sc[pa de pe pov`rni=ul pe care ne-au l[sat antelupt[torii cei vechi.

Tinerimea de ast[zi, de la care at`rn[ ]ndreptarea]n viitor, trebuie s[ ]n\eleag[odat[unde este adev[rul =i unde este eroarea]n aceast[lupt[de idei;]naintea ei trebuie dar sus\inut =i terminat acel proces de cur[\ire;]naintea ei trebuie dovedit[acuzarea ce am adus-o =i contra celor mai mul\i din publici=tii no=tri literari =i =tiin\ifici, acuzarea lipsei de con=tiin\[, at`t ]n privirea cuno=tin\ei de cauz[, c`t =i]n privirea voin\ei de a spune adev[rul]n chestiile de care se ocup[. Vom reveni dar la dovedirea acuz[rii lor, sper[m c[vor face o impresie destul de ad`nc[asupra oric[rei inteligen\e nestricate.

}ncepem cu acele grade de ne=tiin\[care, prin m[rimea lor fa\[cu datoria pozi\iei =i cu preten\ia autorului, constituie o adev[rat[lips[de con=tiin\[. Nu vom vorbi de acel]nalt func\ionar al Ministerului Instruc\iunii Publice care propunea reforma metodelor]nv[\[-

m`ntului primar =i care, auzind de la noi numele de Pestalozzi, ne ]ntreba cine este (V. Alexandrescu-Urechia, director general la 1865). Nici de acel director de gimnaziu (Petrescu, la Ia=i) care, la provocarea ministerului de a face o program[ pentru ]nv[\[m`ntul clasic, aduna din cataloage nume de autori latini =i propunea prin adres[oficial[studierea poemei lui Ovid, *Ars amandi*, pentru clasa a V-a gimnazial[. Vom cita numai exemple a c[ror controlare s[fie destul de u=oar[pentru a se putea face de oricine va voi.

Cel dint`i exemplu]l g[sim iar[=i]n *Societatea Academic[din Bucure=ti*.[1]

Aceast[academie a =tiin\elor, pe l`ng[ alte misiuni, se crede, mai ]nt`i de toate, menit[a stabili =i promulga regulile pentru limba =i scrierea rom`n[=i a sus\ine unitatea na\ional[ ]n aceast[privin\[. Dup[opinia noastr[, acea]ncredere este iluzorie. Dar s[zicem c[este]ntemeiat[. Ce fac atunci membrii Academiei pentru a corespunde misiunii ce]n=ii =i-o atribuiesc? }ntreb[rile li[ngv]istice =i ortografice se hot[r[sc]n acel areopag al =tiin\ei prin votare: se ridic[m`na pentru sau contra unei propuneri, =i majoritatea p[rerilor hot[r[=te. E dar lucru firesc s[ ne ]ntreb[m dac[ majoritatea e competent[ pentru aceast[ hot[r`re. To\i membrii votan\i ai Academiei s-au pus oare s[studieze li[ngv]istica? Sunt „]n curentul“ ideilor europene]n aceast[privin\[? Bopp, Diez, Renan, Max Müller etc. le sunt familiari? Pentru cei ce cunosc membrii =i lucr[rile Societ[\ii Academice r[spunsul este ne]ndoios. O minoritate de speciali=ti se afl[acolo, marea majoritate voteaz[f[r[a-=i da osteneala ca s[-=i dob`ndeasc[=tiin\a trebuincioas[pentru votul ce-l dau =i pentru locul ce-l ocup[.

[1] Cititorul nu ne va lua]n nume de r[u dac[ne ocup[m a=a des de acest institut: c[ci majoritatea membrilor s[i se compune tocmai din antelupt[torii cei mai recunoscu\i ai no=tri, iar rangul ce-l ocup[ ]n ochii mul\imii a atras aten\ia publicului asupra lucrurilor lui, =i astfel critica noastr[,]ndrept`ndu-se]n contra unui obiect mai cunoscut, oarecum]n contra unui model de cristalizare neregulat[, va cuprinde mai sigur]n sine elementele pentru judecarea chestiei. }n fine, s[nu uit[m c[*Gazeta Transilvaniei* (6 aug. 1869) a=teapt[de la Societatea Academic[„cu mare sete urzirea grande\ei romane antice“.

Chemarea natural[a acestei Academii era de a aduna tezaurul limbii rom`ne, a=a cum a vorbit-o =i cum o vorbe=te poporul ]n toate provinciile locuite de rom`ni — lucrare foarte]nsemnat[, pentru care numirea membrilor din deosebite \[ri era nemeritat[=i pe care membrii]n=ii, cu bun[plecare =i silin\[, ar fi putut-o]ndeplini. }n locul acestei simple lucr[ri de culegere credincioas[, academici[eni]i =i-au arogat autoritatea de a pronun\a cum ar trebui s[fie limba =i scrierea =i au]nceput a tortura ortografia =i cuv`ntarea, d`nd sentin\e]n privin\a fonetismului =i-a etimologismului,]n privin\a „corup\iunii eufonice“ =i radicalismului]n derivare. Dar dac[majoritatea membrilor Academiei era]n stare s[fac[serviciul modest,]ns[foarte important, al unor culeg[tori de cuvinte, le lipse=te orice competen\[de a se pronun\a]n materii controversate ale =tiin\ei filologice =i de a prescrie na\iunii lor cum s[vorbeasc[=i cum s[scrie,]n contra uzului comun, =i dac[totu=i]n asemenea chestii]=i ridic[m`inile pentru *da* sau *nu*, dovedesc lips[ de con=tiin\[. Ce s[ ne mir[m de cei obscuri, c`nd]nsu=i dl Cipariu, dealtminteri un reprezentant eminent al etimologismului]ntre rom`ni, r[spunz`nd]n *Archivul* s[u filologic la ni=te obiec\ii li[ngv]istice ce-i f[cusem]n Academie, afirm[c[nu cunoa=te scrierile li[ngv]istice ale lui Max Müller =i, dup[at`ta timp, nu c[utase]nc[s[le cunoasc[. Dac[dl Cipariu — iat[tot ce putem r[spunde la aceasta — nu cunoa=te pe Max Müller, paguba nu este a lui Max Müller.[1]

---

[1] Autorul acestor *Critice*, numit membru al Societ[\ii Academice Rom`ne ]nc[ din anul ]nfiin\[rii (1867), luase parte la discu\iile ortografice =i li[ngv]istice din primele sesiuni. V[z`nd]ns[direc\ia etimologic[ce majoritatea membrilor de atunci c[uta s[impuie vorbirii =i scrierii rom`ne, =i-a dat formal demisia =i a r[mas mult[ vreme str[in de lucr[rile academice, nevoind s[ ia nici o r[spundere pentru ]nstr[inarea limbii culte de limba poporului, dup[ modelul gramaticii Cipariu =i a dic\ionarului Laurian-Massimu. Peste vreo 10 ani, dup[ reconstituirea Academiei Rom`ne prin legea de la 29 martie 1879, noua delega\iune a invitat pe vechiul membru s[reintre]n Academie, deoarece membrii acestei institu\ii, fiind numi\i =i ale=i „pe via\[“, nu pot demisiona =i dealtminteri]nl[turarea nepotrivitului etimologism devenea acum posibil[, precum s-a =i]nt`mplat.

Un alt academic ian¤, dl Bari\, vorbind]n Transilvania (15 aprilie 1872) despre dic\ionarul =i glosarul Societ[\ii Academice Rom`ne, adaog[ c`teva observ[ri la adresa *Columnei lui Traian* =i a *Convorbirilor literare*. Extragem pe cele din urm[:

„Oamenii serio=i n-au aflat demne de aten\iunea lor criticile ie=ite]n Ia=i, care presupun c[filologii rom`ni, dac[ voiesc a studia, vorbi =i scrie bine limba rom`neasc[, au s[ ]nve\e mai]nt`i de toate limbile Asiei, antice =i moderne, s[c[l[toreasc[p[n[pe sub muntele Himalaya, precum fac unii litera\i maghiari,]n interesul limbii lor, =i numai dup[aceea s[se apuce de gramatic[=i de dic\ionar. Limba elin[are expresiunea *Morosophos*, care]n limba noastr[=i]n alte limbi mai mult analitice dec`t sintetice nu se poate traduce cu o singur[ expresiune. Nu ar fi vreun lucru pl[cut c`nd unii litera\i de ai no=tri ar da rom`nilor ocaziune de a se folosi de aceast[expresiune]n limba lor. Acela care voie=te s[critice cu bun rezultat pentru limba =i literatura noastr[, trebuie s[lase orice juc[rie la o parte, s[se =i fereasc[de orice pedanterie.“

Aceast[critic[pare a fi]ndreptat[ ]n contra articolelor dlui Burla, care, ar[t`nd erorile filologice ale dlui Cipariu, dovede=te prin chiar acest exemplu importan\a neap[rat[ a studiului sanscrit pentru filologia modern[. Acum ce vrea dl Bari\? D-sa g[se=te nimerit la *filologii* care vor s[ *studieze* limba lor s[ *nu* ]nve\e limba sanscrit[? +i g[se=te lucru de r`s c`nd dl Burla pretinde c[, dup[starea =tiin\ei li[ngv]istice de ast[zi, aflarea legilor varia\iei, analogiei =i eufoniei unei limbi este cu neputin\[f[r[studiul filologiei comparate? Dar dl Bari\ pe ce studii se]ntemeiaz[pentru a sus\inea aceasta]n contra dlui Burla? De unde]=i scoate autoritatea de a nega valoarea neap[rat[a studiului sanscrit? }n Europa cult[de ast[zi nu exist[un singur filolog care s[ ]ndr[zneasc[a se numi astfel =i a se ocupa de legile vreunei limbi c`nd nu posed[acel studiu comparativ, =i opozi\ia ce dl academic[ian] o face]n contra filologiei moderne este o dovad[mai mult... pentru ceea ce voim s[dovedim cu aceste exemple.

Dar s[cit[m un alt caz, dintr-o sfer[cu totul deosebit[. Este obicei cunoscut al guvernelor noastre de a se ocupa de lucr[ri de prisos, ne]ngrijind de cele trebuincioase. Nu ne vom mira dar v[z`nd =i pe

actuala administra\ie a instruc\iunii publice b`ntuit[ de grijile ortografiei =i limbii rom`ne, care nu sunt de competen\a ei. Dar ce este de mirat e modul cum a]ncercat s[se u=ureze de aceste griji. Uit`nd c[ Societatea Academic[ a publicat o dat[ regulile ortografice ale limbii, sau nevoind a le \inea ]n seam[, consiliul permanent al instr. publice, cu ministrul ]n frunte, public[ un nou regulament pentru ]ndreptarea limbii =i scrierii rom`ne. Acest act literar este n[scut]n =edin\a consiliului de la 28 octombrie 1871 =i se caracterizeaz[,]n ortografia =i spiritul lui, prin urm[toarea cita\ie:

„Avênd in vedere diversitatea orthographielor que se observ[ ]n limba scris[=i typ[rit[inqu`t nu numai fie-quare carte, ci =i fie-quare individ ’=i are ortographia sa particular[;

Consider`nd greutatea que intimpin[ din aquést[ confusiune at`t scolari, qu`t =i chiar publicul maturu, neav`nd o regul[de quare s[se \in[;

Consiliulu permaninte, sub pre=edin\a dlui Ministru al cultelor =i instruc\iunii publice, in dorin\a de a face s[dispar[aquésta anarchie orthographic[=i ajjunge la o uniformitate]n modulu de a scrie =i a ceti etc., etc., decide:

Modificarea unoru forme ale ḑicerilor

Substantivele derivate de a treia declina\iune latine facu nominativulu in limba rom`n[qua ablativulu in cea latin[, precum: p*rofessore, revisore, pontifice, carnifice* =.c.l.

Adiectivele participiale, derivate de la a 2-a =i a 3-a conjugare latin[, facu dup[regula precedinte, nominativulu qua ablativulu latinu: dar dup[analogie se scriu =i se pronun\[*inte* prequum: *presinte, absinte, putinte, existinte, dependinte, descendinte* =.c.l. Asemenea se scriu =i se pronun\[=i substantivele formate din acele adiective participiale, prequm: *presin\[, absin\[, existin\[* =.c.l. Aceste regule orthographice se vor introduce in scoale in mod obligatoriu, at`t in c[r\ile didactice =i in ocupa\iunile scripturistice ale scolarilor, qu[t =i]n corespondin\a corpului didacticu cu autorit[\ile instruc\iunii publice, =i vor servi de norm[general[.“

Preten\ia regulamentului este dar de a hot[r]]ntreb[rile controversate ale limbii =i ortografiei rom`ne pe cale administrativ[ =i de a impune hot[r`rea sa tuturor =colarilor =i profesorilor filologi, a c[ror chemare este]n parte de a sus\inea tocmai acea controvers[=tiin\ific[.

Subscri=i sunt ministrul Chr. Tell, membrii consiliului A. Orescu, Aaron Florian, G. Zalomit, A. Marin =i D. Petrescu. Cine sunt ace=ti domni? Dl Christache Tell e general, dl Orescu arhitect, dl Aaron istoric, dl Zalomit profesor de filozofie (pentru a nu zice filozof), dl Marin fizic =i dl Petrescu matematic. Nici unul din dumnealor nu este li[ngv]ist. Dar atunci de unde]=i aroag[dreptul de a impune opiniile d-lor nemistuite asupra scrierii =i limbii ca regule obligatorii =colilor rom`ne? Cum! generalul Tell, arhitectul Orescu, fizicul Marin =i ceilal\i vor s[ ordone filologilor Laurianu, Massimu, Circa, Burla, Lambrior etc., profesori speciali=ti ]n aceast[ materie, ca s[-=i p[r[seasc[ scrierea lor de p`n-acum =i s[primeasc[pe aceea a consiliului permanent? Nem\ii au un proverb de batjocur[: cui i-a dat Dumnezeu un post, i-a dat =i mintea trebuincioas[pentru el. Nu cumva domnii de la consiliu au luat acest proverb]n serios?

Trecem acum la o alt[ordine de idei. A nu cunoa=te lucrul de care vorbe=ti este un grad mic de gre=al[ ]n comparare cu deprinderea de a ascunde adev[rul, de a r[sp`ndi cu inten\ie =tiri false =i de a nu le rectifica niciodat[. Acesta ]ns[ este vi\iul caracteristic al publicit[\ii, ]n special al jurnalisticii rom`ne, =i de aceea presa noastr[, cu rare excep\ii, de=i to\i „antelupt[torii“ contribuiesc la conducerea ei, a ajuns a-=i pierde din valoare =i a devenit un obiect de dezgust pentru mul\i oameni cu minte.

Un exemplu destul de tare — =i cu el]ncepem dovedirea acuz[rii — este strig[tul de „cosmopolitism!“, prin care, de c`\iva ani ]ncoace, presa rom`n[, nu cea de r`nd, s-a obi=nuit s[ combat[ juna direc\ie din Ia=i. Atacul s-a ]ncercat ]nt`i]ntr-un discurs solemn rostit la 1869]n Societatea Academic[din Bucure=ti de c[tre dl Bari\, care, cu claritatea =i mai ales sinceritatea limbajului, pentru care este renumit, s-a pronun\at]n contra direc\iei noastre „cosmopolite“. Dl Misail, *par nobile fratrum*, l-a secundat]ndat[pe calea jurnalistic[, aplic`ndu-ne cu acea ocazie toat[elegan\a stilului d-sale.

De aici]ncolo *Columna lui Traian, Trompeta Carpa\ilor, Federa\iunea, Uniunea liberal[, Revista contimporan[* s-au gr[bit care de care

a-=i pune cunoscuta ging[=ie =i bun[-cuviin\[a limbajului dlor]n serviciul sfintei cruciade]n contra cosmopolitismului, pe care jurnalul *Prahova*]l nume=te]n ultimul r`nd o „immondicitate“.

Foarte bine! P[cat numai c[tot strig[tul acesta e o mistificare a opiniei publice. Adev[rul este c[poate]n Rom`nia]ntreag[, dar desigur cel pu\in]n „Junimea“ din Ia=i, nu exist[cosmopolitism, dac[sub acesta se]n\elege frumoasa utopie de a c[uta fericirea omenirii]ntr-o constituire comun[a ei cu negarea individualit[\ii na\ionale.[1] Nici un singur articol din *Convorbirile literare*]n genere, nici o singur[propozi\ie scris[sau pronun\at[de mine]ndeosebi nu sus\ine cosmopolitismul; at`t eu, c`t =i ceilal\i membri ai „Junimii“ din Ia=i suntem partizani ai ideii na\ionalit[\ii =i ne-am pronun\at totdeauna]n acest]n\eles.

Iat[o declarare foarte l[murit[, pe care o dovedim]ndat[.

}ncep`nd istorice=te, prima atingere a acestei]ntreb[ri din partea vreunuia din noi s-a f[cut]n 1864,]n una din prelec\iile publice populare ce le \ineam]n sala Universit[\ii din Ia=i (vezi *Convorbiri literare* de la 1 martie 1867). Era prelec\ia a zecea din acel an, \inut[de mine asupra temei *individualitatea poporului =i cosmopolitismul*. |inta acestei prelegeri fusese de a ne pronun\a pentru individualitate =i]n contra cosmopolitismului.

}n anul 1866, av`nd trebuin\[ pentru lucr[rile societ[\ii „Junimea“ de a ne l[muri asupra ortografiei rom`ne, am scris =i publicat studiul *Despre scrierea limbii rom`ne*. Cuvintele puse]n fruntea acestei c[r\i sunt urm[toarele:

„Secolul XIX se va numi]n istorie cu drept cuv`nt secolul na\ionalit[\ilor. }n el s-a l[murit =i se realizeaz[ ideea c[ popoarele sunt chemate a se consolida ]n cercuri etnografice, specializ`ndu-=i fiecare misiunea istoric[dup[propria sa natur[.

[1] +i]n acest]n\eles s-a f[cut critica]n contra noastr[, dup[cum probeaz[urm[toarele cuvinte delicate din sus-citatul discurs al dlui Bari\: „}n zilele noastre a]nceput a se forma o =coal[a=a-numit[a cosmopoli\ilor, care-=i bat joc de ideea na\ionalit[\ii, pe care nici c[o pricep deloc“ (*Analele Societ. Acad. Rom.*, II, pag. 65).

Noi suntem de vi\[latin[— iat[punctul de plecare al civiliza\iunii noastre, iat[adev[rul ce este menit a deveni cel mai important]n ziua]n care pentru toate sferele dezvolt[rii noastre vom =ti a-i trage consecin\ele practice.“

}n *Convorbiri literare* de la 15 iulie 1867 public[dl Al. Xenopol diserta\ia sa despre cultura na\ional[care]ncepe cu cuvintele:

„Trebuie bine s[ne]nsemn[m noi, rom`nii, c[ orice progres pe calea civiliza\iunii nu are pentru noi o adev[rat[ valoare dec`t]ntruc`t influen\eaz[asupra na\ionalit[\ii noastre. Cosmopolitismul nu e pentru noi.“

}n fine, tot]n *Convorbiri literare* au ap[rut articolele noastre]n contra germaniz[rii limbii rom`ne din partea jurnalelor de peste Carpa\i, care se]ncheie cu urm[toarele cuvinte:

„Termin[m aceste observ[ri asupra germanismelor, provoc`nd juna genera\iune de autori rom`ni din Austria s[p[r[seasc[direc\ia urmat[p[n[acum de jurnalele lor. }n mijlocul luptelor de na\ionalitate, ce]n imperiul austriac se agit[mai mult dec`t oriunde, compatrio\ii no=tri de peste Carpa\i au]ndoita datorie de a p[stra cu scump[tate spiritul distinctiv al limbii materne =i de a nu-l falsifica cu elemente str[ine. C[ci o cauz[na\ional[ap[rat[cu o limb[stricat[este pe terenul literar o cauz[pierdur[.“

Tocmai aceast[ap[rare a elementului na\ional]n limb[ ]n contra germaniz[rii dlor Bari\, Babe=, Roman, Vulcan etc. a fost punctul de plecare al polemicii]ntre noi, =i dnii Bari\ =i Vulcan, declar`nd de *bagatele* germaniz[rile d-lor, au]nceput printr-o stratagem[de mult cunoscut[s[strige]n contra antina\ionalismului nostru.

Ne-am oprit poate prea mult la constatarea acestui fapt. Dar fiindc[s-a f[cut at`ta vorb[ de=art[ despre el ]n jurnalistica rom`n[(numai din lunile iunie, iulie =i august 1871 avem]nainte-ne 86 numere de jurnale rom`ne pline de insulte la adresa noastr[ ca pretin=i cosmopoli\i), ne-am crezut o dat[ datori s[ restabilim adev[rul faptelor ]n mijlocul falsific[rii cu care jurnalisticii noastre ]i place s[-=i ]ng`ne publicul.

Este dar dovedit c[societatea „Junimea“ din Ia=i nu e cosmopolit[, c[ ]n *Convorbirile literare* s-a sus\inut totdeauna na\ionalismul de c[tre

fiecare din noi, dar — ce e drept — nu ca pretext pentru a ascunde sub drapelul =i sub strig[tul lui „+tefan cel Mare“ =i „Mihai Viteazul“ toate mizeriile =i crudit[\ile celor nechema\i =i neale=i, ci ca punct de pornire pentru o dezvoltare mai energic[=i mai con=tiincioas[a activit[\ii literare =i =tiin\ifice]n mijlocul poporului rom`n.

Dar, dac[este a=a, atunci cum r[m`ne cu acuz[rile dlor Bari\, Bolliac, Misail =i celorlal\i contra cosmopolitismului nostru? R[spunsul la aceast[ ]ntrebare]l l[s[m]n sama cititorilor.

Pentru a termina, s[cit[m un ultim exemplu, mai nou. Cu prilejul dezbaterii unui buget al instruc\iunii publice,]n iunie al anului 1871, autorul acestei c[r\i,]mpreun[cu al\i deputa\i, am propus]n Camera Rom`niei a se schimba dou[ catedre politice de la Universitatea din Ia=i cu dou[ alte catedre, pe care le credeam mai importante, a se ]nlocui adic[ dreptul constitu\ional =i economia politic[ prin istoria na\ional[ =i limba rom`n[. De era]ntemeiat[sau nu propunerea nu examin[m, dar ceea ce trebuie s[examin[m este modul cum a fost discutat[ ]n jurnalistica noastr[.

Rom`nul a]nceput corul prin a zice c[am f[cut propunerea]n]n\elegere cu dl Radovitz, consul general al Prusiei! Acesta era un neadev[r =i o necuviin\[, dealtminteri =i un nonsens. Au urmat apoi *Telegraful*, *Trompeta*, *Uniunea liberal[*.

Federa\iunea, relat`nd cele petrecute]n Camer[, spune]n no. ei din 11 iulie 1871:

> „Titu Maiorescu calomniaz[gintea rom`n[, numind-o necult[, necapabil[, de pe ]n[l\imea tribunei, ]n Parlamentul rom`n. Iat[programa Camerei prezente:
>
> 1. St`rpirea a tot ce este rom`nesc. 2. }nlocuirea rom`nilor prin str[ini =i evrei. +i ministerul? Ministerul a promis c[va lucra]ntocmai dup[programa lui Maiorescu.“

Toate aceste ziceri ale *Federa\iunii* sunt neadev[rate din cuv`nt ]n cuv`nt. *Monitorul oficial*, unde stau reproduse discursurile din Camer[o atest[. Acelea=i neadev[ruri, cu pl`ngeri duioase asupra cinismului =i cosmopolitismului nostru, le cuprinde =i articolul *Albinei* din 18 iulie 1871. C[=i dl Babe= a putut aluneca pe aceast[cale am]n\eles la

]nceput. D-sa se va fi luat dup[confra\ii d-sale]n jurnalistic[, =i fiindc[ace=tia spuneau neadev[ruri cu voie, d-sa le va fi spus f[r[voie. Dar dup[ce au ap[rut discu\iile bugetare]n *Monitor*? Dar dup[ce s-au reprodus]ntr-un supliment al *Curierului din Ia=i* anume propunerile =i cuvintele subscrisului =i i s-au trimis =i d-sale? De ce a t[cut *Albina* =i nu =i-a rectificat neadev[rul?

}n\elegem foarte bine ca cineva s[tac[asupra cuvintelor noastre, dar dac[le ia]n b[gare de seam[=i vorbe=te asupra lor, atunci nu face bine c`nd spune neadev[ruri.

Nu face bine nici pentru demnitatea sa, nici pentru scopul ce]n acel moment]i poate p[rea folositor, adic[de a ne discredita pe noi.

Calomniez, il en reste toujours quelque chose, poate s[fie un proverb adev[rat]n rela\iile personale. Aceasta nu o =tim =i ne este indiferent. Ceea ce =tim]ns[este c[,]n privin\a vie\ii publice, proverbul e foarte gre=it. +i dovada ne-o d[tocmai rezultatul atacurilor f[cute pe acea baz[de cea mai mare parte a jurnalisticii rom`ne ]n contra junimi=-tilor. Sutele de jurnale care au vorbit ]n contra noastr[ au sus\inut mai ]nt`i ne]ntrerupt[aten\ia publicului asupr[-ne. Marea majoritate a cititorilor]n primul moment a trebuit — ce e drept — s[r[m`n[ sub impresia neadev[rurilor cuprinse ]n acele jurnale. Dar fiindc[ cel pu\in aten\ia era de=teptat[ ]n privin\a noastr[, a fost cu neputin\[ ca aceast[ ascultare unilateral[ s[ \in[ mult timp. *Audiatur et altera pars* e o regul[ prea natural[ a drept[\ii ]nc`t s[poat[r[m`nea totdeauna neaplicat[.

Cei dint`i care au sim\it trebuin\a de a citi ]nainte de a os`ndi au fost desigur cei mai drep\i =i cei mai cu minte dintre adversarii no=tri. Ce impresie]ns[a putut produce asupra unui om drept =i cuminte descoperirea \es[turii de ne=tiin\[=i neadev[r cu care jurnali=tii au crezut c[e bine s[ne]nt`mpine, aceasta =i-o poate ]nchipui oricine: ne]ncrederea ]n contra celor ce l-au am[git p`n[acum =i interesul de a urm[ri mai de aproape o direc\ie]n contra c[reia nu s-au]ntrebuin\at]nc[armele adev[rului. Pe c`t ]ns[ este de sigur c[ un om cu minte face mai mult dec`t o sut[de m[rgini\i, pe at`t este de sigur c[,]ndat[

ce din mijlocul unui public este c`=tigat[ opinia celor cu judecat[ neat`rnat[, =i ceilal\i din public vor urma]n cur`nd, ca unii ce sunt deprin=i a se lua dup[judecata altora.

+i iat[cum se explic[neap[rata r[sp`ndire a teoriilor foarte comb[tute, dar r[u comb[tute. C[ci nu ceea ce spun al\ii despre scrierile noastre, ci numai ceea ce este cuprins ]n chiar aceste scrieri poate hot[r] despre soarta lor. Soarta lor este ast[zi de a fi mult mai r[sp`ndite dec`t la ]nceput, =i va fi mai greu acum dec`t a fost]nainte de a l[\i at`tea neadev[ruri asupr[-ne.

Dac[dar]n r`ndurile de mai sus am depl`ns lipsa de iubire de adev[r]n majoritatea publici=tilor no=tri, nu a fost din team[c[invectivele lor vor fi putut r[m`nea puternice]mpotriva noastr[: c[ci asemenea s[ge\i se]ntorc totdeauna]n contra celui ce le-a slobozit.

Cauza depl`ngerii este alta. Este sim\irea ]nsemn[t[\ii ce o are critica ]n orice manifestare a vie\ii publice =i p[rerea de r[u c[ juna noastr[ direc\ie a fost lipsit[ de un asemenea control, fie c`t de aspru, numai s[fi fost adev[rat. O mie de insulte =i de calomnii am primit, dar o mie de insulte nu fac]nc[o singur[critic[, =i o singur[critic[ ]nc[nu am primit.

B[rba\ii pe care din copil[rie eram obi=nui\i a-i admira]n fruntea mi=c[rii noastre na\ionale,]n loc de a fi venit,]n experien\a =i maturitatea ce o aveau, s[lumineze =i s[modereze cu bun[voin\[aspir[rile cele noi, par a fi privit via\a public[a poporului rom`n ca o st[p`nire exclusiv[a lor, =i astfel, uit`ndu-=i demnitatea v`rstei, au]nceput a se purta]n contr[-ne]n modul dovedit mai sus prin at`tea exemple nepl[cute.

Din vina lor via\a noastr[public[a ajuns ast[zi]ntr-at`t, ]nc`t deziluzionarea a devenit semnul de recunoa=tere pentru oamenii de bun[-credin\[. Din vina lor junimea este os`ndit[ s[-=i caute singur[ calea viitorului: ]n combinare nefireasc[, ea trebuie s[ ]mpreune energia v`rstei sale cu pruden\a altei v`rste =i, b[tr`n[ ]naintea vremii, s[ia asupr[-=i sarcina]ndoit[ce un timp mai fericit o]mparte]ntre deosebite genera\ii.

Ne lipse=te]nso\irea celor b[tr`ni]ntru c[utarea adev[rului, ne lipse=te controlul experien\ei =i critica oamenilor mai maturi.

Cine]ns[f[r[critic[poate p[=i cu siguran\[? +i de c`nd lipsa de combatere leal[ nu ar fi fost primejdioas[? Curat ]\i este focul ce-l aduci pe altar; va fi ]ns[ curat[ =i flac[ra? — aceasta numai urma o poate alege, urma pe care o a=tep\i, lucr`nd deocamdat[cu inima]mp[r\it[ ]ntre]ncredere =i]ndoial[.

B

}ntre cei de mai nainte]ns[a fost o excep\ie; a fost un b[rbat a c[rui inim[r[m[sese destul de t`n[r[ pentru a continua ]mpreun[ cu juna genera\ie lucrarea comun[: Vasile Alecsandri. +i tocmai exemplul lui dovede=te c`t de bine poate aduce]mpreunarea autorit[\ii mature cu aspir[rile tinerimii.

Vasile Alecsandri, prin scrieri =i sfaturi orale, ne-a]nt[rit]n tendin\a de a ne emancipa limba din pedantismul filologilor =i de a o primi a=a cum iese, ca un izvor limpede, din mintea poporului. El a dat sus\inerii noastre teoretice sprijinul renumelui s[u literar, =i dac[ ]ncerc[rile de]ndreptare li[ngv]istic[vor izbuti, o mare parte a meritului]i revine lui.

Cu aceasta trecem la partea din urm[a expunerii noastre: la proza estetic[ ]n juna direc\ie, adic[la proza privit[ ]n forma ei,]n limb[=i stil. *Copiile de pe natur[* ale dlui Iacob Negruzzi, *Nuvelele* istorice ale dlui A. Odobescu, studiile dlor V`rgolici =i Lambrior, *Nuvelele* dlui Nicu Gane sunt exemple pentru explicarea r`ndurilor urm[toare.

Forma limbii rom`ne ]n cei mai mul\i scriitori ai ei era =i este ap[sat[ de stilul li[ngv]i=tilor din Transilvania. }nr`urirea =colii transilvane asupra stilului nostru a fost cu at`t mai fireasc[ cu c`t tot]nceputul nostru de cultur[— bun, r[u, cum este —]l dator[m ei. +colile (Laz[r, Laurianu), =tiin\a (Cipariu), jurnalele (Bari\ =i Mure=a-nu), au fost]ncepute sau cel pu\in sus\inute de ei, merit cunoscut =i

recunoscut al confra\ilor no=tri de peste Carpa\i.[1] Dar pe l`ng[ aceste, transilv[nenii ne-au adus =i o deprindere gre=it[ ]n limb[ =i stil, =i datoria noastr[ este acum, dup[ ce am primit ]nr`urirea cea bun[, s[ne desfacem de elementele cele rele ale lor.

Stilul transilv[nenilor, cu pu\ine excep\ii, este dictat de =coala etimologic[. }ns[stilul etimologilor, chiar al celor mai buni, este pedant =i greoi, =i ceea ce la magi=tri s-ar putea numi uneori neb[gare de seam[devine la =colari un sistem]ntrebuin\at]nadins, oarecum un principiu de]ntunecare a limbii.

Pentru un cap cu]n\elegere s[n[toas[este]ndestul stilul ciparienilor pentru a os`ndi sistemul din care a putut izvor]. C[ci un sistem li[ngv]istic care produce confuzia =i ]ngreuierea limbii nu poate fi dec`t fals. Asemenea capete]ns[sunt totdeauna rare, =i fiindc[ne e team[c[cei mai mul\i ciparieni au pierdut chiar putin\a de a mai judeca ce este limb[l[murit[=i ce este limb[ ]ncurcat[, revenim din nou, de=i numai]n scurt =i din alt punct de vedere la critica sistemului etimologic.

Ciparienii, =i]ntru aceasta foile =i c[r\ile =colare din Transilvania =i Ungaria sunt mai toate cipariene, urmeaz[ ]n limba lor dup[dou[reguli:]nt`i, dup[regula etimologiei =i al doilea, dup[regula analogiei cuvintelor, aceast[din urm[p[zit[=i de foneti=tii bucovineni.

}n ceea ce prive=te etimologismul[2], este =tiut c[el nu e at`t un sistem ortografic, c`t mai mult un sistem li[ngv]istic. El vrea ca forma cea mai veche a cuvintelor s[fie =i cea mai bun[, fiind mai apropiat[de latin[, =i declar[schimb[rile eufonice ce le-a f[cut cu vremea poporul rom`n de *spurie*, adic[ false, corupte, pe care trebuie s[ le alung[m, p[str`nd regula gramaticii =i etimologiei dlui Cipariu.

---

[1] }ncep[torii proprii ai ziaristicii rom`ne sunt Heliade =i Asachi. *Albina* lui Asachi \inu 20 ani (1829—1849), iar *Curierul* lui Heliade, 19 (1829—1848), ]ns[ *Gazeta Transilvaniei* dateaz[ de la 1838 =i se public[ =i ast[zi (chiar la 1908, c`nd =i-a s[rb[torit aniversarea de 70 de ani).

[2] Combaterea lui =tiin\ific[special[se afl[ ]n partea a patra a diserta\iei noastre *Despre scrierea limbii rom`ne*. Vezi =i articolele dlui Burla din vol. V al *Convorbirilor literare*.

S[ne]ncerc[m a face o aplicare a sistemului.

}n muzeele de curiozit[\i vechi, d. e.]n Muzeul Sauvageot de la Paris, se afl[, printre sticl[rii, s[p[turi]n inoroc etc., =i frumoasele pahare rotunde, stil rococo, cu desene emblematice =i]nscrip\ii]n medalioane. Unul din acestea arat[un brad cu frunzele verzi =i are deasupra]nscrierea:

Je ne change jamais.

S[o traducem: „Niciodat[nu m[schimb!“ Chiar aceast[exprimare este cam nepotrivit[pentru o deviz[: „niciodat[“ e prea lung]n comparare cu jamais; dar,]n fine, este cea mai precis[traducere a acestei embleme epigramatice. Dar l[sa\i s[-l traduc[un ciparian! El va zice:

Nece una data nu me scaimbu!

E cu putin\[s[fii mai greoi =i mai ridicol?

Pentru ce *nece* =i nu *nici*? Pentru ce *una* =i nu *o*? Pentru ce *scaimbu* =i nu *schimb*? Fiindc[sunt forme vechi. Dar de ce forma mai veche s[fie mai bun[dec`t cea popular[ de ast[zi? Pentru c[ e mai aproape de regulile etimologice. Dar acum la ]ntrebarea proprie: pentru ce regulile etimologiei filologilor s[ fie mai bune dec`t legea eufonic[a poporului, nu se d[nici un r[spuns ra\ional.

Scopul vorbirii =i scrierii este numai unul:]mp[rt[=irea cuget[rii. Cu c`t cugetarea se poate exprima mai iute =i mai exact, cu at`t limba e mai bun[. Unul din izvoarele vii din care decurge legea eufonic[a popoarelor, pe l`ng[ elementul fiziologic, etnic etc., este =i iu\eala cresc`nd[a ideilor =i trebuin\a unei]mp[rt[=iri mai gr[bite. P[n[c`nd cuv`ntul latin *una* ar[ta numai un num[r a putut s[r[m`ie sub forma *una*. C`nd a devenit la noi un articol nehot[r`t, cum se zicea ]n gramatica veche, s-a schimbat ]ntr-o form[ =i mai scurt[, mai curent[, =i s-a f[cut *o*. *Nece* e greoi =i nu a sunat bine rom`nului, *nici* a fost mai scurt =i mai eufonic pentru el; =i a=a mai departe]ntru toate. Aceste varia\ii eufonice ale cuvintelor sunt oarecum sufletul limbii poporului, elementul intelectual =i estetic al progresului lui.

}n contra acestui progres,]n contra puterii organice a limbajului, etimologia unui gramati[cian] cu paralelismul paradigmelor lui nu poate s[aib[nici cea mai mic[valoare. Alc[tuirea paradigmelor este opera\ia seac[=i uscat[a unui cap teoretic. Latine=te *neque*, a=adar la noi *nece*, latine=te *una*, a=adar la noi *una*, sunt formalisme goale, dar nu via\a real[=i]mplinit[a unui popor. Poporul caut[spirit tot mai precis =i potrivit]n limba sa, nu petrific[rile trecutului, =i fraze ca aceste: „discusionea de una camu data este fipsata si nu lassa nece una indoentia asupr'a coprensului ei“, din „prefationea“ *Dic\ionarului limbii rom`ne* de dnii Laurianu-Massimu (1871), sunt, pentru vremea de ast[zi, curiozit[\i literare, dar nu model de limb[ rom`neasc[.

Acest adev[r trebuie s[se l[\easc[=i se va l[\i cu timpul]n toat[tinerimea noastr[. Ceea ce-i st[ ]nc[ ]mpotriv[este lipsa de cultur[estetic[ ]n acea tinerime, neputin\a de a pre\ui stilul cel bun, la unii poate chiar pl[cerea cam barbar[de a face parad[cu lucruri baroce =i stranie. Poate mul\i]\i par c[sunt]nv[\a\i c`nd scriu *doptore* ]n loc de *doftor, indoentia* ]n loc de *]ndoial[*. Dar ace=tia s[-=i aduc[ aminte c[ o limpezime inteligent[ a fost totdeauna prima calitate a unei limbi bune, =i galimatia medicilor =i filologilor a de=teptat totdeauna, de la Rabelais =i Molière p`n[ast[zi, numai batjocura oamenilor cu minte. Aceast[batjocur[a avut]n Europa cult[de rezultat a r[sp`ndi iubirea =i deprinderea unui limbaj l[murit =i a alunga pedantismul simplilor erudi\i din sfera vie\ii publice. Ni s-ar c[dea oare nou[s[-i deschidem un ad[post na\ional =i s[-l patent[m drept institut de adev[rat[cultur[?[1]

Tot a=a de gre=it[este aplicarea legii analogiei. Ni se cere s[zicem „direptore“]n loc de director fiindc[la cuvintele latine de declin. a 3-a

[1] Se]n\elege c[filologii]n contra c[rora se]ndrepteaz[critica de mai sus sunt numai cei]nvechi\i, care]=i]nchipuiesc a avea misia form[rii unei limbi. Reprezentan\ii li[ngv]isticii moderne, cum sunt Bopp, Diez, Littre, M. Müller etc., sunt, din contr[, oameni de adev[rat[=tiin\[, care f[r[a-=i]ntinde preten\iile peste marginile cuvenite, au f[cut din filologie un sistem de cercet[ri exacte cu aceea=i metod[=i mai cu seam[cu aceea=i siguran\[ca =i =tiin\ele naturale.

se pretinde c[noi primim forma ablativului =i fiindc[*c*]nainte de *t*]n multe cuvinte rom`ne=ti se schimb[ ]n *p*, =i un profesor de la Universitatea din Ia=i a ajuns s[ fie vestit prin st[ruin\a ce o pune pe la to\i studen\ii lui ca s[ zic[ *p`ndepte*]n loc de *pandecte*.[1]

Toat[aceast[cerin\[a analogiei este nedreapt[. }n privin\a schematismului conjug[rii, ea exist[ ]n orice limb[, dar]n privin\a formei cuvintelor izolate nu exist[ ]n nici una =i nu a existat niciodat[. Mai]nt`i, ]n chiar limba poporului de p`n-acum analogia nu e regulat observat[; sunt multe cazuri]n care cuvintele noastre, de=i se refer[la substantive latine de a 3-a declinare, nu au forma ablativului]n e: *leu* (=i nu *leune*), *lotru* (=i nu *l[trune*), *nuc[* (]n loc de *nuce*), *nume* (]n loc de *numine*), *piept* (=i nu *pieptore*), *fulger* (=i nu *fulgure*), *=arpe* (=i nu *serpente*), *p[un* (=i nu *p[une*), *secet[* (=i nu *secetate*) etc.

Dar al doilea: nu se poate =ti]n nici un moment dat dac[ ]mprejur[rile care au produs odinioar[forma li[ngv]istic[mai sunt =i ast[zi]n lucrare; =i dac[nu sunt, atunci poporul nu mai are nici un motiv ca s[-=i tortureze cuvintele cele noi]n patul cel vechi al lui Procrustes. C`nd pentru noi tr[ia ]nc[ limba latin[, c`nd eram]n leg[tur[mai str`ns[ cu grecii, cu bulgarii, cu polonii, am putut urma unei imit[ri eufonice pe care ast[zi nu o am mai avea. Poate a disp[rut =i via\a organic[ a unei certe p[r\i a form[rilor (c[ci, ]n aceast[ privi[n\[], via\a limbii seam[n[ cu via\a plantelor) =i atunci cuvintele noi r[m`n a=a cum le introducem, f[r[a se]nfr`nge dup[ formele vechi. D. e., de=i din *rogatio*, *rogationis* am ajuns de mult s[ zicem *rug[ciune*, totu=i, nimeni nu poate fi sigur c[ izvorul viu al limbajului poporului nostru de ast[zi mai cere ca s[ zicem, tot prin analogie, *n[ciune*, *st[ciune*; poate (=i e chiar probabil) c[ vom r[m`nea s[zicem *na\ie, sta\ie*[2] etc.

+i celelalte limbi arat[asemenea]ncet[ri ale form[rilor analoage dintr-un timp, le arat[uneori chiar pentru unul =i acela=i cuv`nt. D.

---

[1] R[posatul P. Suciu.

[2] Cu introducerea drumurilor-de-fier la noi s-a constatat c[nici un \[ran nu zice sta\iune, de=i acesta este termenul oficial; to\i zic *sta\ie*.

e., francezii, care au schimbat o dat[cuv`ntul latin *fragilis*]n forma lor analogic[*frêle*, au primit mai pe urm[,]nc[o dat[, forma *fragile*, o]ntrebuin\eaz[ast[zi al[turea cu *frêle* =i nu o mai schimb[dup[analogia veche. Tot a=a, au, al[turea cu *hôpital*, forma *hôtel* din *hospitalis, impliquer*]n *employer* din *implicare, grave* =i *grief* din *gravis, natif* =i *naïv* din *nativus, p`tre* =i *pasteur* din *pastor, rigide* =i *raide* din *rigidus* etc. (Vezi Fuchs, *Roman. Sprachen*, pag. 125). Dar oricum ar fi cu aceste observ[ri, un lucru r[m`ne sigur: limba se dezvolt[ ]n mod instinctiv de poporul]ntreg, =i nici un individ izolat nu este chemat a a=eza, prin reflec\ie aprioric[, regula dup[care s[se primeasc[formele cuvintelor noi. Genera\iile viitoare ale poporului nostru se vor pronun\a prin „uzul lor general“ de atunci, dar ast[zi nimeni nu poate legifera]n aceast[materie.

A=adar, noi, scriitorii, care, printr-o s[rire f[r' de veste]n dezvoltarea poporului, ne vedem sili\i a introduce o sum[de idei noi, pentru care limba noastr[de p`n-acum nu are cuvinte, suntem liberi s[ alegem acele forme care ne par mai potrivite cu geniul limbii, =i anume, f[r[ nici o monotonie =i uniformitate. La ]ntrebarea: -*\ie* sau *\iune? rom`n sau rum`n?* noi r[spundem: =i una =i alta, dup[cum i se pare scriitorului mai bine la auz.

Acesta este]n\elesul practic al mult citatei fraze, c[ne afl[m]ntr-o „epoc[de tranzi\ie“.

Dar ni se obiecteaz[: se poate ca un popor s[nu aib[o singur[form[nici m[car pentru numele s[u? S[scrie c`nd *rom`n,* c`nd *rum`n,* c`nd *rom]n?*

Se poate foarte bine =i s-a putut la multe popoare. Francezii, p[n[c`nd era, =ov[iau ]ntre *françois* =i *français*; academici[eni]i se \ineau de *françois*. Voltaire ]=i b[tea joc de ei =i scria *français*; =i, se ]n\elege, scrierea lui Voltaire a r[mas cea bun[. Nem\ii scriau cu vro 30 de ani ]n urm[ c`nd *teutsch*, c`nd *deutsch* etc.

}ntr-o asemenea nehot[r`re suntem =i noi ast[zi pentru foarte multe cuvinte, =i pentru c`teva este orice limb[ ]n orice moment dat. Italienii zic ast[zi *deschiude* =i *schiude, oscuro* =i *scuro,* nem\ii *etwan* =i

etwa, fragte =i *frug* etc.; urma va alege care din aceste scrieri va r[m`nea, sau dac[ vor r[m`nea am`ndou[.

Limba este o fiin\[organic[, =i nu o figur[geometric[, ea poate avea gra\ie =i f[r[s[aib[simetrie =i regul[paradigmat[, ea cere forma =i dezvoltarea liber[a copacului natural =i nu prime=te subjugarea pedant[, precum o]ncerca Ludovic [al] XVI[-lea] la meri=orii de pe terasa din Versailles, ciunti\i]n piramide regulate =i — ur`te.

C[la noi sunt prea multe forme nefixate, aceasta o recunoa=tem; c[o asemenea stare a limbii e bine s[se schimbe =i c[se va schimba, =i aceasta ne pare sigur. Dar drumul schimb[rii =i reformei nu sunt legifer[rile vreunei academii sau vreunui filolog individual. Diversitatea limbii la noi provine din lipsa unei poezii =i proze recunoscute de clasice]ntre to\i, =i prin urmare unificarea nu se poate na=te dec`t odat[cu na=terea acelei poezii =i proze care va fi proza autorilor estetici, nu proza filologic[.

Germanii secolului nostru, dup[ce Luther le dase o limb[comun[, au primit proza lui Lessing =i a lui Goethe, francezii proza lui Voltaire, iar]naintea r[sp`ndirii acestor autori =i la ei era deplin[varietate sau — cum ar zice etimologii — confuzie]n limb[.

Cine]ns[poate s[=tie dac[vreunul din contemporanii no=tri =i care din ace=tia va fi primit de c[tre genera\iile viitoare ale poporului nostru ca formatorul limbii sale? }n aceast[privin\[, ca]n at`tea altele, via\a instinctiv[ se sustrage de la orice calcul al reflec\iunii =i-=i p[streaz[ o neat`rnare oarecum capricioas[. +i istoria cuvintelor unei limbi, pentru a da un exemplu, ne-o dovede=te pe fiecare pagin[. Lessing (]n scrisoarea literar[de la 1 febr. 1759) citeaz[cuv`ntul *entsprechen* ca un dialectism =vi\eran ]n stilul lui Wieland; de la Wieland ]ns[ l-a primit literatura german[, =i ast[zi se ]ntrebuin\eaz[ de toat[ lumea. }n *Critique de l'ècole des femmes* a lui Molière se ia cuv`ntul *obscénité* drept inova\ie ridicul[, ast[zi este pretutindeni]ntrebuin\at]n Fran\a, pe c`nd altele au devenit „obsolete“. De la Goethe au primit germanii cuvintele *anempfinden* =i *mitgeboren,* iar provincialismul lui *gegen ihm über*]n loc de *ihm gegenüber* nu s-a primit. +i a=a mai departe. Prin

urmare noi, cei de ast[zi, nu putem avea nici o =tiin\[despre ceea ce va primi =i va respinge poporul de m`ine dintre toate formele =i cuvintele de acum. Tot ce =tim este numai c[aceast[alegere se face instinctiv, =i nu dup[reflec\ie, =i c[se]ndrepteaz[mai ales dup[poe\i; =i datoria noastr[este dar de a ne]mpotrivi]n contra oric[rei monotoniz[ri a limbii sub jugul vreunei filologii =i a a=tepta venirea acelei poezii =i proze clasice care s[fixeze limba. Cel mult mai putem constata c[pentru epoca de acum autorii cei mai buni =i mai r[sp`ndi\i ai rom`nilor sunt Alecsandri, Bolintineanu =i Odobescu[1] =i c[multe forme ale vorbirii adoptate de ei au dintre toate cea mai mare probabilitate de a r[m`nea, tocmai fiindc[ Alecsandri, Bolintineanu =i Odobescu sunt scriitori estetici, =i nu erudi\i reflexivi, =i fiindc[ ]n materie de limb[ urechea lor singur[ face mai mult dec`t capul a o sut[de filologi.

}n emanciparea limbii dar de sub jugul filologiei transilvane vedem un alt semn caracteristic al direc\iei celei noi, =i pentru noi,]n special, un alt obiect de critic[salutar[ ]n contra direc\iei celei vechi.

C`t de necesar[ era critica ]n aceast[ parte se vede din modul cum s-a primit din partea adversarilor. Ei nici nu vor s[ intre ]n discu\ie, sunt a=a de deprin=i a se vedea st[p`ni]n domeniul li[ngv]istic,]nc`t o controvers[ nu le mai pare o deprindere legitim[ a vie\ii literare, ci oarecum un act de rebeliune. Dl H[sdeu, ]ntrebuin\`nd un drept recunoscut al comediei, a personificat]n *Ortonerozia* tendin\ele li[ngv]istice ale ciparienilor =i le-a luat]n r`s cu acel spirit viu ce-l are]n scrierile satirice. Jurnalele de dincolo de Carpa\i nu au tactul de a lua gluma cum se d[, sau, dac[privesc lucrul ca o critic[serioas[, de a o cerceta cu seriozitate, ci vorbesc despre aceast[scriere a dlui H[sdeu ca despre o felonie. Vezi *Federa\iunea* =i *Transilvania*.

}n *Convorbiri literare* a publicat dl Alecsandri *dic\ionarul* s[u *grotesc*, unde]=i bate joc, uneori cu haz, de deform[rile li ngv¤istice la noi. R[spunz`nd la aceasta, *Archivul filologic* din Blaj a contestat dlui

[1] Articolul e scris acum 36 de ani. Ast[zi am numi =i pe Eminescu, Creang[, Caragiale, Duiliu Zamfirescu, Al. Br[tescu-Voine=ti, M. Sadoveanu, Co=buc etc.

Alecsandri competen\a, d`ndu-i a ]n\elege ca s[ nu se amestece unde nu are ce c[uta. }n privin\a limbii rom`ne s[tac[poetul Alecsandri =i s[vorbeasc[filologii T`rnavelor? Iat[o peruc[din vremurile trecute, cu care nu se mai poate face parad[ ]n ziua de ast[zi.

Cel din urm[semn caracteristic]n stilul direc\iei noi despre care ne-am propus s[vorbim este dep[rtarea neologismelor celor de prisos. Neologismele au ajuns a fi o adev[rat[ ]mboln[vire literar[la noi.[1] Punctul de plecare fusese tendin\a de a dep[rta din limb[cuvintele slavone,]nlocuindu-le cu cele latine, dar sub acest pretext, cei mai mul\i scriitori ai no=tri]ntrebuin\eaz[f[r[nici o critic[cuvinte nou[latine =i franceze chiar acolo unde avem pe ale noastre, de origine romanic[, =i alung[=i acele cuvinte slavone care sunt prea]nr[d[cinate]n limba noastr[ ]nc`t s[ le mai putem scoate din ea. At`t punctul de plecare]nsu=i, c`t =i aplicarea lui sunt deopotriv[gre=ite =i provin iar[=i din formalismul cel gol al teoriei, de care limba real[a poporului nu s-a \inut niciodat[.

C[ci „puritatea“ limbii e o cerere nedreapt[, care nic[ieri nu s-a putut realiza. Genealogia limbilor se judec[dup[schematismul lor flecsionar: acesta arat[de exemplu net[g[duit c[noi suntem de vi\[latin[. Dar lexiconul limbii este totdeauna pestri\ =i arat[ca o oglind[credincioas[popoarele care au]nr`urit asupra-i, ]mpreun[ cu ideile ce le-a primit de la d`n=ii. Asemenea leg[turi li[ngv]istice]ntre popoare nu se pot t[ia =i sunt cu at`t mai dese cu c`t poporul a r[mas mai pu\in izolat =i a putut mai mult]mprumuta din comunicarea cu vecinii. A=a a fost totdeauna =i a=a va r[m`nea. Limba latin[ e plin[ de cuvinte grece=ti, cea francez[ plin[ de cuvinte nem\e=ti, cea spaniol[ de arabe, cea englez[ de fran\uze=ti etc. A=a fiind, dep[rtarea *tuturor* cuvintelor slavone este o utopie =i ]nlocuirea lor prin cuvinte latine sau franceze o ]ngreuiere a limbii, cu at`t mai primejdioas[cu c`t]nstr[ineaz[poporul de mi=carea literar[de-abia]nceput[a claselor mai culte. Se

[1] Vezi o cercetare mai]ntins[asupra neologismelor]n volumul 2 al edi\iei de fa\[.

]n\elege de la sine c[acolo unde, pe l`ng[ cuv`ntul slavon, exist[un cuv`nt curat roman, acesta trebuie men\inut =i acela dep[rtat. Vom zice dar binecuv`ntare =i nu blagoslovenie. Se]n\elege, asemenea, c[acolo unde ast[zi lipse=te]n limb[un cuv`nt (nu numai la terminii tehnici), iar ideea trebuie neap[rat s[ fie introdus[, vom primi cuv`ntul]ntrebuin\at cu celelalte limbi romanice de ast[zi. Vom zice dar primitiv, constitu\ie, disciplin[etc.

Dar nu se]n\elege cu ce drept am introduce f[r[nici o noim[cuvinte noi chiar acolo unde avem pe ale noastre de origine roman[. Dac[, d. e., am primit s[se zic[binecuv`ntare ]n loc de blagoslovenie, nu putem primi s[ se zic[ *benedic\iune* ]n loc de binecuv`ntare. Dl Laurianu scrie]n istoria sa *donuri*]n loc de daruri; al\ii zic *terra*]n loc de p[m`nt, *cercustan\a*]n loc de]mprejurare, *nu am op*]n loc de nu am trebuin\[, *surg*]n loc de se nasc etc.

Un exemplu foarte tare p`n[unde poate merge introducerea gre=it[de cuvinte noi ni-l d[limba r[posatului Heliade.

E=ti bel[, Serafita! belisim[-ntre zee,
Tu e=ti al frumuse\ii =i gemm[=-ornament,
Te v[z =i v[z Olimpul, gr[dinele-empiree,
E=ti fericirea lumii =i centru-n firmament.

O, bel[e=ti, dilecto! =i capelura-\i blond[,
De voluptate peplu, ca crinii lui Amor
Cu buclele lui Phebu te-ammant[te circond[
Electric radioas[. Te-acoper[c[mor!

(Serafita, Poesii inedite, Bucure=ti, 1872*)*

Un alt exemplu]l lu[m din scrierile lui Pumnul. Pumnul voia s[goneasc[din limb[toate cuvintele str[ine, chiar terminii grece=ti, =i p[zea totodat[cu scump[tate regula sus criticat[a analogiei. Cu aceste dou[„principii filologice“ a izbutit s[scrie a=a:

„Intruduc[ciune preg[ti\iv[ ]n filosofie sau sciem`nt. Prodat[ intruduc[ciunii este cunosc[ciunea insemn`n\ei sciem`ntului ca mama nasca\iv[a celorlalte sciin\e!

Ast[cercet[ciune este cu putin\[pe trei drumuri: *a*) pe drumul verb[m`ntal (etimologic); *b*) pe drumul suflem`ntal (psichologic); *c*) pe drumul t`mpl[tural (istoric) etc.“

(Din manuscriptul despre filozofia popular[)

Direc\ia nou[a f[cut dar un pas spre progres c`nd, dezrobindu-ne de acele sisteme gre=ite, ne-a]ndreptat luarea-aminte spre o limb[mai potrivit[cu vorbirea poporului de ast[zi, spre limba frumoas[ ]n care scria Constantin Negruzzi =i pe care nu am fi trebuit s[o p[r[sim, r[t[cindu-ne dup[confuziile filologilor. Multe]ntreb[ri =i]ndoieli se nasc, fire=te, =i aici. C[e mai bine s[zicem roditor dec`t *fertil*, mai bine a unelti dec`t a *machinà*, mai bine obicei dec`t *abitudine*, ne pare vederat. (Vezi =i critica dlui V`rgolici]n contra *Tranzac\iunilor literare*,]n *Convorbiri literare* de la 1 mai 1872 =i interesantul articol al dlui Lambrior,]n no. de la 1 decembrie 1873.) Trebuie]ns[totdeauna s[zicem priincios]n loc de *favorabil*? n[dejde]n loc de *speran\[* etc.? Este bine s[ ]mprosp[t[m vorbirea cea veche]n]ntinderea]n care o face dl Lambrior? Aceste sunt]ntreb[ri al c[ror r[spuns ni-l va da instinctiv acel scriitor pe care natura]l va fi]nzestrat cu darul de a cunoa=te firele din care se \ese limbajul poporului rom`n. Nou[, celorlal\i, nu ne r[m`ne dec`t a urma, dep[rta\i de orice sil[ teoretic[, sim\ului nostru li ngv¤istic, =tiind bine c[ judecata din urm[ nu o pot pronun\a dec`t urma=ii no=tri.

Termin`nd aceast[expunere, sper[m c[prin ea se va fi l[murit mai bine deosebirea]ntre ceea ce s-a numit direc\ia nou[=i]ntre direc\ia mai veche.

A explica aceast[deosebire ne-a p[rut o tem[foarte]nsemnat[. C[ci pozi\ia moral[ ]n care se afl[poporul rom`n este poate unic[ ]n istorie, c`t pentru greutatea ei =i cere cu at`t mai mult[luare-aminte asupra mi=c[rii lui literare, ca una ce este oglinda acelei pozi\ii.

}ndat[ce]n apropierea unui popor se afl[o cultur[mai]nalt[, ea]nr`ure=te cu necesitate asupra lui. C[ci unul din semnele]n[l\imii

culturii este tocmai de a p[r[si cercul m[rginit al intereselor mai individuale =i, f[r[a pierde elementul na\ional, de a descoperi totu=i =i de a formula idei pentru omenirea]ntreag[. Aflarea =i realizarea lor a fost de multe ori rezultatul experien\elor celor mai dureroase; dar jertfa o dat[adus[, ele se revars[acum asupra omenirii =i o cheam[a se]mp[rt[=i de binefacerea lor]mbel=ugat[. La aceast[chemare nu te po\i]mpotrivi: a se uni]n principiile de cultur[este soarta *neap[rat[* a fiec[rui popor european. }ntrebarea este numai dac[o poate face ca un so\ de asemenea, sau ca un rob supus; dac[o poate face sc[p`ndu-=i =i ]nt[rindu-=i neat`rnarea na\ional[sau plec`ndu-se sub puterea str[in[. +i aceast[ ]ntrebare se dezleag[numai prin energia vie\ii intelectuale =i economice a poporului, prin bun[voin\[=i iu\eala de a]n\elege =i de a-=i asimila cultura]n activitate potrivit[.

Pe noi, rom`nii, ne-a scos soarta f[r[de veste din]ntunericul Turciei =i ne-a pus]n fa\a Europei. Odat[cu gurile Dun[rii ni s-au deschis =i por\ile Carpa\ilor, =i prin ele au intrat formele civiliza\iei din Fran\a =i din Germania =i au]nv[lit via\a public[a poporului nostru. Din acest moment am pierdut folosul st[rii de barbari f[r[a ne bucura]nc[de binefacerea st[rii civilizate.

C`nd am fi singuri ]ntr-o insul[, c`nd ne-ar fi dat s[trecem prin orice schimbare a vie\ii publice f[r[a fi amenin\a\i dinafar[ ]n chiar existen\a noastr[, am putea a=tepta]n lini=te dezlegarea problemelor, l[s`nd timpului viitor sarcina de a ridica,]ncetul cu]ncetul, greut[\ile de ast[zi.

A=a]ns[nu este situa\ia noastr[. Timpul dezvolt[rii ne este luat, =i tema cea mare este de a-l]nlocui prin]ndoit[energie. Tot ce este ast[zi form[goal[ ]n mi=carea noastr[public[trebuie pref[cut]ntr-o realitate sim\it[, =i fiindc[am introdus un grad prea]nalt din via\a dinafar[a statelor europene, trebuie s[ ]n[l\[m poporul nostru din toate puterile p[n[la]n\elegerea acelui grad =i a unei organiz[ri politice potrivit[cu el.

Pentru aceasta se cere mai]nt`i o cultur[solid[a claselor de sus, de unde porne=te mi=carea intelectual[.

Aci]ns[este greutatea! A vota, a guverna, a scrie jurnale, a \inea prelec\ii necontrolate, a fi membru de academii =i profesor de universitate, aceast[form[a culturii apusene convine antelupt[torilor no=tri mai ales c`nd forma se ]nt`lne=te =i cu un § corespunz[tor din bugetul statului. Dar a]ndeplini cu aceea=i seriozitate sarcina ei intelectual[, aceasta nu le convine; =i c`nd]i critici]n aceast[parte a vie\ii lor publice, atunci se indigneaz[, spun c[suntem]nc[ ]ntr-o stare nepreg[tit[, c[noi s[ne asem[n[m cu Fran\a de acum 300 de ani, c[meritele lui +incai, Asachi, Bari\, T[utu, Laurianu trebuiesc privite dintr-o perspectiv[istoric[secular[.

Dar dac[v[asem[na\i cu Fran\a de acum 300 de ani, de ce]i lua\i formele de cultur[ale anilor din urm[?

Aci este contrazicerea cea primejdioas[. Nu e cu putin\[ca un popor s[se bucure de formele dinafar[ale unei culturi mai]nalte =i s[urmeze totodat[ ]nl[untru apuc[turilor barbariei. +i fiindc[a da]napoi e cu neputin\[, nou[nu ne r[m`ne pentru existen\a noastr[ na\ional[ alt[ alternativ[ dec`t de a cere de la clasele noastre culte at`ta con=tiin\[ c`t[trebuie s[o aib[=i at`ta =tiin\[ c`t[o pot avea.

Iac[pentru ce lupta ne]mp[cat[ ]n contra ignoran\ei preten\ioase =i a neadev[rului ne-a p[rut cea dint`i datorie =i pentru ce nu am putut primi punctul de vedere al acelora care sunt deprin=i cu o privire mai bl`nd[=i se mul\umesc cu o lung[a=teptare a]ndrept[rii]n viitor.

Rom`nii, anticip`nd formele unei culturi prea]nalte, au pierdut dreptul de a comite gre=eli nepedepsite =i, dep[rta\i din starea mai normal[a dezvolt[rilor treptate, pentru noi etatea de aur a patriarhalismului literar =i =tiin\ific a disp[rut. Critica, fie =i amar[, numai s[fie dreapt[, este un element neap[rat al sus\inerii =i prop[=irii noastre, =i cu orice jertfe =i]n mijlocul a oric`tor ruine trebuie ]mpl`ntat semnul adev[rului!

BE|IA DE CUVINTE }N „REVISTA CONTIMPORAN{“

(STUDIU DE PATOLOGIE LITERAR{)

(1873)

CUPRINS

Darwin ne spune c[multe soiuri de maimu\e au aplecare spre b[utura ceaiului, a cafelei =i a spirtuoaselor; „ele sunt]n stare, zice el, s[fumeze =i tutun cu mult[pl[cere, precum]nsumi am v[zut. Brehm poveste=te c[locuitorii din Africa de miaz[noapte prind pavianii cei s[lbatici pun`ndu-le la locurile unde se adun[ vase pline cu bere, de care se ]mbat[. El a v[zut mai multe maimu\e ]n aceast[ stare =i ne d[ o descriere foarte hazlie despre purtarea lor =i despre grimasele ciudate ce le f[ceau. A doua zi erau foarte r[u dispuse =i mahmure, de durere ]=i \ineau capul cu am`ndou[m`inile =i ]nf[\i=au o privire din cele mai duioase. Dac[ li se oferea bere sau vin, se dep[rtau cu dezgust, dar le pl[cea mult zama de l[m`ie. O maimu\[american[, un ateles, dup[ce se]mb[tase o dat[cu rachiu, n-a mai vrut s[-l mai bea =i a fost, prin urmare, mai cuminte dec`t mul\i oameni“ (Ch. Darwin, *Descenden\a omului =i selec\iunea sexual[*, I, 1).

Va s[zic[pl[cerea noastr[pentru ame\eala artificial[, produs[prin plante =i preparatele lor, este]ntemeiat[pe o predispozi\ie str[mo=easc[, comun[nou[cu celelalte rudenii de aproape, cu maimu\ele de exemplu, din al c[ror neam ne cobor`m.

Nu ne vom mira dar de l[\irea cea mare a acelui obicei =i de feluritele mijloace pentru mul\umirea lui. C`nepa, macul, vi\a de vie, tutunul etc., etc. sunt producte ale naturii cu care omul]=i nutre=te pasiunea lui pentru ame\eal[.

Exist[ ]ns[un fel de be\ie deosebit[ ]ntre toate prin mijlocul cel extraordinar al producerii ei, care se arat[a fi privilegiul exclusiv al omului,]n ciuda celorlalte animale: este be\ia de cuvinte.

Cuv`ntul, ca =i alte mijloace de be\ie, e, p[n[ la un grad oarecare, un stimulent al inteligen\ei. Consumat ]ns[ ]n cantit[\i prea mari =i mai ales preparat astfel ]nc`t s[se prea eterizeze =i s[-=i piard[cu totul cuprinsul intuitiv al realit[\ii, el devine un mijloc puternic pentru ame\irea inteligen\ei. Efectele caracteristice ale oric[rei be\ii sunt atunci =i efectele lui, *„la debilité des fonctions intellectuelles et le penchant à la violence“*, cum ne arat[Cabanis]n memoriul 8 din *Rapports du physique et du moral de l'homme.*

Simptomele patologice ale ame\elei produse prin]ntrebuin\area nefireasc[a cuvintelor ni se]nf[\i=az[treptat dup[intensitatea]mboln[virii. Primul simptom este o cantitate nepotrivit[a vorbelor]n comparare cu spiritul c[ruia vor s[-i serveasc[de]mbr[c[minte. }n cur`nd se arat[al doilea simptom]n dep[rtarea oric[rui spirit =i]ntrebuin\area cuvintelor seci; atunci tonul gol al vocalelor =i consonantelor a uimit mintea scriitorului sau vorbitorului, cuvintele curg]ntr-o confuzie naiv[=i creierii sunt turbura\i numai de necontenita vibrare a nervilor acustici. Vine apoi sl[birea manifest[a inteligen\ei: pierderea oric[rui =ir logic, contrazicerea g`ndurilor puse l`ng[olalt[, violen\a nemotivat[a limbajului.

Ar da poate un caracter prea pedant acestei ne]nsemnate cercet[ri literare dac[am voi s[a=ez[m exemplele practice pentru teoria mai sus expus[dup[chiar gradele ar[tate: ne m[rginim a le cita]n total, l[s`nd binevoitorului cititor sarcina de a le clasa]n ordine, de va voi.

Pentru alegerea exemplelor ne-a fost un singur semn patologic hot[r`tor:]ntrebuin\area cuvintelor pentru pl[cerea sonului lor =i f[r[nici un respect pentru acea parte a naturii omene=ti care se nume=te inteligen\[.

}n Bucure=ti a ap[rut la 1 martie al anului 1873 o gazet[lunar[sub numele de *Revista contimporan[*. Litere-Arte-+tiin\e. Se spune c[vro 20 sau 30, al\ii zic chiar 40 de redactori-colaboratori]nsufle\esc tinere\ea acestei pl[p`nde fiin\e. Noi deocamdat[ne]ndeplinim

datoria de a-i mul\umi pentru]mbel=ugata culegere de exemple ce ne ofer[ ]n primele sale numere]n folosul =i spre ilustrarea tratatului de fa\[asupra be\iei de cuvinte]n toate fazele ei, =i nu ne]ndoim c[, de va merge mai departe pe aceea=i cale, va deveni una din cele mai importante]ntreprinderi pentru acest scop.

}n primele dou[numere ale *Revistei contimporane* ne atrage mai]nt`i suvenirea dlui Sion despre poetul Conachi. Bietul Conachi! Nu =tim prin ce nefericit[ ]mp[r\ire a materiei s-a ]nt`mplat c[ ]n]ntregul num[r de la 1 martie, de=i cuprinde vro 15 pagini despre el, nu i se citeaz[dec`t dou[exemple: *Oda la Moruzi*, „cea mai sarb[d[=i cea mai prozaic[“, dup[chiar p[rerea dlui Sion, =i urm[toarele versuri:

Na, vou[banilor! Na, \ie Conachi!
Bravo \ie, Mihalachi!

Pas acum =i te mai]ndoie=te de]nc`nt[toarea frumuse\e a muzei lui Conachi!

Oda sus-citat[ ]n lauda domnului Alexandru Moruzi]ncepe a=a:

Dup[ce cu-ndestulare
Din mil[, cu bun[tate,
Aduci ape curg[toare
}n ora=ele-nsetate;

=i aici dl Sion ne l[mure=te c[ ]n adev[r Moruzi a adus apa la Monastirea Golia din Ia=i, „de unde, v[rs`ndu-se prin o gur[de leu, se]mp[r\ea pe la mai multe ci=mele“, =i apoi continu[:

„am citat aceasta pentru ca s[ar[t c[inspira\iunea lui Conachi nu era o adula\iune, ci *exploziunea unui entuziasm nobil* pentru]mbun[t[\irile ce poetul vedea c[se fac]n \ar[“.

Cum? C`teva cuvinte rimate asupra unor \evi de ap[aduse de prin\ul Moruzi se =i numesc de dl Sion „exploziunea unui entuziasm nobil“ din partea poetului?

De=i aceasta este deocamdat[un abuz]nc[ne]nsemn[tor, poate chiar neobservat pentru cititorii mai pu\in deprin=i, totu=i el constituie primul simptom al suferin\ei de care este cuprins dl Sion. Cele urm[toare vor fi mai tari.

La pagina 15 ni se citeaz[c`teva versuri din *Psaltirea* lui Dositei, d. e.:

Limbele s[salte
Cu c`ntece nalte,
S[strige-n t[rie
Glas de bucurie.

Simpla citare a acestor versuri este foarte nevinovat[, de=i versurile sunt ur`te, dar nevinov[\ia]nceteaz[din momentul]n care dl Sion cu ele se amestec[ ]n prozodie: d-sa]=i permite a numi aceste trohee ale lui Dositei... *hexametre!*

Versurile de la pag. 17:

Ascult[-mi ruga, Dumnezeu sfinte,
+i nu m[trece, ci-mi ia aminte,

dl Sion le nume=te... *pentametre!*

}n]mprejur[ri normale nu ar fi iertat unui literat, fie chiar membru al Societ[\ii Academice Rom`ne, s[ scrie asemenea lucruri. Dar ]n starea ]n care se afl[ dl Sion c`nd scrie, =i]n care, precum vom vedea mai jos, se afl[=i al\i scriitori principali ai *Revistei contimporane*, asemenea fenomene trebuiesc privite mai mult cu un fel de interes psihologic.

Dl Sion,]n urma acelei st[ri, pare uneori a pierde con=tiin\a sigur[despre ceea ce face, scrie c`nd f[r[ ]n\eles, c`nd]n contrazicere, c`nd cu o violen\[de expresii nemotivat[, de exemplu pag. 22:

„prima simptom[a *perfec\ion[rii* sufletului lui Conachi fu predilec\iunea sa pentru poezie“,

=i]ndat[mai jos:

„to\i =tim cum ajunge cineva poet: el mai]nt`i trebuie s[se *nasc[* cu asemenea predilec\iune“.

Apoi, la pag. urm[toare:

„de la 1806 p[n[la 1834 Conachi a fost *mereu*]n func\iuni“,

=i]ndat[mai jos:

„dar]n intervalul interup\iunilor sale din func\iuni se ocupa cu profesiunea special[de inginer hotarnic“.

Apoi la pag. 90:

„Pe atunci]ns[, cat[s[=tim, amoreza\ii nu-=i f[ceau curte *]n modul prozaic de ast[zi*, pe la teatruri, pe la baluri =i pe la gr[dine: damele nu ie=eau f[r[b[rba\ii lor nic[ierea, nici primeau visite c`nd erau singure acas[; apoi bilete dulci =i parfumate nu erau ]n datina timpului. Curtea se f[cea precum ne spune poetul Alecsandri ]n *Barbu L[utaru*: amantul umbla cu l[utarii c`nt`nd toat[ noaptea pe sub ferestrele Dulcineei; sau, dac[ era poet ca Conachi, f[cea versuri, pe care... nu le da la gazete, nici la tipar, ci punea pe l[utari s[ le c`nte.

Nu voiu s[zic *c[cu moduri at`t de prozaice* Conachi f[cea curte nobilei sale amante; nu e]ns[mai pu\in adev[rat c[de la 1812—1828 versurile lui f[ceau gloria l[utarilor dintr-un cap[t p[n[la celalt al Moldovei.“

La pagina 24 dl Sion ne vorbe=te despre

„junele adolescent“.

Poate]i era team[c[vom crede adolescentul b[tr`n!
Tot acolo ne spune c[

„\ara era]n *convulsiunile* cele mai *]nfl[c[rate*“,

=i la pagina urm[toare vrea s[examineze cartea lui Conachi =i s[vad[

„de ce calibru este“.

La paginile 102 =i 103, dl Sion, vorbind de sine]nsu=i, scrie:

„Apoi c`nd m-am *ridicat* din adolescen\[ =i m-am *a=ezat* ]n capital[... m[ duceam la casa lui Conachi adeseori, =i ospitalitatea aceasta o pl[team cetindu-i c`teodat[vreo compunere...“

Demn de observat e dl Sion c`nd se desfat[ ]n t[ria expresiilor. La pag. 96, vorbind despre ochi, zice:

„Cine nu =i-a sc[ldat sufletul]n deliciul acestor stele, care se zice s[sunt scaunul sufletului =i al inimii?“

A-=i sc[lda sufletul]n deliciul unor stele care sunt un scaun, iat[o imagine a c[rei soa\[se afl[numai]n urm[toarea strof[a dlui A. Pelimon (nu este =i d-sa]ntre cei 30—40 de redactori-colaboratori ai *Revistei?*):

Aste inimi prea-nfocate De al p[cii imn legate
Cu stilp[ri de nemurire C`nt a patriei iubire.

Departe duce pe om be\ia de cuvinte!

La pag. 90, dl Sion ne arat[cum

„Conachi rev[rsa florile imagina\iunii sale]n adora\iunea idolului ce]nc`ntase sufletul s[u“,

dar la pag. 93 se]ntrece =i zice:

„poetul v[rsa tezaurii imagina\iunii sale cu profunziunea unui crater]n irup\iune“.

Despre]ntrebuin\area de neologisme, precum sunt *alegre*,]n loc de vesele, *tandre\e, abandonez* etc., nu este locul s[vorbim aici: ne gr[bim a termina critica]n ceea ce prive=te partea dlui Sion din *Revista contimporan[* prin citarea ultimelor sale cuvinte:

„Iat[materia mea *epuizat[*. Fie ca aceast[lucrare s[se urce ca fumul de t[m`ie c[tre sufletul acestui veteran al Parnasului rom`n, care a depus *premiile geniului =i cuget[rii* sale pe altarul culturii na\ionale! *Respect, venera\iune =i glorie memoriei numelui s[u!*“

Premiile geniului =i cuget[rii (adic[poeziile) =i *gloria memoriei numelui* sunt un nonsens =i un pleonasm, care]ncheie]ntr-un mod armonic lucrarea dlui Sion, citit[la Ateneu, citit[la Cern[u\i, citit[la Bac[u, =i,]n sf`r=it, tip[rit[ ]n *Revista contimporan[*.

Un alt autor care umple coloanele acestei reviste este dl Pantazi Ghica. D-sa ne]mbie cu o nuvel[istoric[intitulat[*Marele vistier C`ndescu*. Ce palid devine dl Sion, cu toat[„]nfl[c[rarea convul-siunilor“ =i cu toat[„profunzimea craterului]n irup\iune“,]ndat[ce-l punem al[turi de violen\a limbajului dlui P. Ghica, care ar fi]nm[rmurit =i pe mai-sus-pomenitul Cabanis!

Pag. 80:

„Mihnea nu s[v`r=ise ]nc[ aceste cuvinte, c`nd o mul\ime de femei, copii, b[tr`ni, s`nger`nzi, palizi, cu hainele rupte, sf[=iete, cu p[rul smuls, cu m`inile r[nite, intrar[ ]n gloat[,]n dezordine,]nsp[im`nta\i, alerg`nd,]n sala sfatului domnesc.

Din acea mul\ime speriat[, exasperat[, dou[fete, dou[copile, se repezir[ ]n bra\ele vistierului C`ndescu, strig`nd: „Sc[pare, tat[! sc[pare!““

Sim\i\i, v[rog, toat[ging[=ia logic[a acestei]mbel=ug[ri de cuvinte: mul\imea intr[ ]n gloat[=i]n dezordine, ea este nu numai]nsp[im`ntat[, ci =i speriat[ =i exasperat[, ea are hainele nu numai rupte, ci =i sf[=iate, =i atunci ]n bra\ele vistierului C`ndescu se reped dou[, nu numai fete, ci =i copile.

La pag. 82:

„Boieri, femei, copii, b[tr`ni, o=teni ie=ir[ to\i ]n lini=te dar av`nd pe figuri aceea=i durere, aceea=i exaspera\iune, aceea=i desperare“.

Durere, exaspera\iune =i desperare!

„Arma=ul Dinc[S`rbu, =arpe ]ncol[citor, fiin\[ t`r`toare, astucioas[, ipocrit[, furb[ =i tr[d[toare, suflet damnat, spion =i confident al lui Mihnea, c`nd intr[domnitorul]n biseric[, opri pe comisul Com[neanu la u=a sf`ntului loca=.“

Grozav e Dinc[S`rbu, =i ar fi mai grozav dac[nu ar deveni ridicol]n aceast[descriere.

„Astfel se f[cu trista =i ru=inoasa instalare a lui Mihnea III, cu pronosticuri at`t de lugubre =i ]n condi\iuni at`t de funerbe pentru \ar[.“

Condi\iuni funebre? Aceasta nu prea are]n\eles]n rom`ne=te. Dar pe dl Ghica nu-l sup[r[ ne]n\elegerea. }n fantezia d-sale cea ]nv[p[iat[, adjectivele ]noat[ cu gr[mada, =i d-sa pescuie=te c`nd pe unul, c`nd pe altul, =i-l arunc[ f[r[ alegere ]n bra\ele vreunui substantiv. Folosul acestei proced[ri literare este c[ po\i petrece timpul cu varia\ii asupra aceleia=i teme, cu combin[ri =i permut[ri ]n marginea num[rului de cuvinte date. }n\elesul r[m`ne acela=i =i uneori fraza c`=tig[. D. e.:

„Astfel se f[cu lugubra =i funebra instalare a lui Mihnea cu pronosticuri at`t de triste =i ]n condi\iuni at`t de ru=inoase pentru \ar[.“

+i mai sus, pag. 75:

„Nici o voce nu r[spunse, toat[lumea, t[cut[=i cuprins[de o ad`nc[ ]ntristare, p[stra un silen\iu lugubru“.

Lumea t[cut[p[stra un silen\iu! Sau, tot a=a de bine, lumea silen\ioas[p[stra o t[cere. Sau, mai amplificat: lumea lugubr[p[stra un silen\iu t[cut.

Am cita mai multe simptome ale dlui Pantazi Ghica, dac[am fi avut r[bdarea s[citim nuvela d-sale =i]n num[rul revistei de la 1 aprilie 1873. Dar aceast[r[bdare n-am avut-o =i ne m[rginim s[spunem c[dl Ulysse de Marsillac]n *Journal de Bucarest* o laud[foarte mult =i o nume=te savant[.

}ntre expresiile cu care dl Pantazi Ghica]navu\e=te s[rmana limb[rom`n[ figureaz[, pe l`ng[silen\iul lugubru, rapace, avaricios, astucios, furb =i adat (*adonné*).

Mult mai fin e dl Vasile Alexandrescu-Ureche.

Oh, d-sa vorbe=te cu preferin\[despre lucruri pe care, necunosc`ndu-le]nsu=i bine, presupune c[nici cititorii nu le cunosc, =i pe acest fundament]n=ir[la cuvinte de o fenomenal[combina\iune.

Dup[un tipic cunoscut]nc[din *Adunarea na\ional[*, pe care o inspira d-sa odinioar[, dl Alexandrescu-Ureche,]n studiul asupra lui Miron Costin, cu care]ncepe juna *Revist[*, vrea s[ne ar[te meritul lui Miron Costin ca om de =tiin\[=i ne zice:

„Dup[cum Cantù define=te istoria *conform ultimelor, modernelor teorii*: „l'histoire est le recit d'événements importants afin de conna]tre le passé et par lui de conjecturer l'avenir probable“... a=a a zis Miron Costin c`nd ne spune c[istoria ne]nva\[: *„Cu acele trecute vremi s[pricepem cele venitoare!“*

Care e meritul lui M. Costin ca om de =tiin\[? Dar ce dezvoltare mai admirabil[de inteligen\[ca aceea a lui M. Costin, care ajunge la concluziunile =tiin\ei cu secole mai nainte de at`\i nemuritori lucr[tori]n ogorul =tiin\ific,]n ogorul istoriei, la apusul Europei!“

Ce mistificare mai este =i aceasta? Nu este adev[rat c[ideea de a concepe istoria ca o =tiin\[a vremilor trecute pentru a pricepe pe cele viitoare este o „ultim[modern[teorie“. Aceasta a trebuit s[treac[prin capul tuturor istoricilor, de c`nd istorici exist[, =i este anume relevat[ ]n Polybius, ]n Tacitus, ]n Cicero, dac[, dup[ dorin\a lui Cornelius Nepos, ]l num[r[m =i pe acesta printre istorici. Prin urmare, Miron Costin ]n fraza citat[ nu a f[cut alta dec`t a spus =i el o cugetare

de istoric, dar nu a anticipat „cu o admirabil[inteligen\[concluziunile =tiin\ei“ moderne.

La pag. 1 =i 2 a revistei ni se sus\ine c[:

„istoria, fiica filozofiei, nu vine dec`t dup[ce poezia popular[ ]ncepe a t[cea“,

=i]ndat[se adaog[:

„istoria germanilor]ncepe cu c`ntul lui Siegfried din poemul Analelor (?)“.

La pag. 2, dl Alexandrescu vorbe=te despre l[utarii, care singuri

„fac istorie... pe timpul lui Atila (5), la palatul Biciului lui Dumnezeu“.

Acel (5) pus l`ng[ Attila ne trimite ]n josul paginii, la autorii antici din care ]i izvor[=te dlui Ureche aceast[ =tiin\[. Acolo g[sim numit, pe l`ng[Priscus, =i pe *Am. Marcellinus*. Ammianus Marcellinus citat pentru timpul lui Attila? Mare descoperire! Ammian (n[scut pe la 330) era de mai mul\i ani mort c`nd a]nceput domnirea lui Attila (434, 435) =i istoria lui merge numai p[n[la 378 d up[¤ Chr.

La pag. 9, eruditul nostru profesor de istorie la Universitatea din Bucure=ti ne spune c[„istoria de caracter filozofic“ se n[scu

„cu Voltaire, abia]n secolul XVII =i XVIII“.

Voltaire istoric]n secolul 17? Dar Voltaire este de 6 ani c`nd se sf`r=e=te secolul al 17-lea, =i]n aceast[v`rst[el de-abia ar fi putut scrie un tratat ca acela al dlui Ureche, necum o istorie de „caracter filozofic“.

Dar unde este tare dl Ureche este]n citarea de nume proprii. Acolo d-sa se afl[ ]n elementul s[u,]ncepe a-=i pierde cump[tul, sonul gol al cuvintelor de botez =i de familie]l transport[ ]n acea lume fericit[, unde prozaica lege a logicii =i a exactit[\ii =tiin\ifice nu mai domne=te. Cu deosebire ne preumbl[atunci prin \ara spaniolilor, pe unde controlul este mai greu, =i ne]nc`nt[cu sonuri ca cele urm[toare:

„Nu, oric`t am putea sup[ra vreunul din acele spirite de care alt[dat[ r`deam, pe care azi le depl`ngem, spirite pururea gata a deprecia ce este rom`nesc, nu,

repe\im, Miron Costin nu este Villehardouin, nici sire de Joinville, Froissart, Filip de Comines, el nu este Olanyro Morales, Zurita, Garivay, Muntaner, Mariana, Moncada; nu este asemenea autorul cronicilor de Napoli, nici Villani; nu este *a fortiori*, catalogarii de date =i domni ai Germaniei feudale... Miron Costin este]n fond „*istoric*“!“

Bietul ze\ar nu s-a prea orientat]n a=ezarea literelor acestor spanioli, =i astfel *errata* de la sf`r=itul num[rului ne invit[s[citim *Ocampo, Morales*]n loc de *Olaniro Morales*. Fie =i Ocampo, Morales!

S[ne atragem]n trec[t, de=i cu mult[m`hnire din parte-ne, r`sul sau depl`ngerea dlui Ureche, m[rturisind cu sinceritate c[, dup[p[rerea noastr[, nu ar fi nici o sc[dere pentru Miron Costin de a fi comparat lui Comines sau lui Froissart. Dl Ureche crede c[Miron Costin le este f[r[comparare superior, dup[acela=i tipic dup[care credea alt[dat[,]ntr-un foileton al *Adun[rii na\ionale*, c[o palid[imitare a lui V[c[rescu este superioar[originalului lui Goethe.

La pag. 6, dl Ureche ne]n=ir[alte nume, spun`ndu-ne c[:

„Miron Costin este deja istoricul care]ntreab[la fapte cauzele lor, =i la cauze recunoa=te o ordine, o sistem[oarecare, ca Vico, Leibnitz, Descartes, Rotek, Cantù, Thiery“.

Ce-o fi c[ut`nd printre ace=ti istorici Leibniz =i Descartes? Alt[dat[, dl Ureche, vorbind despre arhitectura noastr[, ne spunea c[celebrii arhitec\i ai Italiei ar fi invidio=i de ea =i ne cita]ntre ace=tia =i pe Cimabue, care]ns[este celebru]n pictur[.

Dar]n starea intelectual[ ]n care se afl[d-sa c`nd scrie nici nu e vorba de exactitate a cit[rilor. Totul e ca sonul gol al numelor proprii s[produc[efect, =i]n aceast[privin\[trebuie s[recunoa=tem c[Cimabue e foarte bine ales.

}n num[rul *Revistei contimporane* de la 1 aprilie ni se]nf[\i=eaz[doi autori mai noi, cu lucr[ri mai scurte.

Unul este D. Aug. Laurianu. D-sa face o critic[a unei traduceri din Molière =i a dramei dlui Scurtescu, *Rhea Silvia*. +ti\i c[despre fabuloasa Rhea Silvia ne spune Livius]n c`teva r`nduri, la]nceputul

istoriei sale, c[a fost vestal[, dar c[a n[scut totu=i pe Romulus =i Remus. Completa lips[de tradi\iuni mai l[murite asupra ei nu]mpiedic[pe dl Laurianu de a scrie:

„Pentru a trata asemenea subiecte, se cere, pe l`ng[ at`tea alte condi\iuni, pe care dl Scurtescu le posed[ ]ndestul, =i un studiu aprofundat al timpului, moravurilor, cu un cuv`nt, al miezului social]n care se petrece ac\iunea, =i acest miez social s[radieze]n toate epizoadele dramei *Rheei Silviei*“.

Mediul social de pe timpul Rheei Silviei! Lucrul nu prea are]n\eles, dar cuvintele sun[a ceva.

Acela=i domn scrie la pagina 158 =i 159:

„Nu este aici locul de a c[uta ra\iunea preeminen\ei traduc\iunilor asupra compozi\iunii =i raportul ce exist[ ]ntre autor =i executor. C[nd vom scrie]n special despre teatrul nostru, vom elucida aceste chestiuni colaterale r`ndurilor de ast[zi. Deocamdat[, ne mul\umim de a declara]ntr-un mod categoric c[n-avem idei preconcepute contra nici unuia din modurile]n care se manifest[literatura scenal[la noi“.

Auzi, frate! Junele Laurianu ne declar[„]ntr-un mod categoric“ c[nu are „idei preconcepute“!

Ce fericire pentru „literatura scenal[“ a Rom`niei =i pentru „chestiunile colaterale r`ndurilor de ast[zi“!

Cel din urm[autor]nsemnat]n no. 2 al *Revistei* se nume=te George Marian. D-sa pare a fi de la Ploie=ti, c[ci ne vorbe=te despre

„un col\ al \[rii unde m-am ploie=tit, era s[zic pleo=tit“.

Acest domn de la Ploie=ti, eram s[zic... are mult spirit. D-sa iube=te „la causerie“ ca la Paris =i o introduce]n *Revista contimporan[* prin un *Ciaiu la doamna Cutare*. Ce mai elegan\[ ]n toat[conversa\ia! Domnul de la Ploie=ti o]ncepe prin a face doamnei Cutare din Bucure=ti un

„compliment pentru toaleta sa de un perfect bun-gust“,

=i complimentul era, f[r[ ]ndoial[, de un perfect bun-gust, ca =i cel urm[tor, despre care ne spune dl Marian:

„cultul frumosului exist[ ]n |ara Rom`neasc[. M[ inh[\ai de acest cuv`nt ca s[spun c[n-ar putea fi]ndoin\[despre aceasta dec`t numai c`nd frumosul n-ar fi reprezentat la noi prin imagini vii ca dna *Cutare*. Complimentul]ns[nu produse efect.“

Dar nu pentru aceste galanterii ploie=tite, eram s[zic..., intr[dl George Marian]n aceast[mic[cercetare. D-sa merit[a figura]n ea fiindc[ ]mp[rt[=e=te ame\eala dlui Ureche]n privin\a numelor proprii. Dup[ce ne-a spus, desigur cu mult[competen\[, c[concertele Societ[\ii filarmonice sunt

„destinate a face pe public s[fug[v[z`nd numai numele lui Beethoven pe afi=“,

continu[:

„Gra\ie dnei *Cutare*, m[ ]mp[cam cu muzica clasic[de care m[desgustase concertele pu\in divertisante ale Societ[\ii filarmonice. Un caet din Mozart se aflà pe piano. Doamna *Cutare*]l deschise =i ne jucà nemuritoarea uvertur[a operei *Freischütz* (Robin des Bois).“

Admirabila doamna Cutare! Deschide un caiet din Mozart =i joac[din el uvertura lui Freischütz. Ai s[vezi c[ ]n num[rul viitor al *Revistei* are s[deschid[caietul lui Weber =i s[ne joace uvertura lui *Don Juan*.

Dup[exemplele fenomenale, citate p[n[acum, am mai ad[oga c`teva cuvinte]n privin\a]ntregii]ntreprinderi numite *Revista contimporan[*, dar ne e team[c[redactorii ei vor declara, cu modestia junelui domn Laurianu,

„]ntr-un mod categoric“,

c[nu au *idei preconcepute* nici m[car]n contra — be\iei de cuvinte.

R{SPUNSURILE „REVISTEI CONTIMPORANE“

(AL DOILEA STUDIU DE PATOLOGIE LITERAR{)

(1873)

CUPRINS

Lupta]ntre *Revista contimporan[* =i critica din *Convorbiri literare* s-a]ncins cu mult[c[ldur[. *Revista* de la 1 iunie 1873 public[un r[spuns lung al dlui P. Gr[di=teanu, un r[spuns ceva mai scurt, dar foarte puternic, al dlui V. Alexandrescu-Ureche =i c`teva cuvinte gentile ale dlui D. Aug. Laurianu, iar dl Pantazi Ghica =i-a ales un cerc mai ]ntins de cititori =i ]=i r[sp`nde=te observ[rile d-sale]n contra noastr[prin cel mai]nsemnat jurnal politic din capital[.

Fiind vorba de o lupt[literar[, s[ne fie iertat a]nl[tura mai]nt`i tot ce ne pare c[trece peste limitele ei.

A=a, dl Petru Gr[di=teanu vorbe=te de victemele *ar\agului* meu, de *piticii* din *ortaoa* „Junimei“, zice c[noi t[g[duim *cu sfruntare, cu turbare* meritul p[rin\ilor literaturii =i spune c[*pamfletul* meu]i reaminte=te *c[Voltaire compar[pe unii critici cu broa=tele care se zice c[sug veninul p[m`ntului spre a-l comunica celor care le ating.*

Dl Vasile Alexandrescu-Ureche observ[c[*unui ze\ar]i e permis s[fie ignorant ca un redactor de la* Convorbiri, c[, de citea mult *Convorbirile*, de *t`mpire* nu sc[pa, =i ]mp[rt[=e=te cititorilor s[i c[ ]n casa *dlui Maiorescu nu lipse=te o clarinet[ =i un contrabas, pe l`ng[un piano.*

Dl Pantazi Ghica nume=te pe adversarul s[u *un fel de farceur literar*, spune c[unii membri ai societ[\ii „Junimea“ sunt *ada\i la umorism]ntre mai multe pahare de bere*]n *Borta rece* (o c`rcium[cunoscut[din Ia=i, citat[de dl Laurianu-junior]n contra noastr[) =i observ[c[

stilul meu *cam se aduce mult cu stilul =i buna-cuviin\[ce ar g[si cineva]n epistola unui comisvoyageur negu\[toresc.*

La aceste cuvinte =i altele mai tari de felul lor nu am nici un r[spuns. Ele sunt personalit[\i f[r[interes]ntr-o discu\ie literar[; ar fi chiar de natur[a t[ia orice discu\ie, dac[alte consider[ri mai]nsemnate nu ar impune continuarea ei ca o datorie.

L[s[m dar expresiilor reproduse mai sus tot caracterul lor, f[r[a le mai atinge.

C[ci ele nu ne]nainteaz[ ]n dezlegarea singurei]ntreb[ri importante aici: cum r[m`ne cu obiectul propriu al criticii noastre literare?

Cum r[m`ne cu trocheele lui Dositei, pe care *Revista contimporan[* le nume=te hexametre? Cum cu *exploziunea entuziasmului nobil* pentru \evile de ap[aduse de prin\ul Moruzi? Cu *convulsiunile]nfl[c[rate?* Cu *profunzimea craterului]n erup\iune*? Cu *ridicarea* dlui Sion *din adolescen\[* =i *a=ezarea* d-sale *]n capital[?*

Cum r[m`ne cu *lumea t[cut[* a dlui Pantazi Ghica, care *p[stra un silen\iu?*, sau cu Arma=ul Dinc[ S`rbul, care era

„=arpe incol[citor, fiin\[t`r`toare, astucioas[, ipocrit[, furb[=i tr[d[toare, suflet damnat, spion =i confident al lui Mihnea?“

Cum r[m`ne cu Ammianus Marcellinus, pe care ]l citeaz[ dl Ureche pentru timpul lui Attila? Sau cu Voltaire, care ]ncepe istoria de caracter filozofic ]n v`rst[de 6 ani? Sau cu Cimabue, care devine celebru]n arhitectur[?

etc., etc., etc.

Cum r[m`ne cu aceste fenomenale... sc[p[ri din vedere, aceste... mici erori strecurate ]ntr-o c`t[\ime cam mare]n primele dou[numere, numerele de recomanda\ie, ale unei *Reviste* de literatur[, art[=i =tiin\[, publicat[ ]n anul 1873]n capitala unui stat care aspir[la cultur[=i nu este cu totul lipsit de via\a literar[?

Iat[singura]ntrebare la care se a=tepta un r[spuns din partea *Revistei contimporane,* =i totodat[singurul punct]n jurul c[ruia se poate mi=ca discu\ia noastr[mai departe.

I

A=adar: ce a r[spuns *Revista* la erorile imputate =i cum a r[spuns?

Critica noastr[relevase cinci articole: studiile literare ale dlor Sion =i Ureche, nuvela dlui P. Ghica, recenziunea dlui D. Laurianu =i un articol al dlui Marian. }ncepem cu o m[rturisire]mp[ciuitoare:]n privirea ap[r[rii ce dl Gr[di=teanu face]n favoarea dlui G. Marian de la Ploie=ti, suntem aproape de a ne]n\elege cu d-sa. D. Gr[di=teanu (p. 390) nume=te scrierea dlui Marian

„un articol de *blagues* — cuv`ntul ]n limba rom`n[n-are ecuivalent dec`t, poate, *mofturi*“.

Din momentul]n care *Revista* calific[articolul dlui Marian de *mofturi*, nu mai avem de discutat asupra acestui punct. S-ar simplifica discu\ia chiar =i asupra celorlalte puncte, dac[*Revista* ar consim\i s[numeasc[cu aceea=i expresie calificativ[=i celelalte articole relevate de noi, critica dlui Laurianu, nuvela dlui P. Ghica =i mai ales studiul istorico-literar al dlui Ureche. C[ci *mofturi* este]ndeaproape]nrudire cu numele ce ne-am permis noi a-l aplica de la]nceput acelor articole din *Revist[* =i despre care presupunem c[nu este]nc[uitat.

Asemenea, suntem datori s[recunoa=tem c[nu mai]ncape discu\ie asupra uverturii lui *Freischütz*, pe care dl de la Ploie=ti o atribuia lui Mozart. }n accea=i zi (1 mai)]n care a ap[rut critica noastr[ ]n *Convorbirile literare* din Ia=i, a ap[rut]n no. 3 al *Revistei* din Bucure=ti rectificarea. Pasagiul criticat de noi din no. 2 al *Revistei* era:

„Un caiet din Mozart se afla pe piano. Dna Cutare]l deschise =i ne juc[nemuritoarea uvertur[a operei *Freischütz*.“

=i aici *Erata* din no. 3 observ[:

„}n no. 2 al *Revistei*, la pag. 186, r`ndul 11, s[rindu-se un r`nd din manuscris, dup[cuv`ntul *juca* s[se adauge: Sonata]n sol major, apoi termin[cu.“

A=adar, dna Cutare juc[din caietul lui Mozart sonata a 8-a =i apoi termin[cu uvertura operei *Freischütz*.

Unii se mir[cum de ze\arul s[rise r`ndul din manuscript a=a de bine ]nc`t fraza tip[rit[avea un aer foarte natural, mai natural chiar dec`t cea ]ndreptat[, =i par a se ]ndoi de istoria cu r`ndul cel s[rit.

Noi]ns[nu ne credem]n drept a pune la]ndoial[erata *Revistei*, =i, prin urmare, primim rectificarea f[cut[f[r[rezerv[.

Mergem chiar mai departe: ne mir[m de ce *Revista* nu s-a folosit de *Erata* ei]ntr-un mod mai bogat, oarecum mai iste\? Nu vedea c[aici este mijlocul cel mai simplu de a sc[pa de toate greut[\ile?

De exemplu: la pag. 15 din no. 1 al *Revistei* zicea dl Sion:

„}n adev[r, voi\i exametre? asculta\i:
Limbile s[salte
Cu c`ntece nalte.“

De ce s[nu zic[erata din no. viitor al *Revistei*:

„}n no. 1 al *Revistei*, pag. 15, r`ndul 6 de jos, s[rindu-se c`teva cuvinte din manuscris dup[cuv`ntul *voi\i* s[se adauge: „trochee care nu sunt“... exametre?“

=i toat[gre=eala a disp[rut!

Asemenea pentru dl Ureche:

„}n no. 1 al *Revistei*, la pag. 2, r`ndul 2 de jos, unde se citeaz[ autorii pentru timpul lui Attila, s[rindu-se dou[ r`nduri din manuscris, dup[cuv`ntul Am. Marcellinus s[ se adauge: „din nenorocire nu scrie nimic despre Attila, dar cu at`t mai mult scrie“... Priscus“.

+i a=a mai departe =i pentru celelalte erori *in dulce infinitum*.

Dar revista nu a ales acest mod expeditiv =i prudent de a]nt`mpina critica f[cut[, ci =i-a sus\inut erorile, ]ncerc`ndu-se a aduce argumente]n favoarea unora din ele.

S[le examin[m =i pe aceste.

Constat[m]ns[mai]nt`i c[ acea parte a criticii care privea diserta\ia dlui Sion asupra poetului Conachi a r[mas f[r[ ]nt`mpinare. O men\inem dar deocamdat[a=a cum a fost f[cut[.

Trecem la dl Ureche, care s-a crezut obligat s[-=i sus\ie cele 7 erori ale d-sale cu orice pre\ — vom vedea]ndat[cu ce pre\.

1. *Eroarea dlui Ureche relativ[la Ammianus Marcellinus.*

Pasagiul din no. al *Revistei contimporane* este]n]ntregul lui urm[torul:

„Mult timp, multe sute de ani, coloni=tii lui Traian n-avur[al\i istorici dec`t *tradi\iunea* fidel[, =i al[turea cu ea pre acei l[utari, cari, ]nc[ la Roma, aveau deprinderea a c`nta la ospe\e faptele oamenilor celebri.[4] Pe timpul lui Attila[5], la palatul *Biciului lui Dumnezeu*, ca =i mul\i secoli dup[aceea la curtea domnilor rom`ni, singuri l[utarii fac istorie.

[4] *Soliti* sunt primis temporibus in epulis canere convivae ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus. Salustiu.

[5] Am. Marcellinus. Priscus.“

}n contra acestui pasagiu f[cusem noi]n *Convorbiri literare* de la 1 mai 1873 urm[toarea critic[:

„Acel (5) pus l`ng[ Attila ne trimite ]n josul paginii la autorii antici, din care izvor[=te dlui Ureche aceast[ =tiin\[. Acolo g[sim numit, pe l`ng[Priscus, =i pe *Am. Marcellinus.* Ammianus Marcellinus citat pentru timpul lui Attila? Mare descoperire! Ammian (n[scut pe la 330) era de mai mul\i ani mort c`nd a]nceput domnirea lui Attila (434, 453), =i istoria lui merge numai p[n[la 378 d. Ch.“

Ce are de zis dl Ureche la aceast[critic[? Cum]=i va sus\ine *singuru*l punct]n discu\ie: citarea lui Ammianus Marcellinus dup[cuvintele „pe timpul lui Attila?“

Iat[r[spunsul d-sale (*Revista* din 1 iunie 1873, pag. 320, 321, 322):

„Un no. 5 st[pus dup[vorba *Attila*]n scrierea mea (pag. 2), =i nu =tiu de ce sup[r[pe nervosul dl Maiorescu.

Oare nu este adev[rat[aser\iunea c[*l[utarii*, primii c`nt[re\i, *poe\i, fac istorie... p[n[pe timpul lui Attila?*

Probeze-mi-se c[nu, =i va r[m`ne de minciun[Voltaire cu opiniunea sa despre ignoran\a criticilor.“

Nu am s[probez c[nu, =i nu am s[probez c[da, fiindc[nu s-a vorbit nici un cuv`nt despre aceasta. Singurul punct]n discu\ie este: citarea lui Amm. Marcellinus pentru timpul lui Attila.

S[relev[m deocamdat[cuv`ntul *p`n[* v`r`t acum de dl Ureche]naintea cuvintelor *pe timpul lui Attila*. Acest *p`n[* nu st[ ]n pasagiul criticat.

Dl Ureche continu[:

„Ce este gre=it]n aser\iunea mea c`nd, cit`nd pe *Salustiu*, am scris c[la romani]nc[istoria]ncepe cu poezia, cu c`ntecele (*soliti* sunt primis temporibus etc.)?“

De aceast[aser\iune a d-sale nu e vorba]n critica noastr[.

„De acest obicei ne vorbe=te =i *Nonniu* (II, 70), care aminte=te c[Varon numea pe c`nt[re\i: *pueri modesti...* „

Poate s[vorbeasc[Nonniu: nu sunt]n chestie *pueri modesti*. Departe de aceasta!

„Ce p[cat f[cui sus\in`nd c[acest mod de a face istoria a trecut =i la Dacia =i c[persist[p[n[chiar sub Attila?“

Nimeni nu a relevat vreun asemenea p[cat, nu este]n chestie.

„Era oare permis filozofului, literatorului din Ia=i a nu =ti cine fur[barzii la gali (vezi Lucan, I, v. 27), scaldi la scandinavi etc.?...

Citit-a eruditul dl Maiorescu pe Tacit? Apoi nu spune el cum se c`nta la barbari pe timpul lui (Canitur adhuc barbaras apud gentes. Annal., II, 88)?

D-sa, care =tie toate, nu =tie c[la *go\i*]n *Dacia*]nc[se c`ntau la ospe\e faptele str[mo=ilor, dup[cum o spune Iornandes (dup[Cassiodore, ministrul lui Theodosiu)?“

Nu sunt]n chestie nici barzii la gali, nici Tacitus, nici go\ii din Dacia. }n chestie este un singur punct: citarea lui Amm. Marcellinus pentru timpul lui Attila.

„Apoi nu cumva eruditul dl T. Maiorescu pretinde c[Ammian Marcellin este r[u citat pentru deschiderea moravurilor hunilor?“

]ntreab[dl Ureche. Nu pretinde aceasta dl Maiorescu.

„Istoricilor de la *Convorbiri* aceasta poate s[le par[lucru nou, dar Ammian Marcellin este autoritate pentru epoca apari\iunii hunilor =i izgonirea go\ilor de c[tre ei din Dacia.“

Nu este]n chestie epoca apari\iunii hunilor, nici izgonirea go\ilor.

„Ce ar zice acest ilustru domn c`nd]ntr-o carte cu titlu *Historie d’Attila et de ses successeurs* ar afla citat pe Ammian Marcellin de nenum[rate ori?...

Histoire d’Attila =i Amm. Marcellin!

— E un ignorant, ar exclama negre=it dl Maiorescu.

Acel ignorant se cheam[ ]ns[*Amédée Thierry!*“

De o fine\e admirabil[! Dl Ureche]=i asociaz[pe Amédée Thierry =i ne d[a]n\elege c[ ]n privin\a lui Ammianus Marcellinus este de aceea=i erudi\iune.

S[nu batjocorim memoria lui Amédée Thierry, de-abia r[posat! Nu el este]n chestie: nu el ar fi putut s[aib[vreodat[inspir[rile dlui Ureche asupra izvoarelor istorice. C`nd]n *Histoire d’Attila et de ses successeurs* a lui Am. Thierry se vede citat Ammianus Marcellinus, nu este pentru chiar timpul domnirii lui Attila, ci pentru prima apari\iune a hunilor]n Europa =i pentru moravurile lor de atunci, de care a trebuit s[se ocupe Thierry]n eminenta sa lucrare.

Dar, cum am zis, nu este aici punctul]n discu\ie. S[revenim la el.

„Pentru ce dar acel no. 5]l pune]n furie contra mea?“

L[s`nd *furia* la o parte: pentru c[prin acel 5 se citeaz[Ammianus Marcellinus pentru timpul lui Attila.

Dar aici dl Ureche r[spunde:

„Eu n-am citat pentru epoca lui Attila pe Ammian Marcellin =i no. 5 pus dup[vorba lui Attila nu se raport[la Attila, ci la epoca hunilor.“

A=a? Apoi atunci de ce at`ta sfad[? De ce acel nomol de erudi\iune? Acele s[ge\i de]ntreb[ri]ndreptate]n contra criticului din Ia=i?

Chestia este cu mult prea simpl[pentru aceasta;

„No. 5 pus dup[vorba Attila nu se raport[la Attila“.

Iat[cea mai simpl[=i cea mai elegant[ridicare a greut[\ii.

P[cat atunci de]ntreaga pagin[321 din *Revist[* =i de jum[t[\ile paginilor 320 =i 322. Lucrul se f[cea mai bine, dup[sfatul ce ne-am permis s[-l d[m adineaori, printr-o]ndreptare]n *Erata* acestei interesante *Reviste*. D. e.:

„Erata.

No. 5 pus la pag. 2 a *Revistei* dup[vorba Attila nu se raport[la Attila, ci...“

nu mai =tiu la ce.

Mai bine se f[cea lucrul desigur]n acel chip, dar detot bine tot nu se f[cea. Detot bine se va face lucrul numai atunci c`nd *Erata* vreunui num[r viitor al *Revistei* ne va zice:

„La pag. 2 a *Revistei, no. 1 s[se =tearg[numele Ammianus Marcellinus cu totul.*“

C[ci ce vrea s[dovedeasc[dl Ureche cu Ammianus? S[l[s[m la o parte, dup[dorin\a d-sale, timpul lui Attila, =i s[presupunem c[d-sa ar fi citat pe Ammian numai pentru acel timp al hunilor despre care se ocup[ ]n adev[r istoria lui.

Ei bine, p[n[pe timpul lui Attila,]n epoca *apari\iunii hunilor*, pentru care Ammian este autoritate, ce vrea s[ne arate dl Ureche prin citarea lui? Dac[-i recitim pasagiul]n discu\ie, vedem c[este vorba de afirmarea d-sale c[:

„singuri l[utarii fac istoria; l[utarii =i *tradi\iunea fidel[*“.

De unde o scoate aceasta dl Ureche?

„Pentru Ammian Marcellin eu n-am indicat o anume pagin[“,

zice d-sa cu oarecare naivitate. Dar *putea* s[indice o anume pagin[sau, mai exact, un anume capitol =i o anume carte din Ammian?

Nu putea, fiindc[nu exist[. Am citit din nou]ntreaga carte 31 din istoria lui Ammian,]n care vorbe=te de huni, am recitit capitolul 3 =i]ndeosebi capitolul 2, cel cu celebra descriere a acelei ginte s[lbatice, nic[ieri nu exist[nici cea mai mic[aluzie la *c`nt[re\i, l[utari sau tradi\iunea fidel[ a hunilor*; din contr[, dup[ ce Ammian a spus c[ hunii „r[t[cesc f[r[ loca=uri hot[r`te, f[r[vatr[=i lege, f[r[obicei statornic“, rezum[barbaria lor]n frumoasele cuvinte: „Nimeni dintre ei nu poate r[spunde la]ntrebarea: de unde e=ti? C[ci fiecare a fost aiurea z[mislit, aiurea n[scut, aiurea crescut.“

La o asemenea ginte nu poate fi vorba de *tradi\iune fidel[* =i de *l[utari* care *fac istorie*, =i dar citarea lui Ammianus Marcellinus trebuie suprimat[.

2. *Eroarea dlui Ureche relativ[la Voltaire.*

Pasagiul dlui Ureche criticat de noi este urm[torul (*Revista*, no. 1, pagina 9):

„Metoda cealalt[*„ad probandum*“ relat[evenimentele numai spre a lua din ele ocaziunea de a discurge de organizarea politic[a popoarelor, despre legile lor, despre progrese, civilizare... Aceast[din urm[metod[d[du na=tere, cu Voltaire, abia]n secolii XVII =i XVIII, istoriei de caracter filozofic. Dup[pilda acelui geniu dominant]ntre enciclopedi=ti, scriser[istoriile, diserta\iunile lor Millot, Raynal]n Francia; Hume, Robertson, Gibbon]n Anglia etc.“

La aceasta am observat noi]n *Convorbiri literare* de la 1 mai 1873:

„La pag. 9 eruditul nostru profesor de istorie la Universitatea din Bucure=ti ne spune c[„istoria de caracter filozofic“ se n[scu cu Voltaire, abia]n secolii XVII =i XVIII. Voltaire istoric]n secolul 17? Dar Voltaire este de 6 ani c`nd se sf`r=e=te secolul al 17-lea, =i]n aceast[v`rst[el de-abia ar fi putut scrie un tratat ca acela al dlui Ureche, necum o istorie de „caracter filozofic“.“

Care este]nt`mpinarea dlui Ureche]n contra acestei critice? Va fi mai u=or de ast[dat[s[o analiz[m, fiindc[=tim acuma, din experien\a cu Ammianus Marcellinus, metoda d-sale de ap[rare, zigzagurile prin care]ncerc[a se feri de direc\ia dreapt[a discu\iei.

„Ce-i pas[dlui T. Maiorescu c[Zarate (*Manuel de littérature*, edit. 7, 1856, pag. 170) a zis: „]n secolii XVII =i XVIII *lu[istoria caracterul filozofic propriu al s[u. Voltaire fu primul care]n Francia]i dete aceast[direc\iune*“.“

}n adev[r, ce-mi pas[? Istoria a putut s[ia caracter filozofic]n secolii 17 =i 18. Voltaire a putut s[fie cel dint`i care *]n Fran\a* i-a dat aceast[direc\ie: chestia nu e aici! Chestia este dac[istoria de caracter filozofic s-a n[scut cu Voltaire]n secolul al 17-lea?

„Aceast[form[*sileptic[* de cugetare s[nu]ncap[ ]n mintea filozofului supus[la at`tea *silepse*!“

Forma sileptic[poate autoriza]mpreunarea mai multor obiecte *felurite*]ntr-o singur[expresie, dar nu autoriz[niciodat[=i nic[ieri]mpreunarea sintactic[de contraziceri, =i dac[cineva, d. e.,]n loc de a zice: *multe b[t[lii celebre s-au c`=tigat pe timpul romanilor, asemenea multe, mai ales prin perfec\ionarea armelor de foc, s-au c`=tigat]n zilele noastre*, ar zice: multe b[t[lii celebre s-au c`=tigat de la romani p`n[ ]n zilele noastre prin perfec\ionarea armelor de foc, ar comite — nu o sileps[, ci o eroare, fiindc[timpul romanilor exclude perfec\ionarea armelor de foc, precum v`rsta lui Voltaire exclude scrierea istoriei filozofice din partea sa]n secolul 17.

„Zic`nd ca *Zarate*, c[istoria filozofic[este din secolul XVII =i XVIII, f[cut-am o erezie?“

Nimeni nu a vorbit de o asemenea erezie.

„Dar nu sunt din secolul XVII Rollin, Bossuet, Fleury?“

Nu sunt]n chestie Rollin, Bossuet, Fleury.

„+i oare nu este adev[rat c[numai]n secolul XVIII, cu *Voltaire*, istoria lu[definitiv caracterul ce-l avu sub pana lui Millot, Raynal etc.? Voltaire e acela care“ etc.

Aceasta poate s[fie adev[rat, dar nu e]n chestie, precum nu e]n chestie nici tirada urm[toare asupra meritelor lui Voltaire.

}ntr-at`ta se ]ncheie ]nt`mpinarea dlui Ureche asupra acestui punct. Neprob`nd ea nimic, eroarea d-sale cu Voltaire r[m`ne nejustificat[.

C`nd ar r[m`nea numai at`t! Dar prin ]nt`mpinarea d-sale se]nmul\esc erorile, erori de acela=i fel: contraziceri =i cit[ri false.

S[recapitul[m observ[rile din r[spunsul de la pag. 423:

„Zarate a zis: „]n secolii 17 =i 18 lu[istoria caracterul filozofic propriu al s[u. Voltaire fu primul care]n Fran\a-i dete aceast[direc\iune.““

Dl Ureche crede]n autoritatea lui Zarate, fiindc[ni-l opune. A=adar, cel dint`i care]n Fran\a dete istoriei caracter filozofic fu Voltaire;]ns[istoricul Voltaire =tim c[a fost]n secolul al 18-lea. Cu toate aceste dl Ureche zice]ndat[mai jos:

„Zic`nd ca Zarate, c[istoria filozofic[este din secolul 17 =i 18, f[cut-am o erezie? Dar nu sunt din secolul 17 Rollin, Bossuet, Fleury?“

A=adar, francezii Rollin, Bossuet, Fleury au scris, dup[dl Ureche, istorii filozofice]n secolul 17. Dar atunci cum r[m`ne cu afirmarea de mai sus a lui Zarate c[Voltaire (din secolul 18) fu *primul* care *]n Fran\a* dete istoriei direc\iunea filozofic[?

Aceasta cam are aerul de contrazicere. Sau este numai o form[sileptic[?

S[relev[m alt[gre=eal[, oarecum mai substan\ial[:

„Dar nu sunt din secolul 17 Rollin, Bossuet, Fleury?“

exclam[dl Ureche pentru a proba c[istoria filozofic[este =i]n secolul 17.

Nu i-a fost destul experien\a cu Voltaire; trebuie s-o p[\easc[=i cu Rollin!

Rollin nu este istoric]n secolul 17. Rollin este, ce e drept, n[scut]n secolul 17 (=i Voltaire era n[scut]n secolul 17), dar nu devine autor dec`t]n secolul al 18-lea. Prima lui publicare este din 1731, iar *Histoire ancienne* este de-abia de la 1730—1738.

Hot[r`t lucru, numele proprii sunt nefericirea dlui Ureche.

3. *Eroarea relativ[la]nceputul istoriei germanilor.*

}n primele pagini ale *Revistei contimporane* dl Ureche zisese:

„Orice neam]ncepe]nt`i prin poezie
Fiin\a de-=i pricepe“

este un adev[r ie=it din poetica pan[a lui V[c[rescu. +i acest adev[r]l confirm[cercetarea dezvolt[rii cuget[rii la toate popoarele Europei. Acest studiu demonstr[, ca regul[nestr[mutat[, c[filozofia, c[istoria, fiica filozofiei, nu vin dec`t dup[ ce poezia popular[ ]ncepe a tace, nu vin dec`t atunci c`nd na\iunea s-a a=ezat =i a gustat din via\a lini=tei publice. Mai mult ]nc[, *Hist. Var.* ale lui *Elien*, ]n *Ermip* (1), ]n *Aristot* (2) afl[m c[ grecii *c`ntar[* p`n[ =i legile lor ]n`inte de a cunoa=te scrisoarea.

La]nceput nu se scrie, ci se face, zice *Quinet*. Tradi\iunile sunt conservate sub forma poetic[=i transmise din tat[ ]n fiu cu toate erorile proprii copil[riei

popoarelor, f[r[conexiune de cauze cu efecte. A=a, istoria germanilor]ncepe cu c`ntul lui *Siegfried]n poemul Analelor*.“

}ntre simptomele de suferin\[de care se ocupa gluma noastr[literar[(glum[=i nu prea) era =i „contrazicerea g`ndurilor puse l`ng[olalt[“.

Ca exemplu am relevat =i acel pasagiu din studiul asupra lui Miron Costin cu urm[toarele cuvinte:

„La pag. 1 =i 2 a revistei ni se sus\ine c[istoria, fiica filozofiei, nu vine dec`t dup[ ce poezia popular[ ]ncepe a t[cea, =i ]ndat[ se adaog[: istoria germanilor ]ncepe cu c`ntul lui Siegfried din poemul Analelor (?)“

Cum se justific[acum dl Ureche? *Revista* de la 1 iunie, pag. 319 =i 320:

„Ce afl[dl Titu Maiorescu]n aceste =iruri ale mele chiar =i alese de domnia-sa, dup[trebuin\a cauzei sale?

O erezie?“

Nu: de erezie nu este vorba.

“S[probeze c[nu e adev[rat c[:

„Orice neam]ncepe]nt`i prin poezie fiin\a de-=i pricepe“, cum zice V[c[rescu.“

Nu am s[probez, fiindc[nu e]n chestie.

„Am zis c[primii poe\i, c[primii muzican\i fur[primii cronicari ai popoarelor...

Istoria *nem\ilor* domnului Maiorescu, ea]ns[=i]ncepe, adause, cu un c`nt din *Niebelungen*... Dar tot eu am ar[tat ce diferen\[ este ]ntre linus, peani, treni, rapsozi, ]ntre c`nt[re\ii primi ai faptelor =i]ntre *istorici*. **Istoria**]ns[nu este balada l[utarilor c`nt`nd la mesele domnilor faptele domnilor trecu\i cu laud[. Unde este contrazicere dar[c`nd, spun`nd ca Quinet (pag. 299, tome IX, ed, 1857, Paris) c[*„L' histoire allemande commence par le chant de Siegfried“*, adaog c[**istoria** (nu balada, nu cronicul, ci **istoria**, fiica filozofiei) nu vine dec`t dup[ce poezia popular[ ]ncepe a t[cea?“

Unde este contrazicerea? }n chiar aceste cuvinte! Dac[se sus\ine c[*istoria* (orice fel de istorie) vine *dup[ce poezia* popular[tace, nu

se poate sus\inea]ndat[c[*istoria* germanilor]ncepe cu *c`ntul* lui *Siegfried*.

Aici este aceea=i contrazicere ca]n cazul citat mai sus cu istoria filozofic[ ]n Fran\a din secolul 17, =i din aceea=i cauz[, adic[din cauza cit[rilor nemistuite. Dar dl Ureche nu se lini=te=te cu at`t. D-sa continu[:

„Istoria germanilor]ncepe cu c`ntul lui Siegfried]n poemul *Analelor.*

Dl T. Maiorescu pune aci un?

S[ad[og[m =i noi la? al dlui Maiorescu pe unul al nostru mai compact?

Ce]nsemneaz[acel? acel erudit?

Prive=te el vorba *analelor,* cum a tip[rit-o un ze\ar c[ruia e permis s[fie ignorant c`t un redactor de la *Convorbiri*?

Poemul *analelor*!... Are de ce r`de dl Maiorescu, c[ci ze\arul, tot at`t de familiar ca d-sa cu numele unor istorici ca Ocampo, Morales, le-a ze\uit gre=it, d-sa nu =tiu corige *Analelor* prin *Amalelor!*

}ntr-adev[r, Voltaire avea dreptate: *nu este mai rea ignoran\[dec`t a criticilor!*“

Un semn de]ntrebare pus]n[tre] paranteze dup[propozi\ia unui autor este =tiut c[ ]nsemneaz[ ]ndoiala aceluia care a pus semnul de]ntrebare despre adev[rul propozi\iei.

Semnul de]ntrebare al nostru exprim[dar]ndoiala despre adev[rul afirm[rii dlui Ureche c[istoria germanilor]ncepe cu c`ntul lui Siegfried din poemul *Analelor,* gre=eala de tipar a *Revistei* d-sale, nu a noastr[, pe care o]ndrepteaz[dl Ureche prin *Amalelor* (ar fi fost mai bine s[zic[Amalilor, fiindc[este vorba de amali, eroii go\ilor). *Poemul Amalelor* dlui Ureche este, cum ne spune d-sa]nsu=i]n r[spunsul citat mai sus, poemul german *Nibelungen*.

Dar este oare sigur c[istoria germanilor]ncepe cu c`ntul lui Siegfried din *Nibelungen*?

Dac[pe la 1857 a fost poate iertat unui literat francez s[zic[*l' histoire allemande commence par le chant de Siegfried,*]n anul 1873 nu mai este iertat unui literat s[zic[a=a]n treac[t: istoria germanilor]ncepe cu un c`nt din *Nibelungen.* Ast[zi, dup[polemica iscat[la 1851 de I. Grimm]n contra lui Lachmann, literatura german[este l[murit[

asupra timpului Nibelungilor =i sus\ine c[acest poem a fost compus]n secolul al 12-lea dup[Christos din tradi\ii poetice mai vechi.

Nimeni]ns[nu va putea afirma c[istoria germanilor]ncepe cu un c`nt tocmai din secolul al 12-lea d[up[] Chr. Dac[ era vorba de a se cita cel mai vechi poem ]nsemnat al germanilor, trebuia s[ fie citat a=a-numitul *C`nt* al lui *Hildebrand*, din secoluil al 8-lea, =i nu *Nibelungen*, din secolul al 12-lea.

Iat[ce voia s[zic[acel semn de]ntrebare pus dup[afirmarea dlui Ureche; =i acum r[m`ne numai s[ni se explice ce voia s[zic[semnul mai compact al d-sale?

4. *Gr[m[direa nepotrivit[a numelor proprii.*

„Dar unde este tare dl Ureche“ —

scrisesem noi]n *Convorbiri literare* —

„este]n citarea de nume proprii. Acolo d-sa se afl[ ]n elementul s[u,]ncepe a-=i pierde cump[tul, sonul gol al cuvintelor de botez =i de familie]l transport[ ]n acea lume fericit[unde prozaica lege a logicii =i a exactit[\ii =tiin\ifice nu mai domne=te. Cu deosebire ne preumbl[atunci prin \ara spaniolilor, pe unde controlul este mai greu, =i ne]nc`nt[cu sonuri ca cele urm[toare:

„Nu, or c`t am putea sup[ra vre-unul din acele spirite, de care alt[ dat[ r`deam, pe care azi le depl`ngem, spirite pururea gata a deprecia ce este rom`nesc, nu, repe\im, Miron Costin nu este Villehardouin, nici sire de Joinville, Froissart, Filip de Comines, el nu este Olanyro Morales, Zurita Garivay, Muntaner, Mariana, Moncada; nu este asemenea autorul cronicilor de Napoli, nici Villani; nu este *a fortiori*, catalogarii de date =i domni ai Germaniei feudale... Miron Costin este]n fond *„istoric*“!“

La aceasta r[spunde dl Ureche]n *Revista* de la 1 iunie:

„Ce-mi mai imput[dl T. Maiorescu?

„Unde este tare dl Ureche, scrie dl Maiorescu, este]n citarea de nume proprii... Cu deosebire ne preumbl[prin \ara spaniolilor, pe unde controlul este *mai greu* =i ne]nc`nt[cu sonuri ca cele urm[toare...“

Aici citeaz[din scrierea mea pasagiul]ncep`nd cu aceste vorbe:

„Nu, or c`t am puteà sup[rà pe vre-unul din acele spirite de care alt[ dat[ r`deam, pe care azi le depl`ngem, spirite pururea gata a deprecia ceea ce este rom`nesc, nu, repe\im, Miron Costin nu este Villehardouin, nici sire de Joinville, Froissart, Filip de Comines... Miron Costin este]n fond istoric.“

+i dl Maiorescu, ca s[probeze c[sunt ignorant, nume=te **spanioli** istoricii cronicari francezi =i italieni. C`nd vorbe=te de Froissart, Comines etc. zice c[m[preumblu]n \ara *spaniolilor*! Dl T. Maiorescu, care =tie cum s-a pr[sit tot neamul redactorilor *Convorbirilor* din maimu\ele lui *Darwin*, ignor[cine fu un Comines, un Morales!...

Ah! ignoran\a criticului este cea mai rea din ignoran\e!“

Ce mai fine\e de procedare! Nu cumva dl Ureche =i-a scris r[spunsurile d-sale pentru acel soi de cititori care]ntr-o discu\ie se mul\umesc de a citi numai pe una din p[r\i, f[r[a se]ntreba ce zisese =i cealalt[? Atunci ne-am explica denaturarea prea f[\i=[ce o]ncearc[d-sa]n privin\a tuturor punctelor]n discu\ie. }ns[, pe l`ng[ acel soi de public, exist[ f[r[ ]ndoial[ — de=i ]ntr-un num[r mai mic — cititorii cu sim\[m`ntul elementar de dreptate, care]ntr-o discu\ie, dac[o urm[resc,]=i dau osteneala s[asculte *am`ndou[* p[r\ile. +i, ]naintea acestor oameni mai cu minte, cum va r[m`nea dl Ureche cu r[spunsul d-sale?

}n relevarea noastr[critic[reprodusesem *]ntreg* pasagiul dlui Ureche, cu acea duzin[de nume proprii citate de d-sa, =i fiindc[cea mai mare parte a acestor numiri sunt numiri de spanioli, am zis: „cu deosebire ne preumbl[atunci prin \ara spaniolilor“. Cine zice „cu deosebire \ara spaniolilor“, zice dou[lucruri:]nt`i c[sunt =i alte \[ri]n chestie, al doilea, c[ ]ntre ele \ara spaniolilor este deosebit[. +i,]n adev[r, dl Ureche]n citatul pasagiu ne preumbl[prin Fran\a, prin Italia, prin Germania, dar ne preumbl[„cu deosebire“ prin \ara spaniolilor.

D-sa]ns[acum, r[spunz`nd criticii noastre, las[la o parte tocmai numele spaniole]n reproducerea pasagiului s[u, =i sus\ine apoi c[noi am numit spanioli pe cronicarii francezi =i italieni.

Prestidigitatorii obi=nuiesc cunoscutul *tour de passe-passe* de a prezenta mai]nt`i dou[ obiecte =i de a face apoi s[ dispar[ unul din ele ]n m`nec[, spre marea surprindere a copiilor spectatori. Tocmai pe spanioli =i-a g[sit dl Ureche s[=i-i escamoteze astfel din propriul s[u citat? Ce neagr[ingratitudine!

5. *Eroarea dlui Ureche cu defini\ia istoriei.*

}ntregul pasagiu]n chestie, publicat de dl Ureche]n no. 1 al *Revistei contimporane*, este urm[torul:

„Care sunt meritele lui M. Costin ca istoric, ca om de =tiin\[? }n\eles-a el, ca =i Ureche, predecesorele s[u, ce diferen\[este]ntre un cronic =i]ntre o istorie? }n\eles-a el diferen\a ce trebuie s[fie]ntre el istoric =i]ntre acei l[utari care, pe timpul s[u =i a fiului s[u, N. Costin, *„la mesele domnilor c`ntau c`ntecele domnilor trecu\i“*? Este Miron Costin cronicarul saxon, alc[tuitorul de o specie de almanahe istorice seci =i grele de mistuit, almanahe care]nsemnà la anul cutare *na=terea cut[ruia domn*, la data aceasta *ivirea unei comete*, la luna cealalt[*]mpu=carea de c[tre rege, la v`n[toare, a unei vulpe...*; sau este M. Costin deja istoricul care ]ntreab[ la fapte cauzele lor, =i la cauze recunoa=te o ordine, o sistem[ oarecare, ca Vico, *Leibnitz, Descartes,* Rotek, Cantù, Thiery etc.? La toate aceste ]ntreb[ri M. Costin r[spunde cu c`teva cuvinte, c`nd din convingere =tiin\ific[ ne spune, ne define=te care este dup[ el scopul istoriei. Vornicul Ureche, desvolt`nd defini\iunea dat[despre *istorie de Valeriu Flacu, „rerum cognitio praesentium“*, a zis c[: *„mul\i scriitori s-au nevoit de au scris r`ndul =i povestea \[rilor =i au l[sat isvod pe urm[ =i bune =i rele s[ r[m`n[feciorilor =i nepo\ilor, s[le fie cele bune de]nv[\[tur[, iar cele rele ca s[se poat[ferire =i s[se socoteasc[, =i celor bune s[urmeze“*. Miron Costin a zis =i mai bine dec`t Ureche. Acest al doilea cronicar al nostru ne-a spus, ca Herder, cum *„istoria ne deschide mintea de ajungem cu credin\[spre Dumnezeu“*, cum ea, istoria *„dep[rtate locuri de ochii no=tri ne face de le putem vede cu cugetul nostru“*. Ca =i Cicerone, care definea istoria prin *„testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae“*, =i dup[cum Cantù o define=te, conform ultimelor, modernelor teorii: *„l' histoire est le récit d'événements importants, afin de conna]tre le passé et par lui de conjecturer l'avenir probable...“* a=a a zis Miron Costin, c`nd ne spune c[istoria ne]nva\[: *„Cu cele trecute vremi s[pricepem cele venitoare!“*

Care e meritul lui M. Costin ca om de =tiin\[? Dar ce desvoltare mai admirabil[de inteligen\[ca aceea a lui M. Costin, care ajunge la concluziunile =tiin\ei cu

secoli mai nainte de at`\i nemuritori lucr[tori]n ogorul =tiin\ific,]n ogorul istoriei, la apusul Europei!“

}n contra concluziunii de mai sus am scris noi]n *Convorbiri literare*:

„Ce mistificare mai este =i aceasta? Nu este adev[rat c[ideea de a concepe istoria ca o =tiin\[a vremilor trecute pentru a pricepe pe cele viitoare este o „ultim[, modern[teorie“. Aceasta a trebuit s[treac[prin capul tuturor istoricilor de c`nd istorici exist[, =i este anume relevat[ ]n Polybius, ]n Tacitus, ]n Cicero, dac[, dup[ dorin\a lui Cornelius Nepos, ]l num[r[m =i pe acesta ]ntre istorici. Prin urmare, Miron Costin ]n fraza citat[ nu a f[cut alta dec`t a spus =i el o cugetare de istoric, dar nu a anticipat «cu o admirabil[inteligen\[concluziunile =tiin\ei moderne».“

}n adev[r mistificarea este manifest[.

Dac[recitim]ntregul pasagiu al dlui Ureche, vedem urm[torul =ir al ideilor d-sale: „Care e meritul lui Costin ca om de =tiin\[? }n\eles-a el diferen\a]ntre cronic[=i istorie? *La toate aceste]ntreb[ri* r[spunde Costin prin defini\ia istoriei conform ultimelor modernelor teorii.“ +i acum dl Ureche revine cu acelea=i cuvinte la]ntrebarea de la]nceputul pasagiului: *„care e meritul lui M. Costin, ca om de =tiin\[? Dar ce dezvoltare mai admirabil[de inteligen\[ca aceea a lui M. Costin, care ajunge la concluziunile =tiin\ei cu secoli mai nainte de at`\i lucr[tori ]n ogorul istoriei.“* A=adar, dup[ dl Ureche, defini\iunea lui Cantu este ultima modern[ teorie, =i meritul lui Costin este de a o fi anticipat. Aici era obiectul criticii. S[ vedem acum ]nt`mpinarea dlui Ureche.

„Probat-a dl T. Maiorescu c[defini\iunea adus[de mine de la Cantù: *„L' histoire est le récit“* nu este defini\iunea la care s-a oprit, dup[certe *pro* =i *contra* =tiin\a, istoricii moderni?“

Nu am trebuit s[o prob[m, fiindc[nu am pus-o]n chestie.

„}nv[\atul Maiorescu... vine s[spun[, ca o]nfruntare, ignorantului Ureche, c[M. Costin nu e om mare, c[ci a definit istoria ca Polibiu, Cicero, Tacit, lucru ce zisesem]nc[din 1860 =i o =i tip[risem]n 1865!“

Dac[dl Ureche la 1865 tip[re=te o opinie =i la 1873 tip[re=te opinia contrar[, atunci ne d[un nou exemplu pentru acel simptom de suferin\[ce i-l cunoa=tem deja =i care se nume=te contrazicere, iar

noi, din parte-ne, nu facem alta dec`t s[sus\inem pe dl Ureche de la 1865]n contra dlui Ureche de la 1873.

Relev[m]n treac[t neadev[rul c[am fi contestat m[rirea lui M. Costin]n genere.

„Dar va zice dl Maiorescu cu aerul s[u triumfal: dar aceste toate nu justific[aser\iunea c[Miron Costin *„a anticipat cu o admirabil[inteligen\[concluziunile =tiin\ei moderne“*. Ce apropiere face d-sa]ntre vorba *concluziunile* (la]nmul\it) =i]ntre *defini\iunea* istoriei de M. Costin?

Acele *concluziuni* ale =tiin\ei moderne,]ntrev[zute de Costin, se refer[la multe alte puncte, pe care le recomand cu generozitate de cre=tin dlui Maiorescu, a le citi barem acum]n dic\ionarul filozofic al lui Voltaire la vorba *Histoire* (pag. 195).“

La alte puncte? La punctele din dic\ionarul lui Voltaire? Apoi atunci discu\ia iar[=i s-a simplificat. Observ[m numai c[despre aceste nu a fost vorba]n pasagiul citat =i c[*concluziunile* (la]nmul\it) sunt]n deplin[apropiere cu obiectul lor, adic[cu *ultimele moderne teorii* (asemenea la]nmul\it) conform c[rora define=te Cantu istoria, dup[dl Ureche.

Dar,]n fine, dac[d-sa retracteaz[ ]n\elesul pasagiului de mai nainte, dac[recunoa=te c[meritul lui Costin este altundeva dec`t ]n anticiparea defini\iunii istoriei, atunci nu mai avem nimic de zis, =i r[m`ne chestia cum r[m[sese cu acel 5 „pus dup[vorba Attila“, „care nu se raportà la Attila“.

6. *Ceilalt[gr[m[dire nepotrivit[de nume proprii.*

}n critica din *Convorbiri literare* se mai zicea]n privin\a studiului literar al dlui Ureche:

„La pag. 6, dl Ureche ne]n=ir[alte nume, spun`ndu-ne c[:

„Miron Costin este deja istoricul care]ntreab[la fapte cauzele lor, =i la cauze recunoa=te o ordine, o sistem[oarecare, ca Vico, Leibnitz, Descartes, Roteck, Cantù, Thiery“. Ce-o fi c[ut`nd]ntre ace=ti istorici Leibnitz =i Descartes?“

La aceasta r[spunde dl Ureche:

„Eruditul domn Maiorescu ignor[c[*Leibnitz* a scris *istorie*! Pentru numele lui Dumnezeu, erudite critic, *un coup* de Bouillet, iute... Ce zice? «Leibnitz mourut

en 1716... Il fut à la fois jurisconsulte, publiciste, théologien, physicien, mathématicien et historien!!»“

Nu este]n chestie ce =tie sau ce ignor[dl Maiorescu. }n chestie este dac[,]ntr-un studiu literar asupra lui Miron Costin, cit`ndu-se istoricii Vico, Rotteck, Cantu, Thierry,]n opozi\ie cu cronicarii, se poate cita =i Leibniz printre ei. +i aci sus\inem c[nu. Fiindc[Leibniz este celebru ca filozof =i matematic, iar nu prin faptul secundar c[a scris =i *scriptores rerum Brunsvicensium* etc., a=adar, nu ca istoric.

Tot a=a de gre=it[ar fi, d. e., urm[toarea gr[m[dire de nume proprii: N. N. este un adev[rat pictor ca Ingres, Delacroix, Cornelius, Kaulbach, Goethe, =i oricine ar fi]n drept s[ ]ntrebe: ce o fi c[ut`nd Goethe printre ace=ti pictori? C[ci, de=i Goethe a f[cut multe picturi]n via\a lui =i a avut chiar timpuri (]n Frankfurt, la 1772, =i]n Roma, la 1787) unde s-a ocupat cu o pasiune aproape exclusiv[de pictur[=i se credea destinat pentru aceast[art[, nu se poate cita printre pictorii celebri ca un semen al lor.

„Numele lui *Descartes* sup[r[pe dl T. Maiorescu? De ce numele lui nu ar putea sta al[turea cu ale unor istorici?“

continu[a]ntreba dl Ureche. De ce nu? Fiindc[nu este istoric, nu este istoric deloc, nici m[car at`t c`t Leibniz.

„«La recherche de la vérité dans tous les ordres d'idéés et la communication de cette vérité par les moyens même que Descartes a employés, **toute** la *littérature du 17-e siècle est là*» (Nisard, *Hist. litt. franc.*, T. II, 3-e ed., 1863)“,

]nt`mpin[dl Ureche mai departe. Ei =i? Din aceea c[Nisard zice *toute la littérature du 17-e siècle est là*, urmeaz[c[Descartes este istoric? }n *toute la littérature* se cuprinde =i poezia; urmeaz[de aici c[s-ar putea zice: N. N. este poet celebru, ca Lamartine, Victor Hugo, Heine, Lenau =i... Descartes?

„Ce p[cat f[cui c[vorbind de noile c[i ale istoriei m[referii la Descartes, acest *génie effrayant*, cum]l calific[Nisard?“

Nisard poate s[calífice pe Descartes *génie effrayant*, Descartes tot nu devine istoric.

Men\inem dar =i aceast[parte a criticei noastre a=a cum a fost f[cut[=i ne gr[bim a]nchide dosarul dlui Ureche cu ultima observare.

7. *Eroarea cu Cimabue.*

„Alt[dat[dl Ureche, vorbind despre arhitectura noastr[, ne spunea c[celebrii arhitec\i ai Italiei ar fi invidio=i de ea, =i ne cita]ntre ace=tia =i pe Cimabue, care]ns[este celebru]n pictur[."

La aceasta]nt`mpin[dl Ureche:

„S[admitem c[a= fi zis aceasta cu ocaziunea vreunui discurs improvizat la vreo solemnitate, unde]nlocuiam vreun ministru ca director al cancelariei cultelor; dar mai]nt[i eu n-am preten\iunea a =ti toate, =i apoi Giotto, =colarul lui Cimabue, nu era arhitect?"

Nu *s[admitem c[a= fi zis*, ci dl Ureche a zis-o]n adev[r, =i asemenea nu e vorba aici de vreo improvizare *oral[* (de aceasta nu ne-am fi atins), este vorba de un articol publicat cu numele d-sale]n *Adunarea na\ional[* din 6 iulie 1869. +i dac[nu am citat aceast[foaie]n *Convorbiri literare* de la 1 mai 1873, cauza este c[o citasem deja]n *Convorbiri literare* de la 15 august 1869, f[r[a numi atunci pe dl Ureche, fiindc[atunci puteam]nc[crede c[este un *lapsus calami* din partea d-sale, =i a trebuit s[vie *Revista contimporan[* s[ne arate ce fel de *lapsus* sunt acele ale dlui Ureche =i ale altor scriitori de t[ria d-sale.

A=adar, cum r[m`ne cu Cimabue *publicat* arhitect celebru?

„Eu n-am preten\iunea de a =ti toate",

zice dl Ureche. }ns[cine afirm[ceva pretinde de regul[c[ceea ce afirm[este adev[rat, =i cel dint`i mijloc pentru dl Ureche, ca pentru oricare altul, de a dovedi c[nu are preten\iunea de a =ti toate este de a nu afirma nimic acolo unde nu =tie nimic.

„+i apoi",

mai adaog[dl Ureche,

> „=i apoi Giotto, =colarul lui Cimabue, nu era arhitect?“

Acest argument]l l[s[m f[r[r[spuns.

Orice am mai zice noi, i-ar sl[bi efectul.

Cu aceasta am terminat recapitularea criticii noastre]n contra studiului dlui Ureche =i ilustrarea]nt`mpin[rii d-sale la acea critic[.

Ne r[m`ne ]nc[ o datorie de ]ndeplinit: ne r[m`ne de ar[tat cititorilor c[o asemenea critic[minu\ioas[ ]=i are]nsemn[tatea ei]n starea literaturii rom`ne de ast[zi =i c[nu este o lips[de respect pentru publicitate dac[ne-am oprit a=a de mult la cercetarea unei proced[ri pu\in obi=nuite]n via\a literar[.

Ne vom]ndeplini aceast[datorie dup[ce mai]nt`i vom fi]ncercat s[ne explic[m =i cu dl Petre Gr[di=teanu.

II

Cu dl Petre Gr[di=teanu ne putem explica mai u=or. Dl Gr[di=teanu,]ntr-un av`nt de generozitate, a intervenit ]n discu\ia noastr[ cu unii (nu cu to\i, cum pretinde d-sa) din scriitorii *Revistei contimporane*, s-a pus neprovocat s[ apere pe dnii P. Ghica, Laurianu =i Marian =i s[ critice apoi, la r`ndul s[u, *Convorbirile literare*.

Dl Gr[di=teanu fusese, ce e drept, =i d-sa criticat]n *Convorbirile literare* de la 15 sept. 1871 pentru o mic[fantezie dramatic[asupra umbrei lui Mihai Viteazu.[1] Dar dac[acest fapt poate pune la]ndoial[impar\ialitatea judec[\ii d-sale asupra noastr[, nu]mpu\ineaz[ ]ntru nimic generozitatea av`ntului d-sale.

Dl Gr[di=teanu nu este erudit =i literat *ex professo*, nu este, ca dl Ureche, profesor de literatur[=i istorie la o universitate a statului, =i dac[d-sa ar comite chiar, pe ici, pe colo, unele erori]n afirm[rile

[1] Vezi mai sus, pag. 178; [de fapt, 171;]n ed. de fa\[p. 137 — *n. ed.*].

sale, dac[ar ar[ta chiar oarecare lips[de cuno=tin\[de cauz[ ]n cauzele]n care binevoie=te a se amesteca, dac[, d. e., ar cere (pag. 294) de la o rim[masculin[a dlui Eminescu s[aib[

„aceea=i silab[ultim[“,

ca =i c`nd rima ar reclama aceasta vreodat[ =i nu s-ar cere numai *identitatea sonurilor ]ncep`nd de la vocala intonat[*, f[r[privire la celelalte sonuri ale silabei (d. e., *l*oi-*f*oi, *ch*aos-*fl*ots, *g*loire-*b*oire; *Racine*): dac[,]n alt exemplu, ar sus\ine]n contra dlui Bodn[rescu (pag. 395) c[epigrama trebuie s[fie

„de genul satiric“,

ceea ce, precum =tiu to\i c`\i au studiat aceast[ materie, este neexact; dac[, ]n al treilea exemplu, ar crede (pag. 400) c[ dup[ Darwin oamenii sunt descenden\i direc\i ai maimu\elor, pe c`nd Darwin, ca =i Haeckel — precum este ob=te=te cunoscut]n lumea cult[— sus\ine c[oamenii se coboar[numai din acela=i neam cu maimu\ele de ast[zi =i nu sunt descenden\ii, ci colateralii lor — totu=i, asemenea erori ale d-sale nu sunt primejdioase, nu se impun min\ii =colarilor cu autoritatea unui curs de literatur[=i =tiin\[=i nu viciaz[cuno=tin\ele altora]n urma vreunei]ncrederi deosebite]n afirma\iile d-sale.

Trebuie chiar s[relev[m cu recuno=tin\[ ]n dl Gr[di=teanu c[ ]nainte de a intra]n arena luptelor critice ne arat[preg[tirile d-sale pentru acest scop, ne]nva\[(pag. 385) etimologia greceas[a cuv`ntului critic[

„Κριτειυ a judeca, τεχυη art[“,

=i ne spune]nalta idee ce =i-o face d-sa despre misiunea criticului:

„Criticul trebuie s[semene cu acei]n\elep\i b[tr`ni ai lui Fénelon cari pre=ed la luptele pacifice ale atle\ilor]n arena ce ei au umplut odinioar[de zgomotul triumfului lor“.

B[tr`ne\ea ]n\eleapt[ =i triumfurile anterioare le cere d-sa cu tot dinadinsul de la un critic, pare a ne imputa nou[ lipsa de b[tr`ne\e (pag. 390) =i se]ntreab[cu ironie (pag. 391):

„Dar unde este =i arena pe care dl Maiorescu s[o fi umplut vreodat[cu zgomotul triumfurilor sale?“

Aceste aspre condi\ii ce le impune dl Gr[di=teanu unui critic]n chiar momentul c`nd =i d-sa ]mbr[\i=eaz[ aceast[ misiune produce o mare impresie ]n favoarea d-sale, =i din parte-ne, f[r[ a-l mai ]ntreba de v`rst[, suntem pe deplin]ncredin\a\i de *zgomotul triumfurilor* cu care a *umplut* odinioar[*arena* literar[.

A=adar, cu un asemenea critic sper[m c[ne vom]n\elege mai u=or, =i ne gr[bim de a o]ncerca.

Despre dl P. Ghica observase critica din *Convorbiri literare* c[d-sa,]ntr-un limbaj violent, gr[m[de=te cuvintele cu prea mare]mbel=ugare, de=i cu *toat[ging[=ia logic[*.

Dl Gr[di=teanu justific[unele din aceste]ngr[m[diri, explic`ndu-ne deosebirea ce exist[ ]ntre terminii lor, =i a=a ne arat[ ce bine a ]mpreunat dl P. Ghica ]n gloat[ =i *]n dezordine*, *speriat* =i *exasperat*, *rupt* =i *sf`=iat*, *dou[fete* =i *dou[copile*, *durere*, *exaspera\iune* =i *desperare*.

Noi credem c[dl Gr[di=teanu nu a nimerit punctul]n discu\ie. }ntrebarea nu era dac[ ]n gr[mada de cuvinte a dlui P. Ghica se poate g[si vreo deosebire lexical[ ]ntre fiecare cuv`nt =i celelate puse l`ng[d`nsul. C[ci aceasta era =tiut de mai nainte: limba nu-=i creeaz[cuvintele]nzadar; din momentul]n care pentru acela=i fel de idei sunt mai multe vorbe]ntr-o limb[, este sigur c[fiecare din ele va avea o nuan\[de]n\eles prin care se deosebe=te de celelalte: altfel nici nu s-ar fi creat.

Dar singura]ntrebare era: dac[este iertat unui scriitor s[gr[m[deasc[cuvintele]n modul cum a f[cut-o dl Pantazi Ghica, de=i fiecare cuv`nt are nuan\a sa proprie de]n\eles?

+i aici noi am sus\inut =i sus\inem c[nu. C[ci tocmai opera\ia logic[de a distinge nuan\ele prea fine ale unor cuvinte cam de acela=i]n\eles este contrar[inten\iei unui stil de nuvel[.

A=adar, imputarea adus[scrierii dlui Pantazi Ghica este acea „ging[=ie logic[“, precum anume am observat-o, =i dl Gr[di=teanu a crezut c[ap[r[pe dl P. Ghica expun`ndu-ne cu de-am[nuntul tocmai

lucrarea intelectual[prin care se pot deosebi cuvintele dlui Ghica c`t pentru „ging[=ia logic[“!...

Dac[, d. e. (variem exemplele cu o citare din ultimul num[r al *Revistei*), d. Pantazi Ghica scrie (pag. 350):

„Radu era t`n[r, frumos, voinic, m`ndru =i viteaz“,

atunci face o gr[m[dire de cuvinte gre=it[, cel pu\in m`ndru =i viteaz trebuiau s[ lipseasc[, =i c`nd dl Gr[di=teanu =i-ar da osteneal[s[ne ar[te aici deosebirea ce exist[totu=i]ntre *voinic, m`ndru* =i *viteaz*, noi i-am r[spunde admir`ndu-i „ging[=ia logic[“.

Un ultim exemplu din dl Pantazi Ghica (*Revista*, pag. 353), =i am terminat explicarea.

„Dac[cineva a putut descrie bucuria, fericirea ce simt ni=te vechi =i buni amici reg[sindu-se]n supreme momente de primejdie,]=i poate face o idee de bucuria =i fericirea acelor nobili cai =i a lui Radu Buzescu reg[sindu-se: caii ninchezau, s[reau, se jucau, puneau boturile lor pe obrazul s[u; el r`dea, pl`ngea,]i m`ng`ia,]i s[ruta,]i]mbr[\i=a]ntr-o nespus[frenezie de mul\umire.

Doamna, de=teptat[=i d`nsa, privea pe fereastr[ aceast[ scen[ poetic[, lacrime curgeau pe figura ei, lacrime dulci =i consolatoare ast[ dat[: ea tr[ise p`n[atunci l`ng[ o fiar[ s[lbatic[, =i acum se g[sea ]ntre oameni care, ca d`nsa, aveau o inim[, sim\eau =i l[udau pe Dumnezeu.

Dup[ce a=ez[caii lui Radu la grajd, puse de-i cur[\[,]i \es[l[,]i perie, le a=ternu floare de f`n =i paie moale...“

Nu le dete =i ov[z?

Dar destul despre aceste lucruri elementare, a=a de elementare]nc`t dl Gr[di=teanu (pag. 386) ne cam ia]n nume de r[u *pu\ina seriozitate* a punctului nostru de vedere, din care am criticat numai cuvintele =i nu *caracterele persoanelor, verosimilitatea situa\iunilor, teza moral[* a nuvelei dlui Ghica. Pare c[ar fi fost cu putin\[s[se vorbeasc[despre caracterele =i teza moral[a unui scriitor din a c[rui pan[au ie=it pasajele miraculoase relevate mai sus.

+i cum eram s[discut[m noi fie =i cea mai mic[fine\e de stil cu d. Pantazi Ghica c`nd]nsu=i dl Gr[di=teanu, care, f[r[ ]ndoial[, scrie

mai bine dec`t dl Ghica =i are o sim\ire mai dreapt[despre convenien\a stilistic[, arat[, cum am zice, sinceritatea de a ne imputa din observ[rile noastre asupra dlui Marian, cel care b[use *ceaiul la doamna Cutare*, urm[torul galicism:

„Mai cu sam[ ]mi displace, de la un critic at`t de autorizat, galicisme ca acesta: „D-sa iube=te *la causerie*“; de c`nd e \ara rom`neasc[, rom`nii au zis: „Dsale]i place“, dar nu: „D-sa iube=te *la causerie*“. A trebuit s[ias[la iveal[un li[ngv]ist de for\a dlui Maiorescu ca s[se]ntroduc[asemenea locu\iuni.“

Grozav[e sl[biciunea li[ngv]istului criticat de dl Gr[di=teanu! }nchipui\i-v[numai: el vrea s[-=i bat[joc de un autor care]ntr-un mod cam greoi imiteaz[stilul francez de foiletoane, =i]n loc de a zice despre acest autor ca to\i rom`nii c[-i *place s[stea la vorb[*, zice ca francezii: „D-sa *iube=te* la „causerie“ ca la Paris =i o introduce]n *Revista contimporan[*“. Ce mai galicism!

Este aceasta o epigram[sau o enigm[?]ntreab[dl Gr[di=teanu (pag. 396). +i una =i alta; epigramele, ca =i fine\ele de stil, sunt uneori enigme, a c[ror dezlegare at`rn[de la]n\elegerea cititorului.

Ar mai r[m`nea s[vorbim despre mica parte a dlui D. A. Laurianu din critica noastr[. }ns[ ]n privin\a modestiei acestui june autor de a declara *]ntr-un mod categoric* c[nu are *idei preconcepute*, nu credem c[se mai poate discuta, =i nu am mai reveni nici la *moravurile =i mediul social* de pe timpul Rheei Silviei, dac[dl Gr[di=teanu, cu aceast[ocazie, nu =i-ar fi permis a pronun\a cuv`ntul de lealitate, imput`ndu-ne c[am]njum[t[\it]n critica noastr[ideea dlui Laurianu.

Chestia e a=a. Noi zisesem]n *Convorbiri literare*:

„+ti\i c[despre fabuloasa Rhea Silvia ne spune Livius]n c`teva r`nduri, la]nceputul istoriei sale, c[a fost vestal[, dar c[a n[scut totu=i pe Romulus =i Remus. Completa lips[de tradi\iuni mai l[murite asupra ei nu]mpiedic[pe dl Laurianu de a scrie: „Pentru a trata asemenea subiecte, se cere pe l`ng[ at`te alte condi\iuni, pe care dl Scurtescu le posed[ ]ndestul, =i un studiu aprofundat al timpului, moravurilor, cu un cuv`nt, al miezului social]n care se petrece ac\iunea, =i acest miez social s[radieze]n toate epizoadele dramei *Rheei Silviei*“.

Mediul social de pe timpul Rheei Silviei! Lucrul nu prea are]n\eles, dar cuvintele sun[a ceva."

S[fie oare a=a greu de a nimeri =i aici punctul]n discu\ie? Singurul lucru criticat este c[s-a cerut studiul mediului social unui timp fabulos, lipsit de orice tradi\iune mai l[murit[. }ns[, observ[dl Gr[di=teanu,]n pasagiul anterior se explicase dl Laurianu. S[-i cit[m dar =i pasagiul anterior:

„Nu pretindem c[cel ce c`nt[o epoc[greac[, roman[etc. s[scrie]n limba acelei na\iuni; departe de noi aceast[abera\iune. Cerem]ns[ca Achile s[nu fac[tirade de amor, ca un gentilom de la curtea lui Ludovic XIV, cum ni-l presinta Racine]n *Iphigénie en Aulide*; =i ni se pare c[Romul e mai mult un democrat revolu\ionar din secolul al XIX dec`t un t`lhar crescut]n codri c`nd se adreseaz[la Amuliu]n modul urm[tor... „

Urmeaz[apoi c`teva versuri din actul V, scena VII.

„Pentru a tratà asemenea subiecte, se cere pe l`ng[ at`te alte condi\iuni, pe care dl Scurtescu le posed[ ]ndestul, =i un studiu aprofundat al timpului, moravurilor, cu un cuv`nt, al miezului social]n care se petrece ac\iunea, =i acest miez social s[radieze]n toate epizoadele dramei.

Aceasta lipse=te *Rheei Silviei*."

}n ce raport st[acel pasagiu anterior cu obiectul criticii noastre? Tot ce a putut zice dl Laurianu]n pasagiul precedent nu-l autorizeaz[*]ntru nimic* mai mult a adresa dlui Scurtescu (=i cu ce ton magistral!) cererea stranie de a face

„un studiu aprofundat al timpului, al moravurilor, cu un cuv`nt, al mediului social]n care se petrece ac\iunea",

mediu social fabulos, necunoscut, lipsit de orice descriere istoric[.

Prin urmare, cuv`ntul de *lealitate* este aici, ca =i la pag. 387, aruncat cu nechibzuin\[din partea dlui Gr[di=teanu.

Am terminat partea esen\ial[a r[spunsului ce eram datori s[facem adversarilor din Bucure=ti.

Dar acum vedem pe autorii critica\i din *Revista contimporan[* uit`ndu-se cu m`ndrie la atacul ce dl Gr[di=teanu la r`ndul s[u]l

]ncearc[ ]n contra *Convorbirilor literare*, a acestei *foi\e* t`mpitoare (expresia dlui Ureche), din care toate numerele de 6 ani]ncoace nu au avut nici a zecea parte din succesul unui singur num[r din *Revist[* (expresia dlui Pantazi Ghica) =i pe care se]ns[rcineaz[*Revista* a o face cunoscut[ ]n \ar[prin binevoitoarea ei citare (expresia dlui P. Gr[di=teanu, to\i trei redactori colaboratori ai *Revistei contimporane*).

}ns[fa\[cu critica dlui Gr[di=teanu]n contra *Convorbirilor literare*, pozi\ia mea este u=oar[, fiindc[este pozi\ia unei complete rezerve. Datoria mea (datorie ce o cred de oarecare importan\[) era de a sus\inea critica]nceput[ ]n contra *Revistei contimporane*]n primele sale numere. Aici era toat[chestia, =i]n privin\a acestei chestii stratagema dlui Gr[di=teanu de a schimba obiectul criticii nu m[prive=te, fiindc[nu contribuie]n nici un mod la]nt[rirea sau sl[birea criticii f[cute.

S[fi fost scrise alte jurnale literare de mai nainte oric`t de r[u ar fi vrut, aceasta nu mic=oreaz[ gre=elile relevate ale *Revistei* de acum, =i dac[ ]n tot timpul lor de 6 ani provincialele *Convorbiri* din Ia=i nu ar fi fost alta dec`t o *foi\[t`mpitoare*, aceasta nu era un motiv suficient pentru ca ]n capitala Rom`niei,]n care se concentreaz[toate ilustr[rile ei, la 1 martie =i la 1 aprilie 1873 s[ni se prezinte numerele din *Revista contimporan[* a=a cum ni s-au prezentat.

Modul de ap[rare ce se]ncearc[prin asemenea contraatacuri ne pare a se]ntemeia mai mult pe un sofism oarecum popular dec`t pe o idee bine cugetat[, =i nu]n\elegem cum s-ar putea vreodat[examina legitimitatea unei critici din ceea ce s-ar fi zis mai]nainte sau mai]n urm[f[r[nici o rela\ie direct[cu ea]ns[=i. C[ci la]ntrebarea: care critic[este autorizat[? r[spunsul este: aceea care,]n limitele obiectului ei, cuprinde adev[rul! Alt criteriu pentru judecarea ei nici nu poate exista. +i, spre a ar[ta eroarea acelui sofism popular chiar]n pozi\ia ei cea mai favorabil[, s[admitem c[nu numai *Convorbirile literare*]n totalitatea lor, dar]ndeosebi noi, care am]nceput critica contra *Revistei contimporane*, am dat prin scrierile noastre anterioare dovad[c[suntem cel mai de r`nd autor al limbii rom`ne, c[avem un stil mai r[u dec`t acela al dlui Pantazi Ghica =i o aparen\[mai fals[de

erudi\iune cu un fond mai slab de cuno=tin\e solide dec`t dl Ureche; totu=i, acest fapt nu ar nimici, nici nu ar sl[bi critica noastr[ ]n contra erorilor *Revistei*, dac[dealtminteri este dreapt[ ]n marginile ei; s-ar vedea atunci numai c[un scriitor foarte mediocru]n propriile sale scrieri a fost, cu toate acestea,]n stare s[apere literatura]n contra]njosirii ei din partea altora, =i noi am sem[na acelui medic care — incapabil de a-=i face diagnoza sa]nsu=i — este totu=i folositor prin facultatea de a descoperi relele ce b`ntuie pe al\ii.

Dac[un autor ar avea aceast[facultate pentru via\a literar[, folosul lui nu s-ar putea t[g[dui. C[ci via\a literar[a dob`ndit caracterul unei deosebite gravit[\i. Ceea ce se scrie =i se tip[re=te nu mai r[m`ne m[rginit la cercul mic al amicilor =i cunoscu\ilor: un public mare =i necunoscut, uneori un]ntreg popor, o lume]ntreag[ia parte la acea lucrare, =i nimeni nu poate prevedea cu siguran\[c`t bine sau c`t r[u va produce cuv`ntul aruncat prin mijlocul tiparului spre perceperea tuturor inteligen\elor. Orice carte, orice jurnal devine astfel o]ntrebare de *ordine public[*, =i via\a literar[a unui popor]n]ntregimea lui, crescut[prin libertatea fiec[ruia de a-=i exprima opiniile, s-ar cobor] la cea din urm[degradare, dac[nu s-ar sim\i =i nu s-ar recunoa=te dreptul =i *datoria* cel pu\in a c`torva scriitori de a veghea asupra celorlal\i =i de a le spune din c`nd]n c`nd f[r[nici o cru\are: aici a\i gre=it, dac[ ]n adev[r au gre=it.

Numai a=a se poate sus\inea]ntr-un popor acea nepre\uit[lucrare comun[care este primul semn de via\[a inteligen\ei lui: c[utarea sincer[a adev[rului.

+i fiindc[s-a pronun\at cuv`ntul adev[r =i fiindc[ trebuie cu to\ii s[ dorim ca sincera c[utare a lui s[ fie scopul manifest ]n orice discu\ie, s[ ne fie iertat, revenind la *Revista contimporan[*, s[ protest[m ]n contra proced[rii ce =i-o permite ]n num[rul din urm[. Noi am fost surprin=i ]n modul cel mai nepl[cut v[z`nd al[turea de dl Ureche =i de dl Petre Gr[di=teanu, de la care a=teptam p[zirea condi\iilor elementare ale publicisticii, lu`nd parte la o manoper[ literar[ despre a c[rei demnitate se va judeca ]ndat[. Ultimele cit[ri =i relev[ri critice, ce cu p[rere de r[u ne vedem sili\i s[ le facem ]n r`ndurile urm[toare,

nu vor fi de prisos, c[ci]n ele este vorba de lucrul cel mai grav ce se poate]nt`mpla ]n publicitate, de r[sp`ndirea neadev[rului cu bun[-=tiin\[c[este neadev[r.

Dl P. Gr[di=teanu, la sf`r=itul articolului s[u din *Revista* de la 1 iunie,]=i explic[*atacul* nostru prin *sistemul]ntreg* al *direc\iei noi*, sus\inute de societatea „Junimea“ din Ia=i, ne spune c[aceast[societate e organizat[pentru *admira\iunea mutual[* =i c[are urm[-toarele principii:

„Numai literatura =i filozofia german[sunt ce sunt;]n =coal[chiar s[ ]nlocuim pe autorii latini cu autori germani; limba s[nu se mai poat[ ]navu\i cu nici un neologism]mprumutat de la limba mum[, se contest[chiar ca limba latin[s[fie limba noastr[mum[.

Sub pretest de adev[r istoric, se pune]nainte c[rom`nii sunt o amestec[tur[de romani, de slavi =i de germani. Pe t[r[mul economic =i social pedeapsa de moarte =i cosmopolitismul. Iat[ ]n resumat direc\ia *nou[*.“

Despre o parte a acestor afirm[ri ale dlui P. Gr[di=teanu, cu toat[inexactitatea lor, suntem siguri c[d-sa le-a f[cut de bun[-credin\[,]nchipuindu-=i c[sunt adev[rate. Dar o parte a afirm[rilor d-sale sunt neadev[ruri inten\ionate =i, cu toat[greutatea acestor cuvinte, nu le putem retrage.

Iat[dovezi: 1. Poate pentru a prepara critica admira\iunii noastre mutuale, dl Gr[di=teanu scrie la pagina 392:

„*Genialul* domn Eminescu, pe care *direc\ia nou[*]l pune imediat al[turi cu dl V. Alecsandri!“

Direc\ia nou[citat[aici de dl Gr[di=teanu este titlul unui lung articol publicat de noi]n *Convorbiri*[1],]n care se cerceteaz[producerile mai noi ale literaturii rom`ne =i, dup[ce s-au citat]n fruntea lor *Pastelurile* dlui V. Alecsandri, se face urm[toarea tranzi\ie spre poeziile dlui Eminescu:

„Cu totul osebit]n felul s[u, om al timpului modern]n faza lui trec[toare, blazat]n cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste limitele permise, p[n[

[1] Vezi mai sus, pag. 161 =i urm. [}n ed. de fa\[, p. 137 =i urm. — *n. ed.*]

acum a=a de pu\in format]nc`t ne vine greu a-l cita ]ndat[ dup[ Alecsandri, dar ]n fine poet, poet ]n toat[ puterea cuv`ntului, este dl M. Eminescu."

Simpla al[turare a acestor r`nduri pe l`ng[afirmarea dlui Gr[di=teanu c[noi am pus pe Eminescu *imediat al[turea* cu dl Alecsandri ne scute=te de a mai insista asupra acestei prime dovezi.[1]

2. Dl Gr[di=teanu atribuie *Direc\iei noi* c[„limba s[nu se mai poat[ ]navu\i cu nici un neologism]mprumutat de la limba mum[".

Pasagiul nostru relativ la neologisme]n citatul articol intitulat *Direc\ia nou[* este urm[torul:

„Cel din urm[semn caracteristic]n stilul direc\iei noi, despre care ne-am propus s[vorbim, este dep[rtarea neologismelor celor de prisos. Dl Odobescu de la]nceput, dl V`rgolici]n timpul din urm[pot servi de model]n aceast[privin\[, care]=i are =i ea]nsemn[tatea ei. Neologismele au ajuns a fi o adev[rat[ ]mboln[vire literar[la noi.

Se]n\elege de la sine c[acolo unde, pe l`ng[ cuv`ntul slavon, exist[un cuv`nt curat roman, acesta trebuie men\inut =i acela dep[rtat. Vom zice dar binecuv`ntare =i nu blagoslovenie. Se]n\elege, asemenea, c[acolo unde ast[zi lipse=te]n limb[un cuv`nt (nu numai la termenii tehnici), iar ideea trebuie neap[rat s[ fie introdus[, vom primi cuv`ntul]ntrebuin\at]n celelalte limbi romanice de ast[zi. Suntem dar nevoi\i s[zicem primitiv, constitu\ie, disciplin[etc.

Dar nu se]n\elege cu ce drept am introduce, f[r[nici o norm[, cuvinte noi chiar acolo unde avem pe ale noastre, de origine roman[. Dac[, d. e., am primit s[se zic[binecuv`ntare ]n loc de blagoslovenie, nu putem primi s[ se zic[ *benedic\iune* ]n loc de binecuv`ntare. Dl Laurianu scrie]n Istoria sa *donuri*]n loc de daruri; al\ii zic *terra*]n loc de p[m`nt, *circumstan\[*]n loc de]mprejurare, *nu am op*]n loc de nu am trebuin\[, *surg*]n loc de se nasc" etc.

3. *}n =coal[chiar s[ ]nclocuim pe autorii latini cu autorii germani*, ne atribuie dl Gr[di=teanu. Nu putem sus\ine c[d-sa a scris acest neadev[r cu rea-credin\[, fiindc[poate s-a]ncrezut]n colegul d-sale de la *Revist[*, care afirm[acela=i lucru la pag. 324. }ns[acest coleg

---

[1] Ce ar zice ast[zi dl Gr[di=teanu, chiar dac[am fi pus pe Eminescu imediat al[turi cu Alecsandri, precum n-am f[cut-o =i nu o puteam face la 1872, numai dup[trei poezii]ncep[toare ale lui!

de la *Revist[*, dl Alexandrescu-Ureche,]nainteaz[neadev[rul cu rea-credin\[, fiindc[ne citeaz[ ]ns[=i „*vestita*“ noastr[*diserta\iune despre limba latin[ ]n gimnazii* =i ne anun\[c[va publica asupra-i *o serie de articole* (pag. 317). Ei bine, aceast[*vestit[diserta\iune* de la 1863, prima noastr[publicare]n limba rom`n[, are titlul:

„Pentru ce limba latin[este *chiar*]n privin\a educa\iunii morale studiul fundamental]n gimnaziu?“

=i zice la pag. 22:

„Gradul suprem]ntre toate studiile gimnaziale se cuvine dar limbii latine. Av`nd ca limb[=i literatur[ ]n genere o sfer[din cele mai]ntinse =i predomnitoare]n inteligen\a =colarilor, acest studiu, ca studiu antic, mai are =i propag[calitatea cea eminent[a]ntregii anticit[\i, pe care unii o numesc obiectivitate, al\ii realitate, =i a c[rei esen\[este: a scoate egoismul sau mai bine individualismul din fiecare om =i a-l supune pe acesta unei sfere superioare, adic[ ]ntruc`t este cet[\ean — statului =i disciplinii, ]ntruc`t este spirit g`nditor — naturii lucrului =i adev[rului. Astfel, subiectivitatea, cu luptele nefericite ce le produce, lipse=te dintr-]nsa. +i de aici provine impresiunea de repaos =i de m[rime ce ne-o produce anticitatea, pare c[ dintr-un r`u turburat intr[m]n oceanul limpede; de aici provine diferen\a c[, pe c`nd ]n scrierile modernilor auzim totdeauna vorbind un individ cu m[rginirea sa egoist[, ]n operele clasicit[\ii, ]n Tucidide, ]n Cezar =i ]n Salust, nu auzim pe istoriograf, ci pare c[ auzim ]ns[=i Istoria, ]n epopeile lui Homer =i ]n c`ntecele rustice ale lui Vergiliu nu vedem pe poet, ci chiar]nt`mplarea =i realitatea poetic[. Cu un cuv`nt, anticitatea =i studiul ei nu ne d[o lume modificat[prin creierii vreunui individ pronun\at, ci ne d[lumea simpl[=i adev[rat[, precum este]n ea]ns[=i. Aceasta este calitatea nemuritoare care impune spiritului junimii studioase direc\iunea cea mai s[n[toas[, care]i deschide un c`mp]ntins pentru activitatea ra\iunii,]ns[o supune totdeodat[sub legea naturii lucrurilor sau a adev[rului =i astfel]i taie din r[d[cin[abera\iunea egoismului. Aceast[calitate este puternicul argument pentru care studiile clasice au fost p[n[acum nutrimentul principal al inteligen\ei]n omenire =i vor r[m`nea totdeauna, p[n[ c`nd va fi vorba de bine, de adev[r, =i de frumos. }ns[aceast[calitate o]mp[rt[=e=te limba latin[cu limba elin[. Ceea ce este *propriu* limbii latine =i o]nal\[peste cea elin[din punct de vedere al instruc\iunii gimnaziale este simplicitatea =i regularitatea gramaticii. Gramatica latin[, cu cele mai pu\ine excep\iuni, cu o brevitate lapidar[, cu o rigoare =i energie de stil pare c[ar fi granit turnat, este unic[ ]ntre gramatici =i va r[m`nea, prin urmare, de-a pururea cel mai bun fundament =i cea mai bun[ disciplin[ pentru orice parte a g`ndirii noastre.“

Multe lucruri sunt iertate]ntr-o polemic[. Dar a atribui unui om care a scris aceste pagine cu un entuziasm poate prea juvenil pentru limba latin[ ]n gimnaziu, a-i atribui c[vrea s[goneasc[autorii latini =i s[-i]nlocuiasc[cu nu =tim care al\ii, iat[un lucru prea tare chiar pentru *Revista contimporan[*.

4. Se]n\elege, dup[toate acestea, c[nu putea s[nu ne atrbuie =i dl Gr[di=teanu *cosmopolitismul*.

}ns[asupra acestui punct]n chiar articolul *Direc\ia nou[*, la care se refer[dl Gr[di=teanu, discu\ia era l[murit[. Am sus\inut acolo =i am dovedit c[:

> „Nici un singur articol din *Convorbirile literare*]n genere, nici o singur[propozi\ie scris[sau pronun\at[de subscrisul]ndeosebi nu sus\ine cosmopolitismul; at`t subscrisul c`t =i ceilal\i membri ai „Junimii“ din Ia=i sunt partizani ai ideii na\ionalit[\ii =i s-au pronun\at totdeauna]n acest]n\eles.“[1]

Am citat acolo cuvintele noastre publicate]n *Scrierea limbii rom`ne*, am mai citat cuvintele dlui A. Xenopol din *Convorbirile literare* de la 15 iulie 1868, am ar[tat c[tot strig[tul acesta de cosmopolitism]ndreptat contra noastr[este

> „o mistificare a opiniei publice“.

Mistificarea a fost inventat[de aceia care s-au aflat lovi\i prin critica noastr[tocmai]n punctul unde erau periculo=i pentru]nt[rirea na\ionalit[\ii rom`ne, a fost inventat[de unii dintre scriitorii no=tri din Austria, ale c[ror germanisme au fost criticate de noi (]n *Convorbiri literare* de la 1 iunie 1868), a fost inventat[de partizanii =colii Barnu\iu, c[reia i-am dovedit gre=elile]n contra dreptului roman[2]; a fost dar inventat[de aceia cari, spre a dep[rta aten\ia public[de la o critic[poate incomod[pentru d-lor, s-au tupilat sub steagul „rom`nis-

---

[1] Vezi mai sus, pag. 200. [}n ed. de fa\[, p. 171 — *n. ed.*]

[2] Vezi aceast[cercetare critic[ ]n vol. 2 al edi\iei *Critice*. [}n ed. noastr[, studiu respectiv — *Contra =colii Barnu\iu* — nu este inclus — *n. ed.*]

mului“ =i au strigat]n o mul\ime de jurnale c[se atac[na\iunea c`nd se atacau crudit[\ile d-lor literare =i =tiin\ifice.

A trebuit s[vie =i dl Gr[di=teanu =i s[ia parte la o manoper[devenit[prea ieftin[prin mul\imea celor ce au]ntrebuin\at-o]naintea d-sale!

Am terminat observ[rile noastre la r[spunsurile *Revistei contimporane*. Ele cuprind din parte-ne ultimul cuv`nt]n aceast[discu\ie.

R[bdarea cititorilor a fost prea]ncercat[prin lunga expunere de p[n[acum, =i noi nu am avea nici un drept la indulgen\a lor dac[analizarea proced[rii literare a dlor Ureche, P. Ghica =i Gr[di=teanu nu s-ar justifica prin]n\elegerea r[ului ce ni=te scriitori ca d-lor pot aduce unei literaturi]ncep[toare.

Poporul rom`n, de c`teva decenii, se afl[inundat sub formele nenum[rate ale civiliza\iei apusene. Pentru el este ast[zi o condi\ie de existen\[de a resorbi din aceast[inundare tot ce poate fi folositor spre]nrodirea p[m`ntului s[u.

Un singur mijloc ne este dat aici: munca cinstit[, =i clasele cele culte, c[rora]n prima linie le este]ncredin\at[introducerea noilor forme]n via\a real[, sunt cele dint`i chemate la acea munc[ cinstit[. Cu ]ncordarea tuturor puterilor trebuie fiecare din noi s[ lucreze ]n sfera ce =i-a ales-o: fie ea oric`t de mic[, numai lucrul s[fie f[cut]n con=tiin\[.

}ntr-o asemenea situa\ie trebuie s[ne ferim mai ales de un pericol: de fraza goal[, de iluzia c[formele de=erte pot \inea locul fondului solid, =i acest pericol este tot a=a de mare]n literatur[ca =i]n politic[.

Lupta]n contra lui ne pare a fi misiunea principal[a criticii rom`ne. F[r[ ]ndoial[, ea nu va fi niciodat[ ]n stare s[ st`rpeasc[cu des[v`r=ire fraza goal[ =i acea iluzie de=art[ din via\a public[ a poporului nostru: se vor g[si totdeauna oameni care, exploat`nd aparen\ele u=oare, vor pune n[lucirea]n locul realit[\ii =i caricatura]n locul fiin\ei adev[rate.

Totul este]ns[ca acestui fel de oameni s[nu le fie]ng[duit s[ocupe locul cel de frunte]n mi=carea intelectual[a poporului lor.

Datoria =i folosul criticii este aici de a le ar[ta treapta pe care stau, pentru ca nu cumva]ncurajarea lor s[produc[ ]n juna genera\ie ce-i]ncunjur[falsa credin\[c[roadele se pot dob`ndi f[r[munc[=i laurii f[r[merit.

NEOLOGISMELE

(1881)

CUPRINS

Au trecut 14 ani de c`nd pentru ]nt`ia oar[s-a ar[tat]n *Convorbiri literare* o direc\ie critic[ ]n contra limbii obi=nuite pe atunci]n multe scrieri ale literaturii rom`ne.

Critica voia, pe de o parte, s[combat[construc\iile arbitrare ale filologilor care, sub cuv`nt de „purificare“, ]ntocmeau un vocabular de termeni necunoscu\i rom`nului =i dep[rtau vorbirea claselor culte de la izvorul de via\[al limbii populare; iar pe de alta voia s[loveasc[ ]n germanismele infiltrate printre scrierile de peste Carpa\i =i Molna, care falsificau geniul propriu al limbii rom`ne =i mic=orau astfel valoarea luptei lor pentru existen\a na\ional[.

Dac[ast[zi =i-ar da cineva osteneala s[reciteasc[acele articole critice, ar dob`ndi, desigur,]ncredin\area c[orice s-ar putea zice]n contra lor, numai un singur lucru nu s-ar putea zice: c[au fost dictate de un spirit antina\ional. Prea aspre le pot p[rea la unii, prea pu\in oportune la al\ii, prea lipsite de respect pentru vechile autorit[\i la ai treilea, dar orice cap nep[rtinitor va trebui s[recunoasc[,]n tendin\a de a readuce limba rom`n[ la via\a ei popular[ =i de a combate germanismele, o tendin\[ mai ]nt`i de toate na\ional[.

Cu toate acestea — =i de aici se vede]n ce stare ajunsese literatura noastr[ ]n privin\a iubirii de adev[r — tocmai prin prepusuri =i b[nuieli asupra „patriotismului“ ne-au]nt`mpinat mai ]nt`i cei atin=i de critica noastr[, =i astfel s-a putut]nt`mpla s[ auzim contest`ndu-se „rom`nismul“ unei direc\ii,]n jurul c[reia se grupaser[scriitori ca Negruzzi,

Gane, Eminescu, Creang[, Slavici, +erb[nescu, Lambrior etc., f[r[ ]ndoial[scriitori dintre cei mai cu limb[rom`neasc[ce i-a avut vreodat[literatura noastr[.

+i c`te nu s-au ]ncercat ]n contra *Convorbirilor literare*! Mai toate ziarele de pe atunci au n[v[lit asupra lor; dl Bari\ ]ntr-un discurs solemn al Academiei Rom`ne ne-a denun\at de cosmopoli\i; dl P. Gr[di=teanu,]n *Revista contimporan[*, de germanizatori; voluminoasa espresiune a spiritului academic din acea epoc[, *Dic\ionarul limbii rom`ne* de A. T. Laurianu =i Massimu, era c`t p-aci s[ne cufunde — nu prin greutatea sa =tiin\ific[, ci prin cea fizic[;]n februarie 1876 dl Hasdeu cu vreo 25 de al\i „redactori“]nfiin\ar[ ]n Bucure=ti chiar o]ntreag[*Revist[literar[=i =tiin\ific[*, a c[rei prefa\[o ar[ta mai ales menit[a fi o direc\ie „s[n[toas[“]n contra a=a-numitei direc\ii „noi“ a noastr[.

Ast[zi]ns[— pare c-ar fi zecimi de ani la mijloc =i genera\iuni]ntregi — lupta a]ncetat ca prin minune. }n chiar mijlocul Transilvaniei,]n Sibiu =i]n Bra=ov, s-au ar[tat prieteni c[lduro=i ai direc\iei noastre literare; nimeni din cei cu minte nu mai pune la]ndoial[principiile critice rezumate la]nceputul acestui articol; *Revista literar[=i =tiin\ific[* a disp[rut dup[al patrulea num[r al ei; iar *Convorbirile literare*]=i urmeaz[=i ast[zi via\a lor regulat[, =i la 1881 redactorul lor dl Negruzzi a fost primit ca membru]n aceea=i Academie Rom`n[care mai nainte se ar[ta a=a de du=man[foii literare din Ia=i.

Va fi avut =i aici timpul influen\a sa binef[c[toare; vor fi ajuns oamenii]ncetul cu]ncetul s[se]n\eleag[mai bine unii pe al\ii =i s[se mai]mbl`nzeasc[, se va fi ar[tat]nc[o dat[legea cea cunoscut[, dup[care o st[ruin\[neclintit[nimice=te]n orice evolu\iune a spiritului rezisten\ele mai u=oare.

Dac[dar]n aceste r`nduri de introducere am amintit o lupt[ acum ]mp[cat[ din mica noastr[ mi=care literar[, nu este pentru a rede=tepta violen\a vechilor dezbateri, ci este, din contr[, pentru a ne ar[ta bucuria c[, ]ntru dezlegarea multelor ]ntreb[ri ce mai sunt la ordinea zilei pentru vorbirea =i scrierea rom`neasc[de ast[zi, avem un c`mp

mai liber al discu\iunii =i ne putem a=tepta la o ascultare mai lini=tit[a argumentelor pentru =i contra, din a c[ror dreapt[cump[nire, f[r[insinu[ri =i prepusuri, va rezulta mai cur`nd aflarea adev[rului.

}ntre acele]ntreb[ri, care ast[zi sunt]nc[deschise pentru]ntemeierea vorbirii =i scrierii rom`ne=ti, este mai ales una, asupra c[reia ne credem datori s[ atragem luarea-aminte a celor ce iubesc limba rom`n[=i doresc dezvoltarea ei fireasc[ ]n juna noastr[literatur[: este]ntrebarea neologismelor.

}ntr-un num[r al *Convorbirilor literare* de pe la 1874]ncercasem cea dint`i formulare a unor reguli pentru primirea =i respingerea lor, dar o]ncercasem numai]n treac[t =i cu acel ton agresiv =i oarecum fragmentar ce eram pe atunci]nc[sili\i s[-l avem]n contra numero=ilor no=tri adversari.

Revenind prin articolul de fa\[la aceea=i]ntrebare, ne propunem a studia mai de-am[nuntul[1] =i a supune la judecarea cititorilor no=tri c`teva principii ]n privin\a neologismelor, st`ruind mai ales]n sus\inerea acelora care nu ne par]nc[bine]n\elese sau cel pu\in nu sunt]nc[primite de mul\i scriitori rom`ni.

Principiile neologismelor le putem desp[r\i]n patru reguli, pe care le vom expune]n paginile urm[toare =i vom c[uta s[le]ntemeiem.

I

Acolo unde pe l`ng[ cuv`ntul slavon exist[ ]n limba rom`neasc[ popular[ un cuv`nt rom`n, cuv`ntul slavon trebuie s[fie dep[rtat =i cuv`ntul rom`n p[strat.

Vom zice dar *binecuv`ntare* =i nu *blagoslovenie*, vom zice *preacurat[* =i nu *precist[*, *bunavestire* =i nu *blagove=tenie*.

Aceast[regul[este de la sine]n\eleas[,]ns[nu ne aduce folos pentru literatura laic[, fiind prea pu\ine cuvinte la care se potrive=te. Mai]nsemnat[este regula]n aplicarea ei la c[r\ile biserice=ti; c[ci]n

[1] Vezi =i]nsemnatele cinci scrisori ale dlui Negruzzi]n vol. X =i XI ale *Convorbirilor literare* (1877—1878).

bisericile de pe la multe sate =i m[n[stiri din Rom`nia se zice ]nc[ *blagoslovenie* =i nu *binecuv`ntare, maica precist[* =i nu *maica preacurat[*. Ceea ce]mpedic[p[trunderea]mbun[t[\irii limbii]n biseric[este]n mare parte exagerarea neologi=tilor, care s-au]ncercat s[introduc[=i]n *Biblie* at`tea schimb[ri =i at`tea expresii recomandate numai de o filologie nepriceput[=i trec[toare,]nc`t au pus ]n nelini=te pe capii bisericii =i i-au f[cut s[ se ]mpotriveasc[ la toate schimb[rile de teama schimb[rilor celor rele sau pripite. Iar f[r[ conlucrarea episcopilor nu ne putem a=tepta la nici o reform[ ]n biseric[. Dar c`nd vedem cu ce u=urin\[s-au pus neologi=tii la lucru]ntru ale sfintelor scripturi =i au]ndr[znit s[=tirbeasc[minunata traducere a *Bibliei* introdus[ ]n biserica rom`n[ ]n secolul al 17-lea; c`nd citim, d. e.,]n **Santa** *Scriptur[*, „rev[zut[“ =i publicat[de Societatea britanic[(Ia=i, Goldner, 1874), cuvinte ca acestea:

> La]nceput cre` Dumnezeu ceriul =i p[m`ntul;
> Corup\iunea oamenilor;
> +i Dumnezeu ordin` omului;
> Dumnezeu zise lui Noe: f[-\i o arc[din lemn de gofer,
> c[eu voi aduce deluviu;
> Invaziunea Canaanului;
> Circumciziunea,

=i altele =i altele; sau c`nd g[sim ]n Oratoriul Melchisedek, care ]=i propune „a da expresiunilor =i prin ele ideilor mai mult[ chiaritate, ezactitate =i precizitate dec`t]n traduc\iunile anterioare“ (pag. VIII), exemple de „chiaritate =i precizitate“ ca urm[toarele:

> „Miraculoas[f[ptur[ar[t`ndu-se noue f[c[toriul, ... s[ c[ut[m: Iisuse, cuv`ntule, necuprinsibile, Iisuse, putere neajunsibil[, ...]n\elepciune necugetabil[, domnia necalculabil[. Iisuse,]mp[r[\ia cea neinvincibil[, Iisuse, st[p`nira cea infinit[. Iisuse, autoritate etern[“ (pag. 145) etc.

nu ne putem mira de]mpotrivirea celor mai mul\i capi ai bisericii]n contra unor asemenea]ncerc[ri.

II

Acolo unde avem]n limba noastr[obi=nuit[un cuv`nt de origine latin[, nu trebuie s[ introducem altul neologist. Vom zice dar: *]mprejurare* =i niciodat[ *cercustan\[* sau *circonstan\[, binecuv`ntare* =i nu *benedic\iune* etc.

+i aceast[regul[este de la sine]n\eleas[; cu toate acestea ea trebuie anume formulat[=i trebuie s[st[ruim cu to\ii]ntru p[zirea ei]n scrisori =i]n ziare, pe catedra =colii =i la tribuna parlamentului. C[ci profesorii, deputa\ii =i scriitorii no=tri mai de frunte =i-au f[cut o parte]nsemnat[a studiilor]n limbi str[ine. De aici urmeaz[, fire=te, c[o sum[de cuvinte =i de deprinderi sintactice le vin mai]nt`i]n minte sub forma limbii str[ine pe care o cunosc mai bine.

}ns[cea mai u=oar[de=teptare va fi de ajuns pentru a trezi pe ace=ti scriitori din felul de letargie intelectual[ ]n care se afl[c`t pentru limba lor =i a le aduce aminte c[ =i limba rom`n[are geniul ei propriu =i cuvintele ei proprii =i c[acestea trebuiesc cunoscute =i trebuiesc deprinse. Mai to\i =tim pe dinafar[fraze din Voltaire =i din Alfred de Musset, din Schiller =i din Heine. Dar dac[este s[vorbim =i s[scriem bine rom`ne=te, trebuie *neap[rat* s[ ne d[m osteneala de a cunoa=te =i *Biblia* rom`n[ ]n frumoasa limb[din secolul al 17-lea, =i cronicarii no=tri, =i pove=tile, poeziile =i proverbele populare. F[r[aceast[cuno=tin\[nu po\i fi scriitor rom`n.

+i aici nu vorbim]n contra acelor exager[ri pe care le sim\im mai to\i c[sunt gre=eli =i de care, prin urmare, nu avem s[ne temem c[se vor]ntinde prea departe. Versuri ca ale lui Heliade din timpul decaden\ei sale,

O bel[e=ti, dilecto, =i capelura-\i blond[
Ca buclele lui Phedru te-ammant[, te circond[,

nu credem c[vor mai fi imitate de al\ii. Nici terminii din dic\ionarul academic de A. T. Laurianu =i Massimu, *catellare* (a f[ta c[\ei), *bussul* (cutiu\[, tabatier[), *cacumen* (v`rf), *dapatic* (m[re\), *dedecore* (ru=ine),

fodicare (a]mpinge), *frecente* (adeseori), *granditate* (m[rime), *gulos* (lacom) etc., etc. nu pot avea speran\[s[primeasc[vreodat[drept de cet[\enie]n limba rom`n[. Cu at`t mai pu\in avem s[ne temem de fran\ozismele unui deputat cunoscut din Camera rom`n[, d. N. Blaramberg, care nu se sfie=te s[zic[=i s[scrie:

Sunt incapabil de asemenea *anguementuri*.
Nu voesc *de* o]n[l\are (*Je ne veux pas de...*)
M[p[r[sesc *la* personalit[\i (*Je m'abandonne aux...*)
Speran\a apoteozei =i temerea poten\ei (adic[a furcilor de sp`nzur[toare, fran\. *potence*).
Efasment momentan.
O]mbr[\i=are prea tandr[.
A pune la profit historia.
A da schimbul *(donner le change*)
etc., etc.[1]

De asemenea limb[r`d to\i oamenii cu minte =i poate ar r`de =i autorul ei, dac[i-am face pe fran\uze=te ceea ce ne face d-sa pe rom`ne=te, dac[i-am zice cu ton serios: *ne vous battez pas la tête avec ces pensees; il tire avec la queue de l'oiel; pas de livre, pas de part* (n-ai carte, n-ai parte) =i alte asemenea glume. (Vezi =i teoria idiotismelor]n vol. I al edi\iei de fa\[, pag. 87 =i urm.)[2]

Dar trebuie s[vorbim]n contra acelor neologisme de prisos, care se strecoar[prin scrierile noastre f[r[a bate prea tare la ochi =i ne]nstr[ineaz[limba din ce]n ce mai mult de la]n\elesul ei popular. Pentru ce s[zicem, d. e.: *este suficient*, cuv`nt pe care nu-l ]n\elege nici un \[ran rom`n, =i s[nu zicem „este de-ajuns“, cuv`nt de origine asemenea latin[, ]ns[ ]n\eles de toat[ lumea? Tot a=a va trebui s[ zicem „a ajunge la ceva“ ]n loc de *a parveni*, sau, cum scrie dl I. Popescu din Sibiu, *a perveni la ceva*; „agerime“ ]n loc de *sagacitate*; „ad`ncit“]n loc de *aprofundat*; „dinadins“]n loc de *cu inten\iune*; „de=ert[ciune“]n loc de *vanitate*; „a aiuri“]n loc de *a delira, a divaga;* „a]napoia“]n

[1] N. Blaramberg: *Rom`nia =i rezbelul actual sau Guvernan\ii =i guverna\ii*, edi\ia a 2-a, Bucure=ti, 1878.
[2] }n edi\ia noastr[, p. 74 =i urm. (*n. ed.*).

loc de *a restitui*; „aprig“]n loc de *avid* =i *impetuos*; „aspru“]n loc de *sever*; „a]ncredin\a“]n loc de a *confia*; „a lua asupr[-=i“]n loc de *a asuma*; „]mbun[t[\ire“]n loc de *ameliorare*, =i sute de alte exemple.

Suntem]ncredin\a\i c[numai cu pu\in[luare-aminte la aceast[regul[, stilul multor scriitori de-ai no=tri s-ar]ndrepta =i s-ar face adev[rat rom`nesc din prea ]mpestri\at =i str[in ce este ast[zi. Exemple de stil bun ]n acest ]n\eles ne dau unele ziare din Bucure=ti, *Rom`nia liber[* =i articolele dlui Eminescu din *Timpul*.

III

Acolo unde ast[zi lipse=te]n limb[un cuv`nt, iar ideea trebuie neap[rat introdus[, vom primi cuv`ntul]ntrebuin\at]n celelalte limbi romanice, mai ales]n cea francez[. (Nu vorbim de terminii tehnici.)

+i]n privin\a acestui principiu credem c[ne putem u=or]n\elege mai to\i scriitorii. El deschide poarta cea mare pentru neologismele ce se introduc =i trebuiesc s[fie introduse]n vechea limb[rom`n[. O transformare a=a de radical[ a statului rom`n =i]n genere a provinciilor locuite de rom`ni, precum s-a ]nt`mplat de la 1848]ncoace, nu s-a putut face f[r[a l[sa urme ad`nci]n limb[. Sute de organiz[ri noi, mii de idei noi; mul\ime de cuvinte noi — altfel nici nu se putea.

Numai s[nu uit[m =i cele dou[ ]ngr[diri puse principiului de mai sus:]nt`i, neologismele de introdus trebuiesc luate din limbile romanice, iar nu din limbi care ne sunt cu totul str[ine, precum ar fi cea german[sau maghiar[. (De greaca sau slavona nici nu mai e vorb[.) Dup[aceast[regul[am comb[tut neologismul „am[surat“ (nem\e=te *gemass*, *angemessen*) din foile transilv[nene =i am propus „conform“ dup[fran\uze=te; asemenea, trebuie s[zicem „profan“ =i nu „laic“ (nem\e=te *Laie*)]n]n\elesul de necunosc[tor al unei specialit[\i etc.

Al doilea: neologismele sunt numai atunci de primit c`nd ne lipse=te cuv`ntul]n limba de p[n[acum, iar ideea trebuie *neap[rat*

s[fie introdus[. Acest *neap[rat* cere oarecare cump[nire. Nu lenea unui traduc[tor din limbi str[ine de a g[si, fie =i prin mai multe cuvinte, expresia congruent[ ]n limba rom`n[ poate s[ autorizeze un neologism. Noi nu putem primi, d. e., „m[sura ]n ochi“ din *Psihologia* dlui I. Popescu (nem\e=te *Augenmass*) ]n locul m[surei dup[ simpla vedere, nici „salvagardarea“ at`tor oratori din Camerele rom`ne (fran\. *sauvegarder*)]n locul sc[p[rii neatinse sau a p[str[rii]n]ntregime.

Dar mai ales trebuie s[oprim strecurarea acelor neologisme care tind a introduce din limba german[unele no\iuni abstracte, obi=nuite =i fire=ti inteligen\ei germane cu idealismul ei mai eteric =i uneori cam pierdut]n nori, dar care nu se potrivesc deloc cu inteligen\a mai realist[, mai plastic[a geniului limbii rom`ne. Fiindc[zic germanii *Zeitraum*, noi nu putem croi „spa\iul timpului“ (*Psihologia* Popescu), nici „precalculaver“ (pentru *vorher berechenbar*), nici „via\a con=tiut[=i scoposit[“ pentru *zweckbewusstes Leben* (*Foaia Societ[\ii* din Bucovina). Nivelurile de abstrac\iune nu se pot egaliza]ntre dou[popoare, =i a introduce cu sila asemenea forme de g`ndiri str[ine]ntr-o limb[ ]nsemneaz[a-i sl[bi elementul ei specific na\ional.

IV

Dep[rtarea *tuturor* cuvintelor slavone din limba rom`n[=i]nlocuirea lor cu neologisme ar fi o gre=eal[=i este cu neputin\[.

Asupra acestui principiu p[rerile scriitorilor rom`ni sunt ]nc[ foarte dezbinate; cu at`t mai mult suntem datori,]n cercetarea acestei controverse, s[c`nt[rim cu luare-aminte greutatea argumentelor pentru =i contra.

}nt`ia]ntrebare ce ne-o punem este: cum st[controversa ast[zi]n privin\a]nsemn[t[\ii ei pentru na\ionalitatea noastr[, adic[pentru p[strarea neatins[=i pentru recunoa=terea acesteia?

R[spunsul se rezum[ ]n urm[toarele dou[fapte, =tiute de to\i:

*}nt`i*, limba rom`n[este ast[zi recunoscut[de]ntreaga Europ[cult[ca o limb[roman[=i na\iunea rom`n[ ca o na\iune de ras[ latin[, ]n acela=i ]n\eles ]n care =i limba =i na\iunea francez[, spaniol[ etc. sunt de origine latin[. Tendin\a vizionar[ a vreunui autor rus de a ne crede slavi, sau mania b[tr`nului Schuller de a ne face anglo-saxoni sunt curiozit[\i izolate, pe care nimeni nu le mai ia]n serios. De la francezul Raynouard, prin germanii Diez, Schuchardt, Diefenbach, p[n[la slavul Miklosich, nimeni nu mai pune la]ndoial[cel pu\in latinitatea noastr[li[ngv]istic[. Dac[dar de la]nceputul secolului p[n[pe la 1840 istoria lui Petru Maior, *Lexiconul de la Buda*, *Tentamen criticum* al lui A. T. Laurianu erau aplecate a exagera nota latinit[\ii noastre pentru a r[spunde la exager[rile celor ce ne-o contestau, ast[zi acest motiv de exagerare a disp[rut: lupta este c`=tigat[ pentru noi pe t[r`mul =tiin\ific.

Al doilea: ideea na\ionalit[\ii sau mai bine zic`nd sim\ul na\ionalit[\ii este a=a de viu de=teptat ]n tinerimea rom`n[de ast[zi,]nc`t nici nu poate fi vorba de vreo *sporire* a cuvintelor slave ]n limba rom`n[peste num[rul celor ce se afl[ ]n ea de mai nainte. Nici un scriitor, nici un orator rom`n nu introduce cuvinte noi din slavone=te, miile de neologisme primite de la 1848]ncoace sunt mai toate din limba francez[=i latin[, unele din italiene=te, pu\ine (=i totdeauna gre=ite) din limba german[.

Prin urmare,]navu\irea limbii noastre]n privin\a lexical[=i toat[prop[=irea ei merge de acum]nainte numai]n]n\elesul latinit[\ii =i nu are nimic de temut de la vreo nou[influen\are prin elemente slavone. A=adar,]ntrebarea despre cuvintele slavone nu prive=te vreo nou[introducere a lor, ci numai]nlocuirea sau ne]nlocuirea lor,]ntru c`t se afl[ din vechime ]nr[d[cinate ]n limba rom`n[.

M[rginind astfel c`mpul discu\iunii la adev[rata lui]nsemn[tate,]l vedem totdeodat[deschis pentru o cercetare mai rece =i mai nep[rtinitoare a]ntregii]ntreb[ri.

A=adar,]nc[o dat[: este cu putin\[=i este bine s[dep[rt[m toate cuvintele slavone din limb[?

Dac[am asculta *Dic\ionarul* academic al lui A. T. Laurianu =i Massimu, el ne-ar r[spunde]ndat[: da — cu u=urin\a cu care filologii de felul r[posa\ilor se credeau chema\i de soart[s[schimbe limba ce se]nt`mpla s[o vorbeasc[[1]; ne-ar r[spunde prin urm[toarele cuvinte din „Prefa\ione“ (pag. VI):

„Vorbele de origine neromanic[nu potu si nu se cade se aiba locu]ntr’unu dictionaru romanescu“.

+i a=a am vedea scriindu-se dup[acel dic\ionar

ciconia	]n	loc	de	*barz[,*
amare	“	“	“	*iubire,*
dracone	“	“	“	*zmeu,*
trabe	“	“	“	*b`rn[,*
popinariu	“	“	“	*c`rciumar*

=i a=a mai departe.

}ns[dac[n-ar fi dec`t acel dic\ionar academic, p[r[sit ast[zi de]ns[=i Academia din care a ie=it, am crede de prisos s[mai st[ruim]n aceast[cercetare; c[ci num[rul adep\ilor lui, de va fi fost vreodat[mai mare, ast[zi desigur scade pe zi ce merge; =i poate va ajunge cu timpul =i protopopul Ioane Marcu cu „inteligen\a“ din Satu-Mare s[ ]n\eleag[c[nu se croie=te nici o limb[dup[asemenea tipar.

Dar ceea ce ne-a pus pe g`nduri =i ne-a ]ndemnat s[ scriem acest articol este deprinderea stilistic[ ce am observat-o ]n timpul din urm[ ]n *Psihologia empiric[* a dlui Popescu (vezi darea noastr[ de seam[ ]n *Convorbirile literare* de la 1 octombrie 1881), ]n articolele unor scriitori de la *Telegraful rom`n* din Sibiu =i de la *Gazeta Transilvaniei* din Bra=ov etc. Limba scris[ ]n aceste public[ri ne pare adeseori bun[=i este foarte deosebit[de limba]ntrebuin\at[mai nainte]n Transilvania. Afar[de aceasta, cu mai mul\i din ace=ti scriitori ne =tim ast[zi]n oarecare unire de p[reri asupra]ntreb[rilor literare. Cu at`t mai v`rtos am dori s[ne unim acum =i]n privin\a slavismelor; adic[sau s[ne

[1] Vezi =i *Purismul]n limba rom`n[* de r[posatul G. Munteanu *(Revista rom`n[,* vol. II, 1862).

conving[d-lor pe noi sau s[-i convingem noi pe d-lor, se]n\elege pe temei de argumente.

Pentru a ne da seama de]n\elesul practic al greut[\ii, am recitit]n grab[literele B =i C din elementele slave ale dic\ionarului *d'étymologie daco-romane* de Cihac =i]nsemn[m aici]n fuga condeiului c`teva cuvinte, spre a vedea]n privin\a lor dac[pot s[fie dep[rtate din limb[=i cum ar putea s[fie]nlocuite:

balan, balaur, ban, bici, blan[, bob, bolovan, brazd[, breasl[, brici, bujor, buruian[; c`rcei, calic, c`rcium[=i birt, c`rj[, c`rm[, c`rn, c`rp[, c`rti\[, ceat[, cea\[, cep, ciocan, ciolan, ciread[, cl[tesc, cle=te, clocotesc, clopot, coaj[, coabe, copit[, cosi\[, co=, covrig, cr`ncen, castravete, cre\, criv[\, croiesc.

Ce trebuie s[facem cu aceste slavisme]nr[d[cinate]n limba poporului rom`n?

S[nu uit[m c[am]nsemnat numai c`teva din ele, luate din literele B =i C, =i c[ ]n totalitatea limbii populare se mai g[sesc cu sutele.

A le da deodat[afar[=i a decreta academice=te alte cuvinte]n loc este cu neputin\[; sunt prea multe =i prea de-aproape legate cu via\a zilnic[a \[ranului. Cum s[-=i schimbe \[ranul brazda sa de pe p[m`nt, bujorul din gr[din[, ciocanul din cui, castravetele de pe mas[, cle=tele de pe vatr[=i Cr[ciunul din calendar?

+i c`nd ]ntreb[m: cum s[-=i schimbe, nu ne g`ndim numai la greutatea general[de a p[trunde cu reformele]n via\a unui element a=a de conservator precum este \[ranul, ci ne g`ndim la greutatea special[ a acestei probleme a slavismelor. Ea este special[ din dou[ puncte de vedere: ]nt`i din cauza mul\imii cuvintelor de origine slavon[, p[trunse din vechime]n limba popular[. „Mul\ime“ este o expresie relativ[. Ca s[-i]n\elegem]nsemn[tatea pentru problema noastr[, trebuie s[c[ut[m a ne face o idee despre cantitatea aproximativ[a cuvintelor]ntrebuin\ate de deosebi\ii oameni]n vorbirea lor obi=nuit[. Renan,]n *Histoire des langues sémitiques*, ne arat[c[*Vechiul Testament*]ntreg are numai 5 642 de cuvinte. Max Müller,]n *Prelec\iunile asupra =tiin\ei limbii* (I, 7), ne spune, pe de alt[parte, c[libretul

unei opere italiene trece rareori peste vro 700. La el citim =i noti\a c[un englez cult, cu studii academice, nu]ntrebuin\eaz[ ]n vorbirea sa mai mult de 3 000 cuvinte, desigur nu 4 000, =i c[, dup[ar[tarea con=tiincioas[a unui preot de la sat, ni=te salahori dintr-o parohie englez[nu aveau mai mult de 300 de vorbe]n vocabularul lor.

Dar dac[un muncitor incult din Englitera]ntrebuin\eaz[ ]n via\a lui zilnic[300, iar un englez cult 3 000 de cuvinte, nu vom fi acuza\i c[mic=or[m t[ria li[ngv]istic[a \[ranului rom`n de mijloc, dac[ ]i presupunem una mie de cuvinte. Din aceast[una mie de cuvinte, s[nu zicem, ca dl Cihac, c[aproape jum[tate sunt slavone, s[zicem c[numai a treia parte sunt slavone.

S-au g`ndit vreodat[ neologi=tii ce ]nsemneaz[ a dezv[\a pe cineva de a treia parte din limba lui zilnic[ =i a-l ]nv[\a a treia parte dintr-o alt[ limb[? Aceasta ]nsemneaz[ aproape a ]nv[\a poporul o a doua limb[ pe l`ng[ceea ce o vorbe=te. C[ci]n limbile str[ine ce le]nv[\[m noi c[rturarii prin =coli, afar[de rarele cazuri unde le]nv[\[m a=a de bine]nc`t s[ le vorbim ca =i ]n limba noastr[ matern[, cantitatea cuvintelor ce le ]ntrebuin\[m nu ajunge nici la a treia parte din cuvintele ce ne stau la ]ndem`n[ ]n limba matern[.

}ns[cine =tie ce vrea s[zic[a face pe =colar, cu tot num[rul anilor petrecu\i]n =coalele mai]nalte, s[ ]nve\e o limb[str[in[,]=i poate]nchipui ce rezultat practic ar avea]ncercarea de a schimba o treime din vorbele de ast[zi ale \[ranului =i a le]nlocui cu alte vorbe, lui necunoscute.

Dar greutatea este mare =i din alt punct de vedere. S[scoatem vorbele slavone cele]nr[d[cinate =i s[le]nlocuim cu ce? Am citat mai sus brazda de pe p[m`ntul \[ranului, bujorul din gr[din[, castravetele de pe mas[, ciocanul din cui, cle=tele de pe vatr[.

Cine s[ne spuie ce alte cuvinte s[punem]n loc? Glosarul Laurianu =i Massimu ne-ar propune, d. e., pentru brazd[vro cinci-=ase cuvinte, care mai de care: *sulc, lir[, planc[, rasoriu, cespete*; dar nu credem c[se va g[si vreun om cu mintea s[n[toas[care s[-=i]nchipuiasc[pe

to\i \[ranii rom`ni zic`nd *cespete* sau *rasoriu*]n loc de brazd[. La cuv`ntul bujor, Glosarul academic se g`nde=te la „rosa de Alpi“ (!);]n loc de *castravete*]i place „cucum[“; la *ciocan* ne vorbe=te de „toac[“ sau de „maior“ (diminutiv din mai); la cle=te nu ne spune alta dec`t latinul *forceps, forficula* — nu cumva s[-i zicem *forcipe*?

}ntrebarea pus[pe acest t[r`m, =i de acest t[r`m nu po\i sc[pa, se sustrage chiar de la orice discu\ie serioas[.

Ne gr[bim dar s[rezum[m rezultatul cercet[rii de p[n[acum =i s[zicem:

Slavismele]nr[d[cinate]n limba popular[nu se pot scoate ast[zi din cursul vorbirii =i scrierii rom`ne=ti, ]nt`i fiindc[sunt a=a de numeroase]nc`t lipse=te oarecum instrumentul cu care s[se fac[aceast[opera\iune prea]ntins[, =i al doilea, fiindc[nu avem ast[zi nici cea mai mic[form[de]n\elegere asupra cuvintelor cu care s[le]nlocuim.

}ns[, vor]nt`mpina neologi=tii, adic[ aceia din neologi=ti care =tiu s[ ra\ioneze, asemenea schimb[ri de cuvinte se ]nt`mpl[adeseori]ntr-o limb[; s-au]nt`mplat chiar ]n limba rom`n[, cel pu\in]n cea vorbit[de clasele culte, =i]nc[nu ca fenomen izolat =i m[rginit la c`te o singur[ expresie, ci pentru o mul\ime de cuvinte ]n acela=i timp. A=a, pe c`nd p[n[la 1830—1840 to\i rom`nii ziceau *n[d[jduiesc, ]mbel=ugare, priincios, jertf[, destoinic, ]ndeob=te, polcovnic,* ast[zi mai to\i rom`nii cul\i zic *sper, abunden\[, favorabil, sacrificiu, capabil,]n genere, colonel*. Ceea ce s-a]nt`mplat o dat[ se mai poate ]nt`mpla =i alt[dat[, =i cum s-a]nt`mplat pentru clasele culte, se poate ]nt`mpla =i pentru poporul]ntreg.

F[r[ ]ndoial[, r[spundem noi; numai c[trebuiesc c[utate]mprejur[rile sub care s-a]nt`mplat =i trebuie=te aflat[ legea dup[ care se ]nt`mpl[.

Ceea ce a produs metamorfoza par\ial[a limbii rom`ne de la 1848 ]ncoace =i a f[cut cu putin\[ ]nr[d[cinarea at`tor cuvinte noi =i scoaterea at`tor cuvinte slavone din limba obi=nuit[a claselor culte a fost curentul general al opiniunii publice]n momentul rede=tept[rii

spiritului na\ional]n Rom`nia liber[, ]n Transilvania =i ]n Bucovina. A=a de puternic[ a fost raza de lumin[ ce s-a rev[rsat atunci asupra \[rilor rom`ne,]nc`t nu a existat un singur om din clasele de sus care s[nu se fi de=teptat la atingerea ei. Cu focul tinere\ei s-au aruncat cu to\ii pe calea cea nou deschis[, =i mai ales de la sora noastr[francez[am primit,]mpreun[cu impulsul mi=c[rii politice, =i o]ntreag[comoar[de cuvinte latine, =i deodat[ne-am deprins cu to\ii s[vorbim de *libertate*, s[ne g`ndim la *constitu\iune*, s[ *sper[m* ]n viitor, s[ ne credem *capabili* de orice *reforme*. Cu inima deschis[ tinerimea a primit cuvintele cele noi din gura conduc[torilor na\ionali, =i toat[ societatea rom`n[cea cult[a fost pe atunci ca o singur[=coal[de]nv[\[m`nt mutual pentru limba neolatin[.

}n aceast[mi=care vedem noi ca element esen\ial: emo\iunea puternic[l[\it[ ]ntr-o parte]ntins[a poporului rom`n. C[ci legea acestui fenomen li[ngv]istic ne pare a fi cea urm[toare: cuvintele (afar[ de terminii tehnici, care sunt indiferen\i =i de aceea sunt =i cosmopoli\i) nu se nasc =i nu se ]nr[d[cineaz[ din distilarea rece a reflec\iunii, ci din c[ldura sim\[m`ntului. Neologismul se lipe=te de organismul unei limbi sub fierberea emo\iunii. Exaltarea religioas[, aprinderea revolu\ionar[, mi=carea poetic[a unui]ntreg popor sau a unei p[r\i]nsemnate din el, iat[izvorul de via\[al cuvintelor noi ce =i le]nsu=e=te o limb[.

Acel izvor de via\[ ]ns[,]ntruc`t curgea din revolu\iunea social[ =i politic[ de la 1848 p[n[ dup[ 1857, a secat ast[zi de mult, entuziasmul s-a r[cit a=a de tare, ]nc`t o mare parte a societ[\ii noastre este cuprins[de un fel de l`ncezime sceptic[pentru tot ce se mai nume=te „reform[“ politic[=i social[.

Cauza acestei l`ncezimi este tocmai faptul c[ mi=carea de la ’48—’58 a fost prea unilateral[, prea m[rginit[ numai la clasele de sus ale poporului. Noile institu\iuni ce le-am copiat ]n prip[, noile cuvinte ce le-am primit noi cei cu =tiin\[ de carte au r[mas m[rginite ]n cercul nostru cel restr`ns =i nu au p[truns]n poporul de jos. Declam[rile noastre cele mai sincere pentru *libertate* nu au scos poporul din *robia*

cea veche a cugetului s[u; =i *speran\a* noastr[ ]n viitor nu a putut preface *dezn[d[jduirea* lui din trecut.

Din contra, fenomenul cel mai caracteristic al st[rii noastre de ast[zi este abisul]ntre p[tura de sus =i p[tura de jos a na\iunii rom`ne, =i dac[este ceva]n stare s[de=tepte o direc\ie nou[=i mai salutar[a spiritului public, nu numai]n limb[, ci =i]n politic[, ar trebui s[fie tocmai sim\irea acestui abis =i necesitatea de a-l acoperi.

}ntr-o asemenea stare de lucruri, noi nu credem c[ast[zi s-ar putea introduce mai multe neologisme]n limba poporului, =i nu vedem elementul esen\ial pentru o asemenea reform[, adic[: mi=carea general[a sim\[mintelor sociale]n aceast[direc\ie.

Putem s[depl`ngem acest fapt, putem s[ dorim cu ner[bdare ziua mai fericit[ c`nd tot poporul rom`n va fi mi=cat prin durerile =i speran\ele de facere a unui nou entuziasm religios sau a unei noi forme politice =i sociale: dar p[n[ c`nd aceast[zi nu a sosit, trebuie s[\inem seama de starea real[a spiritelor de ast[zi =i s[vorbim =i s[scriem cuvintele populare a=a cum le g[sim]n popor. Aceasta este o aplicare mai mult a adev[rului =tiin\ific c[limba nu este rezultatul vreunei conven\iuni]ntre oamenii cei]nv[\a\i, ci este un product instinctiv al poporului]ntreg.

Iat[una din cauzele pentru care credem c[ ]ntrebuin\area necugetat[a at`tor neologisme ]n ziarele =i ]n c[r\ile noastre moderne trebuie comb[tut[ =i pentru ce nu putem primi cuvintele cele noi =i ne]n\elese de popor, c`nd avem cuvinte vechi,]n\elese de toat[lumea, fie =i de origine slavon[.

Nu pricepem dar cum, d. e., dl Ioan Popescu din Sibiu, scriind cu s`nge rece la masa d-sale o *Psichologie empiric[*, s[ ne scoat[ deodat[ din limb[ cuv`ntul *slab* =i s[ne zic[pretutindenea „debil“ sau s[se fereasc[de cuv`ntul *obi=nuit* =i s[ sileasc[ pe =colarii d-sale s[ zic[ „habitual“. Nu prin c[r\i de =coal[ sau prin articole de ziare va uita vreodat[ poporul rom`n cuvintele *slab, sl[bit, sl[biciune,* pentru a zice]n locul lor „debil, debilitat, debilitate“, =i orice]ncercare]n acest sens este o]ncercare zadarnic[, =i, prin urmare, gre=it[, al c[rei rezultat

nu poate fi dec`t ]ngreuierea ]n\elegerii =colarilor =i ]nstr[inarea c`torva din ei de la limba popular[.

Am dovedit p[n[acum c[nu este cu putin\[s[dep[rt[m slavismele]nr[d[cinate, pentru care nu avem echivalente rom`ne]n limba popular[. Vom c[uta acum s[ar[t[m c[nici nu este bine s[le dep[rt[m.

Punctul de plecare pentru]ntreaga mi=care neologist[ ]n limba rom`n[ este acesta: limba rom`n[este limba unei na\iuni de gint[latin[; a=a fiind, =i elementele acestei limbi, cuvintele, se cade s[fie de origine latin[, ca unele ce sunt manifestarea special[a spiritului na\ional, fa\[cu care orice cuv`nt de origine eterogen[are]n sunetele lui ceva nepotrivit.

Acest punct de plecare este adev[rat — de=i]n exagerarea lui r[stoarn[deosebirea limbii rom`ne de cea latin[ — =i noi ]l putem primi ca dovedit. Din el rezult[ c[ *idealul* limbii rom`ne este]ntrebuin\area de cuvinte a c[ror origine s[fie exclusiv latin[.

Dar valoarea oric[rui ideal at`rn[de la partea lui cea realizabil[; prin aceasta idealul se deosebe=te de]nchipuirile de=erte ce se numesc utopii.

Privind lucrul din acest punct de vedere, constat[m]ndat[c[nici o limb[vorbit[ast[zi]n lume nu a realizat pe deplin un asemenea ideal =i putem dar zice *a priori* c[trebuie s[fie o cauz[binecuv`ntat[ pentru aceast[ nerealizare, adic[ o cauz[ mai real[, prin urmare mai cuminte dec`t acel ideal etimologic.

Aceast[cauz[foarte ra\ional[ne pare a fi urm[toarea:

Cuvintele sunt un element na\ional — f[r[ ]ndoial[. Dar]ntru c`t? Numai ]ntru c`t au cutare sunete articulate? Sau mai ales]ntru c`t sunt semnele auzite pentru]n\elesul unor idei caracteristice?

Oric`t de important[ este partea curat fiziologic[ ]n formarea primitiv[ =i ]n articularea cuvintelor =i oric`t de mult s-ar manifesta =i aici o diferen\iere a na\ionalit[\ilor, adev[rata importan\[a cuvintelor, misiunea lor principal[este de a fi purt[toare de]n\eles.

Spiritul na\ional al unei limbi st[mai ales]n partea spiritual[a acestei limbi,]n]n\elesul specific al cuvintelor ei.

Dac[ne]ntreb[m dar: ar fi bine ca]n limba poporului rom`n cantitatea cuvintelor de origine latin[s[fie din ce]n ce mai mare? trebuie s[r[spundem: ar fi bine, cu o condi\iune, ca =i cantitatea

]n\elesului, adic[suma de putere intelectual[manifestat[prin cuvinte, s[creasc[ ]n aceea=i propor\ie.

C[ci dac[s-ar]nt`mpla ca pe de o parte s[sporeasc[elementul latin]n sunetele cuvintelor, iar pe de alta s[scad[intensitatea opera\iunii intelectuale a celor ce le]ntrebuin\eaz[, atunci s-ar da o lovitur[de moarte vie\ii na\ionale]n principala ei manifestare.

Revenind la]ntrebarea noastr[asupra cuvintelor slavone]nr[d[cinate]n poporul rom`n, ne putem acum explica mai bine expresiunea „]nr[d[cinat“.

Cuv`nt ]nr[d[cinat este acela al c[rui ]n\eles face parte din ]ntreaga via\[ sufleteasc[ a poporului, =i semnul acestei ]nr[d[cin[ri este ]ntrebuin\area cuv`ntului]n toate manifest[rile geniului unui popor:]n rug[ciunea izvor`t[ din credin\a sa religioas[, ]n proverbul ie=it din ]n\elepciunea sa lumeasc[, ]n povestea n[scocit[ de fantezia sa =i ]n poezia ]nflorit[ din ad`nca sa mi=care.

Cine,]n\eleg`nd odat[ aceast[ comoar[ sufleteasc[ a poporului cuprins[ ]n cuvinte, s-ar mai putea g`ndi la sunetul brut al unui cuv`nt =i nu mai ]nt`i de toate la cuprinsul s[u intelectual!

C`nd, prin urmare, ni se vorbe=te de un neologism care s[ ]nlocuiasc[ un cuv`nt de origine slavon[,]nt`ia noastr[ ]ntrebare trebuie s[fie: unde s[-l]nlocuiasc[?

}n proverbele,]n poeziile,]n rug[ciunile =i]n pove=tile poporului rom`n? sau numai]n capul vreunui ziarist sau a vreunui filolog academic[ian]?

}n cazul din urm[ ]ntrebarea este f[r[nici o]nsemn[tate =i]nlocuirea nici nu merit[s[fie]ncercat[.

}n cazul dint`i ]ntrebarea este de cea mai mare ]nsemn[tate, ]ns[ a intrat totdeodat[ pe un t[r`m real: pe t[r`mul vie\ii populare.

+i aici r[spunsul nu poate fi dec`t acesta: dac[ e=ti ]n stare s[ dep[rtezi cuv`ntul slavon din proverbele, din poeziile populare, din rug[ciunile =i din pove=tile]n care se afl[, f[-o; dac[nu e=ti]n stare, atunci nu mai]ncerca un neologism prin care introduci numai o form[goal[de cuv`nt, dar nu un cuv`nt real, cu via\a lui proprie.

C`teva exemple ne vor l[muri mai bine.

Cuvintele *rai* =i *bolnav* sunt slavone. Dic\ionarul etimologilor zice s[le dep[rt[m =i s[le facem *paradis* =i *morbos*. Se poate una ca aceasta? Vei scoate vreodat[din capul rom`nului versurile:

Pe-un picior de plai,
Pe o gur[de *rai*,
Iat[vin]n cale
Se cobor la vale
Trei turme de mei
Cu trei ciob[nei?

+i va fi bine s[le sco\i?

Sau]l vei face s[uite:

De trei zile-ncoace
Gura nu-i mai tace,
Or iarba nu-\i place,
Or e=ti *boln[vioar[*,
Miori\[, Mioar[?

=i s[zic[Miori\[*morboas[*?

Vei dep[rta vreodat[din con=tiin\a rom`nului rug[ciunea lui zilnic[„=i nu **n**e duce pe noi]n ispit[“, pentru a-i vorbi de *tenta\iune*?

Va schimba oare poezia popular[ ]nceputurile ei „frunz[verde de bujor“, pentru a zice frunz[verde de *roz[de Alpi*?

Vei face pe rom`n s[-=i uite proverbele: „cine ]ntreab[ nu gre=e=te“ — „vorba mult[, s[r[cia omului“ — „c`te bordeie at`tea obiceie“, pentru a-i vorbi de *eroare*, de *pauperitate*, de *habitudine*?

Va ajunge poporul nostru vreodat[s[fie a=a de slab]n puteri,]nc`t s[-=i uite poezia:

Las[boii, fr[\ioare,
+i te d[la v`n[toare,
C[nu-i timp de plug[rie,
Ci e timp de vitejie.
Codri, codri, m[jur eu
S[ucid cu bra\ul meu
De tot cornul un du=man,
De stejar un c[pitan,

a=a]nc`t s[-i vorbim de *bravur[* =i de *inimic*?

Se va putea =terge din inima copilului rom`n ad`nca sim\ire a bocetului bucovinean:

Scoal[-te, m[mu\[drag[,
C[ci e jale-n casa-ntreag[,
Scoal[-te =i ne prive=te
+i din gur[ne gr[ie=te,

pentru a-l face s[zic[*doliu*?

Apoi dac[nu, atunci ce pozi\iune li[ngv]istic[mai pot avea asemenea neologisme?

Adev[ratele cuvinte cu]n\elesul cel bogat,]nsufle\it prin c`ntece =i prin rug[ciuni, prin proverbe =i prin pove=ti, ar fi cele slavone, iar al[turea de ele s-ar mai afla ni=te neologisme latine, s[race]n]n\eles =i primite numai]n mod artificial de prin c[r\i =i de prin ziare: iat[o deduc\iune *ad absurdum* dintr-un punct de plecare ce avea o aparen\[a=a de na\ional[=i de ra\ional[!

De aceea =i vedem cum scriitorii cei mai buni =i cei mai „rom`ni“ ai literaturii noastre de ast[zi fug de neologisme =i aleg acele cuvinte vechi, fie =i de origine slavon[, ]n care se afl[ ]nc[ toat[ m[duva ]n\elesului popular. F[c`nd astfel, ei aduc o pierdere]n c`teva sunete de etimologie latin[, dar aduc un c`=tig]n g`ndirea =i ]n sim\irea poporului rom`n.

Tu care e=ti pierdut[ ]n neagra ve=nicie,
Stea dulce =i iubit[a sufletului meu,

c`nt[ Vasile Alecsandri, =i cu acest c`ntec a str[b[tut]n]n\elegerea poporului s[u =i a =tiut s[-i]nduio=eze inima. Ar fi un sacrilegiu]n contra spiritului poetic =i na\ional, dac[ ]n locul acestor cuvinte am zice:

Tu care e=ti pierdut[ ]n neagr' eternitate,
Stea dulce =i amat[a sufletului meu.

C[ci cuv`ntul numai ]n dic\ionarele c[rturarilor se ]nf[\i=eaz[ ca o unitate izolat[ de c`teva litere]mpreunate laolalt[, care prin permut[ri se pot preface]ndat[ ]n alte unit[\i;]n realitatea vie\ii suflete=ti cuv`ntul este un complex de]n\elesuri =i de sim\iri, care nu exist[niciodat[singuratice, ci sunt totdeauna legate cu]n\elesurile =i sim\irile din alte cuvinte ce alc[tuiesc astfel]ntre ele \es[tura cea trainic[a personalit[\ii unui individ ca =i a unui popor.

Aceast[leg[tur[este mai]ntins[sau mai restr`ns[, mai ]ndesat[ sau mai pe deasupra, dup[ cum este =i firea individului: dar totdeauna este ]mpletit[ din multe i\e ale spiritului omenesc, =i din c`nd]n c`nd se ivesc ]ncruci=[ri de fire care pot pune ]n mi=care \es[tura ]ntreag[, =i cu un simplu cuv`nt se deschide ad`ncimea ad`ncimilor suflete=ti.

DESPRE PROGRESUL ADEV{RULUI }N JUDECAREA LUCR{RILOR LITERARE

(PUBLICAT }NT~I }N „ALMANAHUL SOCIET{|EI ACADEMICE «ROM~NIA JUN{» “ DIN VIENA)

(1883)

CUPRINS

Mul\i scriu =i multe se scriu]n literatura lumii; multe idei trec[-toare, foarte multe p[reri gre=ite, unele adev[ruri =i, din c`nd ]n c`nd, o crea\iune frumoas[.

Regele egiptean Thamus, dup[spusa lui Plato (*Phaedrus*, LIX) din ad`nca vechime ]=i ar[tase temerea c[ mare stric[ciune va aduce scrierea ]ntre oameni, sl[bindu-le memoria, dezv[\`ndu-i de la propria g`ndire =i deprinz`ndu-i mai mult cu p[rerile altora despre]n\elep-ciune dec`t cu]ns[=i]n\elepciunea.

La noi, ce e drept, se scrie mai pu\in, dar tot se scrie c`te ceva; =i poate nu se va g[si de prisos ca s[ne]ntreb[m odat[ ]ntr-un mod mai general: pentru ce scriem?

Scriem pentru a ne r[sp`ndi g`ndirea mai departe dec`t o duce vorba. Vorba nu poate tr[i mult nici ]n timp, nici ]n spa\iu. Rostit[ acum, ea amu\e=te apoi: auzit[ aici, ea se pierde acolo. Uneori o prinde cel ce o aude =i ]=i aduce aminte de ea, o poart[ chiar din loc ]n loc. Dar tot nu mai este vorba dint`i; aducerea-aminte e necredincioas[; vorba purtat[de altul nu e g`ndul vorbitorului, ci graiul purt[torului.

De aceea sunetul trec[tor caut[a se transforma]n litera statornic[, =i ideea astfel]ntrupat[, sp[rg`nd marginile spa\iului =i momentului, tinde a str[bate]n dep[rtarea locurilor =i]n viitorul timpurilor.

Dar ce idee merit[aceast[transformare? Ce sim\ire poate fi menit[a ie=i din marginea mai fireasc[a simplului grai =i a se r[sp`ndi]ntr-un popor]ntreg, poate]n lumea]ntreag[, din genera\ie]n genera\ie?

Numai acea idee =i acea sim\ire care prin cuprinsul ei =i din chiar izvorul ei s-a]n[l\at peste interesul str`mt al individului =i a g[sit]n capul celui ce o produce acel prisos al concep\iunii care]i d[valoarea universal[.

Nu scopul de a ajunge la un folos individual prin scriere; nu de=ert[ciunea de a te vedea trecut printre autori; nu ambi\iunea de a]ntrece pe al\ii, nu aceste interese personale]\i dau dreptul de intrare]n literatur[. Numai entuziasmul impersonal pentru ceea ce =tii c[este adev[rat]n g`ndirea ta =i pentru ceea ce sim\i c[ este frumos ]n ]nchipuirea ta, numai acesta ]\i pune pe frunte semnul celor chema\i. +i dac[ un t`n[r cu minte =i cu inim[, dar care se]ndoie=te]nc[de sine ne-ar]ntreba: „Prin ce s[cunosc dac[sunt dintre cei ale=i?“, i-am r[spunde, repet`nd un aforism zis odinioar[: „Acela are voca\iune, care]n momentul lucr[rii se uit[pe sine“.

C[ci ceea ce]mpiedic[at`\ia oameni, dealtminteri inteligen\i, de a vedea bine, de a g`ndi adev[rat =i de a scrie frumos =i ceea ce]i condamn[s[r[m`ie totdeauna mediocri este tocmai m[rginirea personalit[\ii lor la interese exclusiv individuale. Prin negura egoismului nu str[bate lumina adev[rului, nici c[ldura frumosului.

A=adar, entuziasmul impersonal, iat[semnul hot[r`tor al celor chema\i!

M[surat[la aceast[scar[, cea mai mare parte a literaturii zilnice nici nu merit[s[existe, nici nu poate exista; =i dac[se pare ast[zi a fi, se vede m`ine c[ nu este =i r[m`ne ca cum n-ar fi fost.

S[restr`ngem, prin urmare, cercul cercet[rii noastre la literatura ]n propriul ]n\eles al cuv`ntului =i, dup[ce am v[zut c[cei ce scriu din chiar voca\iune intern[o fac pentru a r[sp`ndi o idee sau o sim\ire de valoare universal[, s[ ne punem a doua ]ntrebare: Cum lucreaz[ o asemenea scriere asupra celorlal\i? Cum str[bate ea ]n mul\ime? Cum ajunge a fi, din g`ndul =i din sim\irea unui om, g`ndul =i sim\irea tuturor oamenilor de cultur[? Cu alte cuvinte: cum se face progresul]n recunoa=terea =i primirea adev[rului?

C`nd vorbim dar aici de progresul adev[rului, nu ne g`ndim la vreo abstrac\iune metafizic[; nu ne oprim la celebra]ndoial[a scepticului Pilat: ce este adev[rul? Nici la cercetarea teoretic[dac[exist[sau nu frumosul absolut. Tot a=a de pu\in ne ocup[m de analizarea cauzelor =i efectelor progresului general al spiritului european, a=a cum au]ncercat-o Buckle =i Lecky.

Ci, dintr-un punct de vedere mai practic pentru noi, rom`nii, dar =i mult mai modest, lu[m ]n privire acele ]nt`mpl[ri ale vie\ii intelectuale]n care mi=carea de la o stare a opiniei publice mai]napoiat[spre o stare mai perfect[s-a putut constata]ntr-un mod net[g[duit]n privin\a unor lucr[ri izolate din =tiin\[, art[=i]ndeosebi din literatur[.

}n aceast[mi=care a p[rerilor de la o genera\ie la alta =i adeseori]nl[untrul aceleia=i genera\ii afl[m o nou[specie de evolu\iune chiar]n cercul m[rginit al cercet[rii noastre: evolu\iunea psihologic[ ]n judec[\ile literare. }ncerc`ndu-ne s[analiz[m — de=i numai]ntr-o repede schi\are — aceast[evolu\ie]n fazele ei fire=ti, vom putea]ntrevedea totdeodat[ ]ns[=i formula progresului]n recunoa=terea unui adev[r, fie =i relativ.

Pentru a]n\elege mai bine despre ce ne este vorba, vom cita mai]nt`i din via\a intelectual[ a altor popoare c`teva exemple relative la cercetarea de fa\[.

Teoria gravita\iunii lui Newton, conceput[de el]nc[pe la sf`r=itul anului 1665, apare]n 1687 sistematic dovedit[ ]n *Philosophiae naturalis principia mathematica*. De=i aceast[teorie fundamental[este de un adev[r evident =i a fost de natur[a introduce o]ntreag[reform[a astronomiei, totu=i, lumea =tiin\ific[ ]n Fran\a i s-a]mpotrivit la]nceput cu des[v`r=ire. De-abia dup[45 de ani, la 1732,]ncearc[Maupertuis a o sus\inea =i a o ap[ra]n contra celor ce o combat, =i]nc[la 1738 scrie Voltaire: „*La France est jusqu'à présent la seul pays où théories de Newton en physique et de Boërhave en médecine soient combattues. Nous n'avons par encore de bons éléments de physique; nous avons pour toute astronomie le livre de Bion, qui n'est qu'un ramas*

informe de quelques mémoires de l’académie“ (Voltaire, Edit. Beuchot., vol. 57, corresp. 340).

Ast[zi]ns[, =i de mai bine de un secol, nici un om de =tiin\[, nici]n Fran\a, nici aiurea, nu mai pune la]ndoial[legea gravita\iunii lui Newton, =i progresul adev[rului]n aceast[privin\[este f[cut.

La 1677 se reprezint[pentru]nt`ia dat[*Phedra* lui Racine]n Hotel de Bourgogne la Paris. }n aceea=i sear[=i]n acela=i ora= se reprezenta *Phedra* lui Pradon. }n primul moment Pradon fu]n[l\at la cer prin laudele entuziaste ce i se dau, iar Racine se v[zu p[r[sit =i aproape insultat de critica contemporan[. Dar ast[zi cine mai cite=te pe Pradon? +i cine nu a citit *Phedra* lui Racine? }ntregul nume al lui Pradon s-ar fi pierdut de mult]n]ntunericul uit[rii dac[nu l-ar fi atins din c`nd ]n c`nd o raz[nemilostiv[din gloria lui Racine.

Opera lui Mozart *Don Juan*]ncepe a se juca la Berlin]n 1790, peste trei ani dup[cea dint`i reprezentare a ei ]n Praga. Succesul este mediocru, critica muzical[ ]i este nefavorabil[. P[rerile momentului se rezum[ ]n urm[toarele r`nduri din *Muzik-Zeitung* de atunci: „Nu am auzit]nc[pe nici un cunosc[tor al artei muzicale zic`nd c[ Mozart este un artist corect, cu at`ta mai pu\in]l va declara o critic[dreapt[de un componist adev[rat =i cu inspira\iuni frumoase“. Ast[zi]ns[nu se va g[si]n Europa un cunosc[tor sau iubitor al muzicii care s[nu se mire sau s[nu r`d[de o asemenea judecat[.

}n 15 aprilie 1784 se d[ ]nt`ia reprezentare a tragediei „burgheze“ a lui Schiller *Kabale und Liebe* =i]n aceea=i prim[var[se public[tragedia =i prin tipar. Un arheolog =i gramatic foarte cunoscut pe atunci, Karl Philipp Moritz, rector la gimnaziul „Graues Kloster“ =i mai pe urm[profesor al artelor frumoase la Academia din Berlin, face]n *Vossische Zeitung* de la 21 iulie 1784 o recenziune asupra ei,]n care zice,]ntre altele: „Iac[un nou product, care este o ru=ine pentru timpurile noastre. Ce frunte trebuie s[aib[un autor c`nd scrie =i tip[re=te asemenea absurdit[\i! +i cum trebuie s[fie capul =i inima unui om care se poate uita cu pl[cere la astfel de emana\iuni ale spiritului s[u!“ etc.

}ns[dup[vreo patru-cinci ani Moritz]nsu=i ajunge a fi un admirator al lui Schiller, =i ast[zi nu exist[nimeni]n toat[lumea literar[care ar voi s[subscrie acele r`nduri ale criticului de la 1784.

Cine vrea s[ ]nmul\easc[asemenea amintiri literare g[se=te]nt`mpl[ri analoage]n via\a lui Goethe, ca =i]n a lui Beethoven,]n soarta lui Victor Hugo, ca =i]n a lui Schopenhauer =i]n sute de alte exemple.

}n toate aceste cazuri s-a f[cut un progres net[g[duit al adev[rului]n opinia public[, =i sarcina noastr[este acum de a cerceta care sunt formele esen\iale de evolu\iune prin care trece acest progres p[n[la a=ezarea lui definitiv[.

Pentru a ne m[rgini la]mprejur[rile posibile ale propriei noastre st[ri de cultur[, ne]nchipuim un june autor care,]n acele excep\ionale condi\ii subiective despre care am vorbit,]=i]nal\[concep\iunea p[n[la formularea unui adev[r nou pentru noi, fie]n =tiin\[, fie]n politic[, fie]n literatur[.

Nu ne preocup[m de]nsu=i cuprinsul acestui adev[r. Nu este destul ca el s[fie izvor`t din entuziasmul curat al autorului =i s[se recunoas-c[ ]n noutatea sa relativ[acel element de bun[-credin\[impersonal[care]i d[valoarea permanent[ca unei produceri esen\iale a chiar naturii omene=ti.

O dat[adev[rul conceput, autorul]i d[ ]ntruparea literar[=i]l aduce]n via\a public[.

Presupunem c[a ales un timp oportun =i c[nu este vorba de o concep\iune]n afar[de atmosfera actualit[\ii, ci de o idee, de=i nou[, dar n[scut[din chiar mijlocul luptelor intelectuale ale epocii]n care tr[ie=te =i ale poporului din care s-a n[scut. Atunci prima]nt`mpinare din partea publicului =i totdeodat[primul simptom natural al evolu-\iunii spre progres este combaterea violent[din partea celor mai mul\i.

C[ci ce este o idee sau o form[nou[ ]n mi=carea intelectual[a unui popor dat? Este o idee ale c[rei premise au putut s[existe]n capul mai multora sau tuturor, dar a c[rei formulare mai clar[se na=te numai]n capul unuia care este =i autorul ei. Tocmai prin acest plus

de putere intelectual[, prin care concluziunea sau formularea se]ncheag[numai]n inteligen\a unuia, acest unul se deosebe=te de ceilal\i =i st[deasupra =i]n afar[de orizontul lor momentan.

}ns[este o proprietate caracteristic[a fiec[rei inteligen\e omene=ti de a se sim\i de regul[ ]ndeplinit[ ]n cercul ei, oric`t de restr`ns ar fi, =i fiecare cap, mai ales cel mediocru, este convins de sine]nsu=i. Adev[rat este pentru capul mediocru ceea ce s-a obi=nuit s[primeasc[ca adev[rat,]n acest obicei]=i afl[ ]ndestularea lui, =i orice noutate]i apare ca un du=man al lini=tii lui suflete=ti. }mpotrivit la orice nou[ ]ncordare a inteligen\ei, nedeprins =i nevolnic la munca intelectual[de a supune unei perpetue examin[ri fundamentul p[rerilor sale, el]=i are cercul inteligen\ei]nchis, se opune noului adev[r =i, f[c`nd aceasta, crede chiar c[ are ]n sine o mi=care ]n folosul inteligen\ei, pe c`nd,]n fapt, nu are dec`t acea rezisten\[ a iner\iei care st[p`ne=te elementele intelectuale, ca =i pe cele fizice. Cel ce este mai viu]n acest sim\im`nt al iner\iei caut[s[combat[fapta literar[a noului adev[r prin o scriere de lupt[, =i aceast[scriere g[se=te cu necesitate un r[sunet puternic]n to\i care sunt de seama lui, adic[ ]n marea majoritate a mediocrit[\ilor contemporane. A=a este =i nu poate s[fie altfel.

Nu doar[c[orice combatere ar fi o dovad[pentru valoarea ideii comb[tute; dar se dovede=te c[orice idee de valoare este la]nceput comb[tut[.

}ns[dac[ ]n\elegem]n mod obiectiv c[este a=a =i c[a fost =i va fi totdeauna a=a, nu putem privi dec`t cu cea mai ad`nc[simpatie la junele autor]n aceast[faz[a vie\ii lui publice. Nu este u=or momentul]n care ideea cea nou[, n[scut[din ad`ncimile unui cap cuget[tor, ]nc[lzit[ la focul iubirii de adev[r, crescut[ prin concentrarea tuturor puterilor, p[r[se=te loca=ul tainic al form[rii intelectuale =i, aruncat[ f[r’ de veste ]n zgomotul lumii dinafar[, ]nt`lne=te acea du=man[ ]mpotrivire ale c[rei cauze necesare le-am ar[tat mai sus. Scriitorul, care crede a fi sc[pat de munca]ncord[rii =i a fi c`=tigat acum dreptul la o recunoa=tere a activit[\ii lui, se afl[fa\[ ]n fa\[cu violenta

rezisten\[a]nconjurimii =i se vede iar[=i aruncat]n starea de mai nainte, care]i adreseaz[ve=nicul apel la sacrificiul de sine]nsu=i. Nu cu p`nzele desf[=urate]i plute=te vasul spre marea senin[, ci pe o luntre de sc[pare reintr[dinaintea furtunii]n vechiul port al medita\iunilor singuratice.

Aici]ns[se reg[se=te pe sine, =i durerea d[acum sufletului s[u ultima consacra\iune =i o ad`ncime p[n[ atunci necunoscut[. Din ea trebuie s[ adune puteri noi =i un nou sprijin ]ntru ]ndeplinirea menirii sale. Cu ]ndoit[ concentrare ]=i re]ncepe lucrarea, =i resigna\iunea, ce de-acum ]nainte apare f[r[ voie ]n toate manifest[rile sale, le d[ un farmec surprinz[tor. }n cur`nd felurite alte idei vin]n ajutorul concep\iunii primitive, dar nu mai n[v[lesc acum ca ploaia zgomotoas[de var[, ci se a=eaz[lin, ca fulgii de z[pad[, peste lucrarea sa, o acop[r, o ocrotesc =i]i dau o nou[ ]nrodire. A venit iarna vie\ii sale suflete=ti, timp de amor\ire]n aparen\[, dar]n realitate timp de neobosit[preg[tire pentru rena=terea prim[verii.

+i aceast[prim[var[nu poate lipsi; evolu\iunea recunoa=terii adev[rului intr[cu necesitate]n a doua faz[a progresului ei.

C[ci dac[este adev[rat c[ideea cea nou[ ]ntrece prin chiar aceasta capacitatea mediocrit[\ilor contemporane, este tot a=a de adev[rat c[ea trebuie s[se afle]n rela\ie de]nrudire cu minoritatea mai inteligent[a timpului ei. Punctul cel greu de trecut este numai c[oamenii inteligen\i sunt de regul[ocupa\i cu un obiect propriu al g`ndirii lor =i sunt, prin urmare, mai retra=i din agitarea zilnicelor ]nt`mpl[ri. }ns[tocmai aci rezisten\a mediocrit[\ilor]ndeplin=te, f[r[voie =i f[r[=tire, o func\iune folositoare]n via\a public[. Strig[tul lor de alarm[, repercutat]n marea mul\ime a celor ce le seam[n[, d[mi=c[rii intelectuale propor\iuni ce f[r[de aceasta nu le-ar fi avut =i o face s[p[trund[cu necesitate]n sfera de aten\iune a minorit[\ii inteligente, oric`t de retras[ ar fi =i oric`t de absorbit[prin propriile g`ndiri.

De aci]nainte soarta progresului este asigurat[. C[ci adev[rata lui piedic[nu era ignoran\a, ci ignorarea. Nu era trist pentru autorul ideii s[se afle]n locul indiferen\ei celor ce l-ar fi putut]n\elege; trist

era s[nu aud[r[sunetul din inimile]nrudite, s[nu vad[r[sfr`ngerea]n capetele congeniale, ci s[simt[c[ideea lui, n[scut[pentru a tr[i din via\a tuturor, era amenin\at[s[piar[ ]n propria ei singur[tate.

Dar, printr-o ironie a soartei, tocmai aceast[piedic[sunt]ns[rcina\i s[o ridice adversarii cei nepricepu\i.

O dat[ideea ajuns[la cuno=tin\a oamenilor eminen\i, ea este a=ezat[ ]n domeniul ei predestinat, =i cu c`t a fost mai violent atacat[ p`n[atunci, cu c`t a fost mai r[u ]n\eleas[ =i mai cu inten\ie denaturat[, cu at`t rena=terea ei]n capetele cele noi este acum mai puternic[, fiindc[se afl[ ]nt[rit[acolo nu numai prin p[trunderea intelectual[, ci =i prin acel sim\[m`nt de generozitate care se ridic[ ]n unele inimi omene=ti]n contra oric[rei nedrept[\i.

+i chiar atunci c`nd ideea cea nou[ nu intr[ de ]ndat[ =i f[r[ de lupt[ ]n capetele eminente, ci se afl[ =i aici ]n opozi\ie cu p[rerile admise de mai nainte =i trebuie s[-=i c`=tige pas cu pas locul ce i se cuvine, totu=i, aceast[lupt[este de alt gen =i pe alt t[r`m dec`t lupta de mai nainte.

Nu mai este vorba de rezisten\a oarb[=i instinctiv[a iner\iei, ci este vorba de]ns[=i cump[nirea argumentelor, =i din lumina acestei discu\iuni rezult[cel mai mare folos pentru]ntemeierea adev[rului. Pe de alt[parte, tocmai acel fapt d[noilor adep\i, pe l`ng[puterea convingerii, =i o deosebit[aptitudine pentru a conduce ideea mai departe spre succesul definitiv.

C[ci nimic nu este mai greu]n lume dec`t a ]n\elege pe altul, =i iar[=i f[r[ a-l ]n\elege este peste putin\[ s[-l convingi. A ]n\elege pe altul ]ns[ ]nsemneaz[ a avea sau a fi avut ]n sine o parte identic[ sau analoag[ cu g`ndirea lui; cine nu a avut aceasta]i r[m`ne str[in.

De aceea, adev[ra\ii lupt[tori pentru progres sunt cei ce-au]mp[rt[=it ei]n=ii mai nainte vechea eroare =i au g[sit]n chiar dezvoltarea lor intern[argumentele pentru noul adev[r. Cu aceste argumente sunt acum]n stare s[adapteze adev[rul la gradul =i la felul de inteligen\[al celorlal\i.

Din momentul acestei adapt[ri, progresul adev[rului intr[ ]n a treia =i cea din urm[faz[a evolu\iunii lui,]n faza recunoa=terii generale. +i aici, ca]n toate formele de via\[, exist[lupta pentru existen\[. Capul cel eminent a primit ca mo=tenire o mai energic[st[ruin\[ ]n g`ndire, o mai ingenioas[ ]ntrebuin\are a tuturor argumentelor spre ]nt[rire, =i, m[sur`ndu-se zi pe zi cu mediocrit[\ile ce-l]ncunjur[, rezultatul nu poate fi altul dec`t supunerea lor sub autoritatea lui.

Pe de alt[parte, vine un nou ajutor de la oamenii nepreveni\i =i nep[rtinitori, de=i, dealtminteri, indiferen\i. Acum =i ei se simt pu=i]n mi=care de vibrarea dezbaterilor =i nu pot face alta dec`t s[lucreze]n]n\elesul adev[rului celui nou. C[ci orice adev[r este o formulare mai clar[a regulilor nestr[mutate, care sunt]nsu=i fundamentul universului, =i corespunde direc\iunii ve=nice a inteligen\ei omene=ti spre]ntinderea cuno=tin\elor =i sporirea condi\iilor binelui general.

Tocmai acel element impersonal]n chiar momentul concep\iunii noii idei]=i arat[acum valoarea sa adev[rat[. C[ci persoana se love=te de alt[persoan[, g`ndul egoist se paralizeaz[ de alt g`nd egoist. Dar ceea ce este impersonal este din patrimoniul comun al omenirii]ntregi =i,]ndat[ce prin lupt[s-a dovedit a fi de o asemenea natur[, str[bate prin toate individualit[\ile viitoare ca o parte integrant[a lor.

Atunci lupta merge spre apus, discordia dispare]ncetul cu]ncetul, autoritatea celor mai maturi se l[\e=te asupra celorlal\i =i,]ntr-o genera\ie viitoare, adev[rul cel comb[tut odinioar[ajunge a fi adev[rul primit de to\i ca un substrat de sine]n\eles pentru cugetarea comun[.

Apa a trecut, pietrele au r[mas, =i din piatr[ ]n piatr[p[=e=te adev[rul spre viitorul s[u nem[rginit.

DIN EXPERIEN| {

(PUBLICAT }N „ALMANAHUL SOCIET{ | II ACADEMICE «ROM~NIA JUN{»“ DIN VIENA)

(1888)

CUPRINS

De mult s-a zis, =i s-a zis cu drept cuv`nt, c[ lucrurile simple sunt cele mai grele de priceput =i de primit; =i aceast[ veche maxim[ r[m`ne din nefericire aplicabil[=i]n starea actual[a a=a-numitei culturi, pe c`nd, din contr[, adev[rata cultur[ nu va fi mai bine ]ntemeiat[ dec`t]n propor\ia restr`ngerii acelei maxime, adic[ atunci c`nd lucrurile simple vor fi din ce]n ce mai u=or]n\elese =i mai]ndeob=te primite.

Confuzia ce domne=te ast[zi]n at`tea discu\ii publice =i private de cel mai mare interes, confuzia, d. e.,]n politic[,]n educa\ia tinerimii,]n etic[,]n rela\iile sociale, provine din starea]napoiat[ ]n care se afl[ ]nc[toate =tiin\ele numite „biologice“,]ndeosebi psihologia.

Nu e vorb[, de]nv`\at se ]nva\[ ]ntruna psihologie (sau „=tiin\a sufletului“) ]n =coalele publice; ea este chiar introdus[ ]n licee, necum la universit[\i. Dar ceea ce ni se d[ aici drept =tiin\[ este ]n cea mai mare parte o frazeologie lipsit[ de folos practic =i ]n multe privi[n\e] nedemn[ de cuv`ntul =tiin\[.

Dovad[este c[ ]n =coal[po\i]nv[\a s[cuno=ti animalele dac[ai urmat un curs bun de zoologie =i po\i]nv[\a s[cuno=ti plantele =i pietrele dac[ai avut parte de un profesor bun de botanic[=i de mineralogie; dar vai de omul care ar vrea s[cunoasc[oamenii numai dup[un curs de psihologie cum se pred[ ]n =colile =i]n c[r\ile fie =i cele mai moderne.

Dovad[mai este c[ ]n via\a practic[un gr[dinar de frunte sau un agronom pot]ntrebuin\a cuno=tin\ele dob`ndite din c[r\ile lui Decan-

dolle sau ale lui Liebig, un proprietar de mine se poate]ntemeia pe cercet[rile lui Lyell; dar dac[ai]ntreba pe vreunul din marii cunosc[tori de oameni, d. e. pe Bismarck, cu ce manual de psihologie s-a folosit]ntru aceasta, \i-ar r[spunde printr-un hohot de r`s.

Cunoa=terea omului, un lucru a=a de neap[rat trebuincios =i]nc[de o trebuin\[cresc`nd[ cu sporirea tuturor rela\iilor omene=ti, nu se poate dob`ndi ast[zi, afar[de micul ajutor al unor culegeri de maxime =i aforisme =i poate al unor romane =i drame, dec`t prin propria experien\[. Ce e drept, propria experien\[ este cea mai bun[ =coal[; numai c[ taxele acestei =coli sunt prea scumpe; le pl[te=ti de regul[ sub forma unei ad`nci suferin\e, =i c`nd \i-ai c`=tigat testimoniul absolut, ai ajuns adeseori la sf`r=itul vie\ii =i este prea t`rziu ca s[te mai folose=ti de el.

Singur[=tiin\a,]n]n\elesul str`ns al cuv`ntului, ar fi chemat[s[aduc[aici o]ndreptare. C[ci o not[caracteristic[a =tiin\ei este anume de a prinde =i de a rezuma rezultatul a mii de cazuri individuale sub o singur[formul[general[=i de a scuti astfel pe om de o mare pierdere de timp =i de puteri. Din care cauz[ ]ntre adev[rata =tiin\[=i]ntre via\a practic[nu poate fi niciodat[antagonism, ci trebuie s[fie, din contr[, o continu[ ]nlesnire reciproc[.

}ns[de dou[mii de ani, de c`nd se tot vorbe=te de o =tiin\[ a sufletului, rezultatul este p`n[acum o des[v`r=it[ne=tiin\[ ]n cele suflete=ti. Una din cauzele acestei lipse de progres]ntr-o materie a=a de capital[este tocmai acea curioas[alergare dup[ ]ntreb[rile cele mai complicate]nainte de a se fi asigurat r[spunsul la]ntreb[rile cele mai simple. Dasc[lii =i-au b[tut capul cu probleme excentrice despre „nemurirea“ sufletului, despre rela\iile „]ntre Dumnezeu =i om“, despre „facult[\i“ etc. =i au l[sat la o parte con=tiincioasa constatare a acelor elemente simple care sunt de cel dint`i folos pentru cunoa=terea sufletului omenesc =i numai dup[a c[ror stabilitate solid[s-ar fi putut]ntinde cercet[rile =i asupra problemelor mai complicate, despre care nu este]nc[sigur dac[vor fi vreodat[primitoare de o dezlegare =tiin\ific[.

Ce este de f[cut]n aceast[stare de lucruri?

}n aceast[stare de lucruri nu ne r[m`ne deocamdat[ dec`t observarea a dou[reguli de procedare pentru a pune psihologia pe calea proprie a =tiin\ei =i a o]mp[ca prin chiar aceasta cu cerin\ele vie\ii practice. }nt`i, regula negativ[: s[ne ferim de orice metafizic[ ]n cercet[rile =i explic[rile asupra sufletului =i, asemenea, de orice sistematizare precipitat[. Al doilea, regula pozitiv[: s[adun[m acel material de observ[ri =i de experien\e suflete=ti a c[rui constatare s[fie primit[de to\i ca un adev[r sigur. Cu alte cuvinte, mai]nt`i lucrurile simple (nu simple ]n ]n\elesul chimiei analitice, ci simple ]n ]n\elesul constat[rii =i a priceperii prealabile) =i apoi ]ncerc[rile mai complicate de explic[ri =i sistemiz[ri. Zeci de ani, poate sute de ani vor trece p[n[ c`nd acest material va putea fi elaborat spre o =tiin\[sistematic[cu dreptul de a purta acest nume.

A=adar,]n privin\a sufletului omenesc trebuie ast[zi s[renun\[m la toate preten\iile de sistem, s[p[r[sim peruca medieval[=i tonul autoritar de pe catedre, s[arunc[m coaja cuvintelor lipsite de miezul]n\elesului =i, restr`ng`ndu-ne]n pozi\ia smerit[ce ne-o impune s[r[cia =i ne=tiin\a]n care ne afl[m p`n[acum, s[ne m[rginim la observarea neprevenit[, la constatarea =i la p[trunderea urm[rilor acelor st[ri suflete=ti care nu sunt supuse la]ndoial[ ]ndat[ce sunt bine observate. Mult[vreme va trebui s[treac[numai cu acest inventariu elementar al constat[rilor de fapt.

Poate ni se va recunoa=te (unii chiar ne-o vor imputa) c[prin cele zise mai sus am redus cercet[rile psihologice, c`te ne par ast[zi posibile, la un rol a=a de modest, ]nc`t nu ni se va lua drept lips[de modestie dac[ne]ncerc[m]n paginile urm[toare s[d[m un exemplu despre modul cum ne]nchipuim c[ar trebui s[se fac[acea adunare de material din experien\a sufleteasc[a fiec[ruia. Se va vedea]ndat[(=i aceasta e totdeauna un semn bun pentru valoarea materialului) c[orice asemenea constatare are numaidec`t aplicabilitatea ei practic[, adic[ ]n prima linie ne]nlesne=te pentru o parte oarecare cunoa=terea oamenilor, cunoa=tere f[r[de care psihologia nu are nici un folos, precum chimia nu ar avea nici unul dac[nu ne-ar da m[car cunoa=terea =i deosebirea elementelor fizice.

A=adar, problema vie\ii practice]n rela\iile omene=ti, =i, prin urmare, at`t punctul de plecare, c`t =i \inta oric[rei psihologii viitoare, este cunoa=terea oamenilor, =i de la dezlegarea acestei probleme at`rn[ ]n mare parte =i scopul final al tuturor silin\elor noastre: fericirea putincioas[a individului omenesc.

Problema este foarte grea.

De unde vine greutatea? Nu greutatea artificial[, nu greutatea etic[, cum ne vom explica mai jos, ci greutatea fireasc[, greutatea din na=tere, la a c[rei ridicare trebuie mai nainte de toate s[ne concentr[m luarea-aminte.

Oamenii pot s[nu se]n\eleag[, s[nu se cunoasc[unii pe al\ii din cauza lipsei de un organ comun de comunicare, adic[lipsei de un]n\eles comun al cuvintelor, prin care]=i exprim[g`ndurile, de=i vorbesc aceea=i limb[. S[ facem abstrac\ie de aceast[ greutate oarecum artificial[. Oamenii mai pot s[ nu se cunoasc[ din cauza facilit[\ii inten\ionate, adic[ din cauza deosebirii ]ntre ceea ce g`ndesc =i ceea ce spun. S[ ]nl[tur[m =i aceast[greutate etic[.

S[presupunem, din contr[, pentru a simplifica problema]n prima ei stabilire, c[avem a face cu doi oameni inteligen\i, adic[,]n genere, capabili de a-=i da seama despre cele suflete=ti, care prin o educa\ie intelectual[comun[au aceea=i limb[cu aproape acela=i]n\eles al cuvintelor]ntrebuin\ate. S[mai presupunem c[sunt am`ndoi de bun[-credin\[, c[ nu vor s[ se ]n=ele unul pe altul, ci ]=i spun cu sinceritate cuget[rile =i sim\irile lor. }n ce va sta totu=i de la ]nceput greutatea lor de a se cunoa=te unul pe altul =i pentru ce se va cere cu necesitate un timp ]ndelungat p`n[s[poat[ajunge la aceast[cuno=tin\[, =i]nc[ ]n margini destul de restr`nse?

Cauza proprie a greut[\ii de a ne cunoa=te unii pe al\ii este urm[torul fapt primordial al vie\ii suflete=ti: miile =i sutele de mii de impresii, de cuget[ri, de sim\iri, de emo\iuni ce au trecut =i trec prin capul unui om =i-l caracterizeaz[ ]n individualitatea sa nu sunt niciodat[ ]n totalitatea lor prezente]n con=tiin\a lui actual[, ci stau]n cea mai mare parte]ntunecate =i ascunse]n sufletul sau]n memoria lui. }n con=tiin\a lui actual[st[pe primul plan al aten\iunii o singur[

idee, pe l`ng[ ea se asociaz[, ]ns[ ]n al doilea =i al treilea plan, ]nc[ vreo c`teva altele, poate p`n[ la =apte: toate celelalte, sutele de mii, de care dispune acest om ]n diferitele momente ale vie\ii sale, rechem`ndu-le din memorie, stau]n fiece moment dat ascunse, nu]ncap]n prea str`mta con=tiin\[ actual[, ci r[m`n]n afar[de lumina ei; =i nu numai c[stau ascunse pentru observatorul str[in, ci stau ascunse pentru]nsu=i individul care le are =i care se mir[adeseori singur de curioasele idei ce-i „vin]n minte“ sau de curioasa lips[de idei =i de emo\iuni ce =i-o constat[uneori]n propria lui con=tiin\[.

}n aceast[„]ngustime“ a con=tiin\ei, sufletul omului (pentru a varia celebra comparare a lui Platon) seam[n[unei imense colec\ii cu mii =i mii de felurite obiecte, ascuns[ ]ntr-o pe=ter[ ]ntunecoas[,]n care n-ai putea p[trunde cu alt[lumin[dec`t cu un mic felinar blindat, al c[rui focar str`mt ar arunca un m[nunchi sub\ire de raze asupra cel mult =apte obiecte deodat[. Dac[astfel vreai s[-\i dai seam[de cuprinsul =i valoarea acelei colec\ii, trebuie s[plimbi succesiv micul cerc luminos de la unele obiecte la altele, s[observi cu luare-aminte pe cele principale, =i cine =tie dac[ ]n aceste condi\ii vei avea vreodat[timpul necesar ca s[-\i faci o idee despre totalitatea colec\iei. Dar]nc[dac[nu este numai o singur[colec\ie, ci sunt mai multe, =i \i se cere s[le cuno=ti =i pe aceste?

Dealtminteri, compararea, ca toate compar[rile, este]n parte nepotrivit[; c[ci nu cercul luminos al con=tiin\ei se plimb[de regul[peste feluritele st[ri suflete=ti, ci el pare a fi nemi=cat, =i, din contra, st[rile suflete=ti par a ie=i din]ntunericul memoriei sau a se forma din]nt`mpl[toarea ]ncunjurime extern[ =i a trece ]n mi=care succesiv[ prin str`mta lumin[a con=tiin\ei.

}ntr-o a=a]ntunecime fatal[este cufundat[via\a sufleteasc[a fiec[rui om pentru el]nsu=i, necum pentru altul, =i numai un a=a mic m[nunchi de raze are fiecare pentru a-=i lumina]ntunericul]n sine =i]n al\ii, cel pu\in]n starea actual[a evolu\iunii creierilor omene=ti, care]n cei 4 000 de ani, de c`nd se poate urm[ri literarice=te, nu arat[nici o schimbare notabil[ ]ntru aceasta =i nici vreun semn sigur c[se va schimba =i cum se va schimba dup[al\i 4 000 de ani.

Aceast[„]ngustime“ a con=tiin\ei nu a putut sc[pa din vederea psihologilor; o atingere a ei se afl[chiar =i]n literatura rom`n[,]n una din cele mai bune c[r\i de =coal[, *Psihologia empiric[* a dlui I. Popescu (ed. II, § 10); cercet[ri psihofizice asupra num[rului exact de idei ce pot]nc[pea]n fiecare moment dat al con=tiin\ei s-au f[cut (Wundt): o explicare a fenomenului s-a]ncercat (Herbert Spencer). Dar aceste „elabor[ri =tiin\ifice“ (*sit venia verbo!*) sunt insuficiente =i premature. }n locul lor =i]nainte de ele starea actual[a cuno=tin\elor noastre cere]nc[numeroase constat[ri de fapte interne relative la acest fenomen,]ndeosebi]n\elegerea =i urm[rirea influen\ei lui asupra tuturor rela\iilor suflete=ti]n om =i]ntre oameni, oricare ar fi, dealtminteri, explicarea =tiin\ific[ ]n viitor.

Aceast[influen\[a str`mte\ei cercului luminos este a=a de hot[r`toare,]nc`t trebuie s[ fie adev[ratul punct de plecare al cuno=tin\ei de oameni, =i este numai de mirat cum de nu s-a sim\it p`n[acum marea]nsemn[tate ce o are pentru toate explic[rile psihologice posibile =i cum de nu a intrat]nc[ ]n domeniul cuno=tin\elor comune ca un adev[r elementar.

S[ ]ncerc[m aici a ne da seama de unele din urm[rile principale ale acelui fapt spre a ne p[trunde cel pu\in de valoarea practic[a lucrului =i a]ntrevedea totdeodat[modul cum ar putea fi]ntrebuin\ate observ[rile culese din experien\[.

* * *

I. Fiindc[omul cult are at`ta mul\ime de impresii, de emo\iuni =i de cuget[ri ascunse ]n memoria lui =i fiindc[ din aceast[ mul\ime de st[ri suflete=ti, de c`te ori ne]nt`lnim cu el, nu poate avea prezente ]n con=tiin\[ dec`t o cantitate ne]nsemnat de mic[, nu trebuie s[judec[m]ntru nimic despre valoarea lui dintr-o]nt`lnire, nici din dou[, nici din trei. Sute de convorbiri se cer ]n felurite ocazii, ]n care s[ se poat[ manifesta at`t ideile, c`t =i sim\irile lui, pentru ca din]nsumarea =i rezumarea lor s[ne putem forma o p[rere mai]ntemeiat[asupra lui =i s[avem dreptul de a zice c[-l cunoa=tem.

F[r[timp]ndelungat nu poate fi vorba de aceasta, tocmai fiindc[sufletul omului este]n neputin\[absolut[de a se deschide deodat[=i este dintr-o fatalitate a naturii legat de forma]nceat[a strecur[rii succesive prin lumina con=tiin\ei actuale.

Dac[am voi s[ne exprim[m]n forma aforismelor obi=nuite, am putea zice: un izvor ad`nc este ascuns ]n fiecare om de cultur[, ]ns[ precum izvorul s-a format pic[tur[ cu pic[tur[ de la momentul na=terii, tot a=a nu clocote=te la lumina zilei dec`t pic[tur[cu pic[tur[p`n[ ]n momentul mor\ii, =i cei mai mul\i din noi ajung chiar la ultima clipit[ a existen\ei lor f[r[ s[-=i fi putut spune ultimul cuv`nt.

Dar asemenea exprim[ri ale adev[rului primordial sunt prea lipsite de preciziune pentru a fi folositoare. C[ci, mai]nt`i, izvorul are una =i aceea=i ap[, pe c`nd sufletul omenesc are ape felurite. +i apoi, dac[ar fi lucrul numai a=a, atunci ar trebui s[disper[m de orice experien\[omeneasc[, c[ci ar fi]n genere cu neputin\[de a cunoa=te pe cineva. Niciodat[nu am avea destul timp, nici destule ocazii de a observa toate ideile =i toate sim\irile lui, =i aceasta cu at`t mai pu\in cu c`t]n el]nsu=i, la diferite epoce, ele sporesc sau se]mpu\ineaz[ ]n cantitate =i adeseori se modific[ ]n calitate.

De=i dar, mai ales]n starea actual[a u=urin\ei cu care cei mai mul\i oameni judec[despre ei]n=ii =i despre al\ii, este bine s[ne p[trundem din capul locului de m[rginirea oric[rei manifest[ri suflete=ti, nu trebuie totu=i s[ne exager[m greutatea p`n[ ]ntr-at`t,]nc`t s[ credem c[ este cu neputin\[ s[ cunoa=tem sufletul unui om. Aceast[ cunoa=tere, oric`t de grea ar fi, este]n certe condi\ii cu putin\[. +i iat[cum =i pentru ce:

Ideile =i sim\irile ce au trecut =i trec prin capul unui om sunt nenum[rat de multe cantitativ =i foarte felurite calitativ. Poate]n nici un moment dat al vie\ii sale starea sufleteasc[a unui om nu este strict identic[cu vreo stare anterioar[a aceluia=i om. Dar pentru trebuin\ele practice nici nu se cere aceast[strict[identitate. Este destul c[unele idei =i sim\iri sunt aproape acelea=i]n diferite momente, =i afar[de aceasta este destul =i mai important c[ ]n fapt multe idei =i multe sim\iri stau]n oarecare leg[tur[de asem[nare =i se pot grupa (asocia)

]ntr-un fel de unit[\i colective, diferite unele de altele, dar]nrudite]nl[untrul fiec[reia din ele.

Astfel, problema practic[se reduce]n greutatea ei. Nu mai este vorba de a cunoa=te sutele de mii de idei =i de sim\iri ale unui individ]n izolarea lor distinctiv[, ceea ce ar fi cu neputin\[, ci este vorba de a cunoa=te numai sutele sau zecile de grup[ri ale ideilor =i sim\irilor]nrudite, ceea ce este,]n genere, cu putin\[. Observi modul de impresionabilitate al unui om la cutare scen[a naturii =i la cutare alta, auzi p[rerea lui asupra cut[rui om =i cut[rui altuia, vezi sim\irea lui]n cutare]mprejurare =i]n cutare alta, afli judecata lui asupra cut[rei opere de art[=i asupra cut[rei alteia; dintr-o sum[suficient[de asemenea experien\e po\i dob`ndi o cuno=tin\[rezumat[asupra direc\iei gustului, sim\irilor, ideilor =i impresiilor lui, =i aceast[direc\ie o vei g[si apoi predomnitoare]n miile de cazuri individuale de acela=i fel.

Totul este acum de a face inventarul acestor grup[ri]nrudite de idei =i de sim\[minte care pot caracteriza diferite individualit[\i omene=ti =i prin care se pot manifesta =i diferite dispozi\ii]nn[scute]n mintea =i]n inima fiec[ruia.

C`t este de ]napoiat[ psihologia se vede =i aici. Nici m[car acest inventar nu este f[cut, nu sunt ]nc[ aflate cuvinte precise ]n ]n\elesul lor pentru toat[ distingerea dealtminteri sim\it[ a felurimii =i a gradului acelor grup[ri =i acelor ]nsu=iri ]nn[scute. C`nd vreai s[caracterizezi pe cineva dup[oarecare cunoa=tere a lui, te izbe=ti]ndat[de greutatea exprim[rii precise.

Limba popular[ ]ns[=i-a ajutat, p[n[la un grad,]ntrebuin\`nd un num[r de cuvinte distinctive pentru ]nsemnarea deosebitelor ]nsu=iri suflete=ti, cu toat[ lipsa de preciziune =i de rubricare complet[ a acestor deosebiri. Deocamdat[ nu ne r[m`ne dec`t s[ ne mul\umim cu ele. +i a=a vedem c[ se poate vorbi cu oarecare ]n\eles despre un om bun la inim[, milos, bl`nd, generos, slab, sau crud, r[u, invidios, r[zbun[tor, stra=nic; violent, cump[tat, ar\[gos,]mp[ciuitor; vesel, posomor`t, nep[s[tor; ambi\ios, de=ert; fricos, curajos; darnic, zg`rcit; modest,]ndr[zne\; u=or la minte, serios, inteligent, ager, cu duh, m[rginit, t`mpit; distras, observator; om de cuv`nt,]n=el[tor etc., etc.

Iat[un =ir de rubrici cam vagi luate]n fuga condeiului din vorbirea obi=nuit[. }ns[=i putin\a acestor rubric[ri]n mintea omului observator, care =i ea este fatal m[rginit[ ]n str`mte\ea cercului luminos al con=tiin\ei, a provenit dintr-un alt fapt al vie\ii suflete=ti: din faptul contopirii unei mari sume de impresii =i idei, dac[ sunt cam de acela=i fel, ]ntr-un singur act de g`ndire, care cuprinde partea lor esen\ial[=i comun[ ]ntr-o form[mai abstract[. (Fenomenul abstrac\iunii, care este condi\ia intern[, f[r[de care nu s-ar produce nici o g`ndire =tiin\ific[ ]n min\ile omene=ti, a fost destul de bine studiat]n cercet[rile psihologice =i logice de p[n[acum, dar trece peste cadrul acestor pagini scrise dintr-un punct de vedere cu totul popular.)

}n aceste rubric[ri, oric`t de pu\in precise ar fi, trebuie s[ adun[m =i s[ rezum[m observ[rile noastre din diferite momente ale ]nt`lnirii cu un om; =i f[r[o experien\[suficient[=i reflectat[asupra principalelor lui grup[ri colective =i dispozi\ii]nn[scute nu putem vorbi de cunoa=terea cuiva. Tocmai aici se fac cele mai multe gre=eli]n via\a practic[, =i este de necrezut cu c`t[ u=urin\[ proced[eaz[] oamenii ]n aceast[ privin\[ =i c`te neajunsuri =i c`te nefericiri se nasc din o asemenea u=urin\[.

Un om]\i promite c[va face ceva. }n momentul promiterii este de bun[-credin\[: prin str`mtul cerc luminos al acelui moment se mi=c[ o mic[ sum[ de idei ]nrudite, fa\[ cu care lucrul promis se afl[ ]n rela\ie armonic[ =i oarecum ]nc[lzitoare. Vine ]ns[ momentul realiz[rii; dar acum ]n cercul luminos al aceluia=i om se pot afla, pe l`ng[amintirea lucrului promis, o mic[sum[de idei cu totul diferite, fa\[cu care promisiunea se afl[ ]n rela\ii disparate =i oarecum refrigerante; =i cu aceea=i bun[-credin\[cu care a promis atunci nu-=i \ine acum promisiunea. U=or la minte este omul care, ne\in`nd seam[ de aceast[ varietate succesiv[ a st[rilor suflete=ti, se ]ncrede ]n promisiunile altuia ]nainte de a-i fi constatat prin o ]ndelungat[ experien\[ egalitatea =i t[ria sufleteasc[ ]n urma c[reia s[ aib[ deprinderea excep\ional[ de a se \ine de cuv`ntul dat. C`te ]ncerc[ri industriale nu se pericliteaz[, c`te]mprumuturi de bani nu sunt riscate =i, fie-ne permis s[ad[og[m, c`te „reviste literare“, ]ncepute cu entuziasm, nu se sf`r=esc]ntr-un mod deplorabil, toate din aceast[cauz[!

Dar ce este mai grav =i ce atinge mai de-a dreptul fericirea =i nefericirea omeneasc[: c`te rela\ii de inim[ nu se ]ncheie cu aceea=i u=urin\[! Se v[d doi oameni de c`teva ori prin adun[ri =i prin saloane, adic[ ]n]mprejur[ri f[r[mult[varietate; u=or se g[sesc aici „de acord“]n unele idei generale =i]n unele sim\iri superficiale, cu at`t mai mult c[ se afl[ =i ]nl[untrul unor forme identice de convenien\[ social[. +i pe aceast[ temelie =ubred[ se gr[besc a se ]mprieteni, sacrific`ndu-=i unul altuia o parte a vie\ii. Dup[pu\in timp vine dezam[girea, =i atunci]i auzi pl`ng`ndu-se c[au fost „]n=ela\i“, =i mai au naivitatea s[zic[c[cel[lalt „s-a schimbat“. Dar]n acea strecurare succesiv[a st[rilor suflete=ti prin cercul luminos al con=tiin\ei actuale, tocmai schimbarea este forma obi=nuit[a manifest[rilor sufletului omenesc, =i trebuie, din contr[, o experien\[mai]ndelungat[pentru a constata cu oarecare siguran\[care sunt,]n aceast[lume intern[a=a de schimb[toare, totu=i ideile =i sim\irile ce revin mai constant, care sunt dispozi\iile]nn[scute sau formate ce pot fi predominatoare, care este apa ce curge peste pietrele ce r[m`n.

F[r[o con=tiincioas[luare-aminte asupra acestei deosebiri a=a de ad`nc ]mpl`ntate]n chiar r[d[cina sufletului omenesc, vei da un exemplu mai mult pentru nefericita gre=eal[de a-\i lega soarta sub o form[esen\ial permanent[pe temeiul unor situa\ii suflete=ti esen\ial trec[toare.

* * *

II. Omul t`n[r nu este, ci devine; numai despre omul b[tr`n se poate]ntruc`tva zice c[ este, fiindc[ a fost =i s-a dovedit. }n mi=care, nu ]n repaos, ni se ]nf[\i=eaz[ toate st[rile suflete=ti. Un diamant ]l po\i g[si dup[ zece ani cum l-ai l[sat acum zece ani: diamantul este anorganic; un om nu r[m`ne dup[un timp oarecare cum l-ai l[sat mai nainte: omul este via\[organic[.

Prin urmare, mijlocul cel dint`i pentru a-\i da seama de fiin\a unui om r[spunde la]ntrebarea:]n ce direc\ie se mi=c[lucrarea lui sufleteasc[? Unde vrea s[ajung[, unde mai poate ajunge? +i mai practic: merge]nainte sau d[ ]napoi? Sau, cum ziceau astrologii medievali: este *in ascendente domo* sau *in cadente domo*?

Vezi un t`n[r de aparen\[ foarte simpatic[, se intereseaz[ la toate, a ]nv[\at bine ]n =coal[, a fost dintre „premian\i“, „promite mult“. Trebuie s[ mai a=tep\i ]nainte de a-\i forma judecata asupra lui. Nu e lucru mare s[ promit[, lucru mare e s[ \ie ce promite. }l urm[re=ti c`tva timp,]l]nt`lne=ti iar[=i dup[ c`\iva ani. Ce a f[cut de atunci]ncoace? A progresat]n dezvoltarea lui? S-a]nfiripat? A]ntreprins ceva cu succes? +i-a]ntemeiat cu propria sa munc[existen\a material[? A scris ceva =i lucreaz[mai departe? }l vezi dup[al\i ani. A mai crescut? +i-a men\inut progresul? A r[mas credincios idealului din tinere\e?

Dac[da, atunci a devenit om de valoare =i acum este cineva. Dac[nu, este pierdut; =i foarte mul\i =colari eminen\i ajung b[rba\i mediocri sau mai r[u dec`t mediocri.

Numai v`rsta hot[r[=te aici, v`rsta matur[,]n care individul a avut timp]ndestul[tor pentru a-=i manifesta]n lungul =ir de momente ale vie\ii sale ceea ce sta ascuns]n el ca dispozi\ii]nn[scute, ca idei c`=tigate =i ca sim\iri predomnitoare. Atunci numai se poate constata ceea ce pentru mintea =i inima lui a fost de o mai puternic[ st[ruin\[ =i, prin urmare, a revenit ]n mod hot[r`tor ca o not[caracteristic[ ]n mijlocul marii schimb[ri a st[rilor sale interne =i a]mprejur[rilor externe, =i atunci numai =tii ce este omul acum matur, fiindc[=tii cum a devenit.

Tinere\ea e totdeauna o enigm[, v`rsta matur[e dezlegarea enigmei.

+i acest fapt nu e dec`t o urmare a acelei condi\ii primordiale a sufletului omenesc, dup[care via\a lui este legat[de forma succesiv[a timpului =i nu se poate deschide simultan ca spa\iul; omul este istoric =i nu poate fi statistic; formula lui este o formul[de mi=care, =i nu de echilibru stabil.

* * *

III. De aici se]n\elege =i marea valoare a disciplinii intelectuale. Nu c`te idei felurite ai adunat]n memoria ta este lucrul cel important, ci important[este leg[tura]ntre idei. Tu po\i =ti multe]n multele momente ale vie\ii: dac[nu-\i aduci aminte de ceea ce-\i trebuie]ntr-un

anume moment =i dac[aceast[aducere-aminte nu trage dup[sine]n =ir regulat tot ce se afl[ ]n tine pentru sus\inerea, simplificarea =i ilustrarea obiectului]n discu\ie, degeaba]\i sunt toate cuno=tin\ele r[mase cufundate]n partea ascuns[a sufletului. Cuno=tin\ele tale trebuie s[aib[o toart[de care s[le prinzi =i tu trebuie s[ai lan\ul cu care s[le aduci]n mi=care regulat[din]ntunericul memoriei la lumina]ngust[a con=tiin\ei actuale.

O mie de boabe stau]mpr[=tiate]n diferite locuri, tu]\i pierzi vremea ca s[le cau\i una c`te una; dar dac[ au fost prinse de un fir comun, cu o singur[ apucare a m`inii st[p`ne=ti totalitatea =iragului.

* * *

IV. }n fiecare om sunt cel pu\in doi oameni: omul ideilor =i omul sim\irilor (minte =i inim[).

Vei gre=i totdeauna dac[vei judeca pe om numai dup[ideile ce le exprim[, chiar dac[ai constatat c[sunt adev[ratele lui idei. Trebuie s[a=tep\i ocaziile de a-i constata adev[ratele lui sim\iri, cel pu\in]n privin\ele mai importante.

Gre=ala vine mai ales de acolo c[(f[r[temei) presupunem un fel de consecin\[unitar[ ]n sufletul unui om, un fel de armonie]ntre ideile =i sim\irile lui, =i o presupunem mai ales]n direc\ia propriului interes al nostru (nu al lui),]n sensul dorin\ei noastre ca s[fie a=a, nu]n sensul vreunei realit[\i observate c[este a=a.

Ce e drept, o consecin\[trebuie s[existe]n ascunsa r[d[cin[a crea\iunii sufletului omenesc cu toat[felurimea manifest[rilor lui, c[ci altfel nu ar fi o unitate de organism vital. +i, precum s-a zis despre figura fiec[rui om c[nu ai putea schimba nimic din formele ei, oric`t de dispropor\ionate ar p[rea fa\[ cu un ideal de frumuse\e regulat[, f[r[ a produce prin aceast[ schimbare ceva nefiresc =i mai ur`t, a=a de armonizate de la natur[sunt diferitele tr[s[turi ale figurii]n felul ei individual, tot a=a trebuie s[fie]n ultim[instan\[o ad`nc[ armonie a tuturor manifest[rilor unui suflet, a=a ]nc`t nu ai putea s[-i sco\i o parte a dispozi\iilor lui]nn[scute f[r[a denatura =i surpa pe toate celelalte.

Dar aceast[concep\iune general[este prea vag[pentru a avea]n starea actual[a cuno=tin\elor noastre vreo valoare practic[, tocmai fiindc[acea r[d[cin[unitar[a r[mas ascuns[ ]n]ntunericul form[rilor antecon=tiente =i incon=tiente.

Spre a da observ[rilor noastre mai mult[siguran\[, trebuie s[lu[m faptul a=a cum se prezint[, =i]n experien\a vie\ii faptul se prezint[a=a c[cele mai disparate]mperecheri]ntre st[rile intelectuale =i]ntre dispozi\iile sentimentale se pot produce]n acela=i individ; de unde rezult[c[nici o concluzie oarecum teoretic[nu se poate trage de la unele la altele, ci fiecare trebuie=te anume constatat[prin experien\[, =i p[n[c`nd n-ai avut ocaziile suficiente pentru aceast[constatare, trebuie s[te fere=ti de orice anticipare a judec[\ii.

Cauza este aceea=i condi\ie primordial[a sufletului omenesc. Sunt a=a de felurite =i de schimb[toare]nt`lnirile simultane ale pu\inelor idei =i sim\iri ]n cercul luminos al fiec[rui moment dat, ]nc`t nu se poate vorbi de o armonizare a]ntregii mul\imi de idei =i de sim\iri f[cut[sub lumina con=tiin\ei. Sunt poate]n fiecare om diferite grup[ri de idei =i de sim\iri ce nu ajung niciodat[a se]nt`lni ]n str`mtul cerc luminos al vreunui moment din via\a lui, ci fiecare vine de-a r`ndul =i izolat[ sub lumina inteligen\ei, f[r[ nici o privire posibil[ asupra celeilalte, a=a ]nc`t nu au ocazia de a se potrivi =i a se rectifica]ntreolalt[.

Celebrul fiziolog Rudolf Wagner (1864), succesorul lui Blumenbach la Universitatea din Goettingen, era un mare naturalist =i totdeodat[un mare bigot. }n fiecare zi]ngenunchea la 8 ore diminea\a]n biseric[, f[r[a-=i turbura evlavia cu vreo aplicare a metodelor de analiz[exact[la cercetarea minunilor povestite]n *Biblie*, =i apoi la 10 ore]=i \inea la Universitate prelegerile asupra fiziologiei =i anatomiei comparate, f[r[a-=i turbura cercet[rile exacte prin admiterea de minuni necontrolate.

Dac[aceasta s-a putut]nt`mpla]ntr-un suflet]nl[untrul a chiar sferei intelectuale, ce]mperecheri stranii pot exista]n unul =i acela=i om]ntre diferitele idei =i diferitele sim\[minte!

Printr-o comparare cam exagerat[s-ar putea zice c[cercul luminos al omului este ca un vas care cu egal[indiferen\[prime=te ast[zi un lichid =i m`ine altul f[r[a fi alterat prin aceast[schimbare, =i flac[ra spiritului care arde acum]n acest vas nu se stinge prin apa care l-a ocupat mai nainte. C[ci tocmai succesiunea]n timp d[putin\a contrastelor.

Amintindu-ne dar acele rubric[ri ale limbii obi=nuite, din care am citat mai multe]ntr-o pagin[anterioar[, la orice judecat[asupra unui om se cade s[avem]n vedere c[cele mai felurite combin[ri de]nsu=iri disparate pot exista]n fapt]n unul =i acela=i suflet omenesc. Sunt oameni care sunt entuzia=ti]n impresiile artistice =i zg`rci\i]n via\a zilnic[, milo=i]n unele momente =i invidio=i]n altele, genero=i =i totodat[de=er\i =i frico=i, foarte inteligen\i =i totodat[foarte cruzi =i foarte]n=el[tori =.c.l., =.c.l. Numai constatarea efectiv[din experien\[ne poate ar[ta care anume amalgam exist[ ]n omul ce ne intereseaz[, =i orice concluzie anticipat[de la unele]nsu=iri constatate la altele]nc[neconstatate este gre=it[. Aplecarea noastr[de a presupune f[r[reflec\ie c[cine este, de ex., inteligent este =i bun, c[cine este entuziast are s[fie generos, trebuie din capul locului]nfr`nat[pe temeiul]n\elegerii acelei condi\ii primordiale a]ngustimii con=tiin\ei.

* * *

S[fie destule pentru fragmentara scriere de fa\[aceste patru observ[ri „din experien\[“. Ele ni se arat[toate ca urm[ri ale m[rginirii radicale]n chiar]nfiin\area con=tiin\ei omene=ti. Prin nenum[rate =i nenum[rabile evolu\iuni, puterea creatoare a naturii a scos din starea primitiv[a haosului amor\it formele mi=c[toare ale vie\ii organice. +i]nl[untrul acestei vie\i organice, prin cea mai concentrat[ ]ncordare a lucr[rii de mii =i poate milioane de ani, de-abia s-au putut urca organismele de la mi=carea automatic[ ]n plante spre lic[rirea inteligen\ei]n animale =i spre cercul luminos al]n\elegerii de sine]n om. C`nd pentru ]nt`ia=i dat[s-a deschis ochiul con=tiin\ei]n lumea p[n[atunci]ntunecat[=i ne=tiutoare, s-a]nfiin\at o a doua lume, lumea

ideilor, peste vechea lume a materiei nereflectate. Dar a=a de rafinat[a fost aceast[nou[ ]nfiin\are, a=a de greu a fost saltul vital peste abisul ce desparte materia de spirit,]nc`t p`n[ast[zi numai o]ngust[raz[de lumin[ne-a putut fi deschis[pentru a ne da seama de via\a sufle-teasc[.

Cum prin aceast[raz[ ]ngust[ni se arat[lumea intern[, trebuie s[cercet[m cu luare-aminte =i s[ ]nsemn[m cu r[bdare; poate va veni =i epoca fericit[c`nd vom =ti cum este aceast[ lume =i cum trebuie explicat[ ]n ad`nca ei existen\[=i r[d[cin[. Experien\a st[ruitoare, dar neprevenit[, va r[m`nea pentru mult timp singura noastr[ c[l[uz[ pe calea cea ]ntunecat[; ea va trebui s[ ne fereasc[ mai ales de a nu aluneca pe pov`rni=ul spre care]nclin[tocmai acea idealitate a inteligen\ei nou z[mislite, adic[de a ocupa cu fantome =i fic\iuni ale imagin[rii subiective tot locul gol l[sat acolo unde nu s-a putut]nc[forma o coresponden\[exact[ ]ntre lumea real[=i reflectarea ei]n idei.

}n mijlocul curentului]n care tr[ie=te genera\ia noastr[=i care, prin dezvoltarea =tiin\elor fizice, este cu t[rie]ndreptat spre interesele materiale, ni se impune cu at`t mai mult datoria de a aduce studiile psihologice pe calea experien\elor exacte =i de a le apropia astfel prin identitatea metodei de spiritul predomnitor al mi=c[rii moderne. Numai a=a vom reda cercet[rilor suflete=ti locul ce li se cuvine]ntre toate investig[rile =tiin\ifice, adic[locul cel dint`i. C[ci dac[cre=ti-nismul de la originea lui a]nscris]n fruntea preceptelor sale pentru regenerarea sim\irilor faimoasa cerin\[: iube=te pe de-aproapele t[u, =tiin\a cea mai exact[ ]n toat[dezvoltarea ei nu poate culmina pentru regenerarea g`ndirilor dec`t]n cerin\a final[: cunoa=te pe de-aproa-pele t[u.

ANEX{

CUPRINS

C~TEVA AFORISME

*

O m[sur[a oamenilor =i a lucrurilor este propria lor umbr[.

*

Omul r[u se pierde prin partea sa cea bun[, omul bun, prin partea sa cea rea.

*

Don Quijote credea c[morile de v`nt sunt uria=i. Oamenii de r`nd cred c[uria=ii sunt mori de v`nt.

*

S[lbaticii din America schimbau aurul =i m[rg[ritarele pentru cioburile de oglind[din Europa. A=a fac =i copiii, =i mul\i dintre noi r[m`n copii toat[via\a.

*

Respectul exagerat pentru]ntregimea cuget[rii]mpiedic[ac\iunea. C[ci orice fapt[este o verig[rupt[dintr-un lan\ infinit, =i omul activ este din capul locului condamnat la fragment.

*

Oare p`r`ul de la munte ar fi a=a de limpede =i de voios dac[n-ar fi rece?

*

Fere=te-te de a da sfaturi. Problema e prea grea =i r[spunderea mare. Tu dai sfatul dup[natura ta. Aceasta]ns[rareori se potrive=te cu natura celui ce te]ntreab[. Altfel spui tu, altfel]n\elege el. Sf[tuind pruden\[, produci sl[biciune, =i unde cereai t[rie se aplic[violen\[. Un element str[in s-a introdus]n sufletul celuilalt, =i el =i-a pierdut m[sura.

*

Nem[rginit]\i este dorul: cum vreai s[ ]ncap[ ]n realitatea m[rginit[? Totdeauna r[m`ne un prisos: disperare sau ironie.

*

Studiul creierilor s[ ]nlocuiasc[=tiin\a sufletului? Cine cunoa=te mecanismul clavirului poate s[ghiceasc[felurimea nem[rginit[a melodiilor?

*

Cu drept cuv`nt s-a zis licen\[ poetic[, =i nu licen\a poetului. Numai cea dint`i este iertat[.

*

Cine are voca\iune? Cel ce]n momentul lucr[rii se uit[pe sine.

*

}n fa\a unui abis te]nfiorezi. Tot a=a]n clipa]n care sim\i deosebirea ad`nc[ce te desparte de cel[lalt.

*

Mijlocul e superior scopului =i-i regleaz[valoarea. Prin urmare, fraza iezui\ilor trebuie]ntoars[: mijlocul justific[scopul.

*

P[ze=te-te a doua zi dup[un succes.

*

Nu cere de la p`r`u cuprinderea m[rii, nici de la deal cuprinderea muntelui. }n]n\elesul celor mari st[=i]n\elesul celor mici, dar niciodat[dimpotriv[.

*

Treapta dint`i pe care ne]n[l\[m e un altar de jertf[.

*

}ntre un diamant =i o gr[mad[de pietri= cui i-ar fi alegerea grea? A=a,]ntre aprobarea unui om cuminte =i aplauzele zgomotoase ale mul\imii.

*

Ce liberal e Beethoven]n orchestra\ie! Tot instrumentul e]ntrebat s[-=i dea p[rerea =i reproduce pe r[spunderea sa ideea principal[. Ideea principal[c`=tig[ astfel o varietate de fe\e originale, e c`nd]nalt[, c`nd burlesc[, c`nd trist[=i c`nd voioas[, =i ]n impresia total[ r[m`ne o lume armonic[aparte, adev[ratul *humor* al omenirii.

*

Unii]nainteaz[prin protec\ie, mul\i prin supunerea oarb[la opinia altora, c`\iva prin]mpotrivire energic[la tot ce dezaprob[, croindu-=i via\a dup[a lor individualitate. Toate aceste c[i pot duce la \int[numai s[fie urmate cu statornicie. A-\i schimba deodat[felul, a deveni energic din pasiv ce erai, a te ar[ta independent din supus ce ai fost, aceasta nimice=te succesul vie\ii.

*

Este lips[de dreapt[cugetare c`nd cineva, pentru a se justifica de o fapt[, arat[ cauza care a produs-o. Fire=te c[ tot ce se ]nt`mpl[pe lume are o cauz[. Dar a o explica nu va s[zic[a se justifica.

*

Neput`ndu-se modifica oamenii dup[preceptele morale ale religiunii, s-a modificat aplicarea preceptelor dup[oameni.

*

Care e folosul artelor? Dar care e folosul folosului?

*

Ai sim\it imensitatea m[rii? Atunci e totuna, dac[marea este]n lini=te sau e mi=cat[de furtun[, dac[str[luce=te sub r[s[ritul soarelui sau dac[deasupr[-i ultima raz[de lumin[se lupt[cu]ntunericul nop\ii.

+i]n sufletul de-aproapelui t[u poate fi o imensitate, =i]ndat[ce ai]n\eles-o e=ti subjugat.

*

Guvernele cad prin acelea=i mijloace prin care au ajuns la putere.

*

Nu exist[prieteni]n politic[, exist[numai prieteni politici.

*

Evenimentele cele hot[r`toare se ivesc pe nesim\ite. Limba de pe cump[na soartei st[ ]n echilibru: un gr[unte mai mult, =i s-a hot[r`t mi=carea.

*

P[streaz[-\i emo\iunile pentru lucrurile ce le merit[.

*

Nu e nimic mai primejdios dec`t a]ntemeia o form[statornic[pe sim\iri trec[toare.

*

Arta vie\ii? Rezerv[, discre\iune, cump[tare,]n genere nega\iune =i]n rezumat abnega\iune.

*

C`nd curentul electric se repede dintr-un loc ]n altul, numai o parte a lui merge pe firele v[zute; o alt[ parte str[bate prin ascunsul p[m`ntului. Tot a=a,]n lumea inteligen\ei cuv`ntul pronun\at este numai un fragment al raportului dintre om =i om; restul se stabile=te pe t[cute.

*

Soarta nu vrea extreme. Din chiar mijlocul r[ului se na=te reac\iunea spre bine, =i gerul cel mai greu zugr[ve=te pe fereastr[flori de prim[var[.

*

Tot ce e folositor poate fi =i stric[cios; e numai chestie de m[sur[. Dealtminteri, dac[n-ar putea fi stric[cios, n-ar putea fi nici folositor.

*

Durerea]nal\[pe omul de valoare =i coboar[pe cel de r`nd. Nu]n orice noapte se arat[stelele, numai]n noaptea cea senin[.

*

Unde e o necesitate, trebuie s[fie o posibilitate.

*

Omul trebuie]n\eles ca un element de evolu\iune. S[nu ne]ntreb[m: ce este *cineva?* S[ne]ntreb[m: *ce devine?* Cre=te, st[sau d[ ]napoi?

*

Corabia str[taie marea cu putere =i las[ ]n drumul s[u brazda valurilor mi=cate. Valurile ajung luntrea cea mic[, o salt[=i o r[stoarn[.

*

Numai durerea]ncheag[g`ndurile =i le d[ puterea de a p[trunde. Fulgii de z[pad[ cad lene=i la p[m`nt, sloiul de ghea\[izbe=te.

*

Toate hot[r`rile importante trebuie s[ le iai singur, din ad`ncul individualit[\ii tale, f[r[influen\a altora.

*

Nici o putere nu se poate suprima]n natur[; de aceea e a=a de periculos a o comprima.

*

Imaginea nuielei]mpl`ntate ]n ap[ se fr`nge =i se abate]n alt[direc\ie. Tot a=a, ideea unuia]n capul celor mai mul\i.

*

Tot cerul senin, un singur punct negru jos la orizont: dar acesta aduce furtuna.

*

Ce bogat[e literatura]n idei =i ce s[rac[este istoria]n fapte! S-ar putea concepe o istorie a celor ne]nt`mplate.

*

C`nd se afl[ omul ]n momentele hot[r`toare ale vie\ii, nu-l mai conduce mintea; ea arat[numai alternativele. Direc\ia final[o d[inima.

CUPRINS

APRECIERI

[...] Eliminarea, voit[=i practicat[de la]nceputul carierei p`n[la urm[, a oric[rui aparat =tiin\ific, a oric[rei trimiteri, e una din notele cele mai caracteristice ale tehnicii maioresciene. „Erudi\ia unui om care pentru orice discu\ie mai]nsemnat[aduce o mul\ime de autori str[ini, scrie el despre N. Blaremberg, de=teapt[din capul locului]ndoiala celor cunosc[tori; c[ci este evident c[cel ce]mprumut[prea mult de la al\ii are prea pu\in]n sine". Cita\iile sunt, deci, foarte rare la Maiorescu, cita\iile str[ine, =i nu din autorii discuta\i, care, de obicei, sunt abundente. Multe din articolele lui (*}n l[turi*!, *Be\ia de cuvinte*, *R[spunsurile*... etc.) sunt construite exclusiv pe aceast[tehnic[: firul luminos al unor expozi\ii precise =i categorice se sus\ine prin citate, uneori masive, pentru a produce eviden\a prin acumulare, alteori limitate la un num[r restr`ns, alese]ns[cu preciziune]n vederea aceleia=i eviden\e. Exemplele din *Be\ia de cuvinte* produc nu numai convingerea, ci =i o dilata\ie de ilaritate asociat[pentru totdeauna de numele celor viza\i; analiza unui singur discurs a anulat definitiv gloria de mare orator a lui N. Ionescu. Cita\ia pregnant[nu e]ntrebuin\at[numai din necesit[\i polemice, ci =i]n articole expozitive: meritele excep\ionale ale lui Eminescu sau meritele relative ale lui Ioan Popovici-B[n[\eanul sau Victor Vlad Delamarina sunt puse]n lumin[printr-o simpl[culegere de citate cu o modestie interpretativ[ce impune aten\iei cititorului mai mult pe scriitor dec`t pe critic. Cita\iile din autori str[ini sunt]ns[rare =i,]ndeosebi, lapidare, =i mai mult de natur[literar[, pentru a prinde ideea]ntr-o formul[, culese din dic\ionare, din enciclopedii, din manuale, tocmai pentru a le sublinia caracterul de generalitate, pe]n\elesul =i sub controlul oricui. Lipsa document[rii ostentative nu]nseamn[totu=i lipsa de informa\ie; de la primele pagini, cititorul c`=tig[, dimpotriv[, un sentiment de siguran\[=i]n c[l[uz[, dar =i]n sine]nsu=i; satisfac\ia e de ordin moral =i estetic. Absent[ ]n note, informa\ia se simte totu=i: e cea a omului de cultur[general[, perfect mistuit[, transformat[ ]n substan\[proprie, personalizat[; disp[rut[ca element separat, nedigerat, corp str[in intrat]n economia altui corp. [...]

Natura]ns[=i a stilului maiorescian e clasic[; elaborat prin elimin[ri, =i nu prin adaosuri succesive, el pare de o extrem[simplicitate; scos dup[multe opera\ii

de filtrare, se prezint[sub o form[de perfect[solubilitate =i limpiditate. Apropiind orice idee de cititor, el pare la]ndem`na oricui; stil clasic de clarificator. Cu toate c[forma\ia lui intelectual[era aproape exclusiv german[, cu toate c[teoriile lui sociale =i estetice]i veneau din aceea=i surs[, arta lui nu-i datore=te nimic influen\ei germane. Maiorescu a fost un mediteranean, un greco-latin, un simplificator al metafizicii germane,]ntr-un stil analitic mai apropiat de morali=tii francezi dec`t de metafizicienii germani. Marea lui admira\ie pentru Schopenhauer se explic[ =i din faptul c[, prin specia talentului s[u, Shopenhauer a fost cel mai latin dintre filozofii germani; prin str[lucirea formei literare =i incisivitatea expunerii, *Aforismele* lui sunt mai aproape de Chamfort dec`t de Kant.

Latin, arta lui Maiorescu converge]nainte de toate spre claritate; cu riscul oric[rei simplific[ri =i deci al unei pauperiz[ri a substan\ei, ea reprezint[harta schematic[, dar definitiv[a chestiunilor tratate f[r[nici o]nc[rcare de incidente, f[r[digresiuni. E poate cel mai bun stil =tiin\ific din c`te avem, m`nuit]ns[de un scriitor clasic, care nu se serve=te de un vocabular profesional, ci se folose=te de limba oricui. Nic[ieri nu vom g[si un cuv`nt local, dialectal, un cuv`nt pitoresc sau tehnic; ca la to\i clasicii, ca la morali=tii francezi, limba este ob=teasc[, instrumentul de comunicare al tuturor. Arta clasic[e prin esen\[discret[, ea nu e emotiv[=i ra\ional[; nu vrea s[mi=te, ci s[conving[, nu vrea s[turbure, ci s[limpezeasc[. Vremea macin[elementul pitoresc =i podoabele imagistice; desenul din peni\[al lui Maiorescu a r[mas totu=i pur. Pentru necunosc[tori, stilul lui nici nu exist[: limpiditatea lui se scurge neoprit[prin nimic; obiectul se prezint[singur, =i nu prin intercesiunea unui mijlocitor, care \ine s[dea relieful cuvenit ideilor expuse, adev[rului simplu =i elementar. Cu toat[nuditatea, calitatea lui literar[e cu at`t mai mare cu c`t e mai pu\in aparent[; el e strict no\ional =i f[r[imagini sensibile. Rece]n genere,]n unele pagini circul[totu=i o c[ldur[emo\ional[, care-i d[stilului o mi=care, un ritm mult mai viu, de=i]n aceea=i tonalitate de senin[tate =i noble\e. [...]

Secretul artei lui de scriitor este la fel cu cel al oratoriei: dublu proces de apropiere =i de dep[rtare, de cobor`re =i de ]n[l\are a con\inutului =i a expresiei. Con\inutul este redus la un minimum de formule clare; orice complic[, secundar sau par\ial, este ]nl[turat sistematic, pentru a nu r[m`ne dec`t miezul elementar. Procesul de simplificare a ideilor e urmat apoi de un proces de]n[l\are a expresiei lor la o demnitate stilistic[, la o proprietate de termini, la un ton sus\inut, ce le d[ ]n form[ceea ce le luase]n con\inut. De aici satisfac\ia cititorului de a putea urm[ri cu lesniciune idei recunoscute ca subtile]ntr-o form[a c[rei eleva\ie e totu=i evident[.

„}ndrum[torul“, i-am spune,]ncheind aceste r`nduri, nu f[r[a preciza: rolul]ndrum[torilor este de obicei legat de o epoc[; el devine repede istoric =i se

transform[ ]ntr-un moment al evolu\iei culturii. Soarta lui Maiorescu a fost s[r[m`n[ actual =i ast[zi, adic[ dup[ trei sferturi de veac, =i, din nefericire, ]nc[ pentru mult[ vreme. }n materie de cultur[, evolu\iile nu sunt nici perpetui, nici liniare; c`nd crezi c[ai pus m`na pe \[rm, un val te smulge departe ]n larg; p`nza \esut[ziua se desface noaptea; apele se ascund sub nisip =i ciulinul cre=te pe marmura cet[\ii ruinate;]n ad[postul limpezit odinioar[,]\i umple ochii cerneala norilor]nvolbura\i. Optimismul nostru trebuie s[fie]ns[la fel cu cel al lui Maiorescu: *birui-va g`ndul*, cum spunea]n\elepciunea cronicarului =i inscrip\ia criticului deasupra u=ii bibliotecii. Altfel, la ce am mai tr[i?

La r[sp`ntiile culturii rom`ne, vegheaz[, ca =i odinioar[, degetul lui de lumin[: pe aici e drumul. Autoritatea i s-a men\inut =i ast[zi, pentru c[pleac[din]ns[=i izvoarele spirituale f[r[moarte ale logicii, bunului-sim\, bunului-gust, =i s-a realizat]ntr-o form[pur[, f[r[v`rst[.

Eugen LOVINESCU, *T. Maiorescu*, Editura Minerva, Bucure=ti, 1972, p. 604—606.

Literatura rom`n[ a fost scris[, p`n[la]ntemeierea „Junimii“, aproape numai de boieri, la]nceput de protipendad[, apoi de boierii de clasa a doua =i de burghezii =i dasc[lii intra\i]n boieria m[runt[. |[r[nimea nu ia parte deloc la mi=carea cultural[, fiind primit[doar ca motiv literar =i]n forme conven\ionale idilice]n literatura unor mo=ieri ca Alecsandri =i Negruzzi. Chemarea la crea\ie a clasei \[r[ne=ti =i punerea acesteia]n contact cu aristocra\ia este opera „Junimii“]n general =i a lui Titu Maiorescu]n particular, acesta fiind el]nsu=i,]n fond, descendent de \[rani ardeleni. Estetica lui Titu Maiorescu (1840—1917) e mai ales schopenhauerian[: Frumosul e reprezentarea ideii sensibile; ideea sensibil[este natura absolut[a lucrurilor =i]nt`ia condi\ie a artei este ridicarea deasupra oric[rei individualit[\i p`n[la starea de subiect cunosc[tor pur; prin aceast[ascensiune la contemplarea ideii intuitive. Arta aduce lini=tirea sufletului (adic[atenuarea egoismului), ceea ce e totuna cu fericirea. }ns[Schopenhauer era rasist: ideile platonice relev`ndu-se ]n concret iar ideea metafizic[ de na\ie (pe care o admitea) ]ncorpor`ndu-se]n na\iunile istorice, o literatur[universal[nu exist[dec`t prin mijlocirea individualit[\ii etnice. Prin urmare Maiorescu va deveni primul formulator, ]nc[ timid, al „specificului na\ional“, exalt`nd poezia popular[=i cer`nd o limb[ cu „adev[rat rom`neasc[“. Schopenhauerismul ar fi trebuit s[duc[pe Maiorescu la concep\ia artei pure, =i, dimpotriv[, l-a f[cut precursor al tenden\ionismului sanitar al artei „s[n[toase“, scutite de „efeminarea scrierilor decadente“. Termenii sunt]ntor=i. }n vreme ce dup[filozoful german arta e o condi\ie a purific[rii, dup[criticul rom`n puritatea (sim\iri „curate =i alese“,

„noble\e de sim\[m`nt“) e o condi\ie a artei. Maiorescu nu cerceteaz[ structura operei de geniu, ci numai efectul asupra con=tiin\elor, =i c`nd un autor i se pare a avea „inima cald[“ =i a l[sa „impresia unei binefaceri suflete=ti“, crede c[e cazul de a manifesta „recuno=tin\[pentru mul\umirea ce ne-a cauzat-o citirea scrierilor sale“. Poetica lui Maiorescu e]n parte]ngust[=i simplist[,]n general]ns[ ]nseamn[un pas mare spre l[rgirea sim\ului estetic. Dualismul acela]n virtutea c[ruia opera e rezultanta colabor[rii unui frumos de con\inut cu unul de expresie a dus la cele mai mari erori, c[ci e imposibil a determina valoarea estetic[a unei concep\ii sau a unui cuv`nt]n afara fenomenului fundamental =i inanalizabil al crea\iei. Nu exist[cuvinte poetice =i cuvinte prozaice. Maiorescu exagereaz[rolul metaforei, dar mai ales]=i]nchipuie c[imaginea trebuie s[se supun[legilor fizice. El n-admite ca poetul s[priveasc[la roata cea de foc a soarelui, asta fiind o „stranie]ndeletnicire =i periculoas[“ pentru s[n[tatea ochilor. }n felul acesta absurdul semnificativ, temelie a poeziei, ilogicul organic ce formeaz[esen\a visului =i a mitului sunt repudiate.

Maiorescu e]nt`i de toate un mare polemist care =tie s[ trag[ profit din ]mprejurarea de a tr[i ]ntr-o lume inferioar[ nivelului s[u, pun`nd]n valoare arta de a corecta =i de a admonesta. Instrumentul stilistic al acestei arte este l[murirea „pe]n\elesul tuturor“, prin]mperecherea mali\ioas[de expresii tehnice neologice =i de cuvinte neao=e. Corespondentul sufletesc presupus de acest limbaj e sentimentul mizeriei intelectuale a adversarului. Raportul]ntre polemist (st[p`n pe o masc[ demn[ =i glacial[) =i adversar e acela dintre o minte inaccesibil[ =i un lamentabil intelect, care trebuie corijat ori admonestat, dup[ cum e cazul. C`nd Maiorescu vrea s[dea a]n\elege c[adversarul e cu totul inferior, se coboar[=i el mai multe trepte =i-l l[mure=te]ntr-un limbaj de-o u=urin\[p[lmuitoare. Dac[ ]ns[adversarul are cultur[, atunci criticul devine distant =i]ntr-un stil potrivit mijloacelor celui studiat sugereaz[incapacitatea de p[trundere real[a problemelor din partea aceluia. }n cazul lui Sion, simpla dovad[c[acesta nu =tie ce este un hexametru ajunge. Gherea, mult mai slobod]n lumea ideilor, e „luat de sus“, ca unul ce n-are competen\a a se amesteca]n estetic[,]ntr-un cuv`nt ca autodidact. Lui Duiliu Zamfirescu nu i se putea aduce pe fa\[ ]nvinuirea de incultur[. Atunci Maiorescu rezolv[ t[ios problema: poe\ii nu au c[derea s[ dea opinii critice. Sentimentul de superioritate este desf[=urat de Maiorescu, dup[ ]mprejur[ri, ]n patru chipuri: el face ]nt`i examenul logic al g`ndirii adversarului spre a-i dovedi reaua func\ionare, ]ntr-un stil de o mare bonomie =colar[; apoi trece la aspectul gramatical al g`ndirii, observ`nd neacoperirea exact[ a ideii prin cuv`nt; c`nd e cazul face pacientului un simplu examen de cuno=tin\e;]n

sf`r=it, metoda cea mai teribil[este considerarea min\ii autorului studiat sub raportul fenomenologic,]ncadrarea lui]ntr-un lan\ de necesit[\i =i imperturbabila clasifica\ie. }n acest moment pozitivist Maiorescu creeaz[o expresie nou[, memorabil[(*limbut*, *be\ie de cuvinte*). Capodopera polemic[a lui Maiorescu este *Be\ia de cuvinte*. R[spunsul la discursul de recep\ie al lui Duiliu Zamfirescu la Academia Rom`n[ e dealtfel =i el o capodoper[ de umor rece, pe baza sentimentului altitudinii. E o teribil[ admonesta\ie onctuoas[, o reducere z`mbitoare la neant.

George C{LINESCU, *Titu Maiorescu*,]n vol. *Istoria literaturii rom`ne. Compendiu*, Colec\ia „Biblioteca =colarului“, Editura Litera, Chi=in[u, 1997, p. 143—145

}nt`mpin[rile trezite de criticile sale ]i dau lui Maiorescu prilejul s[ revin[ ]nc[ o dat[ la atac, caracteriz`nd]n bloc fenomenele particulare considerate p`n[ acum =i leg`ndu-le de ceea ce i se p[rea cauza lor general[=i comun[. Articolul *}n contra direc\iei de ast[zi]n cultura rom`n[*, 1868, unul din cele mai ]nsemnate din toat[ activitatea lui critic[, aduce c`teva din formulele ei capitale. Lupta lui Maiorescu se autorizeaz[de la principiul adev[rului: „Vi\iul radical]n toat[direc\ia de ast[zi a culturii noastre este neadev[rul, pentru a nu]ntrebuin\a un cuv`nt mai colorat, neadev[r ]n aspir[ri, neadev[r ]n politic[, neadev[r ]n poezie, neadev[r p`n[=i]n gramatic[, neadev[r]n toate formele de manifestare a spiritului public“. De unde aceast[lips[universal[de adev[r? Maiorescu o atribuie introducerii formelor exterioare ale civiliza\iei apusene]n lipsa fondului corespunz[tor. Formula „formelor f[r[fond“,]n care ideologia critic[a *Junimii* se rezum[pentru cei mai mul\i, este g[sit[. }n absen\a fondului corespunz[tor unei activit[\i =tiin\ifice =i unei vie\i publice serioase au ap[rut toate acele falsific[ri istorice, filologice, juridice pe care le denun\ase]n criticile sale. Aceea=i nepotrivire]ntre manifest[rile exterioare =i factorul intern care le-ar fi putut conferi adev[rul este urm[rit de Maiorescu =i]n celelalte aspecte ale vie\ii publice, societ[\ii literare =i =tiin\ifice, =coal[=i literatur[, teatru =i muzee, ziaristic[=i politic[, demascate deopotriv[de asprul critic al vremii sale ca ni=te „produc\iuni moarte, preten\ii f[r[fundament, stafii f[r[trup, iluzii f[r[adev[r“, o]ntreag[re\ea de improviza\ii]n=el[toare care sap[mereu mai ad`nc abisul dintre straturile mai ]nalte ale societ[\ii =i \[r[nime, „singura clas[ real[ la noi“. Lipsite de cuprinsul lor, formele ajung s[ se discrediteze =i s[ ]nt`rzie fondul ce „neat`rnat de ele s-ar putea produce ]n viitor =i care atunci s-ar sfii s[ se ]mbrace ]n vestm`ntul lor dispre\uit“. S-a ar[tat uneori c[astfel de critici nu erau cu totul inedite]n vremea lui Maiorescu =i nici]naintea sa. Ceea ce izbe=te neap[rat ca noutate este numai vehemen\a acestei critici,]ndreptat[asupra]ntregului orizont al culturii noastre de-atunci =i

sporit[prin talentul celui care o exercita, prin impresionanta vigoare a formul[rilor sale. Niciodat[critica anterioar[nu d[duse expresie unui negativism at`t de radical, pornit dintr-o opozi\ie at`t de violent[. Pentru nici una din formele mai vechi ale culturii noastre =i pentru nici unul din creatorii lor, nici pentru Kog[lniceanu, nici pentru Russo, B[lcescu, sau C`rlova nu g[se=te Maiorescu vreun cuv`nt de recunoa=tere. Abia dac[Costache Negruzzi este pre\uit pentru meritele limbii lui. Alecsandri este privit cu]nalt[considera\ie; dar el este un aliat. Poeziile lui Gr. Alexandrescu =i D. Bolintineanu pomenite]n *Cercetarea* din 1867, „relevate atunci ca singure posibile, nu mai au aceea=i valoare ast[zi“, adaug[prefa\a aceleia=i scrieri,]n edi\ia din 1892. Articolul *Literatura rom`n[ =i str[in[tatea* din 1882 va recunoa=te ca „ni=te ]nceputuri care promiteau ceva“ meritele istorice ale unui +incai, Petru Maior, Laurian, B[lcescu =i Kog[lniceanu. Acestuia din urm[ i se vor concede acum =i talentele de orator. Dar cu aceste pu\ine excep\ii, evazive =i t`rziu consemnate]n scrisul s[u, Maiorescu r[m`ne un critic de o neobi=nuit[ severitate, inspirat de un negativism aproape f[r[ rezerve. Critica lui Maiorescu, cu toat[ oportunitatea ei ]n epoca ]n care o practica, a avut astfel neajunsul de a ignora c`teva din capitolele cele mai frumoase ale istoriei noastre literare, pe care a fost mai t`rziu rolul lui N. Iorga, G. Ibr[ileanu, O. Densusianu s[le valorifice din nou =i s[le anexeze definitiv con=tiin\ei noastre.

Privit[ ]n originile =i structura sa, critica lui Maiorescu apare ca un moment al g`ndirii postrevolu\ionare]n toate \[rile de cultur[ale Europei. Ideea c[prin marea surpare de teren produs[de Revolu\ia francez[, indicat[=i de Maiorescu]n articolul *}n contra direc\iei de ast[zi* ca o pricin[ ]ndep[rtat[a schimb[rilor introduse]n via\a noastr[public[, societ[\ile democratice moderne au ajuns la forme artificiale de via\[, apare la mai mul\i g`nditori europeni ]n epoca dominat[ de reac\iunea antirevolu\ionar[ =i apoi de evenimentul restaur[rii monarhiei ]n Fran\a. Semnele acestui reviriment al ideilor fa\[ de ra\ionalismul anterior apar cur`nd dup[izbucnirea Revolu\iei. }nc[din 1790, Ed. Burke public[ ]n Anglia scrierea *Reflections on the Revolution in France*, care fundeaz[doctrina politic[conservatoare. Statul, stabile=te Burke, fiind un organism viu, orice reform[politic[urmeaz[a fi f[cut[ ]n acord cu stilul lui. Schimb[rile politice nu pot avea alt sens dec`t acela de a garanta conservarea formelor consacrate prin tradi\ie. Idei asem[n[toare apar cur`nd =i pe continent. }n 1796, Joseph de Maistre public[*Considerations sur la France*, urmate]n 1814 de *Essai sur le principe générateur des constitutions politiques*. }n acela=i an apare *La Théorie du pouvoir* a lui Louis de Bonald. }mpreun[cu Burke, Maistre =i Bonald arat[c[omul neput`nd s[ creeze, ci numai s[ fabrice, ini\iativele lui doctrinare r[m`n f[r[efect c`nd]=i

propune s[modifice acele forme ale vie\ii create, care sunt dreptul, limba, constitu\iile politice. [...]

Maiorescu va vorbi]n numele criteriilor transcendente =i anistorice ale valorilor absolute. Astfel, etimologismul ciparian este comb[tut nu numai pentru c[se g[se=te]n contrazicere cu via\a limbii, dar =i pentru c[nesocote=te concluziile =tiin\ei lingvistice, pentru c[este neadev[rat. Acum, ca =i]n alte]mprejur[ri, Maiorescu a caracterizat singur lupta sa ca o lupt[pentru adev[r, adic[pentru o valoare exterioar[istoriei]ns[=i. Tot astfel]n *Cercetarea* din 1867, el va lupta pentru frumos, a c[rui defini\ie o modeleaz[dup[natura lui de oric`nd =i oriunde. Dac[s-ar fi men\inut]n planul istoric, Maiorescu ar fi trebuit s[arate indulgen\[=i poeziei, =i erudi\iei, =i vie\ii publice a epocii, ca unele care nu puteau avea alte forme]n punctul exact al apari\iei lor. Istorismul ar fi dezarmat critica sa. Dar Maiorescu nu se comport[ca istoric, ci ca filozof. Conceptul s[u despre adev[r =i frumos postuleaz[aceste valori ca absolute, ceea ce]i permite s[le foloseasc[cu intransigen\[ ]n aprecierea st[rilor din jurul s[u. +tiin\a timpului r[m`ne pentru el neadev[rat[ =i poezia lui ur`t[, chiar dac[istorice=te ele n-ar fi putut s[fie altfel. Dar scuza istoric[este inexistent[pentru Maiorescu, care lucreaz[cu un concept al adev[rului =i,]n ultim[analiz[, chiar cu unul al frumosului de origine kantian[, adic[cu conceptele unor valori postulate de o con=tiin\[ ]n genere, oper`nd independent de condi\ion[rile lor temporale. Maiorescu critic[ deci societatea vremii sale ca un g`nditor al Restaura\iei, dar o face cu mijloace kantiene, adic[cu mijloace]n care culmina spiritul filozofic al veacului al XVIII-lea. Mai t`rziu, odat[ cu progresul g`ndirii istorice, sc[derile criticii maioresciene au ap[rut tocmai]n latura ne]n\elegerii ei pentru determin[rile temporale ale fenomenelor criticate. Opozi\ia unui N. Iorga va releva aceste neajunsuri. Dar tocmai pentru c[ ]n judec[\ile sale asupra trecutului =i asupra contemporanilor, Maiorescu n-a dovedit sim\ul istoric al relativit[\ii valorilor, critica sa a putut s[se exercite cu acea severitate just[=i salubr[ ]n care expirau entuziasmul conven\ional al vremii =i toleran\a reciproc[ ]n mediocritate.

Maiorescu n-a r[mas str[in de probleme ca acele de mai sus, ca =i de obiec\iile care i se aduceau sau i s-ar mai fi putut aduce. }n *Observ[ri polemice* din 1869, el sus\ine drepturile criticii, d`nd,]n acela=i timp, acelora care]l acuzau de lipsa sentimentului na\ional, dovada irecuzabil[a unui astfel de sentiment luminat =i demn. „De la sine nu se]ndrepteaz[nimic]n capetele unei genera\iuni, scrie Maiorescu; c[ci orice cultur[este rezultatul unei lucr[ri]ncordate a inteligen\ei libere, =i datoria de a afla adev[rul =i de a combate eroarea se impune f[r[=ov[ire fiec[rui om, care nu se mul\ume=te cu existen\a sa privat[de toate zilele, ci mai

are o coard[ ]n sine ce r[sun[la fericirea =i la nefericirea na\iunii din care s-a n[scut“. Obiec\iei c[cultura noastr[se g[sea la]nceputurile ei, i se r[spunde biruitor c[tocmai]nceputurile, chemate s[sprijine lucrarea viitoare, trebuie s[fie s[n[toase =i mai solide. Dar nu este explicabil prin]mprejur[ri istorice nivelul inferior al produselor intelectuale]n vremea sa? „Din aceea c[o stare de lucruri se poate explica istorice=te, nu rezult[c[se poate justifica, =i numai prin o ra\ionare sofistic[s-ar aduce de aci un argument contra criticii“. Critica sa va continua deci s[urm[reasc[megalografia vremii, deprinderea de a-=i acorda mari merite inexistente, apoi „be\ia de cuvinte“, un fenomen care]l va readuce]n fa\a problemei raportului dintre g`ndire =i expresia ei. Articolele *Be\ia de cuvinte* =i *R[spunsurile Revistei contimporane* din 1873 fixeaz[diferitele episoade ale acestei lupte. Frazeologia optimist[era o modalitate oarecum natural[a mentalit[\ii pa=optiste. Era o p[rere a vremii c[ ]nceputurile noastre aveau nevoie de]ncurajare =i c[,]ntr-o atmosfer[de]ncredere, crea\iile culturii se pot dezvolta mai bine. Compara\ia cu Apusul, rezolvat[pururi]n avantajul nostru, =i u=urin\a de a acorda contemporanilor elogiile cele mai]nalte erau proced[ri foarte r[sp`ndite]n scrisul vremii. Fa\[de starea de spirit pe care ele o tr[dau, Maiorescu aduce ceva ca o trezire]n lumina clar[a con=tiin\ei =i determin[ ]n suflete acel efect al modestiei, din care, dac[nu mai avea s[foloseasc[ ]nfl[c[rarea, putea s[profite temeinicia. Lupta]n contra direc\iei contemporane l[sa loc liber propriei lui direc\ii, direc\iei *Convorbirilor*, proclamat[ ]n articolul din 1872: *Direc\ia nou[ ]n poezia =i proza rom`n[*. C`teva nume de poe\i: Alecsandri, Eminescu, Bodn[rescu, Matilda Cugler, +erb[nescu, Petrino sunt al[turate de prozatori literari =i =tiin\ifici: Odobescu, Strat, Slavici, Xenopol, Burla, V`rgolici, I. Negruzzi, Panu, Lambrior, P. P. Carp, Th. Rosetti. Cu to\i ace=tia triumfa cel pu\in forma m[surat[ =i sinceritatea ]n exprimare, la care se adaug[, ]n ce prive=te pe autorii de scrieri teoretice, st[p`nirea intelectual[a subiectelor dup[starea =tiin\ei de atunci. „Direc\ia nou[“ este deci mai mult formal caracterizat[. Desigur, cu pu\ine excep\ii, autorii prezenta\i de Maiorescu]n contrast cu vechea]ndrumare comb[tut[reprezentau configura\ia cenaclului junimist. Dar nu exista oare nimic bun al[turi, dup[cum criticului i se p[ruse a nu fi aflat nimic de seam[mai]nainte? Maiorescu]n\elege s[duc[lupta al[turi de armatele sale,]mpreun[cu ele]n contra unui inamic comun. Un moment tactic =i politic se amestec[deci p`n[ =i ]n ac\iunea literar[ cea mai dezinteresat[! Adev[rul este ]ns[ c[, de=i nu dispre\uie=te spiritul partizan, Maiorescu nu-l exagereaz[ niciodat[ cu grosol[nie, ]n nesocotirea eviden\elor min\ii =i a delicate\ii gustului. Pe scriitorii de-a doua m`n[, el]i nume=te cu rezerve,]n limpedea con=tiin\[a valorii lor. }n schimb recunoa=te toat[ ]nsemn[-

tatea lui Alecsandri =i]=i d[seama, atunci,]n 1872, c`nd nu publicase dec`t poeziile]nceputurilor sale, c[ ]n Mihai Eminescu ap[ruse o personalitate literar[de mare format, al c[rui portret]l va fixa pentru mai multe genera\ii]n articolul din 1889, dup[ce devenise editorul s[u, la sf`r=itul anului 1883,]ntr-o manifestare desprins[din =irul]ntreg al unor acte de mi=c[tor devotament personal.

}n 1883, la]nceputul celei de-a doua p[r\i a activit[\ii sale literare,]nainte de a interveni]n polemica trezit[de comediile lui Caragiale =i]nainte de a constata succesul ideilor pentru care militase p`n[ atunci, Maiorescu are prilejul s[ pun[ ]n principiu problema victoriei unei idei noi, ]n scrierea *Despre progresul adev[rului ]n judecarea lucr[rilor literare*, una din cele dou[ diserta\ii filozofice ale lui. C`teva din motivele tipice ale g`ndirii maioresciene apar =i aici. Care din ideile r[s[rite ]ntr-o minte individual[ ajung s[ se impun[? Maiorescu folose=te ]n r[spunsul s[u o formul[ pe care o va relua ]n cur`nd. Ajung s[se impun[, ne spune Maiorescu, ideile care au o „valoare universal[“ =i care pornesc dintr-un „entuziasm impersonal“. P`n[ c`nd „entuziasmul impersonal“ s[devin[,]n articolul despre Caragiale, o stare de spirit a poe\ilor, el ne este ar[tat ca o atitudine moral[a tuturor creatorilor de cultur[. Func\iunea creatoare de cultur[este reprezentat[deci prin analogie cu func\iunea particular estetic[. Execut`nd apoi acel gest de limitare, at`t de caracteristic criticului, el declar[a-=i propune o sarcin[mai practic[=i mai modest[(cuvinte semnificative =i vrednice a fi subliniate),]nf[\i=`nd etapele progreselor adev[rului universal, de la singur[tatea ]n care rode=te la ]nceput, la ne]n\elegerea de care se izbe=te apoi, la suferin\a pe care i-o rezerv[ creatorului, p`n[la]mbr[\i=area lui de c[tre o elit[=i p`n[ la victoria lui final[. Acest drum al adev[rului este evocat ]n cuvinte patetice, care dau ]n scris o m[sur[ a oratoriei criticului. Studiul reflecteaz[ atitudinea moral[ cea mai ad`nc[a lui Maiorescu, f[cut[dintr-un optimism practic fundamental, care nu este]ns[u=uratic =i jovial, deoarece el =tie c[for\a de str[batere a ideii se afirm[ ]n lupt[cu singur[tatea, cu ne]n\elegerea mediului, cu multele suferin\e ale unui destin de creator. Ca la toate marile naturi f[ptuitoare, optimismul principial se asociaz[=i la Maiorescu cu gesturi negative ale spiritului, cu mizantropie, uneori cu dezn[dejde. Urma acestor atitudini revine =i]n *Aforismele* criticului,]n formele splendidei sale arte lapidare. Unul din acestea ne spune: „Nem[rginit]\i este dorul: cum vrei s[ ]ncap[ ]n realitatea m[rginit[? Totdeauna r[m`ne un prisos: disperare sau ironie“. Un altul noteaz[: „Arta vie\ii? Rezerv[, discre\iune, cump[tare,]n genere nega\iune =i]n rezumat abnega\iune“. Alternarea acestor dou[note ne duce mai aproape de intimitatea moral[a scriitorului =i fixeaz[ ]ntinsa curb[interioar[a bogatei sale personalit[\i.

A doua diserta\ie filozofic[a vremii, *Din experien\[*, dateaz[din 1888 =i apare, ca =i cea dint`i, ]n *Almanahul Rom`niei june* din Viena. Ea este singura m[rturie scris[a preocup[rilor psihologice ale autorului, foarte vii]nc[din perioada sa ie=ean[, c`nd ]n prelegerile populare =i universitare problemele =tiin\ei sufletului sunt deseori tratate. Cercet[rile sale ]n aceast[ direc\ie sunt at`t de departe]mpinse,]nc`t ]n 1870 el crede a se g[si ]n m[sur[ a redacta prima parte a unei *Psihologii*. Proiectul nu se realizeaz[, dar ideile sale continu[ a se mi=ca ]n aceea=i sfer[ vreme ]ndelungat[ de aci ]nainte. Mutat ]n Bucure=ti, Maiorescu consacr[ psihologiei conferin\ele sale la Ateneul Rom`n]n 1880 =i 1883, acestea din urm[adunate]ntr-un volum dup[notele lui Mihai C. Br[neanu, editorul lor. +i acum =i mai]nainte, Maiorescu se simte atras de problemele visului, ale halucina\iilor =i ale hipnotismului, despre care unele men\iuni se g[sesc =i]n]nsemn[rile lui. Mai mul\i dintre ascult[torii cursurilor sale,]n Ia=i =i]n Bucure=ti, au amintit concluziile filozofice pe care Maiorescu le scotea din fenomenul halucina\iilor, pentru care el cita cazul lui Goethe v[z`ndu-se pe sine ]nsu=i, ]n timpul campaniei din Fran\a, ]naint`nd c[lare]n costumul demnitarilor la curtea din Weimar, acela pe care poetul urma s[-l poarte mult mai t`rziu. O astfel de halucina\ie prevestitoare devenea un argument ]n favoarea tezei kantiene a idealit[\ii timpului, care, nefiind dec`t forma]n care lu[m cuno=tin\[de evenimente, putea fi]nc[lcat[din c`nd ]n c`nd. Aceea=i experien\[, dup[cum ne afirm[I. Petrovici, autoriza pe Maiorescu s[trag[concluzii pentru o metafizic[a imobilit[\ii, adic[pentru o viziune a lumii]n care toate evenimentele g[sindu-se]n etern[simultaneitate, forma succesiunii este impus[numai de condi\iile]n care con=tiin\a le cunoa=te. Dar]n afar[de aceste concluzii epistemologice =i metafizice, fenomene ca acele amintite mai sus, situate la limita psihologiei normale, aveau darul s[fac[mai sensibile leg[turile dintre suflet =i sistemul nervos, pentru care cercet[torul nu]ncetase s[adune informa\iile din scrierile unui Bichat, Flourens, Fechner =i Wundt. }n 1885, dup[ce citise cartea profesorului Heidenhain asupra a=a-numitului *Magnetism animal*, i se adreseaz[ ]n scris =i porne=te spre Breslau, dornic s[se ini\ieze]n teoria =i practica hipnotismului. Heidenhain p[r[sise atunci experien\ele de hipnotism,]nc`t profesorul rom`n este]ndrumat c[tre Hering, care le continua la Praga. Nu =tim dac[Maiorescu a devenit vreodat[un bun hipnotizator =i dac[din experien\ele lui =i ale altora s-a luminat pentru el misterul leg[turii dintre suflet =i corp. Dar din toat[aceast[fr[m`ntare de g`nduri, folosind metoda elimin[rilor, totdeauna]ntrebuin\at[, se distileaz[substan\a limpede a articolului *Din experien\[*. Ca =i]n alte]mprejur[ri, el dore=te s[stabileasc[lucruri simple, s[ ]nl[ture confuzii =i s[cucereasc[cele c`teva principii necesare sarcinii practice

a cunoa=terii de oameni. Manifest`nd]ndoieli fa\[de rezultatele tratatelor =tiin\ifice, el acord[mai mult[ ]ncredere p[trunderii psihologice a poe\ilor]n romanele =i dramele lor, apoi autorilor de maxime =i aforisme, cum]nsu=i scrisese =i cum]i pl[cea s[spicuiasc[din operele unor morali=ti ca lordul Chesterfield =i cardinalul de Retz, din care]n epoca b[tr`ne\ii va traduce ]n *Convorbiri literare* (1910). Experien\a proprie poart[ totu=i roadele psihologice cele mai pre\ioase =i din tezaurul acestora re\ine =i el c`te ceva]n articolul din 1888]n care ni se arat[pe r`nd cum „]ngustimea“ con=tiin\ei, condi\ia ei de a nu putea primi dec`t]n mod succesiv impresiile, este pricina pentru care ne]n=el[m adesea asupra felului de a fi al altora =i al nostru, ca unii care suntem alc[tui\i nu numai din elemente numeroase, dar =i din elemente contradictorii, apoi cauza pentru care nu ne putem cunoa=te pe noi =i pe al\ii dec`t prin trecerea vremii,]n lucrarea interioar[a personalit[\ii care se dezvolt[sau se destram[. Cunosc[torul de oameni, ve=nic atent la particularit[\ile psihologice ale celor cu care avea de-a face, plin de ascu\ime =i uneori de mali\ie]n caracterizarea]ncredin\at[intimilor s[i,]=i noteaz[astfel pu\inele principii simple, pe care le putea stabili cu oarecare certitudine.

Tudor VIANU, *Titu Maiorescu*,]n vol. *Istoria literaturii rom`ne moderne*. Editura Eminescu, Bucure=ti, 1985, p. 156 — 157, 159 — 160, 166 — 168.

[...] Teoria culturii va face-o Maiorescu]n studiul, tot din 1868: *}n contra direc\iei de ast[zi]n cultura rom`n[*, studiu care trebuia s[ fie o teorie a adev[rului ca principiu al *progresului* culturii, ]n dou[ direc\ii ale argument[rii, pe baza constat[rilor istorice: anacronismul istoric, ]n ce prive=te trecutul, ]ntr-o critic[ a tendin\elor de ]ntoarcere a civiliza\iei rom`ne la forme care nu se *mai* potrivesc cu evolu\ia istoric[a poporului rom`n, =i alta ]ntr-o teorie a fundamentului dinl[untru, care prive=te viitorul, ]ntr-o critic[ a tendin\elor de introducere a unor forme cu care fondul istoric *]nc[* nu se potrive=te, considerate, =i unele =i altele, manifest[ri primejdioase pentru dezvoltarea istoric[ a poporului rom`n. Latinismul lingvistic, care denatureaz[filologia, precum =i]mprumutarea institu\iilor civiliza\iei apusene, pentru care]nc[nu avem fondul corespunz[tor, sunt comb[tute de Maiorescu dup[o concep\ie „ra\ional[“, sus\inut[de el]nc[ ]n primele conferin\e junimiste: orice proces istoric,]n \[rile cu evolu\ie normal[, se constituie]ntr-un *fond* al vitalit[\ii, cuprins]n via\a economic[, social[=i cultural[,]n rela\ia lui cu tot ce \ine de *formele* de organizare: legile, institu\iile,]n diversele semne de cultur[ ]n care se]ntrupeaz[„spiritualitatea“ poporului, care face istoria corespunz[toare necesit[\ilor dezvolt[rii organice a societ[\ii,

adic[ ]ntr-o concordan\[deplin[a *fondului* =i a *formei*,]n care const[*adev[rul* culturii ca fenomen istoric. De aici critica formelor f[r[fond: „Ai un singur bloc de marmur[: dac[ ]l]ntrebuin\ezi pentru o figur[caricat[, de unde s[mai po\i sculpta o Minerv[?“ Dar criticul exagera]n respingerea formelor, neg`nd rolul lor]n modificarea fondului, ca proces istoric.

}n *Observ[ri polemice*, din 1869, Maiorescu justifica drepturile criticii de a combate tot ce]n cultur[este *neadev[r*: „De la sine nu se]ndrepteaz[nimic]n capetele unei genera\iuni; c[ci orice cultur[este rezultatul unei lucr[ri]ncordate a inteligen\ei libere, =i datoria de a afla adev[rul =i de a combate eroarea se impune f[r[=ov[ire fiec[rui om care nu se mul\ume=te cu existen\a sa privat[de toate zilele, ci mai are o coard[ ]n sine, ce r[sun[la fericirea =i la nefericirea na\iunii din care s-a n[scut“. De aici =i tactica aprecierii adev[rurilor ca *mari* =i *mici*. Toate]nceputurile sunt mici, dar un]nceput de cultur[, ce poate servi de fundament pentru o cl[dire =i urmare mai departe, trebuie s[fie mare prin adev[rul ce-l cuprinde, pentru a produce =irul ne]ntrerupt de forme noi la via\[.

*Direc\ia nou[ ]n poezia =i proza rom`n[*, din 1872, astfel preg[tit[ de studiile anterioare, se va ]ntemeia pe o delimitare de principiu: „Direc\ia veche a b[rba\ilor no=tri publici este mai mult ]ndreptat[ spre formele dinafar[; direc\ia nou[ =i jun[ caut[ mai ]nt`i de toate fundamentul dinl[untru =i, unde nu-l are =i p`n[ c`nd]nc[nu-l are, dispre\uie=te forma dinafar[ca neadev[rat[=i nedemn[“. Dar, dincolo de teorie, articolul este =i primul de critic[literar[aplicat[. Criteriile grup[rii scriitorilor]n explica\ia operei lor nu sunt prea sigure ca principii de estetic[: Alecsandri este poetul „cultural“, Eminescu este „poetul,]n toat[puterea cuv`ntului“, iar ceilal\i sunt numai nume f[r[ acoperire axiologic[. Dar ace=tia erau poe\ii epocii, mai buni dec`t al\ii, =i dac[exist[ ]ndoial[ ]n ce prive=te intui\iile criticului, nu uit[m c[pentru el criteriul estetic aplicat literaturii este unul din „fundamentele dinl[untru“ ale culturii adev[rate,]n care literatura trebuia s[se integreze printr-o „direc\ie nou[“, ca manifestare a spiritului public prin propriul s[u fond istoric: „Noua direc\ie,]n deosebire de cea veche =i c[zut[, se caracterizeaz[prin sim\[m[nt natural, prin adev[r, prin]n\elegerea ideilor ce omenirea]ntreag[le datore=te civiliza\iei apusene =i totodat[prin p[strarea =i chiar accentuarea elementului na\ional“. Polemicile criticului]n *Be\ia de cuvinte* =i *R[spunsurile „Revistei contimporane“*, din 1873, sunt numai ni=te prelungiri ale acestei argument[ri,]mpotriva celor ce „s-au tupilat sub steagul rom`nismului“ pentru a-=i ap[ra incapacitatea. Pentru poporul rom`n este o condi\ie de existen\[de a resorbi din introducerea noilor forme]n via\a real[tot ce poate fi folositor spre]nrodirea p[m`ntului s[u.“ Cu aceasta se]ncheie primul mare capitol din

opera critic[a lui Maiorescu, din epoca entuziasmului =i a marilor b[t[lii pentru impunerea *Direc\iei* noi. Indiferent de ecourile ei]n epoc[, p`n[ t`rziu, ea]i va prilejui criticului doar relu[ri =i preciz[ri, r[spunsuri =i polemici pentru ap[rarea tezelor ei fundamentale. [...]

A doua parte a activit[\ii lui Maiorescu]ncepe cu anul 1880. Una din diserta\iile lui filozofice, *Despre progresul adev[rului]n judecarea lucr[rilor literare*, va deschide =i un capitol nou de metodologie a criticii literare. }n judecarea operelor literare, spune criticul, se vor impune ideile care au „valoare universal[“ =i care pornesc dintr-un „entuziasm impersonal“. Fondul kantian al argument[rii nu e greu de descoperit: sunt *adev[rate* ideile general valabile,]n planul cunoa=terii teoretice, iar]n cazul artei ideile cu valabilitate general[nu corespund unui concept, ele sunt rezultatul unei emo\ii „impersonale“, al unui „entuziasm“ care corespunde =i intensit[\ii emo\iei, termenul fiind =i o denumire a „dezinteres[rii“, care]n estetica lui Kant definea specificul actului creator de frumos. Se va ad[uga la aceast[tez[kantian[=i formularea esteticii lui Schopenhauer despre contemplarea „dezinteresat[“ a ideilor platonice, ca obiectiv[ri imediate ale „egoismului“. Dar nu numai poetul, ci orice creator de cultur[este p[truns de acest patos, ca iubitor de adev[r: „Prin negura egoismului nu str[bate lumina adev[rului, nici c[ldura frumosului“ — =i aici se]nt`lne=te dezinteresarea,]n sensul ei de „emo\ie impersonal[“, cu atitudinea moral[a creatorului de cultur[. Ceea ce urm[re=te criticul]n diserta\ia filozofic[este numai drumul adev[rului, care se impune]n judecata de valoare, de la singur[tatea]ncep[toare, prin efortul =i suferin\a resim\it[de creator, p`n[la recunoa=terea ei deplin[— c[ci „ceea ce este impersonal este din patrimoniul comun al omenirii]ntregi“. De unde =i concluzia optimist[a studiului: „Apa a trecut, pietrele au r[mas, =i din piatr[ ]n piatr[p[=e=te adev[rul, spre viitorul nem[rginit“.

Maiorescu a f[cut dintr-un pustiu o lume vie, a umblat prin „nisipul sec[ciunii sociale“, cum ar fi spus Eminescu,]n *Geniu pustiu*, dar mereu]n lumina cugetului. „De ce gr[besc studiile? se]ntreba]n 1860. }mi simt destul[energie pentru a intra]n via\[. Starea de la noi e acum]n dezordine? Cu at`t mai bine.“ C`t de bine a fost va vedea el odat[intrat]n mediul dorit. Personalitate inegalabil[la]ntoarcerea]n \ar[, director al Colegiului na\ional, profesor =i rector al Universit[\ii din Ia=i, intr[ ]ntr-un proces provocat de meschin[ria mediocrit[\ilor, reabilitat]ns[ ]ntr-o distinc\ie de planuri pe care personalitatea lui o impunea; membru al Societ[\ii academice,]n care el va duce marile b[t[lii pentru limba literar[=i condi\iile culturii, este nevoit s[se retrag[din ea pentru a-=i men\ine superioritatea strategiei; eminent profesor, este pus]n situa\ia de a fi suspendat pentru

motive str[ine]nv[\[m`ntului. Deci una era subterana vie\ii =i alta lumea g`ndului, pe care se realizeaz[opera lui Maiorescu. Dar tocmai de aceea opera lui a fost]n primul r`nd omul. Unul din aforismele lui spune: „Cine are voca\iune? Cel ce ]n momentul lucr[rii se uit[ pe sine.“ Este calea pentru „progresul adev[rului“ ]n teoria lui despre art[, valabil[ =i pentru via\a omului c`nd ea se construie=te cu g`ndul sporirii personalit[\ii lui: „Arta vie\ii? Rezerv[, discre\iune, cump[tare,]n genere nega\iune =i]n rezumat abnega\iune.“ Sunt drumurile morale ale unui om ce a f[cut din via\[o oper[, dup[o regul[sever[, comunicat[contemporanilor s[i, pentru posteritate,]n ultima lec\ie a profesorului: „Nu g`ndul la situa\ia ta individual[s[te hot[rasc[, ci g`ndul la ceilal\i,]nspre al c[ror folos este instituit]n societate felul func\ion[rii tale“.

Ce a fost Maiorescu prin via\a =i opera lui? Biografia =i-a scris-o singur]n *Jurnalul* s[u: combativ =i tenace]n anii forma\iei intelectuale, chinuit de afec\iuni =i crize suflete=ti]n tinere\e, echilibrat]n unitatea caracterului s[u indestructibil,]n lungul unei activit[\i cu prestigiu sus\inut[, el a fost un mare educator al na\iunii, filozof, estetician, critic literar, profesor =i om politic,]ntr-o sintez[de calit[\i care-l f[ceau s[fie el]nsu=i]n toate, preg[tind pe al\ii, mai presus de toate r[m`n`nd el]nsu=i, cu o for\[uimitoare, care maturizeaz[repede pe t`n[r =i ]i men\ine tinere\ea ]n dorin\a omului de a-=i realiza g`ndul. +i g`ndul lui a fost vast, cuprinz`nd marginile unei culturi ce atunci se forma]n spiritul ei modern, c[reia el i-a fost unul din]ntemeietori, confundat ast[zi cu o istorie consumat[, dar din ale c[rei arcuri de bolt[r[sun[ ]n actualitate g`ndul lui pentru sus\inerea adev[rului culturii.

Nici o cetate nu se ridic[dec`t din nevoile prezente ale ap[r[torilor ei =i nici o b[t[lie nu se d[pentru victoria]n eternitate. Dar din ruinele cet[\ii urma=ii ap[r[torilor ei vor]n\elege c[prezentul are sens istoric numai]n zarea viitorului.

Eugen TODORAN, *Titu Maiorescu, personalitate]n epoc[(studiu introductiv)*,]n vol. Titu Maiorescu. *Opere*, I, Colec\ia „Scriitori rom`ni“. Editura Minerva, Bucucre=ti, 1978, p. XXX — XXXII, XXXIV, XLVIII — XLIX.

Aproape c[nu exist[articol maiorescian f[r[inten\ii polemice. Cele mai multe au fost concepute „]n contra“ st[rii de lucruri dintr-un domeniu ori altul, a=adar,]mpotriva ideilor]n circula\ie. P`n[ =i unui studiu precum *Eminescu =i poeziile lui*, ]n aparen\[ neanimat de g`nduri belicoase, ci numai de n[zuin\a afirm[rii, i-au fost descifrate,]n vremea din urm[, implica\ii de aceast[natur[. Lupt[tor neobosit pentru impunerea ideilor proprii, reac\ion`nd violent ori de c`te ori]nt`mpina rezisten\[, Maiorescu a devenit]n posteritate]ntruchiparea Polemis-

tului. Din paginile *Criticelor* au fost extrase, deopotriv[, criteriile de definire a disputei publice =i regulile de strategie =i tactic[indispensabile purt[rii ei. Maiorescu este creatorul unui model de polemic[pe care un secol de]ntrebuin\are l-a p[strat ca =i intact. +i, fapt remarcabil, el a fost adoptat de to\i amatorii de dispute cu martori, inclusiv de cei ce-=i recuno=teau al\i mae=tri spirituali. „Campaniile“ lui Ibr[ileanu (minus actele polemicii cu Zarifopol), „execu\iile“ lovinesciene, ripostele c[linesciene, *Vitejiile t`n[rului Gheorghi\[* de Alexandru Paleologu au ie=it din „mantaua“ lui Maiorescu. Relativ =i discutabil pe alte planuri, maiorescianismul criticii rom`ne e,]n privin\a organiz[rii =i purt[rii b[t[liilor, permanent =i incontestabil. A ataca ori a reac\iona *à la manière* de Maiorescu e totuna cu a fi polemist.

Cum se explic[extraordinara vitalitate a formulei? Pricinile sunt mai multe. }nt`i, extrema ei simplitate, de unde =i u=urin\a cu care a fost imitat[ de persoane cu orizonturi =i aptitudini dintre cele mai diferite. Ea nu pretinde o preg[tire special[, nici chiar o bun[ st[p`nire a subiectului]n litigiu, ci doar o orientare general[=i un dram de inteligen\[. Democratic[, pentru c[e accesibil[tuturor, formula polemic[a lui Maiorescu mai are =i]nsu=irea de a fi universal valabil[, aplic`ndu-se cu egal succes]n orice domeniu.

Alt motiv se leag[de „eficien\a“ polemicilor junimistului. De o sut[de ani se repet[c[,]n disputele cu adversarii, Maiorescu =i-a adjudecat de fiecare dat[victoria. De ce? Pentru c[, nu-i a=a, dreptatea a fost mereu de partea sa. Voi reveni asupra acestui aspect. Deocamdat[observ c[aceast[reducere a adversa-rilor la t[cere, aceast[strivire a lor sub greutatea argumentelor criticului a satisf[cut]n gradul cel mai]nalt dorin\a de victorie a criticilor. Nu e, oare, „lichidarea“ preopinentului visul de tain[al fiec[ruia? Nu sper[orice critic s[asiste la triumful deplin al punctului s[u de vedere? +i ce alt model =i-ar putea alege, gesturile cui le-ar putea repeta cu sfin\enie dac[nu pe ale ve=nic biruitorului Maiorescu?

Pe de alt[parte,]nfr`ngerea adversarului nu se petrece la Maiorescu oricum, ci]n modul cel mai spectaculos cu putin\[. Victoria pur =i simplu nu ajunge. Ea trebuie pus[ ]n scen[, organizat[, regizat[, astfel ca s[devin[limpede pentru to\i =i s[trezeasc[entuziasmul. Polemistul are nevoie de aplauzele publicului, singurele]n stare s[-i lingu=easc[vanitatea. Or, cine altul dec`t Maiorescu =i-a preg[tit cu at`ta minu\ie r[spunsurile,]nc`nt`nd prin desf[=urarea lor galeria? De la Maiorescu]ncoace, polemistul este o vedet[, beneficiind de toate privilegiile acesteia, dar =i pl[tind un consistent tribut succesului.

}n fine, Maiorescu a ini\iat =i verificat metoda izb`nzii definitive, irevocabile. Cantonate]n domeniul faptelor incontestabile, ale adev[rurilor elementare,

polemicile maioresciene ilustreaz[singura cale eficient[de solu\ionare favorabil[=i f[r[recurs a litigiilor. Datorit[ei, criticul are]ntotdeauna ultimul cuv`nt. Asta am ]nv[\at de la Maiorescu: s[ angaj[m disputa numai ]n ceasurile convenabile =i ]n zonele convenabile, atac`nd punctele izbitor nevralgice, indiferent de ponderea lor]n cadrul discu\iei, asigur`ndu-ne astfel suprema\ia. Sunt numai c`teva dintre cauzele pentru care Maiorescu a ajuns idealul polemistului rom`n. El se declar[ sincer lupt[tor pentru adev[r, c`nd nu urm[re=te dec`t o victorie de palmares, tot a=a cum, alt[dat[, crucia\ii pretindeau c[ se bat pentru credin\[, c`nd,]n realitate, erau anima\i de g`nduri mult mai terestre.

De ce polemiz[m? Pentru c[nu suntem de acord cu o realitate, material[ori ideologic[. Pentru c[avem, ni se pare, o alt[viziune a lucrurilor, mai dreapt[, pe care suntem dornici a o verifica =i impune. Polemica]nseamn[confruntare, la cap[tul c[reia se profileaz[un]nving[tor. Nu neap[rat unul dintre combatan\i, ci adev[rul. }n numele lui se poart[b[t[lia, care este un duel de argumente pro =i contra. O]nfruntare deschis[, loial[: „lupt[torii“ au acela=i \el =i, drept urmare, =iretlicurile,]nv[luirile, capcanele nu-=i g[sesc rostul. Polemica presupune cavalerism, respect al adversarului, puterea de a-i recunoa=te, la o adic[, dreptatea. Diversiunile, incursiunile]n spatele frontului, apelul la alte arme dec`t acelea ale culturii sunt sanc\ionate de codul moral al polemicii. Cine se aranjeaz[ ]n polemici =tie c[poate s[=i piard[,]ntocmai cum oricare sportiv are con=tiin\a faptului c[poate fi]ntrecut. Astfel]n\elegem noi, azi, polemica, de=i, afar[de exemplul dialogului Ibr[ileanu, Zarifopol, nu cunosc altele vrednice s[o ilustreze. Puterea de a-\i pune orgoliul]ntre paranteze, rezisten\a la ispita de a-\i antrena preopinentul pe alt teren dec`t al dezbaterii de idei, receptivitatea la argumentele potrivnice, iat[ ce caracterizeaz[ pe veritabilul polemist, interesat de progresul adev[rului, iar nu de izb`nda personal[. [...]

C[polemicile lui Maiorescu sunt mai cu seam[literatur[, de acord! Dar c[ele sunt suprema]ntrupare a spiritului polemic =i c[pilda lor trebuie urmat[ ]ntocmai — asta echivaleaz[cu o condamnare la gratuitat!

Scrierile polemice maioresciene fac,]ntr-adev[r, dovada unui talent extraordinar. +i el nu se manifest[numai]n savanta gradare a argumentelor,]n copioasa speculare a gafelor,]n ironia mu=c[toare sau]n impecabila t[ietur[a frazelor. Marele, neegalatul talent al polemistului Maiorescu st[nu mai pu\in]n privilegiatul tratament aplicat am[nuntelor cu aerul c[le ignor[ ]n favoarea esen\elor. Cititorii *Criticelor* i-au dat =i-i vor da, din aceast[cauz[, necondi\ionat dreptate, socotind probele ingenios selectate ca fiind suficiente pentru o condamnare f[r[apel. Nu-i mai intereseaz[fizionomia originar[a textelor]ncriminate, nici ap[rarea celor du=i la e=afod. Magistralul spectacol al execu\iei anuleaz[

eventualele]ndoieli privind juste\ea verdictului. C[polemicile lui Maiorescu au contribuit, tocmai prin elementaritatea argumentelor, la]ns[n[to=irea scrisului nostru literar =i =tiin\ific din a doua jum[tate a secolului trecut, e sigur. Rigoarea exprim[rii, proprietatea ei au sporit sim\itor, cum a crescut =i grija pentru exactitatea informa\iei vehiculate. Preocuparea de adev[r s-a v[zut]ns[restr`ns[ la adev[rurile simple, necontroversabile. Celelalte, mai complicate pentru c[ erau mai ad`nci, au trecut]n proprietatea privat[a polemistului infailibil, dispus s[le enun\e, dar interzic`nd deliberarea asupr[-le. Mo=tenirea l[sat[de Maiorescu include =i principiul autorit[\ii incontestabile. }n ame\itoarele t[rii, criticul \ine dreapt[balan\a omene=tilor p[cate. Nimeni, dintre cei mul\i care l-au imitat, n-a izbutit s[-l urmeze la o a=a altitudine. Aerul rarefiat al]n[l\imilor le-a diminuat puterile, l[s`ndu-i istovi\i pe cale. Vreau s[ spun c[, manifest[ri ale unei viziuni fundamental artistice, av`ndu-=i deci]nt`ia =i decisiva justificare ]n ele ]nsele, polemicile lui Maiorescu sunt, practic, inimitabile, cum toate obiectele de art[, =i c[ a persista, azi, ]n reproducerea lor, poate c[ bine inten\ionat[, ]ns[ fatal superficial[, devine o opera\ie f[r[ sens. Gesturile creatoare sunt, p`n[=i]n critic[, unice.

Alexandru DOBRESCU, *Literatura polemic[*,]n vol. *Introducere]n opera lui Titu Maiorescu*. Editura Minerva, Bucure=ti, 1988, p. 250 — 253, 271 — 272.

[...] Posesor al unei vaste culturi, comparabil[cu a lui Odobescu =i a lui Hasdeu, corifeul junimist,]ntocmai ca]nainta=ii s[i ardeleni, trata\i cu at`ta ingratitudine, a fost preocupat ]n infinit mai mare m[sur[ de valorificarea cuno=tin\elor =i capacit[\ilor sale ]n folosul societ[\ii rom`ne=ti dec`t de elucidarea teoretic[abstract[a unor probleme. Principiul s[u de conduit[era pragmatismul. Spirit goethean, Maiorescu a re\inut din opera titanului de la Weimar,]nainte de orice, filozofia faptei. Aceasta constituie invarianta tuturor actelor =i ini\iativelor sale. Eficacizarea faptei constructive implic[,]n concep\ia lui, justa orientare; altfel spus, supunerea la obiect, intuirea concretului. Activ pe multiple t[r`muri (critic[literar[, estetic[, lingvistic[, filozofie, drept, politic[), Titu Maiorescu a \inut]n permanen\[seama de specificul fiec[ruia. Principiul s[u, nu numai formulat, dar =i aplicat, era delimitarea domeniilor, separa\ia sferelor de activitate.

Func\ia de critic, teoretician =i]ndrum[tor literar =i-a asumat-o (dovedind c[era cel mai]n m[sur[s[o]ndeplineasc[)]n 1867, c`nd a f[cut s[ apar[ *Convorbirile*. Certificatul de abilitare e studiul *O cercetare critic[ asupra poeziei rom`ne de la 1867*,]n care, expun`nd „condi\iile“ realiz[rii poetice („condi\iunea material[“ =i „condi\iunea ideal[“), Maiorescu opereaz[ un veritabil ecarisaj estetic, separ`nd poezia de nonpoezie,]nfier`nd]ndeosebi prozaismul versific[rilor

pe teme abstracte =i din via\a practic[imediat[, din efemeritatea pasiunilor politice. Un articol din anul urm[tor, pivotul, de fapt, al criticii maioresciene, *}n contra direc\iei de ast[zi]n cultura rom`n[*, formuleaz[ rezumativ atitudinea junimist[ fa\[ de ]nsu=i spiritul orientativ al crea\iei culturale contemporane. Acesta va fi contrapunctat, ]n 1872, de studiul *Direc\ia nou[ ]n poezia =i proza rom`n[*. Toate aceste scrieri implicau situarea]n contemporaneitate, respingerea unei anumite literaturi (care era pseudoliterar[, de fapt) =i promovarea alteia, calitativ diferite. Ca model de crea\ie literar[autentic[, de=i neme=te=ugit[, criticul propune poezia popular[, exemplific`nd cu citate din colec\ia Alecsandri (*Asupra poeziei populare*, 1867). Atac`nd =i r[zpunz`nd la atacuri, doctrinarul literar al *Junimii* public[ ]n *Convorbiri* ample articole cu implica\ii de cultur[ general[ care ]l ridic[ ]n r`ndul celor mai talenta\i polemi=ti rom`ni din toate timpurile: *Observ[ri polemice* (1869), *Be\ia de cuvinte* (1873), *R[spunsurile „Revistei contimporane“* (1873). Capodopere de polemic[ literar[ sunt =i c`teva articole publicate]n ultimele dou[decenii ale secolului trecut =i la]nceputul celui]n curs: *}n l[turi!* (1886), *Contraziceri?* (1892), *Oratori, retori =i limbu\i* (1902). Caracteristica etapei de dup[1880 a criticii maioresciene o determin[ ]ns[studiile de sintez[teoretizant[, de sobr[\inut[academic[: *Literatura rom`n[=i str[in[tatea* (1880), *Comediile dlui Caragiale* (1886), *Poe\i =i critici* (1886), *Eminescu =i poeziile lui* (1889). La acestea se adaug[,]n perioada maturit[\ii =i senectu\ii criticului, articole mai scurte, ca *}ntru amintirea lui Kotzebue, Leon Negruzzi* =i *„Junimea“*, *Ioan Popovici-B[n[\eanul, }n memoria poetului dialectal Victor Vlad Delamarina*, precum =i recenzii =i rapoarte academice privind traducerile lui D. C. Oll[nescu din Hora\iu, poeziile lui Anton Naum =i O. Goga, proza lui Sadoveanu =i a lui Br[tescu-Voine=ti, poezia popular[. Importante sunt studiile (primul, deosebit de amplu, tras =i]n bro=ur[) pe teme lingvistice: *Despre scrierea limbii rom`ne* (1886), *Neologismele* (1881), ca =i cele dou[rapoarte academice (1880, 1904) asupra ortografiei. Studiul din 1868 *Contra =coalei B[rnu\iu* e de domeniul dreptului public. Articolele *Despre progresul adev[rului]n judecata lucr[rilor literare* (1883) =i *Din experien\[* (1888) sunt pur teoretice. Memorabile sunt aforismele lui Maiorescu. Pentru cunoa=terea omului, sursa documentar[esen\ial[r[m`ne, fire=te, jurnalul s[u (*}nsemn[ri zilnice*),]nc[needitat]n]ntregime.

}n nici una din formele lui de manifestare, Maiorescu nu a fost un spirit original;]nsemn[tatea lui trebuie c[utat[ ]n alt[parte,]n rolul de c[l[uz[, de „spiritus rector“ pe care l-a avut pentru cultura rom`n[,]ntr-un moment]n care aceasta se afl[ ]n plin[tranzi\ie,]n plin[c[utare a nout[\ii. [...]

Cel dint`i studiu important pe care]l scrie Maiorescu, dup[ ]ntoarcerea sa]n \ar[, este un breviar de estetic[, interesant deopotriv[prin vederile teoretice,

c`t =i prin aplica\iile concrete. Punctul de plecare, ]n *O cercetare critic[ asupra poeziei rom`ne de la 1867,*]l constituie o defini\ie a frumosului, care o aminte=te]ndeaproape pe cea din *Vechea tragedie francez[*... „frumosul cuprinde idei manifestate]n materie sensibil[“. Critica a descoperit]n aceast[defini\ie ecouri hegeliene ne]ndoioase. [...] }n *O cercetare critic[*... se conjug[a=adar un principiu hegelian, cel al subiectivit[\ii poeziei lirice, cu unul herbartian, problematica adev[rului. Studii de critic[=i de estetic[literar[Maiorescu nu va mai scrie dec`t aproximativ peste dou[decenii, tot ceea ce public[ ]ntre timp poate fi considerat critic[cultural[.

Liviu PETRESCU, T*itu MAIORESCU,*]n vol. colectiv *Scriitori rom`ni,* Colec\ia „Mic dic\ionar“. Editura =tiin\ific[=i enciclopedic[, Bucure=ti, 1978, p. 308, 310, 312.

Titu Maiorescu este st[p`nit, ]n scris ca =i ]n via\a public[, de un spirit demiurgic: ]n-fiin\`ndu-se ca om de cultur[, el]n-fiin\eaz[=i cultura rom`n[. Activitatea sa se desf[=oar[ sub semnul ]nceputului absolut, el ap[r`nd ca un Pionier]n stare pur[, ca un deschiz[tor ideal de direc\ie nou[. De la el]ncepe Totul, anume]n urma ac\iunilor sale de pionierat ia na=tere cultura, se instituie]n c`mpul ei adev[rat =i criteriul valoric, adic[spiritul critic, f[r[de care e imposibil progresul.

Esen\a unui]nceput nu poate fi dec`t romantic[, eroic[, fiindc[ a ]n-cepe ]nseamn[ a im-pune ceva nou, im-punerea echival`nd]ntrutotul cu o contra-punere, cu sfidarea obi=nuitului, deja-primitului.

Ca =i Eminescu, ca =i Cantemir sau Hasdeu, Maiorescu are con=tiin\a marcat[existen\ial de specificul istoriei na\ionale; complexul Me=terului Manole]i condi\ioneaz[profund fiin\a. Ceea ce construie=te cu temeritatea =i impulsul divin-originar =tie c[se poate pr[bu=i peste noapte, c[e nevoie, p`n[ la urm[, de jertv[, =i el se ded[, ]n acest caz extremal, unor ac\iuni precipitate, f[r[ a se agita =i f[r[ a-=i pierde timpul cu ceva secundar. Ca s[ izbuteasc[, trebuie s[ se consacre numai =i numai esen\ialului, s[ supun[ totul direc\iei adev[rate =i s[n[toase, s[ construiasc[ solid, ]ncep`nd chiar cu fundamentul. Imperativul s[u categoric e ca El =i ceilal\i asemenea Lui s[pun[la temelia zidirii frumosul, binele =i adev[rul. Nu se cere,]n acest sens, dec`t o energic[=i bineorientat[lucrare]ntru promovarea =i consolidarea direc\iei „noi“.

Deci, e mult[ ]nfrigurare]n ac\iunile de Pionier ale lui Maiorescu,]nc`t efigia lui tradi\ional[de fiin\[olympic[, doctoral[, ra\ional[se cade radical corectat[. Da, aparent, e o figur[apolinic[, de o frumuse\e rece, esen\ialmente arctic[, e o figur[ce se impune prin aerul solemn, pontifical cu care comunic[de la altitudine,

idealul lui clasic (cultul pentru s[n[tate, frumosul ideal, rigoare, echilibru) poten\`ndu-i impersonalitatea, superioritatea, am zice, hyperionic[. Da, din graba cu care expediaz[=i face „sinteze]n atac“, din felul lui de a se dezinteresa total de ceea ce nu reprezint[valoare, din obi=nuin\a de a m[sura totul cu eviden\a t[ioas[=i neiert[toare a logicii s-ar p[rea c[se desprinde o inteligen\[abstract[, sideral[, un om cu capul]n nori, desprins, cu alte cuvinte, de contingent, de ceea ce se]nt`mpl[sub ochii s[i indiferen\i, glaciali. [...]

Noi, cei de la sf`r=itul secolului al XX-lea, care sper[m c[numai atitudinea loial[fa\[de valori va putea salva lumea, c[numai discernerea exigent[a adev[ratelor valori de falsele valori poate institui un climat favorabil progresului, c[istoria trebuie s[ac\ioneze]n direc\ia cunoa=terii fundamentale prin c[utarea semnificativului, cum]i zic filosofii culturii, nu putem s[nu vibr[m la pledoaria pentru „fond“ a lui Titu Maiorescu.

Postulatul maiorescian]l]n\elegem mai bine, raport`ndu-l la „valoarea valorilor“ lui Nietzsche sau la ierarhia axiologic[, oferit[de etica lui Max Scheler.

„Fondul“ lui Maiorescu ar p[rea s[fie o m[sur[„universal[“ a culturii (=i civiliza\iei, vie\ii sociale), C[linescu av`nd impresia c[Maiorescu confunda fondul sufletesc cu depozitul obiectiv al cuno=tin\elor cu instruc\ia („Pentru el, o gre=al[de cronologie, o ignoran\[ ]n materie prozodic[, o lips[de documentare bibliografic[sunt diminu[ri de fond“).

La Maiorescu, forma f[r[fond are,]ns[, semnifica\ia clar[de minciun[, masc[conven\ional[, aparen\[sau reluare mecanic[a „formelor de deasupra ale civiliza\iunii“, a aparen\elor str[lucitoare ale culturii apusene. „Vi\iul radical]n ele (]n foile literare =i politice ale vremii — *n. n.*) =i, prin urmare,]n toat[direc\ia de ast[zi a culturii noastre, este *neadev[rul*, pentru a nu]ntrebuin\a un cuv`nt mai colorat, neadev[r ]n aspir[ri, neadev[r ]n politic[, neadev[r ]n poezie, neadev[r ]n gramatic[, neadev[r ]n toate formele de manifestare a spiritului critic“, astfel constat[ el ]n articolul „}n contra direc\iei de ast[zi ]n cultura rom`n[“ (1868). Pe l`ng[semnifica\ia universal-valabil[de *aparen\[, neadev[r*, conceptul *form[f[r[fond* denume=te o realitate na\ional[: modul de a altoi formele dinafar[pe un fundament impropriu. Este vizat[o epidemie a unor asemenea forme de=arte, care sunt preluate necritic pe un fundament deloc solid, f[r[putin\a de asimilare organic[: „}n aparen\[, dup[statistica formelor din afar[, rom`nii posed[ast[zi aproape]ntreaga civilizare occidental[. Avem politic[=i =tiin\[, avem jurnale =i academii, avem =coli =i literatur[, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constitu\iune. Dar]n realitate toate aceste sunt produc\iuni moarte, preten\ii f[r[fundament, stafii f[r[trup, iluzii f[r[adev[r,

=i astfel cultura claselor mai]nalte ale rom`nilor este nul[ =i f[r[ valoare, =i abisul ce ne desparte de poporul de jos devine din zi ]n zi mai ad`nc“.

}n]ntreaga scar[de ac\iuni a lui Titu Maiorescu, de la transcrierile meticuloase,]n liste mari a tuturor gre=elilor elementare de limb[, calchierilor, inadverten\elor stilistice =i citarea vorbelor multe]ntrebuin\ate pentru idei pu\ine p`n[ la punerea ]n lumin[ a valorii operei unor scriitori de talia lui Eminescu se ]ntrez[re=te un mare strateg al valorilor. Toate polemicile lui, m[runte, aplicate pe un citat oarecare din foaia politic[ =i literar[ sau av`nd caracter de campanie desf[=urat[ce face uz de toate mijloacele =i argumentele supreme, se localizeaz[ ]ntr-un anumit sens: spre a sus\ine afirmarea valorilor =i consolidarea lor procesual[ ]ntr-un]ntreg al culturii na\ionale. E nevoie, pentru a izbuti, de consecven\[=i criticul supravegheaz[din str`ns mersul s[n[tos al direc\iei noi, recurg`nd la „sinteze]n atac“ =i la categoricele strig[te „]n l[turi.“ Criticul se erijeaz[ ]n post de epidemiolog ne]ng[duitor: semnaleaz[tot ce viciaz[aerul s[n[tos, intervine spre a]nl[tura factorul infectant, previne, preg[te=te neobosit un teren s[n[tos pentru viitor.

}nceputul nu poate s[determine o anumit[indulgen\[pentru simplul fapt c[este un]nceput, atitudinea obiectiv[cer`nd s[se releve adev[rul. „Nu descuraja\i. Toate]nceputurile sunt mici“, i se obiecteaz[criticului]n epoc[, la care el]=i expune prompt contraargumentul: dac[e vorba de calitate, de valoare intensiv[, toate]nceputurile trebuie s[fie mari. Un]nceput se cade s[fie neap[rat original, fiindc[numai prin acest ceva specific edificiul culturii poate fi]n[l\at]n continuare.

„Un]nceput de cultur[,]n orice ram al ei s-ar]nt`mpla trebuie s[ cuprind[ ]nt`i ceva ce nu a fost p`n[ atunci ]n via\a public[ a acelui popor, dar al doilea totodat[ ce poate servi de fundament pentru o cl[dire =i urmare mai departe. Numai cu aceste un ]nceput“. Intrarea ]n c`mpul valorilor adev[rate se face datorit[existen\ei acestor dou[elemente necesare, care transform[ ]nceputul cultural]ntr-o verig[dialectic[, ce une=te ziua de azi cu cea de m`ine. Numai ]n modul acesta el spore=te =irul formelor noi de via\[: „Dar pentru ca aceast[ continuare ]n viitor s[ se ]nt`mple,]nceputul cel mic la]ntindere a trebuit s[fie mare prin adev[rul ce-l cuprinde, prin valoarea energic[, ce-i d[putere de a rezista =i, biruind greut[\ile timpului, a produce =irul ne]ntrerupt de forme noi de via\[. La erorile contemporane se observ[tocmai contrariul. Corul de apologi=ti]n cantitatea lui st[ ]n propor\ie invers[cu valoarea dinl[untru a obiectului l[udat, =i soarta prea bl`nd[, fiindc[ a rezervat nulit[\ilor dispre\ul uit[rii ]n viitor, le m`ng`ie cu parfumul ieftin al lingu=irilor majorit[\ii contemporane“ („Observ[ri polemice“, 1869).

O condi\ie sui generis a ob\inerii valorii reale este dep[=irea subiectivit[\ii, ie=irea din cercul „]nchis“ al inteligen\ei, adic[deschiderea spre adev[rul „nou“. Scriitorului, ca =i filozofului sau omului comun, i se cere s[manifeste un *entuziasm impersonal*, singurul factor care]l ridic[ ]n sfera universalit[\ii: „Numai acea idee =i acea sim\ire care prin cuprinsul ei =i chiar izvorul ei s-a]n[l\at peste interesul str`mt al individului =i a g[sit]n capul celui ce o produce acel prisos al concep\iunii care]i d[valoare universal[“ („Despre progresul adev[rului]n judecarea lucr[rilor literare“, 1883). Dreptul de intrare]n literatur[nu-l asigur[folosul individual, vanitatea, ambi\iunea de=art[de a]ntrece pe al\ii: „Numai entuziasmul impersonal pentru ceea ce =tii c[este adev[rat]n g`ndirea ta =i pentru ceea ce sim\i c[este frumos]n]nchipuirea ta, numai aceasta]\i pune pe frunte semnul celor chema\i.“ Individualismul exacerbat]mpiedic[, evident, manifestarea plenar[a personalit[\ii: „Prin negura egoismului nu str[bate lumina adev[rului, nici c[ldura frumosului“. Maiorescu recomand[, deci, =i]n domeniile vie\ii publice aceast[implicare impersonal[, supunerea autorit[\ii ideii „noi“. Nu-l vor interesa cauzele =i efectele progresului general al spiritului european, pe care le relev[Buckle sau Lecky, ci, ca]ntotdeauna, va]ncerca s[deslu=easc[imperativul practic al vie\ii rom`ne=ti: receptivitatea la ceea ce el denume=te direc\iunea ve=nic[a inteligen\ei omene=ti spre]ntinderea cuno=tin\elor =i sporirea condi\iilor binelui general. Interesele personale se ciocnesc prin firea lucrurilor, „dar ceea ce este impersonal este din patrimoniul comun al omenirii]ntregi =i,]ndat[ce prin lupt[s-a dovedit a fi de o asemenea natur[, str[bate prin toate individualit[\ile viitoare ca o parte integrant[a lor“.

Maiorescu suport[, indiscutabil, influen\a, at`t de autoritar[ ]n epoca lui Schopenhauer =i Hegel. }n ce mod,]ns[? Din Hegel este luat[, zice C[linescu, propozi\ia c[obiectul de art[e o reprezentare sensibil[a ideii =i mai bine zis a idealului, deoarece dup[Hegel absolutul se explic[nemijlocit]n natur[, iar]n art[prin idealul artistic,]ncolo ar r[m`ne un schopenhauerian declarat (frumosul ca reprezentare a ideii sensibile, purificarea =i ridicarea prin art[deasupra vie\ii cotidiene, identificarea creatorului cu subiectul ce este contemplator =i cunosc[tor pur =. a.)

Totu=i, =i]n acest caz, ni se pare c[Maiorescu]=i exercit[rolul s[u fundamental de strateg al valorilor. }n articolele de critic[literar[propriu-zis[sunt aplicate cu severitate neab[tut[principiile =i normele cultivate de el din ra\iunea de a nu tulbura prin nimic siguran\a axiologic[a interpret[rii. Valoarea estetic[suprem[o realizeaz[, dup[socotin\a lui aceast[transcendere a contingentului =i]n[l\area]n „lumea fic\iunii ideale“. „}n[l\area impersonal[este]ns[o condi\ie a=a de absolut[a oric[rei impresii artistice,]nc`t tot ce o]mpiedic[=i o abate este un

du=man al artei,]ndeosebi al poeziei =i al artei dramatice. De aceea poeziile cu inten\ii politice actuale, odele la zile solemne, compozi\iile teatrale pentru glorific[ri dinastice etc. sunt o simulare a artei, dar nu arta adev[rat[(„Comediile dlui Caragiale“, 1885). Deci, tot ce aminte=te de domeniul practic al lumii de toate zilele, de codicele penal =i catehismul de moral[, verdictele directe, declara\iile patriotarde nimicesc emo\iunea estetic[. „Orice concep\ie artistic[este]n esen\a ei ideal[, c[ci reprezint[reflexul unei lumi]nchipuite. Prin chiar aceasta ne produce caracteristica impresie impersonal[“. E aceasta apologetica teorie a „artei pentru art[“, comb[tut[polemic de Dobrogeanu-Gherea? Or, chiar al[turi Titu Maiorescu spune c[tipurile]nf[\i=ate]n comediile caragialiene trebuie s[vorbeasc[cum vorbesc, c[ci numai]n felul acesta ne pot men\ine]n iluzia realit[\ii]n care ne transport[,]n alt[parte elogiaz[notele patriotice]n poezia lui Goga: „Ce e drept, patriotismul, ca element de ac\iune politic[, nu este materie de art[... Cu toate acestea, patriotismul este]n inimile sincere]n afar[de orice tendin\[politic[, un sim\[m`nt adev[rat =i ad`nc, =i]ntruc`t este astfel, poate fi,]n certe]mprejur[ri, n[sc[tor de poezie“, iar povestirile de tinere\e ale lui Sadoveanu le consider[„crea\iuni de o puternic[originalitate, inspirate de intui\ia exact[a unor tipuri felurite, luate de pe toate treptele societ[\ii noastre“.

Meritul criticului este de a uita oric`nd =i oriunde de aplicarea criteriului s[u normativ, norma fiind valabil[ ]n m[sura ]n care asigur[ esteticul, frumosul „fic\iunea ideal[“. Nu normele =i principiile dau na=tere literaturii, cu at`t mai mult transcenderea intereselor de ordin practic. Important ca atare e actul realiz[rii valorilor estetice. Iar c[ile de realizare sunt multiple, literatura adev[rat[, cu feluritele ei produceri, dup[cum zice Maiorescu]n finalul articolului despre Caragiale, se aseam[n[unei p[duri cu feluritele ei plante. „Sunt =i copaci mari]n p[dure, este =i tufi=, sunt =i flori, sunt =i simple fire de iarb[“. Toate]mpreun[alc[tuiesc p[durea, fiecare]n felul s[u tr[ie=te =i]nvesele=te ochiul privitorului: numai s[fie planta adev[rat[, cu r[d[cina ei]n p[m`nt s[n[tos, iar nu imita\ie de tinichea vopsit[, cum se pune pe unele care din ora=“.

A=adar, conchidem cu Maiorescu,]n sfera impersonalului, al Adev[rului =i Binelui general, nu se ajunge oricum, ci printr-o puternic[valoare personal[. Anume prin aceste valori, pe care le-a p[zit cu o neclintire de strateg al culturii, vroia s[impun[„direc\ia s[n[toas[a lucr[rilor intelectuale]n Rom`nia“. Atunci c`nd,]n 1886, constat[c[direc\ia a izbutit, c[nu mai era nevoie de „sinteza general[ ]n atac“ =i de „izbirea unui]ntreg curent periculos“, ca de „lovirea direct[ ]n contra nulit[\ilor“ =i de „energicul“ „]n l[turi“ va fi necesitate doar „din c`nd ]n c`nd“, el]=i reformula strategia: „Misiunea criticii ne pare a fi]n momentul de fa\[mai mult de a l[rgi cercul activit[\ilor individuale, de a de=tepta tinerimea

]nc[prea amor\it[de p`cla trecutului =i de a]mb[rb[ta spiritele spre lucrarea roditoare“ („Poe\i =i critici“).

Criticul nu f[cea, deci, o istorie, ci un]nceput de istorie pornind de la un grad zero al con=tiin\ei, nu o Sintez[, ci „o sintez[ ]n atac“. }i lipseau v[dit]ntinderea, termenii de compara\ie, aspectul procesual al devenirii. El nu se desf[=oar[ ]n timp =i spa\iu, ci r[m`ne]nfeudat]nceputului absolut, al c[rui expresie deplin[este opera, identificat[cu activitatea sa cultural[general[. [...]

Mihai CIMPOI, *Fascina\ia]nceputului absolut (studiu introductiv),*]n vol. Titu Maiorescu. *Critice*. Editura Hyperion, Chi=in[u, 1990, p. 3, 6, 7 — 9.

[...] Anume studiul *O cercetare critic[asupra poeziei rom`ne de la 1867* ...¤ a fost cel mai des minimalizat de c[tre detractorii lui Maiorescu sau, mai exact, de ideologii regimului apus, care l-au considerat pe eminentul critic drept reprezentant al teoriei «art[ pentru art[», opun`ndu-l lui Constantin Dobrogeanu-Gherea =i situ`ndu-l pe o treapt[ inferioar[ acestuia. Or, studiul pomenit constituie momentul afirm[rii plenare a esteticii =i criticii literare rom`ne=ti. (Nu facem gre=eala de a trece, =i noi, peste contribu\ia lui Radu Ionescu la]ntemeierea esteticii =i criticii literare na\ionale. }n aceast[privin\[dl Ion Pl[m[deal[,]n revista «Basarabia», a spus un adev[r.) Maiorescu vorbe=te cu convingere despre «**idei** manifestate]n materie sensibil[», «**idee** poetic[», «mi=carea abundent[a **g`ndirii**», pe care le consider[ particularit[\i specifice ale «poeziei adev[rate».+i este suficient s[ cuget[m asupra sensului cuvintelor subliniate pentru a ne convinge c[ autorul studiului la care ne referim nu este nicidecum un adept al teoriei «art[ pentru art[». El a fost =i r[m`ne un militant neobosit pentru o art[cu mesaj =i func\ie social[, apt[s[contribuie la perfec\ionarea sufleteasc[a omului. Este drept c[prin mesaj artistic el]n\elege «un sim\[m`nt sau o pasiune»; criticul militeaz[ pentru o art[ ]ntemeiat[ pe analiza **psihologiei** omului, drept care ajunge s[ se exprime profund polemic, dar nu =i gre=it, c[ «]nv[\[tura, preceptele morale, politice etc.» pot servi cu succes drept «prilej pentru exprimarea sim\[m`ntului =i pasiunii». Maiorescu este categoric, t[ios, neiert[tor, =i faptul acesta a iritat =i poate s[irite]n continuare, dar numai at`t c`t nu-l citim cu r[bdarea =i aten\ia cuvenite. «...Ideea sau obiectul exprimat prin poezie este totdeauna un sim\[m`nt sau o pasiune, =i **niciodat[** o cugetare **exclusiv** intelectual[ sau care se \ine de t[r`mul =tiin\ific...», scrie Maiorescu =i conchide: « Prin urmare, iubirea, ura, triste\ea, bucuria, disperarea, m`nia etc. sunt obiecte poetice;]nv[\[tura, preceptele morale, politice etc. sunt obiecte ale =tiin\ei =i **niciodat[** ale artelor...» Pornindu-se de aici, s-a ajuns la]nvinuirea c[Maiorescu ar fi sus\inut teoria «art[pentru art[»

=i apolitismul. Or, criticul explic[ ]n continuare de ce crede a=a cum am transcris: «...Mai]nt`i poezia este un product de lux al vie\ii intelectuale, **une noble inutilité...** Ea nu aduce mul\imii nici un folos astfel de palpabil ]nc`t s[o atrag[de la sine din motivul unui interes egoist; ea exist[pentru noi numai]ntruc`t ne poate atrage =i interesa pentru pl[cerea estetic[. }ns[ o condi\iune f[r[ de care nu poate fi interes =i pl[cere este ca mai ]nt`i de toate poezia s[fie]n\eleas[, s[vorbeasc[la con=tiin\a tuturor. Prin urmare, ea nu-=i poate alege obiecte care se \in de domeniul ocupa\iilor exclusive, precum sunt cele =tiin\ifice, fiindc[aceste r[m`n ne]n\elese pentru marea majoritate a poporului, ci este datoare s[ne reprezinte sim\[minte =i pasiuni fiindc[aceste sunt comune tuturor oamenilor, sunt materia]n\eleas[=i interesant[pentru to\i».

Cui nu-i este clar —]n urma lecturii atente =i binevoitoare a acestei explica\ii — c[Maiorescu are perfect[dreptate: poezia, arta]n genere nu constituie ceva]ngust, special (specializat), ca mecanica sau astronomia, de care se ocup[numai unii oameni, posesori ai]nclina\iilor respective =i specializa\i]n domeniile preferate de ei, ci **tuturor** oamenilor? Maiorescu afirm[r[spicat: «Prin urmare, poezia r[t[cit[ ]n sfera =tiin\ei =i a politicii r[m`ne ]nt`i ne]n\eleas[=i neinteresant[pentru marea majoritate a oamenilor contemporani...» Aici se cere precizarea c[autorul studiului, evolu`nd =i ca teoretician, a apreciat ]nalt o seam[ de opere ale lui Eminescu (**La steaua**, **Doina**, **Scrisoarea I** etc.) =i Goga (**Noi** etc.), chiar dac[ acestea con\in idei politice =i =tiin\ifice. Deci, este vorba de **m[iestria** scriitorului de a exprima atitudinea politic[ astfel ]nc`t ea s[apar[sub form[de **sim\[m`nt**, **pasiune**, **stare psihologic[**. }n afar[ de aceasta e nevoie s[ lu[m ]n considera\ie necesitatea intransigen\ei teoreticianului ]n **acea** etap[, de constituire a literaturii noastre moderne, c`nd specula\iile pe motive politice aduceau prejudicii mari procesului literar.¤

Atacuri violente a cunoscut =i o alt[afirma\ie maiorescian[— c[„frumoasele arte, =i poezia mai]nt`i, sunt **repaosul inteligen\ei**“. Ca =i]n cazul afirma\iei precedente asupra c[reia am z[bovit, explica\ia dat[de Maiorescu]n nemijlocit[continuare este de natur[s[-l conving[pe ori=icine c[nu e vorba de izgonirea elementului intelectual din poezie, ci anume de afirmarea magistral[a celui psihologic: cugetarea scriitorului sau a personajului s[pun[ ]n lumin[tr[iri, pasiuni.

Dar nu numai prin aceste =i alte idei estetice generale este important studiul *O cercetare critic[asupra poeziei rom`ne de la 1867*. Maiorescu exemplific[des, trage concluzii referitoare la procesul literar al timpului, formuleaz[sarcini de viitor (pentru literatur[=i pentru estetic[). Este adev[rat c[=i cercetarea concluziilor avute]n vedere trebuie f[cut[cu]n\elegerea just[a procesului literar **al timpului** =i a exigen\elor absolut necesare **]n contextul respectiv.** El apreciaz[ ]nalt crea\ia lui Alecsandri, Bolintineanu, Alexandrescu (or, Alecsandri publicase

]ntre timp multe poezii]n care abordase =i probleme politice), dar nu menajeaz[pseudopoe\ii =i pseudopoezia: «...Cele mai rele abera\iuni, cele mai dec[zute produceri]ntre poeziile noastre de la un timp]ncoace, sunt cele ce au primit]n cuprinsul lor elemente politice...» Referindu-se la r[d[cinile acestui fenomen, Maiorescu pare s[gre=easc[sub acest aspect teoretic: «+i cauza se]n\elege u=or: politica este un product al ra\iunii; poezia este =i trebuie s[fie un product al fanteziei (altfel nici nu are material): **una** dar **exclude pe cealalt[**». Pare s[gre=easc[(=i ideologii serviabili fa\[de regimul comunist l-au]nvinuit!), dar — ca =i]n cazurile citate anterior — este deajuns s[citim «poezia» transcris[de critic (a lui C. Negri), ca s[ ]n\elegem **de ce** Maiorescu se exprim[at`t de drastic =i]n genere s[ne d[m seama de **juste\ea** atitudinii sale, de vreme ce «toate aceste strofe cuprind un =ir de **cuvinte reci**, **f[r[imagine**, =i prin urmare nici nu sunt poezie; sunt **un articol de jurnal pus]n rime** — o monstruozitate literar[».

Studiul la care ne referim este deci =i o aplicare practic[a ideilor estetice generale lansate de autor.

Maiorescu traseaz[sarcini concrete pentru scriitorii epocii. El se str[duie=te s[-i fac[pe ace=tia aten\i la cuv`nt, la fraz[, la rim[, la expresie ]n genere; s[-i determine a se g`ndi la perenitatea crea\iei artistice, prin urmare — la datoria poe\ilor de a crea opere cu ecou puternic =i]n viitor, gra\ie sentimentelor =i pasiunilor ad`nci supuse investiga\iei =i trat[rii m[iestrite a acestora.

Studiul]n cauz[serve=te drept exemplu de intransigen\[a autorului fa\[de pseudopoezia timpului, de verv[polemic[etc. Dup[citarea unei «poezii» lipsite totalmente de sim\[m`nt =i pasiune =i cuprinz`nd]n temei informa\ie abstract[, de ordin istoric, Maiorescu]i pune diagnosticul critic exact: «Manualul de istorie al lui Laurian, pus]n stan\e =i trochee, =i]nc[=i aceste ca vai de ele». Despre alt[«poezie», explicativ[peste poate, criticul se exprim[de asemenea neiert[tor: «E cu neputin\[a citi asemenea lucruri p`n[ la sf`r=it. Toat[strofa urm[toare]=i d[osteneala s[mai spuie]nc[o dat[ceea ce ne-a spus strofa precedent[». Cit`nd o versificare ce abund[ ]n diminutive, Maiorescu ]ntreab[ magistral: «Cu asemenea lucruri avem de g`nd s[punem fundamentul literaturii rom`ne?»

O cercetare critic[asupra poeziei rom`ne de la 1867 este, ne]ndoielnic, o oper[critic[f[r[de care estetica noastr[na\ional[nici nu e de conceput. Caracterul **creator** al artei («poetul nu are s[reproduc[realitatea crud[»), deosebirea principial[=i principal[dintre art[=i =tiin\[(«Poezia, ca toate artele, este chemat[s[exprime frumosul;]n deosebire de =tiin\[, care se ocup[de adev[r»), specificitatea frumosului **artistic** («Frumosul nu este o idee teoretic[, ci o idee]nvelit[=i

]ncorporat[ ]n form[sensibil[...») **inefabilul** artistic («Nu numai ceea ce spune poezia ne ocup[con=tiin\a, ci ea se afl[a fi]n at`tea raportupi cu alte cercuri de g`ndiri ale noastre,]nc`t =i aceste sunt reproduse ]n con=tiin\[ =i ]nso\esc =i ilustreaz[ oarecum percep\iunea poetic[. Farmecul acestui fel de poezii nu este at`t]n ceea ce spun, c`t ]n ceea ce re\in =i se las[ ]n liberul joc al fanteziei lectorului»), nenum[rate reflec\ii asupra **artei cuv`ntului** («...Poetul nu mai poate]ntrebuin\a toate cuvintele limbii simplu, a=a precum sunt admise ast[zi pentru]nsemnarea obiectelor g]ndirii lui, ci trebuie sau s[le ilustreze cu epitete mai sensibile sau s[le inventeze prin personific[ri, sau s[le materializeze prin compara\iuni,]n orice caz]ns[s[aleag[dintre toate cuvintele ce exprim[aproape acela=i lucru pe acele care cuprind cea mai mare doz[de sensibilitate potrivit[cu]nchipuirea fanteziei sale», «Poetul nu este =i nu poate fi totdeauna nou]n ideea realizat[; dar nou =i original trebuie s[fie]n vestm`ntul sensibil cu care o ]nvele=te =i pe care ]l reproduce ]n imagina\iunea noastr[», «... Un singur cuv`nt comun este]n stare s[nimiceasc[toat[impresia frumosului...» etc.), ra\iunea de a exista a **esteticii** («... }ndeamn[ ]nt`i pe acela care are talentul **]nn[scut** s[ se perfec\ioneze ]n arta sa, de=tept`ndu-i aten\ia asupra multor particularit[\i importante, pe care le-ar fi trecut cu vederea... Contribuie, al doilea, s[dea publicului o m[sur[mai sigur[pentru a deosebi... frumosul de ur`t...») =i a **criticii literare** («O critic[ serioas[ trebuie s[ arate modelele bune c`te au mai r[mas =i s[le disting[de cele rele =i, cur[\ind astfel literatura de mul\imea erorilor, s[prepare junei genera\iuni un c`mp liber pentru]ndreptare») — toate problemele-cheie ale artei =i esteticii sunt cuprinse de Maiorescu]ntr-un context concret, a c[rui cercetare ne ajut[s[ ]n\elegem just =i profund fenomenul artistic]n majoritatea aspectelor =i particularit[\ilor sale. [...]

Titu Maiorescu, cel mai discutat — de-a lungul timpului — teoretician =i critic literar rom`n, pus adesea la ]ndoial[ sau chiar ostracizat (]n anii ’60—’70, de exemplu), a fost **=i r[m`ne** un cuget[tor profund =i un stilist ne]ntrecut, un excelent strateg al valorilor, contibu\ia sa la evaluarea literaturii rom`ne moderne fiind de-a dreptul colosal[.

Ion CIOCANU, *Titu Maiorescu: Critice*,]n revista *„Limba rom`n[“*, anul II, Chi=in[u, 1992, 2—3, p. 207—210.